

ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ : กรณีศึกษาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ในตำบลบางเจ้าฉ่า
อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง

ปริญญานิพนธ์

ของ

สุดใจ ขวัญดำ

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา

พฤษภาคม 2553

ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ : กรณีศึกษาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ในตำบลบางเจ้าฉ่า
อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง

ปริญญานิพนธ์

ของ

สุดใจ ขวัญดำ

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา

พฤษภาคม 2553

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ : กรณีศึกษาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ในตำบลบางเจ้าฉ่า
อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง

บทคัดย่อ
ของ
สุดใจ ขวัญดำ

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา
พฤษภาคม 2553

สุดใจ ขวัญดำ. (2553). *ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่: กรณีศึกษาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ในตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง*. ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม. (ศิลปศึกษา).
กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. คณะกรรมการควบคุม:
รองศาสตราจารย์พฤทธิ ศุภเศรษฐศิริ, รองศาสตราจารย์วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ.

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาวิเคราะห์ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ในตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง ในประเด็น กระบวนการผลิต รูปแบบของผลิตภัณฑ์และการตกแต่ง และการถ่ายทอดความรู้ ประชากรที่ศึกษา ได้แก่ ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ผลิตขึ้นจากกลุ่มผู้ผลิตในตำบลบางเจ้าฉ่าจำนวน 8 กลุ่ม เก็บข้อมูลโดยการลงพื้นที่สัมภาษณ์ บันทึกเสียง บันทึกข้อมูลเป็นลายลักษณ์อักษร ภาพถ่ายผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ จากนั้นนำข้อมูลมาศึกษาวิเคราะห์ตามประเด็นต่าง ๆ ผลการศึกษพบว่า

กระบวนการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่มีขั้นตอนการผลิตที่สำคัญ 6 ขั้นตอน คือ การจัดหาวัสดุ การจักตอกและย้อมสี การสาน การรวมควั่น การตกแต่ง การทาน้ำมันแล็กเกอร์ กลุ่มผู้ผลิตที่สำรวจศึกษามีกระบวนการผลิตเหมือนกันทุกกลุ่ม

รูปแบบของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่พบทั้ง 8 กลุ่มผู้ผลิต สามารถแบ่งได้ 2 รูปแบบ คือ ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิม เป็นผลิตภัณฑ์ที่ยังมีการผลิตกันต่อบรรพบุรุษ ได้แก่ กระบุง กระจาด กระจาดแก้ว ตะกร้าหรือค้อม ตะกร้าล้างปลาหรือตะกร้าตากปลา กระดัง กะโล่ ตะแกรงตากปลา หีบใส่ผ้า ป่านน้ำชา และผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบพัฒนา เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีการพัฒนาและปรับปรุงรูปแบบผลิตภัณฑ์ ได้แก่ กระเป่าถือสุภาพสตรี กระบุงทรงสูง กระบอกใส่ของ กระเป่าเอกสาร แต่งไทยและปักทอง กระเป่าถือสุภาพสตรีเป็นผลิตภัณฑ์ที่กลุ่มผู้ผลิตนิยมผลิตมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 80 รูปแบบที่นิยมผลิตมีหลากหลาย คือ รูปแบบทรงอ้อม รูปแบบทรงเหลี่ยม รูปแบบทรงเหลี่ยมญี่ปุ่น รูปแบบทรงปากบาน รูปแบบทรงปักทองพู่ รูปแบบทรงปักทอง รูปแบบทรงถุงเงิน รูปแบบทรงเตารีด รูปแบบทรงกระบับ รูปแบบทรงฝาครอบ รูปแบบทรงหัวใจคู่ รูปแบบทรงหกเหลี่ยม รูปแบบทรงปากแหลม รูปแบบทรงปากโค้งเว้า นอกจากนี้ยังนำผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ผลิตร่วมกับวัสดุอื่นๆ ได้แก่ หนังเทียมและโลหะทองเหลือง ทำให้ผลิตภัณฑ์มีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น

ผลผลิต ผลิตภัณฑ์เกือบทุกประเภทของกลุ่มผู้ผลิตนิยมใช้ผลผลิตแม่บทสานผลิตภัณฑ์มากที่สุด คือ ลายขัดขีดหรือขัดทึบ พบในผลิตภัณฑ์ทุกประเภทที่ผลิตขึ้นในในตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง นอกจากนี้ยังพบว่ามีการสานด้วยลายพัฒนาและลายประดิษฐ์

ด้วยเทคนิคการสานด้วยตอกไพลย้อมสีและสานสลับเส้นตอกสีทำให้เกิดลวดลาย สี่ที่นิยมย้อมตอก เพื่อการผลิตมากที่สุด คือ สีหม่น ไม่ฉูดฉาด ได้แก่ สีกะปิ สีม่วงกะปิ สีเขียวขี้ม้า สีนํ้าตาลและสีดำ ลายพัฒนาที่พบคือ ลายขีดตาโปร่ง ลายขีดตะแยกดอก ลายสอง ลายดีหล่มคว่ำ ลายดีหล่มหงาย ลายกระดิ่ง ลายดีกระจาย ลายไพลยักคว่ำ และลายประดิษฐ์ที่พบ คือ ลายดอกพิกุล ลายดีหงาย ลายดีกระจาย ลายเหล่านี้มักปรากฏบนกระเปาะถือสุภาพสตรีเป็นส่วนใหญ่ ส่วนลายมัดหวายที่พบ นิยมมัดด้วยลายมัดหมายแม่บทและลายมัดหวายพัฒนา คือ ลายมัดหวายคู่ ลายมัดสามหวาย ลายมัดห้าหวาย ลายมัดจูงนาง ลายสันปลาช่อน เป็นลายมัดหวายที่นิยมใช้ในการตกแต่งผลิตภัณฑ์ ทำให้ผลิตภัณฑ์มีความละเอียดประณีตสวยงามยิ่งขึ้น

การถ่ายทอดความรู้ ส่วนใหญ่มีขั้นตอนการถ่ายทอดเหมือนกัน 4 ขั้นตอน คือ 1. นำเสนอ ตัวอย่างผลิตภัณฑ์สำเร็จให้สมาชิกหรือนักเรียนหรือผู้รับการถ่ายทอดความรู้ได้ชม 2. ผู้ถ่ายทอด ความรู้นำเสนอวัสดุใหม่หรือรูปแบบใหม่แก่สมาชิกหรือนักเรียนหรือผู้รับการถ่ายทอดความรู้ 3. สาธิตการผลิตตั้งแต่เริ่มต้น คือ การขึ้นต้นส่วนกัน การสานตัว และการตกแต่งผลิตภัณฑ์ให้เสร็จ 4. การตรวจสอบความถูกต้อง การปรับปรุงและแก้ไขให้ถูกต้องในขั้นตอนนี้ การถ่ายทอดแต่ละครั้งมีความแตกต่างกันไปตามผู้เข้ารับการถ่ายทอด คือ บางกลุ่มมีความรู้ด้านนี้มาแล้ว และบางกลุ่มไม่มีความรู้ด้านนี้เลย ได้แก่ กลุ่มนักเรียนและนักศึกษาที่สนใจ ส่วนประชาชนที่สนใจส่วนใหญ่พบว่ามีความรู้ ตั้งแต่ 35 ปีขึ้นไปที่ต้องการหารายได้เสริม

ผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้จะเห็นได้ว่า ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีการสืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะกระบวนการผลิตที่มีการพัฒนา ด้านสี การสานพัฒนารูปแบบ และลวดลายที่มากขึ้น จึงนับได้ว่าผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ กลายเป็นเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่นแห่งตำบลบางเจ้าฉ่า จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการสร้างช่างฝีมือ รุ่นใหม่ในกลุ่มเยาวชนรุ่นให้เกิดขึ้นเพื่อการดำรงไว้ซึ่งภูมิปัญญานี้ของท้องถิ่นต่อไป

BAMBOO BASKETRY : A CASE STUDY OF BAMBOO BASKETRY IN TAMBON BANG
CHAO CHA, PHOTHONG DISTRICT ANGTHONG PROVINCE

AN ABSTRACT
BY
SUDJAI KHWANDAM

Presented in Partial Fulfillment of Requirement for the
Master of Education degree in Art Education
at Srinakharinwirot University

May 2010

Sudjai Khwandam. (2010). *Bamboo basketry: A Case Study of bamboo basketry in Tambon Bang Chao Cha, Phothong District Angthong Province*. Master thesis, M.Ed. (Art Education). Bangkok: Graduate School, Srinokharinwirot University.
Advisor committee : Assoc. Prof. Prit Supasetsiri, Assoc. Prof. Wunarat Tungchareon.

This research study is aimed at analyzing bamboo basketry of Bang Chao Cha Sub-District, Pho Thong District, AngThong regarding production process, product design and decoration and knowledge transfer. The population for this study was bamboo basketwork manufactured by 8 basket maker groups in Bang Chao Cha Sub-District. Data was collected by field interview, voice recording, record in writing and photography of bamboo basketwork all of which were then analyzed by respective aspects. The findings indicated that:

Production process for bamboo basketwork consisted of 6 major steps as follows: material provision, bamboo stripping and dyeing, weaving, smoke treatment, decoration and lacquering. All basket maker groups had the same production process.

Designs of bamboo basketwork found among 8 groups could be differentiated into 2 designs, namely, traditional bamboo basketwork design inherited from the ancestor e.g. "Krabung", "Krajad", "Krajad Maew", "Takra or Khom", "Trakra" for fish rinsing or digging, "Kra Dong", "Kra Loh", "Tra Krang" for fish drying, cloth chest, teapot container; and developed bamboo basketwork design which has been developed and modernized e.g. lady bag, high shape "Krabung", container, briefcase, melon and pumpkin shape etc. Lady bag was most popularly produced by basket maker about 80%. Shape of such bag can be varied ranging from Om Tia style, diagonal style, Japanese diagonal style, wide-top style, pumpkin shape, money bag style, iron shape, "Krajab" pattern, with cover, double heart shape, hexagonal shape, narrow top style, curved top style. In addition, bamboo basketwork was made with other material e.g. artificial leather and brass to make it more interesting.

With respect to pattern, almost all kinds of product from all basket maker groups were applied with principal weaving pattern, namely, "Khud Chid" or "Khud Tup" pattern

found in all products crafted in Bang Chao Cha Sub-District, Pho Thong District, Ang Thong. Developed and invented patterns were also where weaving technique included coloured bamboo strips to make variety of colour styles. The most popular colours were all in dull and not colourful e.g. “Kapi”, “Kapi and Purple”, “Kiew Khee Ma”, brown and black. Developed weaving patterns were such as “Khud Ta Prong”, “Khud Tae Yok Dok”, “Song”, “Dee Lom Kwam”, “Dee Lom Ngai”, “Kradong”, “Dee Krajai”, “Plai Yak Kiew” and invented patterns were such as “Dok Phikul”, “Dee Ngai”, “Dee Krajai” etc. Those patterns were usually found in most of lady bag while rattan pattern favorably used for fine decorating product were both principal and developed patterns such as “Mud Wai Khoo”, “Mud Sam Wai”, “Mud Ha Wai”, “Mud Joong Nang”, “San Pla Chon” etc.

With respect to knowledge transfer, 4 steps were similarly found including 1. Presenting finished product to the members or learners 2. Proposing new material or pattern by the instructor to the members or learners 3. Demonstrating production process including base making, weaving and decoration 4. Verifying, improving and correcting. Learning process was adapted for the learners depending on their skill and experience. For most of general people interested in making more income, they were 35 years of age or above.

Findings from this research indicates that bamboo basketwork is one of traditional knowledge inherited from the ancestor and has been constantly developed and improved especially in terms of production process e.g. development in colour styles, pattern and product styles. Bamboo basketwork can therefore be deemed as a unique symbol of Bang Chao Cha Sub-District and requires knowledge transfer to the young craftsmen to maintain this traditional knowledge.

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์นี้สำเร็จได้ด้วยดีเป็นเพราะผู้วิจัยได้รับความกรุณาอย่างยิ่งจาก
รองศาสตราจารย์พทุทธิ ศุภเศรษฐศิริ ประธานกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์ รองศาสตราจารย์
วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ กรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์ ซึ่งให้คำสอน แนวคิด ความเอาใจใส่และ
ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ เพื่อช่วยให้การทำวิจัยมีการพัฒนาเป็นไปอย่างมีคุณค่ามากยิ่งขึ้น ผู้วิจัย
ขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงต่อความกรุณาที่ได้รับจากท่านเสมอมา

ขอกราบขอบพระคุณคุณคณาจารย์ และบุคลากรมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒทุกท่าน ผู้ให้
ความรู้ คำแนะนำ เพื่อดำเนินการทำปริญญานิพนธ์เป็นอย่างดี

นอกจากนี้ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงต่อนางเรณู ทองงาม นางสาวฝน
ทองงาม นางพนัสกร จิตรักษ์ นางมาลี เรืองงาม นางโสภี บำรุงศิลป์ นางสาวสิริวิศม์ สิงห์ธัญ
นางบานเย็น ชูช่างและนายพรชัย บุญรัตน์ ประธานกลุ่มผู้ผลิตเครื่องจักสานไม้ไผ่ในตำบลบางเจ้าฉ่า
อีกทั้งนางนภภา กาดปาน ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นของโรงเรียนวัดยางทองและนางพันทิมา เฉลิมชัยครู
ชำนาญการโรงเรียนวัดยางทอง รวมถึงสมาชิกของกลุ่มผู้ผลิตและประชาชนชาวตำบลบางเจ้าฉ่าใน
ความกรุณาที่ได้มอบความรู้ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ เพื่อเป็นวิทยาทานแก่ผู้วิจัย ทำให้ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยดี

ขอขอบพระคุณพี่ ๆ และเพื่อน ๆ ร่วมรุ่นทุกคน สำหรับคำแนะนำและแรงใจในการทำ
ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้

ท้ายสุดผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณอย่างสูงต่อคุณพ่อ คุณแม่ พี่ น้อง ทุกคนที่ให้อภัย
และพร้อมให้ความช่วยเหลือเป็นอย่างดี ทำให้ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จด้วยดี

สุดใจ ขวัญดำ

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ภูมิหลัง	1
ความมุ่งหมายของการวิจัย	5
ความสำคัญของการวิจัย	5
ขอบเขตของการวิจัย	5
นิยามศัพท์เฉพาะ	6
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	7
ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดอ่างทองโดยสังเขป	7
ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง	14
ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน	17
ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่	21
ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัสดุในการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่	21
ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่	23
ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่	28
ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับตลาดของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่	29
ข้อมูลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	31
3 วิธีดำเนินการวิจัย	33
การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	33
เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า	34
การเก็บรวบรวมข้อมูล	36
การวิเคราะห์ข้อมูล	37
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	38
กระบวนการผลิตของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่	38
รูปแบบของผลิตภัณฑ์และการตกแต่ง	81
รูปแบบของผลิตภัณฑ์	157

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	167
ความมุ่งหมายของการวิจัย	167
ขอบเขตของการวิจัย	167
เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า	168
การเก็บรวบรวมข้อมูล	170
การวิเคราะห์ข้อมูล	171
สรุปผลการศึกษาค้นคว้า	171
อภิปรายผล	183
ข้อเสนอแนะ	186
บรรณานุกรม	188
ภาคผนวก	192
ประวัติย่อผู้วิจัย	216

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 สรุปรูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่พบของกลุ่มผู้ผลิตในเขตตำบล บางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง	152
2 สรุปลักษณะเครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิมที่พบของกลุ่มผู้ผลิตในเขตตำบล บางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง	153
3 สรุปลักษณะเครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบพัฒนาที่พบของกลุ่มผู้ผลิตในเขตตำบล บางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง	154
4 สรุปลวดลายที่ใช้ในการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ทั้งรูปแบบดั้งเดิมและ รูปแบบพัฒนาของกลุ่มผู้ผลิตในเขตตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัด อ่างทอง	155

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 ไม้ไผ่สีสุก.....	39
2 ไม้ไผ่ชางนวล 1 ปล้อง.....	41
3 หวายหอมหรือหวายหิน 1 คอ.....	42
4 ก้านลาน.....	43
5 วัสดุและเคมีภัณฑ์ต่าง ๆ	44
6 อุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิตมิดด็อก มิดโต้ เหล็กหมาดและชักเรียบ.....	46
7 วัสดุอื่น ๆ ที่ใช้ในการตกแต่ง.....	47
8 ส่วนกันกระบุงแบบดั้งเดิม. กระจาด, หีบใส่ผ้า.....	49
9 ส่วนกันสานลายขัดขีดหรือลายขัดทึบ.....	50
10 ส่วนกันผลิตภัณฑ์สานลายขัดตาโปร่ง.....	50
11 ส่วนกันผลิตภัณฑ์แต่งไทย.....	51
12 ผลิตภัณฑ์ไม่มีกันสานลายยกสองขมห้าและลายขัดตาโปร่ง.....	51
13 ส่วนกันผลิตภัณฑ์รูปแปดเหลี่ยม.....	52
14 ลายสานตัวกระบุงและกระจาดกระเดียด.....	53
15 ลายสานตัวบ้านน้ำชาและกระบุงทรงสูง.....	54
16 ลายสานส่วนตัวกระจาดแก้วและตะกร้าหรือค่อม.....	54
17 ลายสานส่วนตัวตะกร้าล้างปลา.....	55
18 ลายสานตัวผลิตภัณฑ์ของหีบใส่ผ้า.....	55
19 ลายสานตัวกระเป๋าสู่สภาพสตรี.....	56
20 การรวมคว้น.....	57
21 ลายตกแต่งขอบปากผลิตภัณฑ์ด้วยหวายคู่และลายหัวแมลงวัน.....	59
22 การถักหรือมัดหวายลายจุนาง ลายสันปลาช่อนและมัดหวายห้าเส้น.....	60
23 ลายตกแต่งขอบปากผลิตภัณฑ์ลายมัดเวียนและทับสันบน.....	61
24 ลายตกแต่งขอบปากผลิตภัณฑ์ฟักทองด้วยลายกวางเหลี่ยมหลัง.....	62
25 การตกแต่งขอบปากกระเป๋าสู่สภาพสตรี ลายกวางเหลี่ยมหลัง.....	62
26 การตกแต่งส่วนของผลิตภัณฑ์ที่มีกันรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส.....	64
27 การตกแต่งส่วนตัว หู กันและขอบกันกระบุง.....	65

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
28 การตกแต่งส่วนตัวและกันกระຈาดรูปแบบดั้งเดิม.....	66
29 การตกแต่งตัวและกันกระຈาดลักษณะสร้างสรรค์.....	67
30 การตกแต่งส่วนตัว และกันของกระบุงทรงสูง.....	67
31 การตกแต่งกันกระบุงทรงสูงขนาด 7-9 นิ้วและป้านน้ำชากันแปดเหลี่ยม.....	68
32 การตกแต่งส่วนหูหิ้วหรือวงของป้านน้ำชา.....	69
33 ลายขัดและยกดอกในการตกแต่งตัวกระຈาดแก้ว ตะกร้าหรือค้อม.....	70
34 การตกแต่งส่วนหูหิ้วของตะกร้าหรือค้อม.....	70
35 การตกแต่งส่วนกันตะกร้าหรือค้อม.....	71
36 การตกแต่งส่วนกันของกระຈาดแก้ว.....	72
37 การตกแต่งส่วนกันของแดงไทย และฟักทอง.....	73
38 การตกแต่งส่วนกันตะกร้าล้างปลา.....	73
39 การตกแต่งส่วนตัว กันและหูหิ้วของหีบใส่ผ้า.....	74
40 การตกแต่งส่วนกันของกระเป๋าสื่อสุขภาพสตรี.....	75
41 การตกแต่งหูหิ้วรูปแบบเก่า.....	76
42 การตกแต่งหูหิ้วรูปแบบพัฒนา.....	77
43 การตกแต่งหูหิ้วกระเป๋าสื่อสุขภาพสตรีรูปแบบพัฒนา OTOP ระดับห้าดาว.....	77
44 การตกแต่งบุผ้าในตัวกระเป๋.....	78
45 การตกแต่งกระเป๋าสื่อสุขภาพสตรีรูปแบบพัฒนา ปี 2550.....	79
46 การตกแต่งผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่กับหนัง.....	79
47 การตกแต่งผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่กับทองเหลือง.....	80
48 กระบุงรูปแบบดั้งเดิม.....	82
49 แสดงเสามุม หูและจ้งม้งของกระบุงรูปแบบดั้งเดิม.....	83
50 กระบุงขนาดจ้งแสดงแข่งสิงห์.....	84
51 กระຈาด.....	84
52 กระຈาดกันรูปแปดเหลี่ยม.....	85
53 กระຈาดพร้อมเสวียนหาบและไม้คาน รูปแบบดั้งเดิม.....	86
54 กระຈาดแก้ว.....	87

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
55 กระดิ่ง กะโล่.....	87
56 ตะแกรงตากปลา.....	88
57 ตะกร้าหรือค้อม.....	89
58 ตะกร้าตากปลาหรือตะกร้าล้างปลา.....	90
59 หีบใส่ผ้า.....	91
60 ป้านน้ำชา.....	92
61 กระบุงทรงสูงรูปแบบพัฒนา.....	93
62 กระบอกลี้นาง.....	94
63 แดงไทย.....	95
64 พักทองพร้อมกระจาดฝาด.....	95
65 กระเป๋าสีสุภาพสตรีรูปแบบทรงอ้อมใหญ่.....	97
66 กระเป๋าสีสุภาพสตรีรูปแบบทรงอ้อมกลาง.....	97
67 กระเป๋าสีสุภาพสตรีรูปแบบทรงอ้อมเล็กหรือทรงอ้อมเตี้ย.....	98
68 กระเป๋าสีสุภาพสตรีรูปแบบทรงอ้อมเตี้ยผ่าเทิน.....	98
69 กระเป๋าสีสุภาพสตรีรูปแบบทรงอ้อม หูหิ้วแบบใหม่.....	99
70 กระเป๋าสีสุภาพสตรีรูปแบบทรงเหลี่ยมทุกด้าน หูหิ้วรูปแบบเก่า.....	100
71 กระเป๋าสีสุภาพสตรีรูปแบบทรงเหลี่ยม หูหิ้วรูปแบบใหม่ 1.....	102
72 กระเป๋าสีสุภาพสตรีรูปแบบทรงเหลี่ยม หูหิ้วรูปแบบใหม่ 2.....	102
73 กระเป๋าสีสุภาพสตรีรูปแบบทรงเหลี่ยมข้างมน หูหิ้วแบบเก่า.....	104
74 กระเป๋าสีสุภาพสตรีรูปแบบทรงเหลี่ยมข้างมน หูหิ้วแบบใหม่ 1.....	104
75 กระเป๋าสีสุภาพสตรีรูปแบบทรงเหลี่ยมแบนข้างมน มีหูหิ้วและไม่มีหูหิ้ว ทรงออกแบบ.....	104
76 กระเป๋าสีสุภาพสตรีรูปแบบทรงปากบาน แบบเปิดปิดด้วยสลักไม้ไผ่.....	106
77 กระเป๋าสีสุภาพสตรีรูปแบบทรงปากบาน แบบเปิดปิดด้วยเชือกมัด.....	106
78 กระเป๋าสีสุภาพสตรีรูปแบบทรงปากบาน แบบเปิดปิดด้วยซิปและห่วงคล้อง ลูกบิด.....	107
79 กระเป๋าสีสุภาพสตรีรูปแบบทรงพักทองพู่ หูหิ้วรูปแบบเก่า.....	108

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
80 กระเป๋าลือสุภาพสตรีรูปแบบทรงฟักทอง หู้หู้รูปแบบใหม่.....	109
81 กระเป๋าลือสุภาพสตรีรูปแบบทรงฟักทอง หู้หู้รูปแบบเก่า.....	110
82 กระเป๋าลือสุภาพสตรีรูปแบบทรงฟักทอง หู้หู้รูปแบบใหม่.....	111
83 กระเป๋าลือสุภาพสตรีรูปแบบทรงถุงเงิน หู้หู้รูปแบบเก่า.....	112
84 กระเป๋าลือสุภาพสตรีรูปแบบทรงถุงเงิน หู้หู้รูปแบบใหม่.....	112
85 กระเป๋าลือสุภาพสตรีรูปแบบทรงเตารีด หู้หู้รูปแบบเก่า.....	114
86 กระเป๋าลือสุภาพสตรีรูปแบบทรงเตารีด หู้หู้รูปแบบใหม่.....	114
87 กระเป๋าลือสุภาพสตรีรูปแบบทรงกระจับ หู้หู้รูปแบบเก่า.....	115
88 กระเป๋าลือสุภาพสตรีรูปแบบทรงกระจับ หู้หู้รูปแบบใหม่.....	116
89 กระเป๋าลือสุภาพสตรีรูปแบบทรงฝาครอบ แบบที่ 1.....	117
90 กระเป๋าลือสุภาพสตรีรูปแบบทรงฝาครอบ แบบที่ 2.....	117
91 กระเป๋าลือสุภาพสตรีรูปแบบทรงหัวใจ.....	119
92 กระเป๋าลือสุภาพสตรีรูปแบบทรงเหลี่ยมญี่ปุ่น หู้หู้รูปแบบใหม่.....	120
93 กระเป๋าลือสุภาพสตรีรูปแบบทรงหกเหลี่ยม หู้หู้รูปแบบใหม่.....	121
94 กระเป๋าลือสุภาพสตรีรูปแบบทรงปากแหลม หู้หู้รูปแบบใหม่.....	122
95 กระเป๋าลือสุภาพสตรีรูปแบบทรงปากโค้งเว้า หู้หู้รูปแบบเก่า.....	123
96 กระเป๋าลือสุภาพสตรีรูปแบบทรงปากโค้งเว้า หู้หู้รูปแบบใหม่.....	124
97 ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ชนิดกระเป๋าลือผสมหนังเทียม รูปแบบที่ 1.....	125
98 ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ชนิดกระเป๋าลือผสมหนังเทียม รูปแบบที่ 2.....	126
99 ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ชนิดกระเป๋าลือผสมโลหะทองเหลือง รูปแบบที่ 1...	126
100 ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ชนิดกระเป๋าลือผสมโลหะทองเหลือง รูปแบบที่ 2...	127
101 ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ชนิดกระเป๋าลือผสมโลหะทองเหลือง รูปแบบที่ 3...	127
102 ลายขัดขีดหรือลายขัดที่บนส่วนก้นและส่วนตัว.....	129
103 ลายเวียนรัศมีบนส่วนก้นผลิตภัณฑ์แต่งไทย.....	129
104 ลายผูกหรือลายมัดหวายลายกว้างเหลี่ยมหลัง.....	130
105 ลายขัดขีดหรือลายขัดที่บนส่วนก้นของกระเป๋าลือสุภาพสตรี.....	130
106 ลายขัดขีดหรือลายขัดที่บนแบบยกหนึ่งข่มหนึ่งของแต่งไทยและฟักทอง.....	131

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
107 ลายขีดขีดหรือลายขีดทึบแบบยกหนึ่งข่มหนึ่งของกระเป๋าสถูปภาพสตรี.....	131
108 ลายขีดขีดหรือขีดทึบดอก 4 เส้นสลับเส้นสีของกระเป๋าสถูปภาพสตรี.....	131
109 ลายขีดขีดหรือลายขีดทึบดอก 5 เส้นสลับเส้นสีของกระเป๋าสถูปภาพสตรี.....	132
110 ลายขีดขีดหรือลายขีดทึบดอก 5 เส้นสลับเส้นสีของกระเป๋าสถูปภาพสตรี.....	132
111 ลายขีดขีดหรือลายขีดทึบดอก 6 เส้นสลับเส้นสีของกระเป๋าสถูปภาพสตรี.....	132
112 ลายขีดขีดหรือลายขีดทึบดอก 7 เส้นสลับเส้นสีของกระเป๋าสถูปภาพสตรี.....	133
113 ลายมัดหวายเวียนตกแต่งหูหิ้วหรือวงของกระเป๋าสถูปภาพสตรีและตะกร้า.....	134
114 ลายสามเป็นลายแม่บท.....	134
115 ลายมัดหวายทึบสันบน เป็นลายแม่บทตกแต่งขอบปากแดงไทย.....	135
116 ลายกวางเหลี่ยมหลังตกแต่งขอบปากของกระเป๋าสถูปภาพสตรีและฟักทอง.....	135
117 ลายขึ้นต้นส่วนกันเป็นลายสองของกระบุงและกระจาด.....	136
118 ลายดีคว่ำสามส่วนตัวกระบุงและกระจาด.....	136
119 ลายดีตะแคงสามส่วนตัวกระบุงและกระจาด.....	137
120 ลายไพลย์กั้วสามส่วนตัวกระบุงและกระจาด.....	137
121 ลายมัดหวายคู่และลายหัวแมลงวันตกแต่งขอบปากกระบุงและกระจาด.....	138
122 มัดหวายลายจุนางเป็นลายแม่บทตกแต่งขอบปากกระบุงและกระจาด.....	138
123 ลายมัดหวายคู่ที่ตกแต่งจ้งม้ง ขอบกันและขาของกระบุงและกระจาด.....	138
124 ลายขึ้นต้นสองขึ้นสามประสานส่วนกันของกระบุงและกระจาดแปดเหลี่ยม.....	139
125 ลายดีคว่ำและลายดีตะแคงสามส่วนตัวบ้านน้ำชาและกระจาดแปดเหลี่ยม.....	139
126 ลายมัดห้าหวายตกแต่งขอบปากกระบุงทรงสูงและกระจาดแปดเหลี่ยม.....	140
127 ลายสันปลาช่อนตกแต่งขอบปากกระบุงทรงสูงและกระจาดแปดเหลี่ยม.....	140
128 มัดหวายแข่งสิงห์ตกแต่งส่วนเส้าของกระบุงและกระจาดกันแปดเหลี่ยม.....	141
129 ลายมัดหวายเวียนยกดอกตกแต่งหูหิ้วหรือวงของบ้านน้ำชา.....	141
130 ลายขึ้นต้นลายสองแบบกันกระบุงและกระจาดใช้สามกันและฝาของหีบใส่ผ้า.....	142
131 ลายดีคว่ำและลายดีตะแคงสามส่วนตัวหีบใส่ผ้า.....	142
132 ลายขีดตาไปรงสามส่วนกัน ส่วนตัวของตะกร้าล้างปลาและตะแกรงตากปลา....	143
133 ลายสองสามขอบปากตะแกรงตากปลาก่อนเข้าขอบปาก.....	143

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
134 ลายมัดหวายคู่ ลายหัวแมลงวันและลายจุนางตกแต่งขอบปากตะกร้าล้างปลา.	143
135 ลายขัดขีดสานกันของกระจาดแมวและตะกร้าหรือค่อม.....	144
136 ลายขัดยกดอกสานส่วนตัวของกระจาดแมวและตะกร้าหรือค่อม.....	144
137 ลายมัดหวายคู่ ลายจุนางและมัดสามหวายตกแต่งขอบปากกระจาดแมว.....	145
138 ลายมัดหวายคู่และลายหัวแมลงวันของตะกร้าหรือค่อม.....	145
139 ลายมัดหวายเวียนแบบพัฒนาตกแต่งหูหิ้วหรือวงของตะกร้า.....	146
140 ลายกระดิ่งหรือลายผีบ้า “ยกสองข่มห้า” สานกระดิ่ง.....	146
141 ลายดีกระจายหรือผู้ผลิตเรียกว่า “ลายดอกพิกุล” สานกระเป่าถือสุภาพสตรี.....	147
142 ลายยกดอกเป็นลายพัฒนาสานส่วนตัวของกระเป่าถือสุภาพสตรี.....	147
143 ลายยกดอกเป็นลายพัฒนาสานส่วนตัวของกระเป่าถือสุภาพสตรี.....	148
144 ลายดีคว่ำเป็นลายพัฒนาสานส่วนตัวของกระเป่าถือสุภาพสตรี.....	148
145 ลายขีดขอก่าย เป็นลายประดิษฐ์สานส่วนตัวของกระเป่าถือสุภาพสตรี.....	149
146 ลายขัดแตะยกดอกเป็นลายประดิษฐ์สานส่วนตัวของกระเป่าถือสุภาพสตรี.....	149
147 ลายคุบเป็นลายสามประดิษฐ์สานส่วนตัวของกระเป่าถือสุภาพสตรี.....	150
148 ผลิตภัณฑ์กระเป่าถือสุภาพสตรีสานด้วยลายคุบเป็นลายประดิษฐ์.....	150
149 ลายนํ้าไหลเป็นลายขัดใช้เทคนิคย้อมสีแบบไหมมัดหมี่.....	151
150 นภภา กาดปาน วิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ถ่ายทอดความรู้การจักสาน ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่แก่นักเรียนโรงเรียนวัดยางทอง หมู่ที่ 8 ตำบล บางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง.....	159
151 นภภา กาดปาน กำลังถ่ายทอดความรู้การจักสานกระเป่าถือกับนักเรียน.....	160
152 การสาธิตการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ของกลุ่มสานศิลป์บางเจ้าฉ่า หรือศิลป์เส้นห้จักสาน ศูนย์ถ่ายทอดความรู้ ณ ศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดอ่างทอง มีพรชัย บุญรื่น เป็นประธานกลุ่ม.....	163
153 การสาธิตการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ของกลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่ ณ บ้านเลขที่ 45 หมู่ที่ 6 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง มีมาลี เรืองงาม เป็นประธานกลุ่ม	164

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
154 การสาธิตการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ของกลุ่มสตรีสหกรณ์ตำบล บางเจ้าฉ่า ณ บ้านเลขที่ 13 หมู่ที่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโศกโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง มีเรณู ทองงาม เป็นประธานกลุ่ม.....	164
155 การสาธิตการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ของกลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่ บางเจ้าฉ่า ณ บ้านเลขที่ 57 หมู่ที่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโศกโพธิ์ทอง จังหวัด อ่างทองมีสิริวัศม์ สิงห์บุญ เป็นประธานกลุ่ม.....	165
156 การสาธิตการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ของบ้านเย็น ชูช่วง ณ บ้านเลขที่ 11 หมู่ที่ 7 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโศกโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง.....	166

หน้าภาพสี่

39	41	42	43	44	46	47	49	50	51
52	53	54	55	56	57	59	60	61	62
64	65	66	67	68	69	70	71	72	73
74	75	76	77	78	79	80	82	83	84
85	86	87	88	89	90	91	92	93	94
95	97	98	99	100	102	104	106	107	108
109	110	111	112	114	115	116	117	119	120
121	122	123	124	125	126	127	129	130	131
132	133	134	135	136	137	138	139	140	141
142	143	144	145	146	147	148	149	150	151
159	160	163	164	165	166				

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

ประเทศไทยเป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว วิถีชีวิตผู้คนล้วนผูกพันอยู่กับการเกษตรมานานโดยยึดถือว่าเกษตรกร คือ กระดูกสันหลังของชาติ แม้ปัจจุบันเทคโนโลยีและภาคอุตสาหกรรมจะเข้ามามีบทบาทเหนือภาคเกษตรกรรม แต่ความสำคัญทางด้านการเกษตรก็ยังถือว่าเป็นหัวใจหลักของการดำรงชีวิตอย่างพอเพียง

ในอดีต ยามว่างจากงานไร่นา พ่อบ้านแม่เรือนได้ใช้เวลาว่างสร้างสรรค์ผลงานหัตถกรรมที่เป็นสิ่งประดิษฐ์สำหรับใช้ในวิถีชีวิต เช่น เครื่องจักสาน เครื่องปั้นดินเผา งานทอผ้า ล้วนเป็นงานฝีมือเก่าแก่ที่ถูกคิดค้นและประดิษฐ์ขึ้นในยามว่าง การสร้างงานหัตถกรรมของมนุษย์มีพัฒนาเรื่อยมา เริ่มจากการดัดแปลงวัตถุดิบที่มีอยู่ตามธรรมชาติใกล้ตัวมาแปรรูปให้ก่อเกิดงานหัตถกรรมสร้างสรรค์รูปแบบแปลกใหม่แตกต่างกันไปตามรูปทรงวัตถุดิบที่มีอยู่ในธรรมชาติ เช่น การนำไม้ไผ่ หวาย ใบลาน ใบตาล มาจักสานเพื่อสร้างเป็นเครื่องจักสาน การนำดินเหนียวมาปั้นเผาเป็นเครื่องปั้นดินเผา การปลูกหม่อนเลี้ยงไหมเพื่อให้เกิดเส้นใยในการทอผ้า จากงานประดิษฐ์ที่นำสืบทอดกันมานับร้อยนับพันปี ช่วยให้ผู้เกิดความรู้ความชำนาญและการเรียนรู้ในการเลือกสรรวัสดุ ปรับปรุงพัฒนารูปแบบของงานหัตถกรรมรูปแบบต่าง ๆ ให้สามารถสนองต่อประโยชน์ใช้สอยได้มากยิ่งขึ้น เมื่องานหัตถกรรมสมบูรณ์ในด้านการใช้สอยแล้ว ความชำนาญความชัดเจนในกรรมวิธีช่วยให้ช่างหรือผู้สร้างงานหัตถกรรมประเภท ต่าง ๆ ได้พัฒนาฝีมือให้สูงขึ้น ส่งผลให้ผลิตภัณฑ์มีความงามวิจิตรบรรจง และมีคุณค่าทางศิลปะเป็นการพัฒนางานหัตถกรรม (Craft) ไปสู่ศิลปหัตถกรรม (Art Craft)

จากหนังสือ **“เทิดทูนหัตถาสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถกับงานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านไทย”** ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้กล่าวถึงพัฒนางานหัตถกรรมดังนี้

มนุษย์สมัยก่อนสร้างงานหัตถกรรมด้วยกรรมวิธี และความชำนาญที่ใช้มือประดิษฐ์ เพื่อประโยชน์ใช้สอยในวิถีชีวิตเป็นหลัก เมื่อก่อนนั้น ๆ ใช้ประโยชน์ได้ดี มีความชำนาญ และเป็นช่างฝีมือที่มีความสามารถเชิงศิลปะที่ผ่านการฝึกอบรมบ่มนิสัยด้วยตัวเองมานานหลายปี ทำให้สร้างสรรค์ผลงานที่มีความงดงาม มีคุณค่าทางศิลปะที่สนองต่อประโยชน์ใช้สอยเป็นหลัก จึงเป็นองค์ประกอบเสริมงานหัตถกรรม ที่ต่างจากงานจิตรศิลป์ (Fine Arts) ซึ่งศิลปิน หรือผู้สร้างผลงานสร้างสรรค์ด้วยความงาม และศิลปะเป็นหลัก เช่น การสร้างงานจิตรกรรม เพื่อชื่นชม

ความงามและคุณค่าทางศิลปะ มิได้มีวัตถุประสงค์เพื่อประโยชน์ใช้สอยแต่อย่างใด นอกจากนี้ ลักษณะของช่าง หรือศิลปินยังแตกต่างกัน เพราะศิลปินส่วนใหญ่ผ่านการศึกษาศิลปะจากโรงเรียน ศิลปะ หรือ สถาบันศิลปะโดยตรง ต่างกับช่างหัตถกรรม (Craftsman) ในอดีตซึ่งไม่ผ่านการศึกษารูปแบบระบบ หากแต่อาศัยการฝึกฝนจากบรรพบุรุษและจากเพื่อนบ้าน จนเกิดความชำนาญสามารถผลิตงานหัตถกรรม เพื่อเป็น งานศิลปหัตถกรรมขึ้นได้ในที่สุด

เมื่อมนุษย์มีความเจริญมากขึ้น งานหัตถกรรมเหล่านี้ยังมีกระบวนการในการสร้างสรรค์ที่ สลับซับซ้อนสวยงามมากขึ้นตามลำดับ ความต้องการในการใช้สอยก็มีมากขึ้น มนุษย์มี ความสามารถในการรับรู้เรื่องความงามดีขึ้น จึงพัฒนางานหัตถกรรมให้มีความสวยงามควบคู่ ไปกับประโยชน์ใช้สอย จนกลายเป็นงานหัตถกรรมประเภทประณีตศิลป์ หรืองานหัตถกรรมของ ราชสำนัก (Aristocratic Craft) ที่พัฒนามาจากงานหัตถกรรมพื้นบ้าน (Folk Craft) มี ลักษณะเฉพาะของกลุ่มชนแต่ละกลุ่ม เพราะคำว่า “พื้นบ้าน” ตามความหมายของคติชนวิทยา Folklore หมายถึง กลุ่มชนที่มีลักษณะร่วมกันอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น มีชนบประเพณีเป็น อันหนึ่งอันเดียวกัน พูดภาษาเดียวกัน มีวิถีทางในการดำรงชีวิตคล้ายคลึงกัน นับถือศาสนา เดียวกัน เป็นต้น ลักษณะร่วมกันของกลุ่มชนเหล่านั้นเป็นกลุ่มชนพื้นบ้าน หรือกลุ่มชาวบ้านซึ่งมี วัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นของตนเอง ผลผลิตทางด้านหัตถกรรมของกลุ่มชนเหล่านี้จึงเป็นงานที่มี ลักษณะเป็นศิลปหัตถกรรม และศิลปกรรมพื้นบ้าน หรือ ภูมิปัญญาพื้นบ้านนั่นเอง (การ ท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2535: 42 – 46)

ศิลป์ หรือศิลปะ ตามความหมายของพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 เป็นคำนาม หมายถึง “ฝีมือ ฝีมือทางการช่าง การทำให้วิจิตรพิสดาร การแสดงออกซึ่งอารมณ์ สะเทือนใจให้ประจักษ์ด้วยสื่อต่าง ๆ” (ราชบัณฑิตยสถาน. 2546: 1101)

ขณะที่พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546: 794) ได้อธิบาย ความหมายของ พื้นบ้าน ไว้ว่า พื้นบ้านเป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง เฉพาะถิ่นเช่นของพื้นบ้าน

นวลลอบ ทินานนท์ (2543: 1) ได้อธิบายถึงการศึกษาศิลปะพื้นบ้านไว้ดังนี้

การศึกษาศิลปะพื้นบ้าน หมายถึง การศึกษาเรื่องราวของงานพื้นบ้าน เป็นการศึกษา รากฐานวัฒนธรรมที่กลุ่มชนในท้องถิ่นต่าง ๆ ที่มีเชื้อชาติ ภาษา ศาสนาที่เหมือน ๆ กัน มีวิถีชีวิต หรือการดำเนินชีวิตสืบต่อเนื่องกันมาเรียกได้ว่าเป็นการสืบทอดกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ ไม่ว่าจะ เป็นเรื่องราวการดำเนินชีวิตประจำวัน การทำมาหากิน การละเล่น ความคิด ความเชื่อ หรือ การสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ของชาวบ้านทำขึ้นเพื่อตอบสนองด้านความสะดวกสบายในชีวิต ที่เป็น การกระทำสืบทอดกันมาล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่เราต้องศึกษาภูมิหลังทางสังคม และวัฒนธรรมการ ดำเนินชีวิต นักวิชาการทางวัฒนธรรมรวมเรียกการสืบทอดดังกล่าวว่า “คติชาวบ้าน”

ศิลป์ พีระศรี (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2535: 45; อ้างอิงจาก ศิลป์ พีระศรี) ให้
คำนิยาม ศิลปะพื้นบ้านหรือศิลปะชาวบ้านไว้ดังนี้

ศิลปะชาวบ้านอาจมาแต่ประชาชนเองเป็นผู้สร้าง หรืออาจมาแต่ผู้เป็นศิลปินจริง ๆ ซึ่ง
มองเห็นชีวิตความเป็นอยู่ ประเภทเป็นปริมปราคติ หรืออะไรอื่น ๆ ของชาวบ้านเป็นผู้สร้างขึ้นก็ได้
ศิลปะชาวบ้านมีแปลกต่าง ๆ กันมากมาย เพราะประเทศหนึ่ง ๆ ก็มีความแตกต่างกันออกไปแม้ใน
ประเทศเดียวกัน ต่างถิ่นต่างท้องที่ที่มีความแตกต่างกัน เพราะฉะนั้นศิลปะชนิดนี้จึงอุดมไปด้วย
ลักษณะที่แสดงให้เห็นถึงความรู้สึกนึกคิดที่เรียบง่าย คือเป็นปริมปราคติที่สืบทอดกันมาของ
ประชาชนในประเทศนั้น ๆ เป็นเครื่องสองให้เห็นลักษณะพิเศษเกี่ยวกับพุทธิปัญญาและจิตใจ
ของประชาชนเหล่านั้น ไม่ว่าเป็นของชนชาติใดได้เป็นอย่างดี

ศิลปะพื้นบ้านจึงหมายถึง การสร้างสรรค์ผลงานของกลุ่มชนที่มีความเชื่อ
ขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมประเพณีวิถีชีวิตที่เหมือน ๆ กัน เพื่อตอบสนองชีวิตความเป็นอยู่ด้าน
ประโยชน์ใช้สอย การทำมาหากิน ความสะดวกสบายในการดำเนินชีวิต ในลักษณะการสืบทอด
ภูมิปัญญาที่มีรูปแบบเรียบง่าย ๆ ตามคติชาวบ้าน ที่มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น

การจักสาน เป็นศิลปะพื้นบ้านที่นิยมทำทั่วไปทุกภาคของประเทศไทย ซึ่งมีรูปร่าง
ลักษณะและการเลือกใช้วัสดุที่แตกต่างกัน เครื่องจักสานส่วนมากทำขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอยใน
วิถีชีวิตของท้องถิ่น โดยเฉพาะในสังคมเกษตรกรรม ซึ่งถือว่าเป็นเครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้านที่
ช่วยอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวันได้ดี และเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ที่นิยมในท้องถิ่น แม้ใน
ยุคที่พลาสติกและโรงงานเข้ามามีบทบาทมาก แต่เครื่องจักสานก็ยังคงคุณค่าและมีความสำคัญ
เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนไทยตั้งแต่เกิดจนตายมาจนถึงปัจจุบัน วิบูลย์ ลี้สุวรรณ ได้กล่าวถึง
ความสำคัญของเครื่องจักสานไว้ดังนี้

ตั้งแต่แรกเกิดคนไทยสมัยโบราณในชนบท จะต้อง “ตกฟาก” คือ ทารกเมื่อออกจากครรภ์
มารดาจะตกลงบนพื้นบ้านที่เรียกว่า “ฟาก” ซึ่งทำจากการสับไม้ไผ่ให้แตกแล้วแผ่เรียงกันเป็นพื้น
เรือนเครื่องผูก หรือเรือนไม้ไผ่ เมื่อทารกแรกคลอดออกมาจึงมีฟากรองรับ หรือ ตกฟาก ซึ่งหมายถึง
เวลาเกิด แม้จะบ้านเรือนจะพัฒนาเป็นเรือนชนิดอื่น ๆ แล้วก็ตามก็ยังคงเรียกเวลาเกิดว่า
“ตกฟาก” อยู่เช่นเดิม

หลังจากทารกคลอดหมดตาเยจะทำพิธี “ร่อนกระดัง” คือ หลังจากอาบน้ำและตัดสายสะดือ
เด็กด้วยไม้รวกแล้วจะอุ้มเด็กนอนบนหลังกระดัง เพราะหลังกระดังนูนและหยุ่นมีสปริงรับน้ำหนัก
ทารกได้ดี หมอตาเยจะยกกระดังขึ้นร่อนพอเป็นพิธีแล้ววางกระดังกระแทกเบา ๆ ให้เด็กตกใจ
ร้องไห้การทำเช่นนี้เพื่อให้เด็กตกใจและคุ้นเคยเมื่อถูกอุ้มหรือวาง ชาวบ้านสมัยโบราณ มักนำทารก
นอนในกระดังที่มีหลอดลม บางแห่งก็ให้แม่นอนในร่างแหด้วย เพื่อป้องกันผีร้ายมารบกวนทั้งแม่
และเด็ก

ภาคอีสานในสมัยโบราณนิยมปัก “เจลว” ที่สานด้วยตอกเป็นแฉกคล้ายดาว มีขนาดเท่า บาทร ใช้ด้ายสีดำ แดง และขาว วงรอบ ๆ มุมเจลวสลับกัน แล้วเอาเจลวผูกติดกับไม้ไผ่ปักไว้ที่เชิง บ้านไคบ้าน เพื่อเตือนคนที่มาเยี่ยมแม่ลูกอ่อนที่กำลังอยู่ไฟให้พูดแต่สิ่งดี ๆ ไม่พูดในสิ่งที่เป็น อับมงคล เมื่อเด็กนอนในเปลสาน จะแขวนปลาตะเพียนที่ทำจากใบลานให้เด็กดู เชื่อว่าเด็กจะ เลี้ยงง่าย อดทนปัญญาดีและเฉลียวฉลาดขยันหมั่นเพียรเหมือนปลาตะเพียนที่แหวกว่ายทวนน้ำ หลาก ในพิธีแต่งงานของลาวพวนหรือไทยพวน จะสานกระเหล็บ เพื่อนำไปสู่ขอเจ้าสาว ส่วนชาว ล้านนาจะสานกวยเพื่อใส่ของไปถวายพระ ชาวบ้านในภาคเหนือจะทำเจลวปักไว้หน้าบ้านที่มีคน ตายเพื่อกันไม่ให้ผีกลับเข้าบ้าน (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. 2542: 91 – 96)

และเมื่อข้าวดั้งท้องจะออกรวงชาวนาจะทำพิธีรับขวัญข้าวเพื่อให้ต้นข้าวออกรวงดกด้วย การสานชะลอมลายเจลวบรรจุส้มสุกลูกไม้ หวี กระจก เครื่องแต่งตัว หมากพลู ผูกติดหัวเสา อันเชิญแม่โพสพมารับของเซ่นไหว้ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นประเพณีที่มีการสืบทอดกันมาจนถึงทุกวันนี้

อย่างไรก็ดีผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ นับเป็นรูปแบบหนึ่งของผลิตภัณฑ์ที่มีแหล่ง ผลิตอยู่ทั่วทุกภาคของประเทศไทยโดยเฉพาะจังหวัดในภาคกลางเป็นภูมิภาคที่มักพบเห็น ผลิตภัณฑ์ประเภทนี้อยู่มากมายในหลายจังหวัดนับตั้งแต่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา นครนายก สิงห์บุรี ลพบุรี และอ่างทอง

จังหวัดอ่างทองถือว่าเป็นจังหวัดที่มีชื่อเสียงด้านนี้อย่างมาก อีกทั้งยังเป็นแหล่งผลิต แหล่งใหญ่แห่งหนึ่งของประเทศไทยที่ทำรายได้จากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ใน แหล่งผลิตงานผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ในเขตจังหวัดอ่างทองได้แก่ แหล่งผลิตที่ตำบลบางเจ้าฉ่า ด้วยเหตุผลดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ในจังหวัด อ่างทองโดยเฉพาะอย่างยิ่งในตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทองถือว่าเป็นแหล่งผลิตผลิตภัณฑ์ เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่มีการสร้างสรรค์ผลงานได้อย่างกลมกลืนระหว่างการใช้วัสดุที่มีในท้องถิ่น และขนบธรรมเนียมประเพณีพื้นบ้านที่มีการสืบทอดกันมาเมื่อครั้งบรรพชน มีรูปแบบและ ลวดลายที่เกิดจากฝีมือของชาวบ้านที่พิถีพิถันงดงาม และประณีต ทำให้เกิดคุณค่าในด้านการ อนุรักษ์ ทั้งยังอธิบายเรื่องราวความเชื่อ วิถีชีวิต และความรักสามัคคีของคนในท้องถิ่นได้ดี

ด้วยเรื่องราว คุณค่า รูปแบบ และกลวิธีในการจักสานที่ทรงคุณค่าด้านความงาม และ คุณค่าของงานจักสานที่ชาวบางเจ้าฉ่ามีเอกลักษณ์ของวิถีชีวิตในท้องถิ่น นับเป็นงานผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมที่สร้างชื่อเสียงมาสู่ตำบลบางเจ้าฉ่าที่อยู่ห่างไกลได้เป็นอย่างดี ส่งผลให้เกิดการ ท่องเที่ยวเชิงเกษตรด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรและวิถีชีวิตริมฝั่งแม่น้ำน้อยขึ้น และก่อให้เกิด อาชีพทางเศรษฐกิจอีกมากมายที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตที่ดีทางสังคมของประชาชนจังหวัดอ่างทอง ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับเครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ตำบล

บางเจ้าข้า อำเภอฟีร์ทอง จังหวัดอ่างทอง อันเป็นศิลปะพื้นบ้าน (Folk Art) อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ และสืบทอดกระบวนการผลิตศิลปะพื้นบ้านประเภทนี้ไปสู่ชนรุ่นหลังและผู้สนใจต่อไป

ความมุ่งหมายของการวิจัย

เพื่อศึกษาวิเคราะห์ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ในเขตตำบลบางเจ้าข้า อำเภอฟีร์ทอง จังหวัดอ่างทองในด้านกระบวนการผลิต รูปแบบของผลิตภัณฑ์และการตกแต่ง การถ่ายทอดความรู้ของกลุ่มผู้ผลิต

ความสำคัญของการวิจัย

ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยจะเป็นประโยชน์ในการอนุรักษ์ สืบสาน และพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวบ้านตำบลบางเจ้าข้า อำเภอฟีร์ทอง จังหวัดอ่างทอง สามารถนำองค์ความรู้มาประยุกต์ใช้ได้ และเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนในด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นและศิลปะ

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ของกลุ่มผลิตในเขตตำบลบางเจ้าข้า อำเภอฟีร์ทอง จังหวัดอ่างทอง จำนวน 8 กลุ่ม ในด้านกระบวนการผลิต รูปแบบของผลิตภัณฑ์และการตกแต่ง การถ่ายทอดความรู้ ซึ่งมีขอบเขตของการวิจัยดังนี้

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่กลุ่มละ 100 ชิ้นที่ผลิตจากกลุ่มผู้ผลิตในเขตตำบลบางเจ้าข้า อำเภอฟีร์ทอง จังหวัดอ่างทอง จำนวน 8 กลุ่ม ได้แก่

- กลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่ บ้านเลขที่ 45 หมู่ที่ 6 ตำบลบางเจ้าข้า อำเภอฟีร์ทอง จังหวัดอ่างทอง ประธานกลุ่ม คือ นางมาลี เรืองงาม
- กลุ่มสตรีสหกรณ์ตำบลบางเจ้าข้า บ้านเลขที่ 13 หมู่ที่ 8 ตำบลบางเจ้าข้า อำเภอฟีร์ทอง จังหวัดอ่างทอง ประธานกลุ่ม คือ นางเรณู ทองงาม
- กลุ่มจักสานไม้ไผ่ บ้านเลขที่ 36 หมู่ที่ 8 ตำบลบางเจ้าข้า อำเภอฟีร์ทอง จังหวัดอ่างทอง ประธานกลุ่ม คือ นางสาวฝน ทองงาม
- กลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่ บ้านเลขที่ 42/1 หมู่ที่ 8 ตำบลบางเจ้าข้า อำเภอฟีร์ทอง จังหวัดอ่างทอง ประธานกลุ่ม คือ นางพนัชร จิตรักษ์

- กลุ่มอาชีพจักสาน บ้านเลขที่ 43 หมู่ที่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง ประธานกลุ่ม คือ นางโสภี บำรุงศิลป์
- กลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่บางเจ้าฉ่า บ้านเลขที่ 57 หมู่ที่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง ประธานกลุ่ม คือ นางสาวสิริวิทย์ สิงห์บุญ
- กลุ่มสานศิลป์บางเจ้าฉ่า บ้านเลขที่ 77 หมู่ที่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง ประธานกลุ่ม คือ นายพรชัย บุญรื่น
- กลุ่มอิสระของนางบานเย็น ชูช่าง บ้านเลขที่ 11 หมู่ที่ 7 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่กลุ่มละ 100 ชิ้น ที่ผลิตจากกลุ่มผู้ผลิตในเขตตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง ซึ่งได้แก่ ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ประเภทของใช้ ที่จำแนกได้ดังนี้

- ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ประเภทของใช้ในครัวเรือน
- ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ประเภทของที่ระลึก

ประเด็นที่ศึกษา

- กระบวนการผลิตของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่
- รูปแบบของผลิตภัณฑ์และการตกแต่ง
- การถ่ายทอดความรู้

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. **ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่** หมายถึง ผลิตภัณฑ์ของชุมชนในตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง ที่ใช้วัสดุหลักคือ ไม้ไผ่ นำมาจักให้เป็นเส้นตอลักษณะต่าง ๆ และสานขึ้นรูปให้เป็นผลิตภัณฑ์ตามต้องการของตนเอง หรือการสั่งทำ
2. **กระบวนการผลิต** หมายถึง วัสดุ อุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ในการผลิตเครื่องจักสานไม้ไผ่และขั้นตอนการผลิตเครื่องจักสานไม้ไผ่ในเขตตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง
3. **รูปแบบของผลิตภัณฑ์และการตกแต่ง** หมายถึง ลักษณะแบบของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ในเขตตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง ที่ผลิตขึ้น 2 แบบ คือ

ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่แบบดั้งเดิมและแบบพัฒนาที่สานเส้นตอกให้เป็นลวดลายทั้งตอกแบบย้อมสีและไม่ย้อมสี รวมถึงการผูกหวายและการประดับตกแต่งด้วยวัสดุอื่น ๆ ที่ช่วยให้ผลิตภัณฑ์เครื่องสานไม้ไผ่มีความสวยงามและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น

4. การถ่ายทอดความรู้ หมายถึง วิธีการให้ความรู้ด้านการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ไปสู่สมาชิกของกลุ่ม เยาวชนในตำบลและบุคคลอื่น ๆ

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้นำเสนอตามหัวข้อต่อไปนี้

1. ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดอ่างทองโดยสังเขป
2. ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับตำบลบางเจ้าฉ่ำ อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง
3. ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน
 - 3.1 ประวัติความเป็นมาของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน
 - 3.2 มูลเหตุทำให้เกิดผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน
4. ข้อมูลเกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่
 - 4.1 ข้อมูลเกี่ยวข้องกับวัสดุในการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่
 - 4.2 ข้อมูลเกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่
 - 4.3 ข้อมูลเกี่ยวข้องกับรูปแบบของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่
 - 4.4 ข้อมูลเกี่ยวข้องกับตลาดของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่
5. ข้อมูลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดอ่างทอง

1.1 ประวัติความเป็นมาและข้อมูลทั่วไปของจังหวัดอ่างทอง

อ่างทองเป็นจังหวัดหนึ่งของประเทศไทยที่มีพื้นที่อยู่ในบริเวณภาคกลางมีประวัติอันยาวนาน ตั้งแต่เมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี และถือได้ว่าอ่างทองเป็นจังหวัดที่น่าสนใจอีกจังหวัดหนึ่งของไทยที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของชาติไทย พอสรุปได้ดังนี้

จังหวัดอ่างทองมีหลักฐานทางโบราณคดีอยู่ในสมัยทวารวดี (วัฒนธรรมว. 2548: 263) พบร่องรอยของคูเมืองเป็นคูน้ำใหญ่บริเวณบ้านคูเมือง ตำบลห้วยไผ่ อำเภอแสวงหา ทิศเหนือเลียบบคลองชลประทานไปราว 4 กิโลเมตร นายบาสเชอเลียเน็กโบราณคดีชาวฝรั่งเศส และเจ้าหน้าที่กรมศิลปากร ได้สันนิษฐานว่าเป็นเมืองโบราณสมัยทวารวดีซึ่งปัจจุบันหลักฐานต่าง ๆ จะเลือนรางแต่เค้าโครงยังพอมีให้เห็นอยู่บ้างซึ่งมีลักษณะคล้ายชุมชนโบราณในเขตจังหวัดสุพรรณบุรีในสมัยสุโขทัย มีข้อสันนิษฐานว่า มีผู้เข้าตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยแถบนี้และเจริญรุ่งเรืองอยู่ในสมัยสุโขทัยเช่นกัน สืบเนื่องจากพระพุทธรูปเก่าแก่ที่สร้างตามแบบศิลปะเขมรสุโขทัยหลายองค์ คือ พระพุทธไสยาสน์วัดขุนอินทประมูล อำเภอโพธิ์ทอง และพระพุทธไสยาสน์วัดป่าโมก อำเภอป่าโมก เป็นต้น และในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้กล่าวถึงอ่างทองโดยเรียกแขวงเมืองวิเศษไชยชาญ ในพงศาวดารได้กล่าวถึงชื่อเมืองวิเศษชัยชาญเป็นครั้งแรก

เมื่อ พ.ศ. 2127 (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2549: ออนไลน์) ว่า สมเด็จพระนเรศวร และสมเด็จพระเอกาทศรถได้เสด็จยกกองทัพไปรบกับพระยาพระสมิที่เมืองสุพรรณบุรี โดยเสด็จไปประทับที่แขวงเมืองวิเศษชัยชาญ จึงสันนิษฐานว่าเมืองวิเศษชัยชาญได้ตั้งเมืองในแผ่นดินพระมหาธรรมราชาทางลำแม่น้ำน้อยฝั่งตะวันออก ต่อมาสภาพพื้นที่เปลี่ยนแปลงไปเพราะกระแสน้ำในแควแม่น้ำน้อยเปลี่ยนไป การคมนาคมไปมาระหว่างแม่น้ำน้อยกับแม่น้ำใหญ่คือ แม่น้ำเจ้าพระยาดัดต่อไม่สะดวก จึงย้ายที่ตั้งเมืองไปอยู่ที่ตำบลบ้านแหบริเวณวัดไชยสงคราม (วัดกระเจา) พร้อมกับขนานนามให้เป็นสิริมงคลแก่เมืองใหม่ว่าเมืองอ่างทองซึ่งมีพื้นที่ติดต่อกับกรุงศรีอยุธยา จึงเสมือนเป็นเมืองชานเมืองหลวงที่มีประวัติศาสตร์เกี่ยวเนื่องกันหลายช่วงโดยเฉพาะสงครามที่สำคัญหลายต่อหลายครั้ง

ปีพุทธศักราช 2122 ญาณพิเชียรมาช่องสุมนคนในตำบลยี่ล้น ขุนศรีมงคลแขวงเมืองสงขลา การกบฏมาถวายเป็นสมเด็จพระมหาธรรมราชาโปรดให้พระยาจักรียกกำลังไปปราบปรามตั้งทัพในตำบลมหาไถย ญาณพิเชียรและพรรคพวกสู้รบกับพระยาจักรี ๗ เสียชีวิตในการสู้รบ พวกชาวบ้านเข้าเป็นพวกญาณพิเชียรยกกำลังไปปล้นเมืองลพบุรีเกิดรบกับพระสัหราชเดโชญาณ ญาณพิเชียรถูกยิงตาย

ปีพุทธศักราช 2128 พระเจ้าเชียงใหม่ยกทัพมาตั้งทัพที่บ้านสระเกษ แขวงเมืองวิเศษชัยชาญ ปัจจุบันเขตตำบลไชยภูมิ อำเภอไชโย เพื่อมาแก้แค้นกรุงศรีอยุธยาสมเด็จพระนเรศวรและพระเอกาทศรถยกทัพไปถึงตำบลป่าโมกเข้าโจมตีทหารพม่าล่าถอยไป และมีพระราชดำรัสสั่งให้พระราชมนูคุมกองทัพขึ้นตระเวนตามกองทัพพม่าที่บ้านบางแก้ว เมื่อเสด็จขึ้นไปถึงบ้านแหได้เข้าโอบล้อมรุกไล่ตีทัพพม่าแตก

ในปีพุทธศักราช 2130 ที่บ้านป่าโมกแขวงเมืองวิเศษชัยชาญได้กลายเป็นสนามรบระหว่างไทยกับพม่าอีกครั้ง โดยพระเจ้ากรุงหงสาวดียกทัพมาล้อมกรุงศรีอยุธยา ทหารไทยนำปืนใหญ่ลงเรือสำเภาไประดมยิงค่ายหลวงพระเจ้าหงสาวดีจนต้องถอยทัพหลวงกลับขึ้นไปตั้งที่ป่าโมก สมเด็จพระนเรศวรเสด็จโดยขบวนทัพเรือตามตีกองทัพหลวงไปจนถึงป่าโมกพม่าต้องเลิกทัพกลับไป ถึงปีพุทธศักราช 2135 ที่บ้านป่าโมกและบ้านสามโก้ แขวงเมืองวิเศษชัยชาญ สมเด็จพระนเรศวรและพระเอกาทศรถยกทัพจากกรุงศรีอยุธยาผ่านทุ่งป่าโมกไปเมืองสุพรรณบุรีทางบ้านสามโก้ทรงกระทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชาที่ตำบลตระพังตรุ หนองสาหร่าย จังหวัดสุพรรณบุรี ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอดอนเจดีย์ จนมีชัยชนะในยุทธหัตถีครั้งนั้น

และปีพุทธศักราช 2147 สมเด็จพระนเรศวร และสมเด็จพระเอกาทศรถยกกองทัพไปตีกรุงอังวะเสด็จไปทางชนมารถขึ้นเหยียบชัยภูมิตำบลเอกราช อำเภอป่าโมก เพื่อตัดไม้ข่มนามตามพระราชพิธีของพราหมณ์แล้วยกทัพต่อไปแต่เสด็จสวรรคตที่เมืองหางหรือเมืองหางหลวง สมเด็จพระเอกาทศรถนำพระบรมศพกลับกรุงศรีอยุธยาพร้อมด้วยพระเกียรติ และในสมัยแผ่นดินสมเด็จพระศรีสุริเยนทร์ที่ 8 (พระเจ้าเสือ) พระองค์ได้ปลอมพระองค์เป็นสามัญชนไปในงานฉลองพระอาราม ทรงชกมวยได้

ชัยชนะถึง 2 ครั้ง สถานที่ทรงเสด็จไปก็คือ บ้านพระจันตชนบท แขวงเมืองวิเศษชัยชาญ เชื่อกันว่างานฉลองวัดดังกล่าวอาจเป็นวัดโพธิ์ถนนหรือวัดถนนซึ่งเป็นวัดร้างอยู่ในตำบลตลาดกรวด (อำเภอเมืองอ่างทอง) นั่นเอง (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2549: ออนไลน์)

สมัยกรุงธนบุรี รวบรวมพุทธศักราช 2317 แขวงเมืองวิเศษชัยชาญ ถือเป็นแขวงเมืองหน้าด่านในช่วงปลายสมัยกรุงธนบุรีในคราวที่ไทยกับพม่าได้ทำสงครามรบกันที่บางแก้ว เมืองราชบุรี พระราชพงศาวดารตอนนั้นบันทึกไว้ว่า(มาลี แดงดอกไม้. 2542: 24–31)พระยาอินทรชิตเจ้าเมืองวิเศษชัยชาญได้คุมกองทัพไปช่วยพระยายมราชรบกับพม่าที่แขวงเมืองราชบุรี ไม่มีการกล่าวถึงเมืองวิเศษชัยชาญแต่ใช้ชื่อใหม่ คือ เมืองอ่างทองทำให้สันนิษฐานว่า เมืองวิเศษชัยชาญซึ่งเดิมตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำน้อย ได้ย้ายมาตั้งใหม่ที่ริมฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณตำบลบางแก้วบริเวณวัดชัยสงครามหรือวัดกะเขในปัจจุบัน

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ในราวพุทธศักราช 2356 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยายมราชเป็นแม่กองเกณฑ์ราษฎรจากนครราชสีมา เวียงจันทร์ และหัวเมืองฝ่ายตะวันออกไปทำนบกั้นลำน้ำที่เมืองอ่างทอง เพื่อจะให้สายน้ำไหลเข้าคลองบางแก้วซึ่งต้นขึ้นให้กลับใช้เรือเดินได้ตลอดปีตั้งแต่ก่อน แต่ทว่าทำนบที่สร้างเกิดพังทลายลงเพราะกระแสน้ำเชี่ยวจึงได้ย้ายเมืองมาอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา เพื่อจะได้สะดวกแก่การเดินทาง

เหตุการณ์ดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ดินแดนของอ่างทองมีความสำคัญต่อกรุงศรีอยุธยาในด้านการเป็นยุทธภูมิด้านการรบ เป็นชนเมืองใกล้เมืองหลวง เมืองหน้าด่านในสมัยที่กล่าวมา และในปัจจุบันยังเป็นเมืองที่เป็นอยู่ชั่ววูบแห่งเกษตรกรรม และศูนย์รวมผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นที่สำคัญของประเทศไทยที่ชาวบ้านมีฝีมือในการผลิตเครื่องจักสานไม้ไผ่และหวาย เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพและมีคุณค่าแก่การอนุรักษ์ที่ผ่านการสั่งสมมานานนับศตวรรษ ซึ่งปัจจุบันยังคงมีการผลิตเป็นอาชีพหลักทำรายได้ให้กับชาวบ้านได้ดี อีกทั้งยังเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดอ่างทองที่ชาวต่างชาติหลายประเทศได้ประจักษ์มาแล้วจนถึงทุกวันนี้

1.2 ที่ตั้งและอาณาเขต

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และสำนักงานจังหวัดอ่างทอง ได้กล่าวถึงที่ตั้งและอาณาเขตของจังหวัดดังนี้

จังหวัดอ่างทอง เป็นจังหวัดขนาดเล็กตั้งอยู่ในบริเวณพื้นที่ราบลุ่มภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย พิกัดทางภูมิศาสตร์อยู่ระหว่างเส้นละติจูด (เส้นรุ้ง) ที่ 14 องศา 35 ลิปดา 12 พิลิปดาเหนือ และเส้นลองจิจูด (เส้นแวง) ที่ 100 องศา 27 ลิปดา 27 พิลิปดาตะวันตก ห่างจากกรุงเทพมหานครมาตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 32 (สายเอเชีย)ประมาณ 108 กิโลเมตร และ

เส้นทางตามลำแม่น้ำเจ้าพระยาถึงตลาดท่าเตียน ระยะทางประมาณ 120 กิโลเมตร มีรูปร่างลักษณะคล้ายรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีส่วนกว้างตามแนว ทิศตะวันออกถึงตะวันตก และส่วนยาวตามแนวทิศเหนือถึงทิศใต้ใกล้เคียงกัน คือ ประมาณ 40 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมด 968,372 ตารางกิโลเมตร หรือ 613,120 ไร่ โดยมีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียงดังต่อไปนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอด่านช้างบางระจัน อำเภอพรหมบุรีและอำเภอท่าช้าง จังหวัดสิงห์บุรี บางส่วนติดต่อกับจังหวัดลพบุรีที่เขตอำเภอทำนุ

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอด่านช้างและอำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอบางปะหัน อำเภอมหาราช และอำเภอบ้านแพรก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอเมืองสุพรรณบุรี อำเภอศรีประจันต์ อำเภอสามชุก และอำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2546: 1; การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2548: ออนไลน์; สำนักงานจังหวัดอ่างทอง. 2549: ออนไลน์)

1.3 เขตการปกครอง

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และกระทรวงมหาดไทย ได้กล่าวถึงการแบ่งเขตการปกครองของจังหวัดอ่างทองซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 7 อำเภอ 73 ตำบล 509 หมู่บ้านและ 10 เทศบาล อำเภอทั้ง 7 ของจังหวัดอ่างทอง ได้แก่ อำเภอเมืองอ่างทอง อำเภอวิเศษชัยชาญ อำเภอไชโย อำเภอป่าโมก อำเภอโพธิ์ทอง อำเภอแสวงหา และอำเภอสามโก้ แต่ละอำเภอมีพื้นที่ดังนี้

- อำเภอเมืองอ่างทอง	พื้นที่	107	ตารางกิโลเมตร
- อำเภอไชโย	พื้นที่	71	ตารางกิโลเมตร
- อำเภอป่าโมก	พื้นที่	88	ตารางกิโลเมตร
- อำเภอโพธิ์ทอง	พื้นที่	208	ตารางกิโลเมตร
- อำเภอวิเศษชัยชาญ	พื้นที่	233	ตารางกิโลเมตร
- อำเภอสามโก้	พื้นที่	97	ตารางกิโลเมตร
- อำเภอแสวงหา	พื้นที่	155	ตารางกิโลเมตร

(กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2546: 1; กระทรวงมหาดไทย. 2542: 21)

1.4 คำขวัญประจำจังหวัด

จากแผ่นซีดีรอมของสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอ่างทองได้กล่าวถึงคำขวัญของจังหวัดไว้ดังนี้ “พระนอนองค์ใหญ่ วีรไทยใจกล้า ตุ๊กตาชาววัง โด่งดังจักสาน ถิ่นฐานทำกลอง” (สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอ่างทอง. 2544?: วีดีทัศน์)

1.5 ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดอ่างทอง “จากหนังสือเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เรื่องวัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอ่างทอง” และสำนักงานจังหวัดอ่างทอง ได้กล่าวถึงลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดไว้ว่า

จังหวัดอ่างทองเป็นจังหวัดที่มีลักษณะทั่วไปมีพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม ลักษณะคล้ายอ่างน้ำ ไม่มีภูเขา ไม่มีป่าไม้ และแร่ธาตุ สภาพดินเป็นดินเหนียวปนทราย พื้นที่ส่วนมากเหมาะแก่การทำนาข้าว ทำไร่ ทำสวนและไร่นาสวนผสม มีแม่น้ำสำคัญไหลผ่าน 2 สาย คือ แม่น้ำเจ้าพระยาและแม่น้ำน้อย โดยแม่น้ำเจ้าพระยาไหลผ่านจังหวัดอ่างทองทางทิศเหนือไปทิศใต้ เป็นระยะทางยาวประมาณ 40 กิโลเมตรในเขตอำเภอไชโย อำเภอเมืองอ่างทอง และอำเภอป่าโมก ต่อจากนั้นไหลเข้าสู่เขตอำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ส่วนแม่น้ำน้อยเป็นแม่น้ำที่แยกมาจากแม่น้ำเจ้าพระยาไหลผ่านอำเภอวิเศษชัยชาญ และอำเภอโพธิ์ทองไปบรรจบกับแม่น้ำเจ้าพระยาอีกครั้งที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา รวมระยะทางที่ไหลผ่านจังหวัดอ่างทองประมาณ 50 กิโลเมตร (กระทรวงมหาดไทย. 2542: 4; สำนักงานจังหวัดอ่างทอง. 2549: ออนไลน์)

จังหวัดอ่างทองไม่มีภูเขาหรือป่าไม้ ลักษณะภูมิประเทศที่เป็นที่ราบลุ่มเป็นส่วนใหญ่และมีน้ำอุดมสมบูรณ์ส่งเสริมให้ชาวอ่างทองประกอบอาชีพทางการเกษตรเป็นหลัก

1.6 ลักษณะภูมิอากาศ

จังหวัดอ่างทองมีลักษณะลมฟ้าอากาศเช่นเดียวกับจังหวัดอื่น ๆ ในภาคกลางของประเทศไทยซึ่งมีสภาพภูมิอากาศแบบร้อนชื้น ดังนั้น ภูมิอากาศของจังหวัดอ่างทองจึงเป็นแบบฝนเมืองร้อน หรืออยู่ในเขตโซนร้อนแบบฝนเมืองร้อนเฉพาะฤดู ซึ่งได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ และลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ฤดูกาลของจังหวัดอ่างทองมี 3 ฤดู คือ

ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนมีนาคม – พฤษภาคม เป็นฤดูเปลี่ยนมรสุมครั้งแรก มีอากาศร้อนจัดในเดือนเมษายน อุณหภูมิเฉลี่ยประมาณ 35.5 องศาเซลเซียส

ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือนมิถุนายน – ตุลาคม อยู่ในช่วงอิทธิพลลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ฝนจะตกหนักปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 818.8 มิลลิเมตร

ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน – กุมภาพันธ์ อยู่ในช่วงอิทธิพลลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ มีอากาศแห้งแล้ง และหนาวเย็น อุณหภูมิเฉลี่ยประมาณ 14.3 องศาเซลเซียส (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2546: 10; กระทรวงมหาดไทย. 2542: 5; สำนักงานจังหวัดอ่างทอง. 2549: ออนไลน์)

1.7 ประชากรและการประกอบอาชีพ

“จากหนังสือโครงการศึกษาและจัดทำข้อมูลสารสนเทศภูมิศาสตร์ จังหวัดอ่างทอง” ได้กล่าวถึงประชากรของจังหวัดอ่างทอง ไว้ว่า จังหวัดอ่างทองมีจำนวนประชากรจนถึงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2544 รวมทั้งสิ้น 218,139 คน เป็นชาย 105,795 คน หญิง 112,344 คน อำเภอที่มีประชากรมากที่สุด คือ อำเภอวิเศษชัยชาญ มีจำนวน 54,682 คน คิดเป็นร้อยละ 25.07 ของประชากรทั้งหมด รองลงมา ได้แก่ อำเภอโพธิ์ทอง มีจำนวน 47,666 คน คิดเป็นร้อยละ 21.85 และอำเภอเมืองอ่างทอง มีจำนวน 41,403 คน คิดเป็นร้อยละ 18.98 อำเภอที่มีความหนาแน่นของประชากรมากที่สุด คือ อำเภอเมืองอ่างทอง จำนวน 386 คนต่อตารางกิโลเมตร รองลงมา ได้แก่ อำเภอวิเศษชัยชาญ จำนวน 234 คนต่อตารางกิโลเมตร อำเภอโพธิ์ทอง จำนวน 229 คนต่อตารางกิโลเมตร (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2546: 2)

ชาวอ่างทองร้อยละ 80 ประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม พื้นที่ทำการเกษตรทุกประเภทคิดเป็นร้อยละ 82 ของพื้นที่ทั้งจังหวัด เกษตรกรรมที่ทำกันมากที่สุด คือ การเพาะปลูก มีการทำนา ทำพืชไร่ พืชสวน เลี้ยงสัตว์ และประมง นอกจากเกษตรกรรมแล้วชาวอ่างทองยังประกอบอาชีพอุตสาหกรรม พาณิชยกรรม และอาชีพบริการด้วย

1.8 การคมนาคม

การคมนาคมของจังหวัดอ่างทองมีด้วยกัน 2 วิธีการ คือ การคมนาคมภายในจังหวัด และระหว่างจังหวัดอ่างทองกับจังหวัดอื่น ๆ

1. การเดินทางภายในจังหวัดเป็นการเดินทางจากจังหวัดไปยังอำเภอ ตำบลอื่น ๆ ในจังหวัด อ่างทองสามารถเดินทางด้วยการโดยสารรถยนต์ประจำทาง และรถยนต์ส่วนบุคคล จาก “หนังสือเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เรื่อง วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอ่างทอง” ได้กล่าวถึงเส้นทางเดินทางภายในจังหวัดมีดังนี้

- สายวัดสามประชุม – วัดไชโย	ระยะทาง 1.8 กิโลเมตร
- สายแสวงหา – สี่บัวทอง	ระยะทาง 1.2 กิโลเมตร
- สายวัดทองคั้ง – วัดเชิงหวาย	ระยะทาง 12 กิโลเมตร

- สายป่าโมก – ตลาดไผ่วง	ระยะทาง 12.5 กิโลเมตร
- สายโพธิ์ทอง – รามะสัก	ระยะทาง 20 กิโลเมตร
- สายศาลเจ้าโรงทอง – หลักแก้ว	ระยะทาง 8 กิโลเมตร
- สายอบทม – ห้วยคั่นแหลม	ระยะทาง 3 กิโลเมตร
- สายชะไว – ตรีนรงค์	ระยะทาง 9 กิโลเมตร
- สายสาวร้องไห้ – ไผ่วง	ระยะทาง 5 กิโลเมตร
- สายบ้านสาย – โรงช้าง	ระยะทาง 7 กิโลเมตร
- สายปากทางสายเอเซีย – ชัยฤทธิ์	ระยะทาง 5 กิโลเมตร
- สายคลองโพทะเล – ดอนทอง	ระยะทาง 3 กิโลเมตร

(กระทรวงมหาดไทย. 2542: 8)

2. การเดินทางระหว่างจังหวัดอ่างทองกับจังหวัดอื่น ๆ สามารถเดินทางได้สะดวก โดยทางรถยนต์ ซึ่งในปัจจุบันนี้มีเส้นทางที่สำคัญโดยเฉพาะการเดินทางโดยรถยนต์ประจำทางและรถยนต์ส่วนบุคคล ในการเดินทางจากกรุงเทพมหานครมาจังหวัดอ่างทอง สามารถเดินทางได้ 3 เส้นทาง คือ

เส้นทางที่ 1 ใช้เส้นทางสายพหลโยธิน(เส้นทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 1) จาก กรุงเทพฯ แล้วแยกเข้าเส้นทางเอเซีย(เส้นทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 32) ระยะทางประมาณ 105 กิโลเมตรซึ่งเป็นเส้นทางที่ใกล้ที่สุด

เส้นทางที่ 2 ใช้เส้นทางกรุงเทพ – ปทุมธานีผ่านอำเภอบางไทร และอำเภอสนา เข้าสู่จังหวัด พระนครศรีอยุธยา จากนั้นใช้เส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 309 ผ่านอำเภอบ้านแพรก จนถึง จังหวัดอ่างทอง รวมระยะทางประมาณ 140 กิโลเมตร

เส้นทางที่ 3 ใช้เส้นทางตัดใหม่ข้ามสะพานสมเด็จพระปิ่นเกล้า-ตลิ่งชันเข้าสู่ เส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 340 ผ่านจังหวัดนนทบุรี จังหวัดปทุมธานี จังหวัด พระนครศรีอยุธยา และจังหวัดสุพรรณบุรี จากนั้นใช้เส้นทางแผ่นดินหมายเลข 3195 ผ่าน อำเภอบางบาลเข้าสู่จังหวัดอ่างทอง รวมระยะทางประมาณ 150 กิโลเมตร (กระทรวง ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2546: 35)

2. ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับตำบลบางเจ้าฉ่ำ อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง

2.1 ประวัติความเป็นมาและข้อมูลทั่วไป

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และไกด์พวงษ์ได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาบางเจ้าฉ่ำไว้ว่า ตำบลบางเจ้าฉ่ำ เป็นตำบลหนึ่งในอำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง มีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา โดยสันนิษฐานว่ามี นายฉ่ำ ซึ่งพื้นเพเดิมเป็นคนบ้านสีบัวทองเป็นผู้นำชาวบ้านร่วมกับชาวบ้านแขวงเมืองวิเศษชัยชาญ และบางระจันสู้รบกับพม่า ณ บ้านบางระจัน ภายหลังการสู้รบยุติลงแล้ว “นายฉ่ำ” จึงได้นำชาวบ้านมาตั้งบ้านเรือนอยู่ทางด้านทิศตะวันออกของกลุ่มแม่น้ำน้อย ซึ่งเป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การตั้งเป็นที่อยู่อาศัย เริ่มแรกมีเพียง 3 หลัง จึงเรียกว่า “บ้านสร้างสามเรือน” ทำให้ย่านนั้นกลายเป็นที่รู้จักกันในชื่อ “บ้านสามเรือน” ต่อมาได้นำชื่อนายฉ่ำมาตั้งเป็นชื่อหมู่บ้านว่า “บางเจ้าฉ่ำ” เพื่อเป็นเกียรติแก่หมู่บ้านแห่งนี้ จนกลายเป็นบางเจ้าฉ่ำมาจนถึงปัจจุบันนี้ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2548: 32; ปาแดงดอย การท่องเที่ยว, 2548: ออนไลน์)

บางเจ้าฉ่ำ เป็นชุมชนเก่าแก่ ชาวบ้านมีวิถีชีวิตอยู่กับธรรมชาติและขนบธรรมเนียมประเพณีแบบดั้งเดิม มีอาชีพหลัก คือ การทำนาและเกษตรกรรมอื่น ๆ จากการดำเนินวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมทำให้เกิดการสร้างสรรคงานด้านจักสานผลิตภัณฑ์ด้วยไม้ไผ่ เพื่อใช้เป็นอุปกรณ์เครื่องใช้ต่าง ๆ ทั้งเป็นอุปกรณ์การหาปลา อุปกรณ์ทางการเกษตรต่าง ๆ จึงทำให้บางเจ้าฉ่ำมีชื่อเสียงอย่างมากทางด้านผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน ซึ่งมีความละเอียดสวยงามและคงทน จึงมีหน่วยงานราชการเข้ามาร่วมพัฒนาฝีมือ รูปแบบผลิตภัณฑ์แบบใหม่ ๆ มากมายที่ทันสมัย เช่น กระเป๋าสตางค์ หีบเก็บของ และของตกแต่งบ้านหลากหลายรูปแบบ ได้รับความนิยมอย่างมากจนบ้านบางเจ้าฉ่ำกลายเป็นแหล่งผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานอันเลื่องลือ

ปัจจุบันชาวโพธิ์ทองได้รวมกลุ่มกันจัดตั้งตลาดขายส่งเครื่องจักสาน โดยแยกผลิตเป็นกลุ่มจักสานเครื่องหวายและกลุ่มจักสานเครื่องไม้ไผ่ เช่น กลุ่มตำบลองครักษ์ กลุ่มตำบลบางเจ้าฉ่ำ กลุ่มตำบลบางระจัน กลุ่มตำบลพลับ และกลุ่มตำบลอินทประมูล เป็นต้น

สาโรจน์ เพ็งชะอุ่ม (2546: 11) กล่าวถึงแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอโพธิ์ทองเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ตำบลบางเจ้าฉ่ำ อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทองไว้ว่า พิพิธภัณฑสถานไม้ไผ่ แห่งนี้เกิดจาก นายสุรินทร์ นิลเลิศ กำนันตำบลบางเจ้าฉ่ำ ได้บริจาคถุงข้าวเก่าให้ใช้เป็นศูนย์ฝึกอาชีพจักสานให้กับชาวบ้าน 8 หมู่บ้านในตำบลนี้เพื่อสร้างความสามัคคีของชาวบ้าน ทำให้สถานที่แห่งนี้กลายเป็นพิพิธภัณฑสถานไม้ไผ่แห่งแรกของประเทศไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 เป็นต้นมา ด้วยท้องถิ่นแห่งนี้มีไม้สีสุกและไม้เหลืองปลูกอยู่มากมายในหมู่บ้านจึงนำมาแปรรูปเป็นเส้นตอกบาง ๆ คิดสร้างสรรค์และด้วยฝีมือที่ชำนาญแบบศิลปินพื้นบ้าน ใส่จิตวิญญาณลงไปทำให้เครื่องจักสานบ้านบางทอง ตำบลบางเจ้าฉ่ำดำรงอยู่ยาวนานมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ยังคงรุ่งเรืองเฟื่องฟู

กลายเป็นผลิตภัณฑ์พื้นบ้านที่ดงามด้วยฝีมือธรรมชาติและสืบทอดซึ่งดงามจนเป็นผลิตภัณฑ์ที่สูงค่ากว่าเครื่องจักสานทั่วไป มี สมาชิกกลุ่มจักสานบ้านยางทองคนหนึ่ง คือ นางเรณู ทองงาม ผู้มากความสามารถการจักสานฝีมือหาใครเทียบ จึงได้รับยกย่องเป็นศิลปินดีเด่นจังหวัดอ่างทอง เมื่อปี พ.ศ. 2543 สาขาช่างฝีมือเครื่องจักสานไม้ไผ่ ทำให้ชื่อเสียงผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่บ้านยางทองไปถึงต่างประเทศ ซึ่งเคยมีนักออกแบบผลิตภัณฑ์ชาวญี่ปุ่นนำคณะเข้าเยี่ยมชมยังแหล่งผลิตเพื่อเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ที่สวยงามไปลงหน้าปกนิตยสารชั้นนำของประเทศญี่ปุ่น เมื่อ ปี พ.ศ. 2545 และที่ผ่านมากเคยทูลเกล้าฯ ถวาย ผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่บ้านยางทองแด่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จนกระทั่งปี พ.ศ. 2525 ได้โปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมราษฎรตำบลบางเจ้าฉ่ำ และพระราชทานพันธุ์ไม้สี่สกุล ทั้งทรงปลูกเป็นปฐมฤกษ์ และมหาสิริมงคล ชาวบ้านบางเจ้าฉ่ำจึงร่วมใจกันปลูกไม้สี่สกุลทั่วไปในตำบล ฯ ตามพระราชดำริของพระองค์ เพื่อเป็นวัตถุดิบในการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานในตำบลบางเจ้าฉ่ำและตำบลใกล้เคียง เครื่องจักสานไม้ไผ่ในตำบลบางเจ้าฉ่ำมีความงดงามมีลวดลายต่าง ๆ มากมายทั้งลายดอกพิกุล ลายวน ลายตะขอ ลายกนก ลายข้าวหลามตัด ฯฯ กลายเป็นสินค้าหลักของตำบลบางเจ้าฉ่ำที่น่าภาคภูมิใจยิ่ง

ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานของตำบลบางเจ้าฉ่ำที่คนทั่วไปรู้จักกัน ส่วนใหญ่มีแหล่งผลิตอยู่ที่บ้านยางทอง หมู่ที่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่ำ การเดินทางใช้เส้นทางสายอ่างทอง-โพธิ์ทอง ประมาณ 9 กิโลเมตร ถึงคลองชนประทานยางมณี จากนั้นเลี้ยวขวาเลียบคลองไปอีกประมาณ 5 กิโลเมตรจึงเลี้ยวขวาไปตามเส้นทางเข้าวัดยางทอง แหล่งหัตถกรรมจะตั้งอยู่บริเวณวัด ที่เป็นแหล่งเครื่องจักสานด้วยไม้ไผ่ แหล่งสาธิตการผลิต และสถานที่แสดงสินค้าในพิพิธภัณฑ์ไม้ไผ่ ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานที่บ้านบางเจ้าฉ่ำนี้มีความประณีตสวยงามเป็นพิเศษ และสามารถพัฒนางานฝีมือตามความนิยมของตลาด จนได้รับยกย่องว่าเป็นหมู่บ้านตัวอย่างในการพัฒนาอาชีพ ผลงานจักสานของชาวบางเจ้าฉ่ำนี้มักจะสานทั้งกระบุง ตะกร้า กระเป๋า กระดาษทั้งหวายและไม้ไผ่เป็นผลิตภัณฑ์ที่ใช้ในครัวเรือน วัสดุที่ใช้สานมีทั้งไม้ไผ่สี่สกุลซึ่งปลูกเองในพื้นที่ และวัสดุที่สั่งซื้อจากต่างจังหวัด ปัจจุบันบ้านบางเจ้าฉ่ำได้กลายเป็นหมู่บ้านพัฒนาด้านอาชีพ ประชากรเปลี่ยนจากการทำนาเป็นการผลิตเครื่องจักสานเกือบทั้งสิ้น ได้พัฒนาคุณภาพเครื่องจักสานถึงขั้นส่งขายในประเทศและต่างประเทศ การจักสานจะเปลี่ยนแปลงไปตามความต้องการของตลาด

จากการศึกษาค้นคว้าพบข้อมูลการดำเนินงานจักสานบางเจ้าฉ่ำ อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง โดยมีประชาชนที่ประกอบอาชีพจักสาน ประมาณ 300 คน ซึ่งมีทั้งประกอบอาชีพจักสานอิสระ และสังกัดกลุ่มหรือองค์กร มีจำนวนทั้งสิ้น 7 กลุ่มสังกัดองค์กร และ 1 กลุ่มอิสระมิได้สังกัดองค์กร มีดังนี้

1. กลุ่มสตรีสหกรณ์ตำบลบางเจ้าฉ่า เลขที่ 10 หมู่ที่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง
2. กลุ่มจักสานไม้ไผ่ เลขที่ 36 หมู่ที่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง
3. กลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่ เลขที่ 42/1 หมู่ที่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง
4. กลุ่มอาชีพจักสาน เลขที่ 43 หมู่ที่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง
5. กลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่บางเจ้าฉ่า เลขที่ 57 หมู่ที่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง
6. กลุ่มสานศิลป์บางเจ้าฉ่า เลขที่ 77 หมู่ที่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง
7. กลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่ เลขที่ 45 หมู่ที่ 6 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง(ข้อมูลการดำเนินงานจักสานบางเจ้าฉ่า(สรุปย่อ). 2550: ออนไลน์)
8. กลุ่มอิสระของนางบานเย็น ชูช่าง เลขที่ 11 หมู่ที่ 7 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง มิได้สังกัดกลุ่มหรือองค์กรแต่ดำเนินการลักษณะคล้ายกลุ่ม

2.2 ทำเลที่ตั้ง

ไทยตำบลดอกทศอม(2549: ออนไลน์) กล่าวถึงอาณาเขตทำเลที่ตั้งของตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทองไว้ดังนี้

ตำบลบางเจ้าฉ่าตั้งอยู่ริมแม่น้ำน้อย มีอาณาเขตติดต่อกับตำบลองครักษ์ บางระกำ โคกพุทรา และอ่างแก้วในเขตอำเภอโพธิ์ทอง ซึ่งเป็นพื้นที่ราบลุ่มมีแม่น้ำไหลผ่านตลอดปี

ทิศเหนือ ติดต่อกับตำบลองครักษ์ อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง

ทิศใต้ ติดต่อกับตำบลอ่างแก้ว อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง

ทิศตะวันออก ติดต่อกับตำบลบางระกำ อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง

ทิศตะวันตก ติดต่อกับตำบลโคกพุทรา อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง

2.3 ประชากรของตำบล และการประกอบอาชีพ

จำนวนประชากรทั้งสิ้น 3,592 คน เป็นชาย 1,755 คน เป็นหญิง 1,837 คน อาชีพหลักของตำบลบางเจ้าฉ่า คือ การทำนาและมีอาชีพเสริม คือ การทำเครื่องจักสานไม้ไผ่และปัจจุบันมีหลายครอบครัวประกอบอาชีพผลิตเครื่องจักสานไม้ไผ่แทนการทำนา

2.4 สถานที่สำคัญของตำบล

สถานที่สำคัญที่มีอยู่ในตำบลบางเจ้าฉ่า มีดังนี้

- วัดโพธิ์ราษฎร์
- วัดบ้านสร้าง
- วัดยางทอง
- อบต.บางเจ้าฉ่า
- สถานีอนามัยตำบลบางเจ้าฉ่า
- ศูนย์พิพิธภัณฑน์ไม้ไผ่

3. ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์พบว่าผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานได้มีการผลิตใช้กันมานานหลายศตวรรษแล้วซึ่ง วิบูลย์ ลี้สุวรรณได้อธิบายไว้ว่า ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานในประเทศไทย มีมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ คือ มนุษย์ในยุคหินใหม่มีการนำวัสดุจากธรรมชาติมาสร้างสรรค์งานเพื่อเป็นเครื่องมือเครื่องใช้อย่างง่าย ๆ ซึ่ง นักโบราณคดีได้ค้นพบหลักฐานที่สำคัญเกี่ยวกับการผลิตเครื่องจักสานในบริเวณถ้ำแห่งหนึ่ง ในเขตอำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี เครื่องจักสานที่พบทำด้วยไม้ไผ่เป็นลายขัดสองเส้น มีอายุประมาณ 4,000 ปีมาแล้ว ซึ่งเก่ากว่าเครื่องจักสานที่พบจากแหล่งโบราณคดีอื่น ๆ ในทวีปเอเชีย แอฟริกา และอเมริกา หลักฐานเกี่ยวกับการใช้ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานของมนุษย์นั้น ได้พบในหลายแห่งของโลก ไม่ว่าจะเป็นหลักฐานเครื่องจักสานของชาวอียิปต์โบราณหรือหลักฐานเกี่ยวกับเครื่องจักสานของมนุษย์ยุคหินในบริเวณแหลมมลายู พบภาชนะอย่างหนึ่งมีลักษณะที่เรียกว่า“ล่วม”สานด้วยใบไม้ชนิดหนึ่ง (fan-paten leaf) กองรวมอยู่ในกลุ่มเครื่องใช้ของคนตาย แสดงให้เห็นว่าเครื่องจักสานได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับความเชื่อของมนุษย์นอกเหนือไปจากทำขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ยังมีหลักฐานข้างเคียงแสดงให้เห็นว่า มีการทำเครื่องจักสานของมนุษย์ในยุคหินและยุคก่อนประวัติศาสตร์ที่สำคัญได้แก่ เครื่องปั้นดินเผา ที่เมืองอูร์ (UR) ประเทศเมโสโปเตเมีย เพราะพบว่าเครื่องปั้นดินเผานี้มีร่องรอยลวดลายของเครื่องจักสานปรากฏอยู่ นำไปสู่การสันนิษฐานว่าการทำเครื่องปั้นดินเผายุคแรก ๆ ขึ้นโดยการได้ดินเหนียวลงภายในเครื่องจักสาน เมื่อดินเหนียวแข็งตัวแห้งดีแล้วจึงนำไปเผาไฟ เมื่อภาชนะจักสานไหม้สลายตัวไปหมด คงเหลือไว้แต่เครื่องปั้นดินเผาที่มีรูปร่างตามแบบภาชนะจักสาน และบนผิวภาชนะดินเผานั้นปรากฏร่องรอยของเครื่องจักสานอยู่บนพื้นผิวด้าน นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นว่ามนุษย์อาจจะรู้จักผลิตเครื่องจักสานก่อนการทำเครื่องปั้นดินเผาหรืออาจกล่าวได้ว่าเครื่องจักสานเป็นต้นกำเนิดเครื่องปั้นดินเผา (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. 2539: 1-2)

งานหัตถกรรมเครื่องจักสานอีกแหล่งหนึ่งที่มีความสำคัญ และผู้วิจัยได้ใช้เป็นกรณีศึกษา คือ เครื่องจักสานในตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง เป็นงานจักสานที่มีความประณีตงดงามและมีคุณค่ายิ่งในปัจจุบัน จากการสัมภาษณ์บ้านเย็น ชูช่วง ชาวบ้านเลขที่ 11 หมู่ที่ 7 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง ถึงประวัติของการสานเครื่องจักสานด้วยไม้ไผ่ที่บางเจ้าฉ่า นี้ว่ามีการสานมาตั้งแต่เมื่อไรนั้นไม่ปรากฏชัดเจน ส่วนมากจะได้รับการถ่ายทอดจากพ่อแม่ปู่ย่าตายาย ซึ่ง วิบูลย์ ลี้สุวรรณ ได้กล่าวถึงการทำเครื่องจักสานของประเทศไทยโดยทั่วไปดังนี้ การทำเครื่องจักสานทำสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ แต่ไม่มีหลักฐานบันทึกไว้อย่างชัดเจน หรือกล่าวถึงความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม (2525: 3) อ้างถึงวัฒนธรรมบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี ว่ามีการขุดพบหม้อดินเล็ก ๆ ในหลุมฝังศพที่บ้านเชียงที่มีลวดลายเครื่องจักสานปรากฏรอยที่ผิวด้านนอกของหม้อดิน ซึ่งมีอายุประมาณ 4,900 – 5,600 ปี (ราว 2,900 – 3,600 ปี ก่อนคริสตกาล) เพื่อให้ผู้ตายนำไปใช้ในโลกหน้า

มีหลักฐานโบราณอีกหลักฐานหนึ่งที่ ราชวดี งามสง่า ได้อธิบายถึงความเก่าแก่ที่สุดของเครื่องจักสานไม้ไผ่ในประเทศไทย คือ พบเครื่องจักสานไม้ไผ่ที่สานด้วยลายขัดสองบริเวณถ้ำแห่งหนึ่งในเขตอำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี มีอายุไม่ต่ำกว่า 4,000 ปีหรืออยู่ในช่วงยุคหินใหม่ เป็นงานจักสานที่เกิดขึ้นจากฝีมือและมันสมองของมนุษย์อย่างแท้จริง จึงถือได้ว่า เป็นเครื่องจักสานที่มีอายุเก่าแก่ที่สุด และนับเป็นเครื่องจักสานรุ่นแรกของมนุษย์ (ราชวดี งามสง่า. 2535: 10–13)

สมัยกรุงสุโขทัย วิบูลย์ ลี้สุวรรณ ได้กล่าวถึงผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานชนิดหนึ่งซึ่งได้สร้างความประหลาดใจแก่ชาวขอมมาแล้วผลิตภัณฑ์นั้น คือ ครุ หรือกระออม ที่พระร่วงนำมาบรรจุน้ำแทนตุ่มดินเผาเพื่อส่งส่วยบรรณาการขอม เชื่อกันว่าเป็นเครื่องจักสานขนาดใหญ่ ยาด้วยชันหรือน้ำมันยางไม้ ใส่น้ำแทนโองหรือตุ่ม เพราะครุมีน้ำหนักเบาสะดวกในการขนย้าย เชื่อว่าการสานเครื่องจักสานขึ้นใช้ในประเทศไทยมีตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ และหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่ามีการทำเครื่องจักสานไว้ใช้สอยในชีวิตประจำวันในอดีตที่พบสำคัญอีกหลักฐานหนึ่ง คือ ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่แสดงการใช้เครื่องจักสาน บางชนิด เช่น กระบุง บุง หรือน้ำทุ้ง ในภาพจิตรกรรมฝาผนังวิหารวัดพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ภาพจิตรกรรมฝาผนังวิหารวัดภูมินทร์ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน และภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ระเบียงคดวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เป็นต้น (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. 2539: 5 – 6; อ้างอิงจาก ตำนานเหนือราวพุทธศตวรรษที่ 18 – 19)

นอกจากนี้ยังพบหลักฐานที่กล่าวถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยในสมัยโบราณที่แสดงให้เห็นถึงการผลิตเครื่องจักสานขึ้นใช้แล้วเมื่อครั้งอดีตอีกหลักฐานหนึ่งซึ่ง สาโรจน์ เพ็งช่อม (2546: 9) อ้างถึงวรรณกรรมเรื่องขุนช้างขุนแผน มีความกล่าวถึงการสานเครื่องจักสานเพื่อเลี้ยงกายของขุนแผนยามต้องโทษ ว่า

จะกล่าวฝ่ายนายขุนแผนที่แสนทุกข	แต่ติดคุกขัดข้องให้หมองหมาง
อยู่หับเผยเคยสะอาดขาดลำอาจ	จนชูปมอมรูปร่างดูรุงรัง
ผมยาวเกล้ากระหวัดตัดไม่เข้า	เหตุด้วยเขาคงทนทั้งมนต์ขลัง
อยู่เปล่าเปล่าเล่าก็จนพันกำลัง	อุตสาห์นั่งทำการสานกระทวย
ให้นางแก้วกิริยาช่วยทาร์ก	ขุนแผนถักขอบรัดกระหวัดหวาย
ใบละบาทคาดได้ด้วยง่ายตาย	แขวนไวยายทั้งเรือนออกเกลื่อนไป

นอกจากนี้ได้กล่าวถึงประเด็นหนึ่งที่ชวนให้สงสัยเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานว่า “การจักสาน” ซึ่งเป็นภูมิปัญญาสำคัญมาตั้งแต่อดีตแต่ไม่ปรากฏในสารบบของ “กรมช่างสิบหมู่” ในพระราชกำหนดบทพระอัยการซึ่งเป็นกฎหมายโบราณในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ แห่งกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ.1991-2031) ต่อมาในสมัยพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้ชำระกฎหมายใหม่เรียกว่า “กฎหมายตราสามดวง” (ตราราชสีห์ คชสีห์ และตราบัวแก้ว) ซึ่งปรากฏแต่ช่างเขียน ช่างแกะ ช่างสลัก ช่างปั้น ช่างหุ่น ช่างรัก ช่างสนะ(ช่างเสื่อผ้า) ช่างบุ ช่างเงิน และช่างหล่อ ซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงมีลายพระหัตถ์ประทาน พระยาอนุমানราชชน ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2499 ในหนังสือบันทึกความรู้เล่ม 1 มีความตอนหนึ่งว่า “ช่างสิบหมู่เป็นแต่ชื่อกรมที่รวบรวมช่างได้มี 10 หมู่ด้วยกัน ไม่ใช่ช่างในบ้านเมืองมีแต่ 10 อย่างเท่านั้น” ทำให้พอเข้าใจได้ว่า “ช่างจักสาน” ก็น่าจะเทียบชั้น “ช่างสิบหมู่” ได้โดยนัยนี้ (สาโรจน์ เฟิงชะอุม. 2546: 9 – 10)

อีกหลักฐานหนึ่งที่สำคัญ ในการทำเครื่องจักสานโดยเฉพาะเครื่องจักสานจากไม้ไผ่ที่เป็นประเพณีสืบทอดกันมา คือ การสานกระบุงอสาที่บ้านโพหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรีเป็นการทำขึ้นเพื่อใช้ในโอกาสพิเศษคือวันแต่งงาน เนื่องจากบ้านโพหักมีทรัพยากรตามธรรมชาติใกล้ตัว คือ ไม้ไผ่ ซึ่งมีฝีมือกระบวนการทางการจักสานที่ละเอียดอ่อน ยังใช้เป็นกลวิธีฝึกคนให้มีความเพียรพยายามมานะอดทน ใฝ่หาความรู้จากผู้อื่น และมีจินตนาการสร้างสรรค์ด้วยตนเอง โดยเฉพาะการกำหนดเงื่อนไขให้ชายหนุ่มสานกระบุงหรือ กระจาด เพื่อบอกให้เจ้าสาวไว้ใจในวันแต่งงานซึ่งเป็นวัฒนธรรมอสาของชาวโพหักรุ่นก่อน ๆ ทำให้เครื่องจักสาน คือกระบุงอสามีความงดงามประณีต มีคุณค่าถึงความรักที่มีต่อผู้รับที่เป็นเจ้าของอย่างแท้จริง จึงมีการเก็บรักษาไว้เป็นอย่างดี เมื่อทางราชการจัดให้มีการประกวดเครื่องจักสานโบราณขึ้น จึงพบว่าเครื่องจักสาน ตำบลโพหักแต่ละชิ้นมีอายุไม่น้อยกว่าร้อยปีขึ้นไป

โดยปกติชาวบ้านในท้องถิ่นภาคกลาง ล้วนมีฝีมือในการสานเครื่องจักสานทั้งสิ้น แต่ผลิตขึ้นเพื่อความจำเป็นในการดำรงชีวิตที่มีผลมาจากแรงผลักดันอันเป็นมูลเหตุให้เกิดการทำเครื่องจักสานที่สำคัญวิบูลย์ ลิ้มสุวรรณได้กล่าวถึงมูลเหตุของการเกิดการทำผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไว้ 3 ประการ ดังนี้

1. มวลเหตุจากความจำเป็นในการดำรงชีวิต โดยผลิตเครื่องจักสานเพื่อใช้ในการประกอบอาชีพและเพื่อการดำรงชีวิตประจำวัน คือ เพื่อใช้การใส่สิ่งของต่าง ๆ ประกอบกิจการต่าง ทั้งด้านอาชีพการเกษตรกรรมและการจับสัตว์ต่าง ๆ เช่น กระติบสำหรับใส่ข้าวปลาอาหาร กระบุงสำหรับใส่ข้าวเปลือก ข้าวสารหรือสิ่งของต่าง ๆ หรือสำหรับการชั่ง ตวง วัด พืชพันธุ์อาหาร เสื่อ หมวกกันแดด สำหรับจับ ดักสัตว์เพื่อการดำรงชีวิตและเพื่อใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ

2. มวลเหตุที่เกิดจากสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติตามสภาพภูมิศาสตร์ มวลเหตุนี้จะผลิตเครื่องจักสานขึ้น เพื่อสนองความต้องการด้านประโยชน์ใช้สอยให้เกิดความสะดวกสบาย ซึ่งทำใช้เองจากวัสดุที่มีในท้องถิ่น คือ ไม้ไผ่ เช่น เครื่องมือที่ใช้ในการจับปลา และสัตว์น้ำจืดมีความแตกต่างกันไปตามสภาพภูมิศาสตร์ต่าง ๆ ได้แก่ ลอบ ไช ชะนาง เป็นต้น ซึ่งมีรูปแบบที่เหมาะสมกับความต้องการและสภาพสิ่งแวดล้อมด้วย นอกจากนี้ยังมีเครื่องจักสานที่สร้างขึ้นตามสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นอีก เช่น ครุ ซึ่งเป็นเครื่องใช้ประเภทหนึ่งที่ทำจากการสานด้วยไม้ไผ่มีไว้สำหรับตีข้าวของชาวล้านนา เป็นเครื่องจักสานที่มีขนาดใหญ่มากปากกว้าง 3-4 เมตร มีความลึกประมาณ 1 เมตร ใช้ตอกสานที่มีเส้นขนาดใหญ่เช่นกัน

3. มวลเหตุที่เกิดจากความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี และศาสนา เครื่องจักสานหลายประเภทที่เกิดขึ้นจากผลของความเชื่อตามประเพณีและศาสนาของท้องถิ่น เช่น เสื่อปาหนัน หรือเสื่อลำเจียกสานเพื่อใช้ในการแต่งงานของคนภาคใต้ในจังหวัดกระบี่มีประเพณีการสานเสื่อปาหนันสำหรับคู่บ่าวสาวที่จะใช้ปูนอนแทนที่เพื่อนนอนร่วมกัน และการสานราชวัติในงานพิธีทางศาสนา เป็นต้น

จากมวลเหตุทั้ง 3 ประการนี้ เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดเครื่องจักสานต่าง ๆ ขึ้น อีกทั้งยังมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของคนไทยในชนบท ถึงแม้ว่าในปัจจุบันจะมีวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมแต่โดยลักษณะพิเศษของเครื่องจักสานยังเป็นเอกลักษณ์ประจำถิ่นของเครื่องจักสานในแต่ละภาค จึงถือได้ว่าเครื่องจักสานเป็นเครื่องแสดงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น(วิบูลย์ ลิ้มสุวรรณ. 2539: 15 – 20)

วิมล จิโรจพันธุ์; ประชิด สกฤษณ์พัฒน์; และอุดม เขยกิจวงศ์ (2548: 112 – 113) ได้กล่าวถึงผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานในท้องถิ่นภาคกลางไว้ว่า เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะแตกต่างกันตามสภาพภูมิศาสตร์และความต้องการใช้งาน แต่ส่วนใหญ่คล้ายกันทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการผลิตเครื่องจักสานจึงสามารถแบ่งออกตามประโยชน์ใช้สอยได้ 4 ประเภท คือ

1. เครื่องมือกลกรรม เป็นเครื่องจักสานที่สร้างขึ้นเพื่อสนองประโยชน์ใช้สอยของชาวไร่ ชาวนา และชาวสวน เช่น โขงโลง(หรือ โพงสำหรับวิดน้ำในบ่อ หรือคูน้ำ) สุ่มไก่ ตะกร้าใส่ปลา ฯลฯ.
2. เครื่องมือจับสัตว์น้ำ ได้แก่ เครื่องมือดักปลา มีหลายชนิดส่วนใหญ่เพื่อเปิดทางให้สัตว์เข้าไปแล้วออกไม่ได้ หรือเป็นที่กักขังหรือเป็นที่สำหรับดักหรือซ่อนสัตว์มีทั้งในน้ำและบนบก เช่น แร้ว ชะนาง (เครื่องมือสำหรับซ่อนปลา หรือกุ้ง) ข้อง กระชัง ลอบ สุ่ม ตะกร้าใส่ปลา ตุ่ม กระจู้ ฯลฯ

3. เครื่องใช้ภายในบ้าน ปัจจุบันยังคงมีใช้อยู่ มีรูปลักษณะและความต้องการสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตประจำวันของชาวบ้าน เช่น พัด กระบุง กระจาดหาบ กระด้ง กระโล่ ฯลฯ

4. สิ่งของเบ็ดเตล็ด เป็นเครื่องจักสานที่ทำเพื่อใช้ประโยชน์ในด้านอื่น ๆ ได้แก่ เพื่องานแต่งกาย เครื่องกีฬา และเครื่องเล่นต่าง ๆ เช่น เข่งปลา หมวก เปล เผลวปักหม้อยา ตักแตนสาน ปลาตะเพียนสาน ตะกร้อ ฯลฯ

เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่แสดงออกถึงความสามารถทางศิลปะของช่างไทยได้ดี มีทั้งที่ใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น กระบุง กระจาด ตะกร้าหิ้ว ช่างจะออกแบบและสานลวดลายอย่างละเอียด ประณีตเป็นพิเศษอย่างกระบุงอาสา กระจาด และตะกร้าหิ้ว ของชาวบ้านโพหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี การดัดแปลงเขียนหมาก กระบุงเล็ก ๆ มาใช้สำหรับใส่ป่าน้ำชา กระจาด และเครื่องจักสานกระเป๋าสตรีของชาวบ้านเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง เป็นต้น

4. ข้อมูลเกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่

4.1 ข้อมูลเกี่ยวข้องกับวัสดุในการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่

เครื่องจักสานตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง เป็นวัสดุสำคัญที่ใช้กลวิธีสานเครื่องจักสานแบบดั้งเดิมคือ ใช้ไม้ไผ่สีสุกวัสดุที่มีอยู่มากในหมู่บ้านบางเจ้าฉ่า และบริเวณใกล้เคียง ไม้ไผ่ที่ใช้สานเครื่องจักสานมีมากมายหลายชนิด ในภาคเหนือ เพราะมีไม้ไผ่ขึ้นชุกชุม แต่ภาษาถิ่นเรียกว่า “ไม้ม” นำหน้าชื่อบอกชนิดของไม้ไผ่ (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. 2539: 91) ไม้ไผ่ที่นำไปใช้ในการผลิตเครื่องจักสานในตำบลบางเจ้าฉ่า มีพันธุ์ไม้ไผ่ที่นิยมนำมาใช้งานดังต่อไปนี้

1. ไม้ไผ่ ไม้ไผ่ที่กลุ่มผู้ผลิตในตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทองที่นิยมใช้ในการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ มีดังนี้

1.1 ไม้สีสุก เป็นชื่อในภาษาพื้นเมืองของไทย และมีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า *Bambusa blumeana* Schult. การขยายพันธุ์มักนิยมปลูกตามหัวไร่ปลายนา และบริเวณรอบ ๆ บ้านแถบชนบทไทย สำหรับในปารมชาตินั้นไม่มีหลักฐานยืนยันว่าพบขึ้นปะปนกับไผ่ชนิดอื่น ๆ หรือขึ้นรวมกันกระจายเป็นพื้นที่กว้าง ๆ เชื่อกันว่าไม่ใช่เป็นไผ่พื้นเมืองของประเทศไทย แต่เป็นไผ่พื้นเมืองของหมู่เกาะชวา สุมาตรา และบอร์เนียวลักษณะของไม้สีสุก มีลักษณะเด่น คือ มีสีออกเหลือง มักขึ้นเป็นกอแน่น แต่ละลำจะมีการแตกกิ่งจำนวนมากตั้งแต่โคนลำขึ้นไป และที่สำคัญที่สุด คือตรงบริเวณข้อของกิ่งจะมีหนามงอโค้งแตกเป็นกลุ่ม ๆ ละ 3 อัน โดยหนามตรงกลางจะมีขนาดยาวกว่าหนามอื่น ๆ ไม้สีสุกจัดว่าเป็นไผ่ที่มีขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ ลำที่มีขนาดใหญ่ที่สุดจะมีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 8 – 12 เซนติเมตร ผิวของลำจะแข็งและเรียบเป็นมัน ไม้สีสุกมักใช้ประโยชน์ได้อย่างกว้างขวางทั้งงานก่อสร้าง การจักสาน ส่วนหน่อใช้เป็นอาหาร และยังนิยมปลูกกันเป็นรั้วแนวกันลมหรือปลูกให้ร่มเงาแก่สัตว์

เลี้ยงในครัวเรือนได้อย่างดี ดังนั้นชาวชนบทจึงนิยมนำไผ่สีสุกมาปลูกไว้รอบบ้าน เพื่อสะดวกต่อการนำไปใช้งานได้ดังกล่าว

1.2 ไผ่ชางนวล มีชื่อพื้นเมืองหลายชื่อด้วยกันคือ ไผ่นวล (ภาคเหนือ) หรือไผ่ชางดอย มีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า *Dendrocalamus membranaceus* Munro. ไผ่ชางนวลมักพบขึ้นกระจายกระจายในป่าผสมผลัดใบ ที่มีตั้งแต่ภาคเหนือถึงภาคใต้ในประเทศไทย ลักษณะที่สำคัญ คือ ลำต้นจะมีผงสีขาวคล้ายแป้งติดอยู่เกือบตลอดทั้งลำ ถ้าแก่จัดผงสีขาวนวลจะหลุดออกไป ขึ้นได้ดีกับสภาพภูมิอากาศที่มีความชุ่มชื้น ลำต้นมีลักษณะไม่ตรงถ้ามีกิ่งจะแตกกิ่งเดี่ยวตั้งฉากกับลำโดยธรรมชาติแล้วไผ่ชางนวลจะมีกอไม่แน่น ลักษณะเนื้อไม้ไผ่มีเนื้อหนาปานกลาง ใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง ตั้งแต่งานก่อสร้าง งานจักสาน แม้ทั้งกระทั่งหน่อใช้ในการประกอบอาหารได้ดีเพราะมีรสหวาน นอกจากนี้ชาวบ้านชนบทนิยมปลูกไผ่ไว้เป็นรั้วบ้านหรือทำเป็นกรงเลี้ยงไก่ นิยมจักตอกในงานจักสาน เพราะแต่ละปล้องจะมีขนาดยาวประมาณ 120 – 140 เซนติเมตร ช่วยให้ผลิตภักดิ์ที่สานแล้วไม่มีรอยข้อไม้เป็นบวม (สนไชย ฤทธิชาติ. 2539: 83,95)

2. หวายหอม บานเย็น ชูช่วง กล่าวว่า “หวายที่ใช้ผลิตภักดิ์เครื่องจักสานนั้น เป็นหวายหอมซึ่งเป็นหวายลำเล็ก ๆ ผิวสวยสีขาว เหลืองนวลเป็นมัน เนื้อในขาวละเอียดเป็นหวายที่เหนียวจักเหลาเกลาให้เรียบได้ง่าย ผิวริมนอกจักเวียนเป็นเส้น เหมาะสำหรับ ถัก มัด ผูก พัน เนื้อในเรียกว่า ขี้หวาย เจียนเป็นเส้นกลม ใช้สานเป็นสิ่งของต่าง ๆ และย้อมสีก็ได้” (บานเย็น ชูช่วง. 2549: สัมภาษณ์)

3. สีย้อมตอก สีที่จะนำมาใช้ย้อมผลิตภักดิ์นั้นนิยมนำสีย้อมผ้ามาต้มย้อมขณะยังเป็นเส้นตอก ซึ่งเป็นทั้งสีที่ผสมสารเคมี และสีกรด สำหรับสีกรดย้อมยากไม่ค่อยติดเส้นตอก สีที่ใช้ย้อมผลิตภักดิ์ที่ติดแน่นทนทาน ได้แก่ สีย้อมผ้าตรามังกรคู่และตราสิงห์ ซึ่งเป็นสีที่มีคุณภาพเมื่อย้อมเสร็จแล้วไม่เปื้อนมือแม้จับผลิตภักดิ์ในขณะที่มือเปียกชื้น (สิริวิทย์ สิงห์บุญ. 2549: สัมภาษณ์)

4. วานิช และน้ำมันสน วานิชใช้ผสมกับน้ำมันสน ช่วยให้วานิชที่เข้มข้นมากเกินไปเจือจางการทาวานิชจะช่วยรักษาตอกที่สานแล้วให้มีความคงทนแข็งแรงและเพิ่มความเงามให้กับผลิตภักดิ์อีกทั้งยังป้องกันการเกิดมอดกัดกินเนื้อไม้ได้ ซึ่งทางปฏิบัติจะทาวานิชได้ก็ต่อเมื่อหลังจากนำผลิตภักดิ์รมควัน และตกแต่งส่วนประกอบอื่นของผลิตภักดิ์เสร็จเรียบร้อยแล้ว

5. เกลือ ใช้เป็นส่วนผสมของสีย้อมตอกในขณะต้ม ช่วยให้สีมีความติดทนทานไม่ตกง่าย

6. ผ้ากำมะหยี่ เป็นผ้าที่มีขนนุ่มนำมาใช้เย็บตกแต่งผลิตภักดิ์ เพื่อทำเป็นนวมในการรักษาความร้อนให้น้ำชา

7. ลวด ใช้ประกอบเป็นห่วงของหูบ้านใส่กาน้ำชา และกระเป๋ โดยทำเป็นห่วงแล้วใช้หวาย ที่ผ่านการชักเรียบเรียบร้อยแล้วมาถักพันหุ้มทับลวด เพื่อให้หนังหรือหวายของผลิตภัณฑ์มีความ เรียบร้อยสวยงาม

8. กาว เป็นวัสดุที่ใช้ในการทำให้วัสดุแห้งยึดติดกันได้ดี ช่วยให้เส้นตอกที่สานเสร็จแล้ว ติดแน่นไม่หลุดออกจากกัน หรือแตก โดยเฉพาะเครื่องจักสานกระเป๋ากือสุภาพสตรีที่มีรูปทรงส่วนที่ ปากเว้าต้องใช้กาวทาาก่อนตกแต่งบริเวณขอบ และกั้นกระเป๋าด้วยหวาย กาวที่ใช้มีหลายชนิด ดังนี้

8.1 กาวลาเท็กซ์ เป็นกาวที่ติดเส้นตอกให้ติดกัน หลังจากตัดปากกระเป๋ามีลักษณะ เว้าแบบต่าง ๆ

8.2 กาวยาง เป็นกาวที่มีสีเหลืองสำหรับติดผ้า ที่ใช้บุภายในของกระเป๋ากือสุภาพสตรี

8.3 กาวร้อน นิยมเรียกชื่อตามยี่ห้อของกาว เช่น กาวตราช้าง ใช้สำหรับติดหวายเก็บ รายละเอียดตกแต่งส่วนขอบปากกระเป๋ากือ และส่วนหูของกระเป๋ากือเพื่อยึดติดเส้นตอกและหวาย

9. ยางรัดของ ใช้รัดยึดตอกกับโครงสร้าง ในขณะจักสานฐานกระเป๋ากือสุภาพสตรีต้องใช้ ลวด หรือแบบ หรือโมเดล ยางรัดของจะช่วยรัดฐานของกระเป๋ากือให้ติดแนบกับแบบ หรือ ลวด (สายฝน ทองงาม. 2549: สัมภาษณ์)

นอกจากนี้ยังมีวัสดุใหม่ ๆ ที่ได้รับการพัฒนาแนวทางการตกแต่งหูหิ้วของกระเป๋ากือสุภาพสตรีซึ่งเป็นแนวคำริของพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีรัศมิ์ พระวรชายาในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามกุฎราชกุมาร เมื่อครั้งเสด็จเยี่ยมประชาชนในตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง ในปีพุทธศักราช 2549 ที่ประสบอุทกภัย วัสดุใหม่ที่ใช้มีได้แก่ เชือกกรมไนลอน ลูกบิด ชนิดต่าง ๆ ห่วงโลหะ ลูกไม้หลากสี หนังและสายพลาสติกใส

4.2 ข้อมูลเกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่

กระบวนการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ในเขตตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทองจากการสัมภาษณ์บ้านเย็น ชูช่วง, สิริรัศมิ์ สิงห์บุญและสายฝน ทองงามประธานกลุ่ม ผู้ผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ในตำบลบางเจ้าฉ่า พบว่ากระบวนการผลิตของทุกกลุ่มส่วนใหญ่ เหมือนกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็นมากในการสานเครื่องจักสานนั้น ถือว่าเป็น ส่วนหนึ่งของกระบวนการผลิตเป็นของใช้ประจำตัวที่ช่างจักสานทุกคนที่ต้องมีไว้ เครื่องมือเครื่องใช้มี ทั้งส่วนที่ดัดแปลงจากสิ่งของเหลือใช้ในครัวเรือนและหาซื้อได้ตลาดใกล้เคียงตำบลบางเจ้าฉ่า เครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็นของงานจักสานสามารถแบ่งได้ดังนี้

1. เครื่องมือเครื่องใช้ในขั้นเตรียม เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ที่ใช้สำหรับเตรียมวัสดุให้พร้อม ก่อนการผลิต ซึ่งได้แก่

1.1 มีดตอก ใช้จัก ฝ่า เจียก และตัดไม้ให้เป็นซี่เล็ก ๆ เหลาให้บาง หรือจักตอกให้เป็นเส้นเป็นกลม หรือ แบนตามลักษณะการใช้งาน ได้แก่การจักตอกปิ่น ตอกไพล ตอกตะแคง เป็นต้น รวมทั้งใช้เหลาเกลียวให้เป็นเส้น

1.2 มีดโต้ ใช้ตัดไม้ให้เป็นท่อน หรือผ่าออกเป็นซี่ ๆ แล้วจึงใช้มีดจักตอกเหลา หรือ จักตอกไม้ให้เป็นขนาดเล็กลง

1.3 เครื่องชักเรียบ ใช้ชักเส้นตอก และเส้นหวายมีขนาดสม่ำเสมอเท่ากันทุกเส้นลด ความคม และเหลาให้กลมกลึง ทุกเส้นมีความเรียบร้อยสวยงามเพื่อใช้ในการถักตอกแต่งเครื่องจักสาน เครื่องชักเรียบของชาวบ้านบางเจ้าฉ่า ทำจากวัสดุที่หาง่ายในครัวเรือน เช่น นำจานสังกะสี ฝาปิ่นโต และฝากระป๋องนม มาเจาะด้วยเหล็กมาด หรือใช้ตะปูตอกเจาะให้เป็นรูที่มีขนาดแตกต่างกัน ตาม ความต้องการใช้งาน

1.4 เลื่อย ใช้เลื่อยลำไม้ให้เป็นท่อน ก่อนเจียกไม้ให้เป็นซี่เพื่อจักตอก

1.5 กะละมังอลูมิเนียมสำหรับต้มย้อมสี ใช้ต้มน้ำให้เดือดเพื่อย้อมสีเส้นตอก

2. เครื่องมือเครื่องในขั้นการผลิต เป็นเครื่องมือที่ใช้ในขณะที่มีการผลิตตั้งแต่สานกันไป จนถึงขั้นตอนการตกแต่งหรือแต่งตัวผลิตภัณฑ์ เครื่องมือเครื่องใช้ประเภทนี้มีดังนี้

2.1 เหล็กหมาด ทำจากเหล็กเส้นก้านรมหรือชีลวดรถจักรยานฝนปลายให้แหลม แต่ ชาวบ้านตำบลบางเจ้าฉ่านิยมใช้เข็มฝักของการถักไหมมาทำลัดให้แหลมแล้วต่อด้ามเพื่อความสะดวก ในจับถือ ใช้สำหรับเจาะไซ จัด แะ นำเส้นตอก หรือเส้นหวายให้ร้อยผ่านเครื่องจักสานที่สานเสร็จแล้ว เพื่อตกแต่งบริเวณขอบปาก และก้นของกระบุง กระจาด และกระป๋องสุภาพสตรี ให้มีความเรียบร้อย และสวยงาม นอกจากเหล็กหมาดมีลักษณะปลายแหลมแล้วยังมีเหล็กหมาดลักษณะปลายหอก หรือ ปลายแบน เพื่อใช้เจาะหรือไซไม้ให้เป็นรู มักใช้เจาะรูผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานเมื่อต้องการผูกหวายเสริม โครงสร้างให้แข็งแรง (วิบูลย์ ลีสุวรรณ. 2541: 8)

2.2 กรรไกรและกรรไกรตัดเล็บ ใช้สำหรับตัดชิ้นส่วนของหวายที่เหลือยาวหวายที่ไม่เรียบร้อย หรือไม่ต้องการทั้งเป็นการตกแต่งขอบปากและก้นซึ่งเป็นขั้นตอนการเก็บงานของเครื่อง จักสาน

2.3 ค้อนเหล็กชนิดไม่มีหงอน ใช้ตอกตะปูที่มีขนาดเล็ก ลักษณะของค้อนชนิดนี้ส่วน หัวจะเป็นเหล็กด้านหน้าค้อนเรียบ ส่วนด้านหลังจะเป็นเหล็กตันยื่นเป็นแท่งมีขนาดเล็กกว่าหน้าค้อน ใช้ตอกตะปูในที่แคบ ซึ่งไม่สามารถใช้ค้อนหงอนตอกได้

2.4 คีมดัดลวด ใช้ คีมปากจิ้งจก และคีมปากจระเข้ สำหรับดัดลวด และดัดโค้งลวด ให้เป็นห่วง ทำหูกผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานต่าง ๆ

2.5 ถัง หรือ กระละมั่งใส่น้ำ ใช้บรรจุน้ำเพื่อแช่ หรือ จุ่มดอกให้อ่อนนุ่ม ช่วยให้เส้นดอกไม่แตกหักในขณะสาน(บานเย็น ชูช่าง; สายฝน ทองงามและสิริวิทย์ สิงห์. 2549: สัมภาษณ์)

กระบวนการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ของกลุ่มผู้ผลิตในเขตตำบลบางเจ้าฉ่านิยมนานกัน เพื่อจำหน่ายเป็นสินค้า ได้แก่ กระบุง กระจาด ตะกร้า กระด้งและกระเป่าถือสุภาพสตรีนั้นใช้วัสดุ และอุปกรณ์ รวมทั้งขั้นตอนในการจักสานที่มีขั้นตอนและกลวิธีที่คล้ายคลึงกัน แตกต่างกันในรูปทรงและการใช้สีย้อมเส้นดอก ขั้นตอนการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานมีดังนี้

1. ขั้นตอนการเตรียมการผลิต

การจักสานผลิตภัณฑ์แบบใดก็ตามบานเย็น ชูช่าง กล่าวว่า”ต้องเริ่มต้นเหมือนกันทุกประเภทของผลิตภัณฑ์” ดังนี้

การจักดอก ใช้ไฟสีสุก หรือ ไฟนวล ตัดให้เป็นท่อน เลาะตาไฟออก แล้วเจียกให้เป็นซี่ จากนั้นจึงนำมาจักให้เป็นดอกที่มีความหนาบางเสมอกันทุกเส้นดอกที่ใช้ในการสานผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เป็นดอกที่จักเช่นเดียวกับงานสานทั่วไป แต่ต้องจักดอกให้เล็กลงตามขนาดและความละเอียดประณีตของผลิตภัณฑ์ ดอกที่ใช้ในการจักสาน มีดังนี้

- ดอกปิ่น เป็นดอกไม้ไผ่สำหรับสานกันกระบุงโดยใช้ส่วนของเนื้อไม้ไผ่เหลาผิวออกไม่ให้ความคม แต่มีความมนในตัวของมันเอง ดอกปิ่นต้องมีความอ่อน และแข็งแรง มีความบางและความกว้างเสมอกันตลอดทั้งเส้น เพื่อความยืดหยุ่นในการสาน

- ดอกตะแคง เป็นการจักดอกอีกลักษณะหนึ่งที่ผู้ผลิตยังนิยมปฏิบัติกันอยู่ แต่เส้นดอกมีขนาดเล็กกว่าดอกปิ่น โดยจักจากส่วนผิวไม้ไผ่แล้วเหลาให้เรียบแล้วนำไปตากแดดให้แห้ง

- ดอกไพล เป็นดอกที่ใช้ผิวไม้ไผ่และเนื้อไม้ไผ่ที่มีส่วนเท่า ๆ กัน ต้องเหลาดอกให้มีขนาดเล็กกว่าดอกตะแคงมากแต่วิธีการจักเช่นเดียวกับดอกปิ่น

การจักดอกในขั้นตอนนี้ถ้าเป็นผลิตภัณฑ์ที่ทำใช้เองในครัวเรือนจะใช้ไม้ไผ่สีสุกที่มีอยู่ทั่วไปในหมู่บ้าน แต่ถ้าเป็นงานที่ต้องการความละเอียดมาก ๆ ต้องใช้ไม้ไผ่ที่สั่งซื้อมาจากจังหวัดชลบุรี จันทบุรี ชุมพรเป็นไม้ไผ่ที่มีปล้องข้อมีขนาดยาวมากประมาณ 1.20-1.40 เมตร ทำให้เส้นดอกเวลาสานแล้วไม่มีปุ่มของข้อปล้อง เกสร สิทธิหนั้ว กล่าวไว้ในนิตยสารสารคดีว่าจากสัมภาษณ์คุณสนธิ ได้เล่าว่า “ก่อนหน้านี้กรมส่งเสริมอุตสาหกรรมเคยเอาเครื่องจักดอกมาให้ใช้ แต่มันก็ไม่เกิดประโยชน์ใด ๆ ขึ้นมาเลย อย่างกระบุงหัวต้องกว้าง ทำต้องสอ ดอกแต่ละเส้นที่ใช้จะมีขนาดไม่เท่ากัน เครื่องจักรมันจักดอกแบบมือคนไม่ได้ มันทำขนาดเท่ากันหมด เวลาสานแล้วไม่เป็นกระบุง มันจะทื่อ ๆ งานหัดจะใช้เครื่องจักรไม่ได้ ต่อให้เครื่องจักดอกทันสมัยแค่ไหน ก็ไม่แน่ใจว่าชาวบ้านจะยอมใช้กันหรือเปล่า” (เกสร สิทธิหนั้ว. 2545: 60)

จากการสัมภาษณ์บ้านเย็น ชูช่วง ได้อธิบายถึงการจักตอกว่า “ในการจักตอกทั้งตอกสาน และตอกไพลเพื่อทำบ้านน้ำชา นั้น การผลิต 1 ชุดสำหรับการสานบ้านน้ำชาจำนวน 10-12 ใบ ต้องจักตอกให้มีปริมาณมากพอต่อความต้องการในการผลิต เพื่อจะได้ไม่ต้องเสียเวลาในการจักตอกใหม่” (บ้านเย็น ชูช่วง. สัมภาษณ์: 2549) นั้นแสดงว่าการจะผลิตเครื่องจักสานใด ๆ ก็ตามต้องจักตอกให้มากพอแก่การนำไปสานผลิตภัณฑ์ ตอกบางส่วนอาจนำไปย้อมสีเมื่อสานแล้วเกิดเป็นลวดลายที่สวยงามขึ้นได้

2. ขั้นตอนการผลิต มีขั้นตอนการผลิตดังนี้

2.1 สานกัน การสานกันหรือสานฐานของผลิตภัณฑ์ประเภทอื่น ๆ ในส่วนการเริ่มต้นที่ฐานหรือกันย้อมมีความแตกต่างกันไปตามประเภทของผลิตภัณฑ์นั้น ๆ เช่น บ้านน้ำชาที่ตำบลบางเจ้าฉ่ำนิยมผลิตมีทั้งแบบกัน 4 มุมและแบบกัน 8 มุม มีลักษณะแบบกระบุงแต่มีขนาดเล็กกว่า ผลิตภัณฑ์มีความละเอียดกว่า เช่นกับ กระจาด มีการสานแบบกันที่มีแบบ 4 มุมและแบบ 8 มุม การสานต้องเริ่มต้นจากการสานกันก่อน ทั้งกระบุง กระจาด และบ้านน้ำชาเริ่มต้นการสานเหมือนกัน แต่ต่างกันที่กันของผลิตภัณฑ์ว่าเป็นแบบใด

ถ้ากันแบบ 8 มุม ต้องสานกันให้มีรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสด้วยตอกป็นจำนวน 2 ชั้น ก่อนแล้วนำส่วนกันทั้งสองที่สานเสร็จเรียบร้อยแล้วมาวางทับซ้อนกันในลักษณะสับหว่างเหลื่อชายตอกยื่นออกไปเป็นฉากแปดทาง แล้วสานชายตอกทั้งสี่ด้านให้ไขว้สานเป็นลายสองก่อน จากนั้นให้นำตอกป็นมาสานลายสองต่อจากชายตอกที่วางสับหว่างไว้ทั้งแปดด้านสานต่อไปทำทุกด้านจนกลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมแปดเหลี่ยมที่มีลักษณะเหมือนรูปดาวแปดแฉกซ้อนอยู่ข้างใน แล้วใช้ไม้เหลาให้มีปลายแหลมทั้งสองทางนำมาขัดกัน เพื่อช่วยในการสานขึ้นรูปได้ง่ายขึ้น(บ้านเย็น ชูช่วง. 2549: สัมภาษณ์)

ส่วนการสานกระเป๋ากือสุภาพสตรี การสานกัน สายฝน ทองงาม กล่าวว่า “ขั้นตอนแรกต้องเตรียมตอกที่ใช้งานให้เรียบร้อยก่อน แล้วต้องสานส่วนกันก่อนทุกครั้งส่วนใหญ่วลักษณะของกันกระเป๋ากือจะมีลักษณะเหมือนกันคือเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า เพียงแต่มิขนาดแตกต่างกันตามหุ่น หรือรองหรือโมเดลที่ใช้เป็นต้นแบบในการสาน และมักนิยมสานด้วยลายสองที่แตกต่างกันตามขนาดของตอกที่ใช้งาน โดยตอกที่ใช้เป็นตอกยืนหรือตอกตั้งมักจะมีขนาดเล็กโดยเฉพาะตอกตั้งในส่วนของด้านยาวของกระเป๋าคอกตั้งมีขนาดยาวกว่า ตอกตั้งในด้านกว้างของกระเป๋าค และใช้ตอกที่มีขนาดใหญ่มาแทรกเพื่อทำให้ช่องว่างของเส้นตอกตั้งมีขนาดเท่ากันทั้งกระเป๋าค”(สายฝน ทองงาม. 2549: สัมภาษณ์)

2.2 การสานเนื้อผลิตภัณฑ์ หรือส่วนตัวผลิตภัณฑ์ ในส่วนนี้ชาวบ้านบางเจ้าฉ่ำนิยมเรียกว่า “เนื้อ” เช่น สานกระบุง เรียกว่า เนื้อกระบุง สานกระจาด เรียกว่า เนื้อกระจาด เป็นต้นส่วนเนื้อหรือตัวผลิตภัณฑ์นี้มีรูปแบบการสานที่แตกต่างกันไปตามความต้องการของผู้สานผลิตภัณฑ์แต่

หลังจากสานส่วนกันแล้วขึ้นรูปด้วยมือ แต่ต้องบังคับกันโดยการใช้ไม้ที่เหลาให้ปลายแหลมสองด้านมาขัดมุมเพื่อบังคับส่วนกันให้เกิดเป็นมุม และช่วยให้เพิ่มความสะดวกในการสานขึ้นรูปส่วนของเนื้อผลิตภัณฑ์ เช่น ป่าน้ำชา การสานเนื้อป่าน้ำชา นิยมสานแบบลายสอง ถ้าช่างสานมีฝีมือดีมักสานเป็นลวดลายต่าง ๆ ที่มีความถนัด เช่น ลายดีกระจาย ลายดีหยาบ ลายสอง ลายสาม ฯลฯ ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานของตำบลบางเจ้าฉ่ำนิยมขึ้นรูปด้วยมือได้แก่ กระบุง กระจาด และป่าน้ำชา เป็นต้น (บานเย็น ชูช่วง. 2549: สัมภาษณ์)

ส่วนการสานกระเปาะถือสุภาพสตรี มักนิยมขึ้นรูปด้วยหุ่นหรือโมเดล หรือรองเพื่อให้ผลิตภัณฑ์มีรูปทรงที่เหมือนกันทุกใบ และเพิ่มความสะดวกแก่ผู้สานได้อย่างดี ทำให้ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มผู้ผลิตในตำบลบางเจ้าฉ่ำมีความละเอียดของลวดลาย สีสันสวยงาม (สิริวิศม์ สิงห์บุญ. 2549: สัมภาษณ์)

2.3 การสานไพล กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม ได้อธิบาย คำว่า “ไพล” หมายถึง เส้นนอน ซึ่งใช้สานบังคับเส้นยืนตอกไพลจะมีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมหรือคล้ายเม็ดแตง โดยมีจำนวนเนื้อไม้กับผิวไม้ในตัวเส้นตอกที่จะสานเป็นเส้นไพลเท่ากัน (กระทรวงอุตสาหกรรม. 2525: 53) การสานส่วนนี้ บานเย็น ชูช่วง กล่าวว่า “ชาวบ้านตำบลบางเจ้าฉ่ำต้องใช้ตอกไพลที่มีขนาดเล็กเหมือนเส้นด้าย หรือเส้นไหมที่ได้จากการจักตอกด้วยมือ หรือใช้วิธีการชักเยียด มักจักตอกไพลด้วยมือเพราะสะดวกกว่าการใช้เครื่องชักเยียด” ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเชี่ยวชาญในการจักตอกได้เป็นอย่างดี แล้วนำตอกไพลมาสานต่อการสานไพลกระบุง กระจาด หรือป่าน้ำชา เริ่มต้นด้วยการใช้ตอกกลมสามเส้นสานในลักษณะที่เรียกว่าไพลยักคิ้ว โดยสานจนครบหนึ่งรอบ แล้วหักเส้นสานตอกไพลออกหนึ่งเส้น สานต่อไปจนเป็นลายขัดแบบลายสองจนได้รูปร่างของป่าน้ำชา แล้วใช้ไม้ขีดเป็นวง 2 ชั้นผูกมัดด้วยตอกที่ขอบปากเพื่อรอการแต่งตัว ส่วนผลิตภัณฑ์ประเภทอื่น ๆ ไม่ต้องสานส่วนไพลนี้ ได้แก่ กระเปาะ ตะกร้า ตะแกรง เป็นต้น

2.4 การรวมคว้น ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่สำคัญขั้นหนึ่งของการสานผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ผลิตภัณฑ์เกือบทุกประเภทต้องปฏิบัติ เพราะเป็นการนำผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่สานในส่วนตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงส่วนสานเนื้อผลิตภัณฑ์ที่เสร็จแล้วไปรวมคว้นเพื่อฆ่าเชื้อรา และเป็นวิธีในการสร้างสีของไม้ไผ่ให้มีสีที่เข้มคล้ายสีธรรมชาติของต้นไผ่ ถ้าต้องการให้ผลิตภัณฑ์มีสีเข้มมากน้อยเท่าใดขึ้นอยู่กับระยะเวลาในการรวมคว้น อาทิเช่น ถ้าต้องการให้สีอ่อนก็ใช้เวลาในการรวมคว้นน้อย ถ้าต้องการให้มีสีเข้มจนเป็นสีน้ำตาลอมเหลือง ต้องเพิ่มระยะเวลาในการรวมคว้นให้นานขึ้นตามลำดับ (บานเย็น ชูช่วง. 2549: สัมภาษณ์)

2.5 การแต่งตัว สิริวิศม์ สิงห์บุญ กล่าวว่า “โดยทั่วไปแล้วช่างตกแต่งผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่หรือขั้นตอนแต่งตัวผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่นี้ มักนิยมแต่งตัวในส่วนกัน ส่วนปาก

ส่วนด้านข้าง และทำให้อันให้เสร็จเรียบร้อย จึงนำไปทาแลกเกอร์เคลือบเงาหรือวานิช นอกนี้ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่บางประเภทต้องส่งต่อให้ช่างแต่งตัวในส่วนที่เป็นที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการตัดเย็บผ้า ประกอบเข้ากับผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ ซึ่งได้แก่ ป้านน้ำชา กระบุง กระจาด และกระเป๋าดึงสุภาพสตรี เป็นต้น” (สิริวิทย์ สิงห์บุญ. 2549: สัมภาษณ์)

4.3 ข้อมูลเกี่ยวข้องกับรูปแบบของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่

จากการศึกษารูปแบบของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ของตำบลบางเจ้าฉ่าพบว่า ไม่มีความแตกต่างไปจากแหล่งอื่น ๆ ในประเทศไทย โดยส่วนใหญ่เป็นไปตามประโยชน์ใช้สอย และขึ้นอยู่กับความต้องการของชาวบ้านจึงสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ขึ้นตั้งแต่เมื่อครั้งอดีตที่ยังสืบทอดมาจนถึงทุกวันนี้ โดยถือเอาการนำไปใช้ประโยชน์เป็นหลักทำให้เกิดผลิตภัณฑ์ลักษณะต่าง ๆ ตามประโยชน์ใช้สอยพอสรุปได้ดังนี้

1. เพื่อใช้ประโยชน์ในการดักจับสัตว์ ได้แก่ สุ่ม ไซ่ ลอบ อีจู้ ชะนาง จั่น ฯลฯ
2. เพื่อใช้ประโยชน์เป็นภาชนะ ได้แก่ กระจาด กระติบ ตะกร้า ฯลฯ
3. เพื่อใช้ประโยชน์เป็นภาชนะตวงวัด ได้แก่ กระบุง กระออม กระชุ ฯลฯ
4. เพื่อใช้ประโยชน์ไว้ในครัวเรือน ได้แก่ กระจาด กระดัง พัด ฯลฯ
5. เพื่อใช้ประโยชน์กันแดด กันฝน ได้แก่ กอบ หมวก กู๊บ ฯลฯ
6. เพื่อใช้ประโยชน์การไว้ปูนั่งและประกอบเครื่องเรือน ได้แก่ เสื่อลำแพน นำมาทำเป็น

ฝาผนังบ้านหรือนำปูรองนั่งกันเปื้อน ฯลฯ (วัฒน์ จุฑะวิภาต. 2545: 78; วิบูลย์ ลี้สุวรรณ.

2541: 38; 2532: 45)

และวิญญู บุญยงค์ (2541: 16) ได้กล่าวถึงประเภทของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไว้ว่า ในปัจจุบันนี้เครื่องจักสานมีอยู่ 2 ประเภท คือ ประเภทหยาบ และประเภทละเอียด ซึ่งทั้งสองประเภทมีความแตกต่างกันทั้งกระบวนการผลิตและรูปแบบ ซึ่งส่วนใหญ่เครื่องจักสานประเภทหยาบมักเป็นรูปแบบดั้งเดิมใช้ในเวลาในผลิตน้อย ได้แก่ กระบุง กระจาด ตะกร้า เป็นต้นส่วนเครื่องจักสานประเภทละเอียดเป็นผลิตภัณฑ์ที่ต้องเวลานานในการผลิตนานนับสัปดาห์หรือนับเดือน อีกทั้งต้องใช้ความประณีต พิถีพิถันตั้งแต่การจักตอก การสาน แม้กระทั่งการตกแต่งด้วยการผูกหรือมัดหวายที่ขนาดเล็กเท่าเส้นเอ็น ผู้ผลิตต้องมีความชำนาญและอดทนอย่างมาก

ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ทั้งหลายที่กล่าวถึงนี้มีรูปแบบ และลักษณะที่แตกต่างกันไปตามการนำไปใช้งาน ดังนั้นชาวบ้านหรือผู้สร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่จึงเป็นผู้ที่มีความสามารถในการคิดริเริ่มสร้างสรรค์ได้เป็นอย่างดี และมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่องเสมอมาจนถึงปัจจุบันนี้ โดยเฉพาะผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่บางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง

มีการพัฒนารูปแบบอย่างเห็นได้ชัดจากผลิตภัณฑ์แบบดั้งเดิมจนมาถึงกระเป๋าสีสุภาพสตรีที่ทำรายได้ให้ชาวบ้านอย่างงาม

ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานบางเจ้าฉ่า ได้รับการพัฒนาทั้งรูปแบบและลวดลายถูกถ่ายทอดมาเป็นตะกร้าที่กลายเป็นกระเป๋าสีสุภาพต่าง ๆ มีทั้งรูปทรงสี่เหลี่ยม ทรงกลม ทรงพีกทอง ทรงรียาว กระบุงกันสีมุ่ม ป้านน้ำชากันสีมุ่มและแปดมุ่ม กระบุงทรงสูงกันสีมุ่มและกันแปดมุ่มที่สานลายในส่วนเนื้อกระบุงที่สวยงาม อีกทั้งกระเจดที่ผลิตทั้งแบบกันสีมุ่มและแปดมุ่ม สิ่งเหล่านี้เกิดจากการนำไม้ไผ่มาจักเป็นเส้นตอกขนาดเล็กเท่าเส้นด้าย ผ่านกระบวนการสานที่วิจิตรบรรจงเกิดเป็นงานฝีมือชั้นเลิศแม้เป็นลายสานแบบลายขัด และการประดับตกแต่งอันประณีตของช่างฝีมือทำให้ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ของบางเจ้าฉ่ามีคุณค่าแก่การเก็บและอนุรักษ์ไว้ให้เยาวชนรุ่นหลังได้สืบทอดภูมิปัญญานี้ต่อไป

4.4 ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับลวดลายของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่

ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ เป็นผลิตภัณฑ์ที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นอย่างประณีตบรรจงโดยภูมิปัญญาท้องถิ่น ถือได้ว่าเป็นภูมิปัญญาที่มีการส่งสมมาตลอดชั่วอายุของชาวบ้าน มีการพัฒนาลวดลายอย่างต่อเนื่อง ลวดลายที่ใช้ในการสานผลิตภัณฑ์ที่มีความแตกต่างกันไปตามลักษณะของผลิตภัณฑ์ประเภทนั้น ๆ ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ประเภทที่ต้องนำไปมอบให้แต่ผู้ใหญ่ที่มีให้ ความเคารพนับถืออย่างสูงหรือผู้ที่ชาวบ้านเคารพเหนืออื่นใดหรือผู้อื่นเป็นที่รัก ส่วนใหญ่จะสานด้วยความละเอียดประณีตเป็นอย่างมาก จึงคิดสร้างสรรค์ลวดลายที่มีความละเอียดประณีตบรรจง เพื่อนำไปมอบให้เป็นสิ่งระลึกนับถือ ได้แก่ กระบุงอาสาของชาวโพธิ์หัก จังหวัดราชบุรี ป้านน้ำชาแบบ 8 มุม กระเจดแบบ 8 มุม เป็นต้น ส่วนผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่บางประเภทที่ใช้งานอย่างเต็มที่ มักใช้ลวดลายสานแบบธรรมดา ได้แก่ ลายขัดแบบลายสอง ลายสาม ลายเฉลว เป็นต้น

ลวดลายในการจักสานผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่นิยมใช้กันมีอยู่มากมายทั้งที่เป็นลวดลายแบบดั้งเดิม และลวดลายแบบพัฒนา ซึ่งกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม วิทยุสวธ และวัฒนธรรม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้แบ่งลายจักสานไว้ โดยใช้หลักเกณฑ์การแบ่งแม่ลายจักสานเป็น 4 แม่ลายสรุปได้ดังนี้

1. ลายขัด เป็นวิธีการสานแบบพื้นฐานที่เก่าแก่ที่สุดในการทำผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานเกิดจากการนำเอาวัสดุมาขัดกันเป็นแนวตั้งและแนวนอนที่มีลักษณะของลายขัดกัน เป็นการสร้างแรงยึดระหว่างตอกด้วยการขัดกันเป็นรูปมุมฉาก ตอกแนวตั้งเรียกว่า ตอกยืน ใช้เป็นตัวสอดขัดกับตอกแนวนอน โดยยกขึ้นเส้นหนึ่งข่มหรือขัดลงเส้นหนึ่งสลับกันไปอย่างที่ว่า สานลายหนึ่ง ลายขัดนี้สามารถพัฒนาให้เกิดเป็นลายใหม่ ๆ ได้ เช่น ลายสอง ลายสาม และลายอื่น ๆ ที่มีความสวยงามลาย

ชนิดนี้สามารถนำไปใช้ในการสานผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานได้หลายชนิดและมักใช้ร่วมกับลายชนิดอื่นเพื่อให้ได้รูปทรงตามต้องการ เช่น ลายขัดแตะ ลายขัดโป่งยอนดอก เป็นต้น

2. ลายทแยงหรือลายแฉลง เป็นลายทแยงมุมที่เป็นวิธีการสานโดยใช้ตอกสอดขัดกันเป็นแนวทแยง(diagonal) ไม่มีเส้นตั้งและเส้นนอนเหมือนลายขัด แต่จะสานขัดกันตามแนวทแยงเป็นหกเหลี่ยมต่อเชื่อมกันไปเรื่อย ๆ คล้ายรวงผึ้ง ลายชนิดนี้มักสานโป่ง เช่น ลายชะลอม เป็นลายทแยงหก ลายแฉลง และลายตาแข่ง เป็นต้น ลายนี้สามารถไปประกอบกับลายอื่นได้ เช่น สานส่วนบนของหมวกหรือหัวส้ม

3. ลายขดหรือถักหรือบางท้องถิ่นเรียกยากันหอย เป็นการสานที่นำเส้นตอกมาวางพาดให้เป็นจุดศูนย์กลาง แล้วสานกระจายกันเป็นวงกลม ลายนี้ไม่สามารถคงรูปอยู่ได้ด้วยตนเอง เวลาสานจึงต้องถักเชื่อมกันเป็นชั้น ๆ ให้ได้รูปทรงตามต้องการ หรือสานโดยใช้วัสดุอื่นเป็นโครงก่อน แล้วถักหรือสานพันยึดโครงเหล่านั้นให้เป็นรูปทรงโครงที่สร้างขึ้น ถ้าใช้วัสดุ เช่น หวาย ย่านลิเภา ปอ ผักตบชวา จึงต้องโครงเป็นตัวยึดในขณะที่สานมักนิยมผลิตเป็นผลิตภัณฑ์ เช่น การสานกระเป๋าคะร่ำถือสุภาพสตรี ตะกร้าหรือค้อมและกล่อ่ง เป็นต้น ส่วนการใช้ตอกไม้ไผ่สานเส้นตรงต้องเหลาค่อนข้างกลม สานขัดเส้นโครงโดยเริ่มจากศูนย์กลางวนออกไปเป็นรูปวงกลมสามารถสานเป็นรูปภาพต่าง ๆ ได้เช่น ตะกร้า ครุ และโตก เป็นต้น (กระทรวงอุตสาหกรรม. 2525: 53, 83 ; วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. 2541: 9 – 10; วัฒนะ จุฑะวิภาต. 2547: 79)

4. ลายอิสระ ซึ่งสนไชย ฤทธิโชติ ได้อธิบายว่า “ลายอิสระเป็นลายที่ไม่มีหลัก จัดได้ว่าเป็นลายที่สานขึ้นอย่างอิสระ ตามความต้องการของผู้สาน ไม่สามารถจัดเข้าในระเบียบลายหรือหลักการสานต่าง ๆ เป็นลายที่ขึ้นจากการสร้างสรรค์ของผู้สานตามความต้องการใช้สอย โดยใช้วัสดุต่าง ๆ กัน เช่น ไม้ไผ่ กิ่งไผ่ เถา ใบตาล ใบลาน เป็นต้น” (สนไชย ฤทธิโชติ. 2539: 189) ซึ่งสังเกตได้ว่าการแบ่งแม่ลายตามลักษณะนี้ได้มาจากการวางแผนเส้นตอกหรือวัสดุอื่นที่ใช้สานตามแนวต่าง ๆ เช่น แนวตั้ง แนวนอน แนวทแยง

นอกจากนี้ นิกร นุชเจริญผล (2525: 8) ได้แบ่งประเภทและการพัฒนาของลายสานไว้ อย่างชัดเจนและมีความสอดคล้องกับกระทรวงอุตสาหกรรมที่ได้แบ่งประเภทของลายสานไว้ 3 ประเภท ดังนี้

1. ลายแม่บท เป็นลายที่มีลักษณะประจำตัวเด่นชัด มีกฎเกณฑ์การสานแน่นอน เช่น ลายขัด ยกหนึ่งข่มหนึ่ง หรือลายสอง ยกสองข่มสอง ฯลฯ เป็นต้น ลายแม่บทต่าง ๆ เหล่านี้เป็นต้นกำเนิดที่ทำให้มนุษย์รู้จักนำวัสดุในท้องถิ่น เช่น ไม้ไผ่, ใบลาน, กระจูด, คล้า ฯลฯ มาสานเป็นสิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน มาหลายยุคหลายสมัย และได้ตกทอดมาจนถึงยุคปัจจุบัน

2. ลายพัฒนา เป็นลายที่พัฒนามาจากลายแม่บท กฎเกณฑ์การสานยังแน่นอนอยู่แต่มีรายละเอียดเพิ่มขึ้น ลักษณะเด่นของลายแม่บทยังปรากฏชัด ส่วนลายจะเปลี่ยนแปลงเป็นรูปร่างง่าย ๆ ขึ้น ลายดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความเฉลียวฉลาดของช่างสานไทยแต่โบราณที่รู้จักดัดแปลงและพัฒนาลายสานต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสมและสวยงาม เช่น ลายลบน้ำ, ลายดีหล่ม, ลายดีตะแคง, ลายคุบ ฯลฯ เป็นต้น

3. ลายประดิษฐ์ เป็นลายสานที่ช่างสานประดิษฐ์ขึ้น ให้เป็นลวดลายต่าง ๆ ตามความรู้สึกรักคิดของช่างสานเอง โดยอาศัยลายแม่บทและลายพัฒนาเป็นหลักในการสาน กฎเกณฑ์ของลายแม่บทและลายพัฒนายังคงอยู่บ้าง แต่ไม่แน่นอนคงที่เสมอไป การใช้ดอกสีขนาดต่าง ๆ สานและประดิษฐ์ให้เป็นดอกดวงและลวดลาย แม้ว่าจะยังคงลักษณะของลายแม่บทกับลายพัฒนาไว้ก็ตาม ยังหมายถึงลายประดิษฐ์ด้วย เพราะอาศัยลวดลายเป็นหลักในการสาน ดังนั้นช่างสานไทยโบราณจึงได้แสดงออกถึงศิลปะและวัฒนธรรมของท้องถิ่น ตลอดจนอารมณ์และความรู้สึกนึกคิดไว้ในลายสานได้อย่างงดงาม เช่น ลายขิดตาแมว, ลายขิดดอกจัน, ลายขิดขอ, ลายพัด, ลายเสื่อกระจูด ฯลฯ เป็นต้น

สรุปแล้วการแบ่งลายจักสานต้องอาศัยหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ในการสร้างสรรค์ลวดลายของการสานและสามารถจัดกลุ่มลวดลายในส่วนที่มีลักษณะคล้ายกันเข้ารวมกันได้อย่างเหมาะสม ผู้วิจัยจึงนำการแบ่งประเภทลายของนิกร นุชเจริญผลไปเป็นเกณฑ์ในการวิเคราะห์ลวดลายในการศึกษาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ในเขตตำบลบางเจ้าฉ่ำ อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทองได้เป็นอย่างดี และลวดลายที่เกิดขึ้นมีทั้งลวดลายที่เกิดจากการสานดอกเพียงอย่างเดียวและที่เกิดจากสีที่ย้อมเส้นดอกล่อนจึงนำมาสานทำให้ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่เกิดลวดลายที่มีสีสันสวยงามยิ่งขึ้น แต่ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิมนิยมใช้สีธรรมชาติของเนื้อไม้ และสามารถทำสีเส้นดอกโดยไม่ต้องย้อมสี คือ การรมควันที่ใช้ระยะเวลาในการรมควันที่แตกต่างกันจึงทำให้เนื้อไม้มีสีที่แตกต่างกันไปด้วย การรมควันยังเป็นการทำลายเชื้อราและแบคทีเรียที่มีอยู่ในเนื้อไม้ของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานเป็นผลให้ผลิตภัณฑ์สามารถมีอายุการใช้งานที่นาน และถ้าผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ได้ทาเคลือบแล็กเกอร์หรือวานิชหลังจากที่ผ่านการรมควันฆ่าเชื้อราแล้วยังทำให้เส้นดอกที่สานงานผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานสามารถใช้งานได้นานเป็นร้อยปี

5. เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นรินทร์ รักนุ้ย (2549) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเครื่องจักสานกลุ่มบ้านโพธิ์ศรี ตำบลบางปลาหมอ อำเภอบางปลาหมอ จังหวัดสุพรรณบุรี จากการศึกษาพบว่า เครื่องจักสานกลุ่มบ้านโพธิ์ศรีจัดตั้งขึ้นมาเพื่อรวบรวมชาวบ้านที่มีเชื้อสายไทยพวนที่มีความรักงานศิลป์เพื่อสืบสานงานจักสานเน้นการอนุรักษ์เครื่องจักสานลวดลายโบราณเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นที่มีประเพณีวัฒนธรรมแบบ

ดั้งเดิมควบคู่กับการตั้งถิ่นฐานเป็นสิ่งสำคัญ ลวดลายที่ใช้ในงานจักสานได้แก่ ลายดอกพิกุล ลายดอกกลิ่นทม ลายแววมยุรา ลายหนามทุเรียน ลายยกดอก ลายขัด ลายเม็ดข้าว ลายตาชะลอม ลายจุนาง ลายมัดหวายเดี่ยว ลายมัดหวายเวียน และลายมัดหวายห้าเส้น มีรูปทรงที่ได้รับการประยุกต์พัฒนาและเป็นที่ยอมรับ คือ รูปทรงกลม รูปทรงรี และรูปทรงเหลี่ยม มีกระบวนการผลิตโดยสรุปได้ว่า เริ่มต้นจากการเตรียมจักดอกหวาย-ไม้ไผ่ สานเส้นดอกเป็นลวดลายที่ขึ้นรูปตามแบบของหุ่นไม้ นำไปเข้าขอบบนและล่าง แล้วนำขอบออกจากนั้นทำใหม่โดยเอาขอบผูกกลับอีกครั้งจึงจะนำไปมัดด้วยหวาย แล้วนำมาทาน้ำมันวานิช

เกษินี โชติกเสถียร (2548) ได้ศึกษางานศิลปหัตถกรรมและวิถีชีวิตของชาวไทยทรงดำในตำบลเขาย้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี จากการศึกษาพบว่า งานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านประเภทเครื่องมือเครื่องใช้ที่ใช้ในการดำรงชีวิตประกอบอาชีพและพิธีกรรมของชาวไทยทรงดำเป็นภูมิปัญญาด้านศิลปหัตถกรรมที่ทำมาจากวัสดุธรรมชาติผสมผสานกับความคิดสร้างสรรค์ ความเชื่อและกระบวนการคิดที่สืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

ธนิยา กิตติสิทธิ (2547) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาหัตถกรรมจักสานเตยปาหนันในจังหวัดกระบี่ และจังหวัดตรัง จากการศึกษาพบว่า งานหัตถกรรมจักสานเตยปาหนันใช้อุปกรณ์ที่ช่วยในการผลิตจำนวนน้อยชิ้น เริ่มต้นจากการคัดเลือกเตยปาหนันที่มีขนาดตามต้องการ เตรียมจักเส้นดอกเตยปาหนันด้วยมีด เหล็กดัดเส้นดอก ไม้สำหรับขูดเส้น การจักสานใช้หุ่นสำหรับขึ้นรูปผลิตภัณฑ์ ลวดลายที่ใช้ในการสานเตยปาหนันเป็นลายโบราณจำนวน 18 ลาย ลายประยุกต์จำนวน 6 ลาย วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการย้อมสีเส้นดอกเตยปาหนันได้แก่สีย้อมผ้า เกลือแกง น้ำส้มสายชู เตา กระทะ ภาชนะสำหรับแช่และล้างเส้นดอก นอกจากนี้ยังมีอุปกรณ์ในการตัดเย็บผลิตภัณฑ์ได้แก่ จักรเย็บผ้า และวัสดุอุปกรณ์อื่น ๆ ที่เสริมช่วยให้ผลิตภัณฑ์มีความสวยงามได้แก่ ผ้า ห้าง ผลิตภัณฑ์จักสานเตยปาหนันที่ผลิตขึ้นมีด้วยกัน 5 ประเภทคือ เสื้อ หมอน กระเป๋า สมุก ประเภทของใส่ของและภาชนะเบ็ดเตล็ด

แก้ววาทอง สอนสังข์ (2546) ได้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การศึกษางานศิลปหัตถกรรมกระจูด” ในจังหวัดนราธิวาส พัทลุง และสุราษฎร์ธานี จากการศึกษาพบว่า ศิลปกรรมการสานงานกระจูด ทั้งสามแหล่งผลิตขึ้นมีลักษณะเป็นแบบดั้งเดิม มีขั้นตอนและรายละเอียดในการผลิตทั้งที่เหมือนกันและแตกต่างกัน คือ มีขั้นตอนกรรมวิธีการผลิตตั้งแต่ขั้นเตรียมเส้นกระจูด จนกระทั่งผลิตภัณฑ์กระจูดสำเร็จและที่แตกต่างกันได้แก่ การใช้วัสดุอื่นมาประกอบผลิตภัณฑ์ และการใช้สารเคลือบผิว ส่วนลวดลายสานมีทั้งลายแบบดั้งเดิม คือ ลายสอง และลายที่มีการพัฒนามากกว่า 30 ลาย รูปแบบของผลิตภัณฑ์ที่ผลิตขึ้นมีทั้งแบบดั้งเดิม แบบที่พัฒนาจากความคิดสร้างสรรค์ของชาวบ้านเอง และแบบตามความต้องการของตลาด ทั้งนี้ได้รับความช่วยเหลือจากการฝึกอบรมจากหน่วยงานของรัฐ

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (observation) ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามหัวข้อต่อไปนี้

1. การกำหนดประชากร และการสุ่มตัวอย่าง
2. การเก็บรวบรวมข้อมูล
3. การวิเคราะห์ข้อมูล
4. การเรียบเรียงปริญญานิพนธ์

การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร

ประชากรผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ผลิตในเขตตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่าง คือ ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ผลิตจากกลุ่มผลิตในเขตตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง ที่คัดเลือกอย่างเฉพาะเจาะจง จำนวน 800 ชิ้น จากกลุ่มผู้ผลิตดังต่อไปนี้

- กลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่ บ้านเลขที่ 45 หมู่ที่ 6 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง ประธานกลุ่ม คือ นางมาลี เรืองงาม
- กลุ่มสตรีสหกรณ์ตำบลบางเจ้าฉ่า บ้านเลขที่ 13 หมู่ที่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง ประธานกลุ่ม คือ นางเรณู ทองงาม
- กลุ่มจักสานไม้ไผ่ บ้านเลขที่ 36 หมู่ที่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง ประธานกลุ่ม คือ นางสาวฝน ทองงาม
- กลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่ บ้านเลขที่ 42/1 หมู่ที่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง ประธานกลุ่ม คือ นางพนัชนกร จิตรักษ์
- กลุ่มอาชีพจักสาน บ้านเลขที่ 43 หมู่ที่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง ประธานกลุ่ม คือ นางโสภี บำรุงศิลป์

- กลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่บางเจ้าฉ่า บ้านเลขที่ 57 หมู่ที่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง ประธานกลุ่ม คือ นางสาวสิริวิทย์ สิงห์บุญ
 - กลุ่มสานศิลปบางเจ้าฉ่า บ้านเลขที่ 77 หมู่ที่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง ประธานกลุ่ม คือ นายพรชัย บุญรื่น
 - กลุ่มอิสระของนางบานเย็น ชูช่วง บ้านเลขที่ 11 หมู่ที่ 7 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง
- ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ผู้วิจัยได้สำรวจศึกษารวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ ส่วนใหญ่เป็น ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ประเภทของใช้ สามารถจำแนกได้ดังนี้
- ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ประเภทของใช้ในครัวเรือน ได้แก่ กระบุง กระจาดกระเดียด กระจาดแก้ว ตะกร้าหรือค้อม ตะกร้าล้างปลา ตะแกรงตากปลา กระดัง กะโล่ หีบใส่ผ้า
 - ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ประเภทของที่ระลึก ได้แก่ กระเป๋าสีสันสวยงาม สตรี ป่าน้ำชา แดงไทย พักทอง กระเป๋าสองสี

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าในเรื่อง กระบวนการผลิต รูปแบบของผลิตภัณฑ์และการตกแต่ง และการถ่ายทอดความรู้ จากกลุ่มผู้ผลิตในตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง มีดังนี้

1. สัมภาษณ์ผู้ชำนาญการเกี่ยวกับงานจักสานในท้องถิ่น เช่น ประธานกลุ่มผู้ผลิต
2. กล้องบันทึกภาพและเครื่องบันทึกเสียง เอ็มพีสี่ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล
3. ศึกษาข้อมูลด้านกระบวนการผลิต รูปแบบของผลิตภัณฑ์และการตกแต่ง และการถ่ายทอดความรู้จากกลุ่มผู้ผลิตในตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง
4. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่
5. ศึกษาเอกสารทางอินเทอร์เน็ต
6. การวิเคราะห์กระบวนการผลิต รูปแบบของผลิตภัณฑ์และการตกแต่ง และการถ่ายทอดความรู้ของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ผลิตในตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง โดยกำหนดเกณฑ์การวิเคราะห์ ดังนี้

เกณฑ์ที่ 1 เกณฑ์การวิเคราะห์กระบวนการผลิตผลิตภัณฑ์ ผู้วิจัยวิเคราะห์ประเด็นต่อไปนี้

1. การจัดหาวัสดุ
2. การจักตอก
3. การสาน

4. การรวมคว้น
5. การตกแต่ง
6. การทาน้ำมันวานิช หรือแลกเกอร์เคลือบเงา

เกณฑ์ที่ 2 รูปแบบของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่และการตกแต่ง วิเคราะห์ประเด็นต่อไปนี

1. รูปแบบของผลิตภัณฑ์ คือ ประเภทของผลิตภัณฑ์ที่พบจากการสำรวจ ดังนี้
 - 1.1 แบบดั้งเดิม
 - 1.2 แบบพัฒนา
2. ลวดลายในการสาน คือ ลายสานที่เกิดจากการใช้วัสดุหลัก คือ ไม้ไผ่และหวายที่ผ่านกระบวนการจักมาสานให้เกิดลวดลาย วิเคราะห์ลวดลายแยกตามวัสดุที่ใช้ดังนี้
 - 2.1 ลายสานจากตอกไม้ไผ่ มีดังนี้
 - 2.1.1 ลายแม่บท
 - 2.1.1.1 ลายขัดซิดหรือขัดทึบ
 - 2.1.1.2 ลายขัดตาโปร่ง
 - 2.1.1.3 ลายสองและลายสาม
 - 2.1.1.4 ลายรัศมีเวียน
 - 2.1.2 ลายพัฒนา ได้แก่
 - 2.1.2.1 ลายขัดตะยกดอก
 - 2.1.2.2 ลายขัดตาโปร่ง
 - 2.1.2.3 ลายผีบ้าหรือลายกระด้าง
 - 2.1.2.4 ลายสองพัฒนา
 - 2.1.2.5 ลายดีห่มคว่ำ
 - 2.1.2.6 ลายดีห่มหงาย
 - 2.1.2.7 ลายดีกระจาย
 - 2.1.2.8 ลายไฟลยักคว่ำ
 - 2.1.3 ลายประดิษฐ์ ได้แก่
 - 2.1.3.1 ลายขีดขอก่าย
 - 2.1.3.2 ลายขัดตะยกดอก
 - 2.1.3.3 ลายสามยกดอก
 - 2.1.3.4 ลายคุบ

2.2 ลายมัดหรือผูกจากหวายชักเรียด มีดังนี้

2.2.1 ลายแม่บท ได้แก่

- 2.2.1.1 ลายมัดหวายเวียน
- 2.2.1.2 ลายมัดหวายเดี่ยว
- 2.2.1.3 ลายกวางเหลี่ยมหลัง
- 2.2.1.4 ลายจูงนาง

2.2.2 ลายพัฒนา ได้แก่

- 2.2.2.1 ลายมัดหวายคู่
- 2.2.2.2 ลายสันปลาช่อน
- 2.2.2.3 ลายมัดสามหวาย
- 2.2.2.4 ลายมัดห้าหวาย

เกณฑ์ที่ 3 การวิเคราะห์การถ่ายทอดความรู้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ในประเด็นต่อไปนี้

วิธีการการถ่ายทอดความรู้ให้กับสมาชิกในกลุ่ม เด็กและเยาวชนในตำบลและบุคคลอื่น ๆ
นอกตำบล

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูล คือ กลุ่มผู้ผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง โดยเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

1. การรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยเก็บข้อมูลดังนี้

2.1 จากการสัมภาษณ์ผู้ชำนาญการเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ในแต่ละกลุ่มผู้ผลิต ได้แก่ ประธานกลุ่มผู้ผลิต ผู้นำชุมชน และสมาชิกในกลุ่ม

2.2 สัมภาษณ์และเก็บรวบรวมภาพผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ในแต่ละกลุ่มผู้ผลิต ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ในตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง

2.3 บันทึกข้อมูลรายละเอียดเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ได้แก่ กระบวนการผลิต รูปแบบและการตกแต่งผลิตภัณฑ์ และการถ่ายทอดความรู้

3. กลุ่มตัวอย่างเป็นผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ที่ผลิตขึ้นจากกลุ่มผู้ผลิตในตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง คือ กระบุง กระจาด กระจาดแก้ว กระดัง กระโล่

ตะกร้าหรือค่อม ตะกร้าล้างปลา ตะแกรงตากปลา กระเป๋าลือสุภาพสตรี ป้าน้ำชา แต่งไทย
ปักทอง หีบผ้าใส่ผ้า กระเป๋าเอกสาร และกระบอกใส่ของ

4. นำภาพถ่ายผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่บ้านที่กรายละเอียดเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์
เครื่องจักสานไม้ไผ่มาวิเคราะห์แบบบรรยายความแตกต่างตามเกณฑ์ที่กำหนด

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยบรรยายข้อมูลจากข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่ได้จากการ
เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ ภาพถ่ายและการบันทึกข้อมูล และนำเสนอข้อมูลการวิจัยเชิง
พรรณนา โดยการแปลความหมายกระบวนการผลิต รูปแบบของผลิตภัณฑ์และการตกแต่ง
การถ่ายทอดความรู้ของกลุ่มผู้ผลิต โดยแสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งรูปภาพและลายลักษณ์อักษร

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

จากการลงพื้นที่สำรวจและรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มผู้ผลิตจำนวน 8 กลุ่ม ที่ผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ในตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง พบว่า ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตขึ้นของแต่ละกลุ่มมีรูปแบบ 2 รูปแบบ ดังนี้

1. ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิม ได้แก่ กระบุง กระจาด กระจาดแมว กระดัง กะโล่ ตะกร้าหรือค้อม ตะกร้าล้างปลา ตะแกรงตากปลา หีบใส่ผ้า และบ้านน้ำชา
2. ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบพัฒนา ได้แก่ กระเป๋าดูสุภาพสตรี กระบุงทรงสูง กระบอกใส่ของ กระเป๋าเอกสาร แดงไทยและผักทอง

การวิเคราะห์ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างดังกล่าวในการศึกษาวิจัยครั้งนี้แบ่งประเด็นการศึกษาออกเป็น 3 ประเด็น ดังนี้

1. กระบวนการผลิตของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่
2. รูปแบบของผลิตภัณฑ์และการตกแต่ง
3. การถ่ายทอดความรู้

1. กระบวนการผลิตของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่

กระบวนการผลิตของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ของกลุ่มผู้ผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ในตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง มีกระบวนการผลิตทุกขั้นตอนทุกกลุ่มผู้ผลิตเหมือนกัน จากการศึกษพบว่า การดำเนินการผลิตผลิตภัณฑ์ของกลุ่มผู้ผลิตมีกระบวนการดำเนินการได้ 2 ลักษณะ ดังนี้

1. แบ่งความรับผิดชอบของสมาชิกตามความสามารถ ได้แก่ สมาชิกคนใดมีความสามารถด้านการจักตอก สมาชิกคนใดมีความสามารถในการย้อมสีเส้นตอก สมาชิกคนใดมีความสามารถในการสาน สมาชิกคนใดมีความสามารถตกแต่งผลิตภัณฑ์ด้วยหวายดี และสมาชิกคนใดมีความสามารถในการตัดเย็บผ้าเพื่อใช้ตกแต่งผลิตภัณฑ์ก็รับหน้าที่ในการผลิตในขั้นต่อนั้น ๆ แต่ละกลุ่มจึงดำเนินการตามความรับผิดชอบตามสมารถนั้น ๆ

2. แบ่งสรรจำนวนผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการสั่งซื้อในจำนวนเท่า ๆ กัน ลักษณะนี้กลุ่มมอบหมายให้สมาชิกทุกคนดำเนินการผลิตผลิตภัณฑ์ตั้งแต่เริ่มจนผลิตผลิตภัณฑ์ได้สำเร็จ

ดังนั้น ในกระบวนการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ทุกกลุ่มมีการจัดการภายในกลุ่มที่แตกต่างกัน แต่ทุกขั้นตอนของกระบวนการผลิตยังคงเหมือนกัน จากการศึกษาพบว่า กระบวนการผลิตของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ในครั้งนี้ได้วิเคราะห์ตามประเด็นมี 6 ขั้นตอน ดังนี้

1. การจัดหาวัสดุและอุปกรณ์
2. การจักตอกและหวาย
3. การสาน
4. การรมควัน
5. การตกแต่งหรือการแต่งตัว
6. การทอวานิชหรือแลกเกอร์เคลือบเงา

1. การจัดหาวัสดุและอุปกรณ์

ในขั้นตอนนี้ถือเป็นขั้นตอนที่กลุ่มผู้ผลิตต้องให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะเป็นส่วนใหญ่กลุ่มผู้ผลิตนิยมเลือกใช้วัสดุที่เหมาะสมกับการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ประเภทนั้น ๆ ทั้งที่มีอยู่ในตำบลบางเจ้าฉ่า และที่จัดซื้อจากตลาดในอำเภอโพธิ์ทอง วัสดุที่จำเป็นในการผลิตมีดังนี้

1.1 ไม้ไผ่ ถือได้ว่าเป็นวัสดุขั้นต้นของการผลิตเครื่องจักสานไม้ไผ่ ในกลุ่มผู้ผลิตในตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง เพราะพบเห็นกันทั่วไปในตำบลจึงนำวัสดุไม้ไผ่ที่มีอยู่มาใช้ในการผลิต ไม้ไผ่ที่นิยมนำมาใช้ของกลุ่มผู้ผลิตในตำบลบางเจ้าฉ่ามี 2 พันธุ์ ได้แก่

ภาพประกอบ 1 ไม้ไผ่สีสุก

1.1.1 ไม้ไผ่สีสุก เป็นไม้ไผ่ที่กลุ่มผู้ผลิตนิยมนำมาใช้ในการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ประเภทของใช้ในครัวเรือน เพราะเป็นไม้ไผ่พันธุ์พื้นเมืองที่ปลูกกันอยู่ทั่วไปในหมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียง เป็นไม้ไผ่ที่เหมาะสมกับการนำมาใช้สานเป็นผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ประเภทที่ต้องใช้ความแข็งแรง ทนทานต่อการใช้งาน เชื้อราต่าง ๆ ได้ดี และมีอายุการใช้งานยาวนาน ที่สำคัญสามารถนำมาใช้จักตอกให้เส้นตอกมีขนาดเส้นเล็ก ๆ ได้ แต่ปัญหาของไม้ไผ่สีสุกที่พบ คือ ข้อปล้องของไม้ไผ่ที่มีขนาดสั้นกว่าไม้ไผ่ขางนวนล้นั้น เวลาจักตอกต้องใช้หลายข้อปล้องเพื่อให้เส้นตอกมีขนาดเส้นที่เล็กและขนาดความยาวตามที่ต้องการเหมาะสมกับการนำมาสานและเมื่อสานผลิตภัณฑ์ทำให้มีรอยปุ่มของข้อปล้องไม้ไผ่ปรากฏเป็นบางช่วง ทำให้ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ผิวไม่เรียบ ไม่ประณีต

ดังนั้น ถ้าใช้ไม้ไผ่สีสุกจักตอกจึงต้องเป็นผู้ที่มีความชำนาญในการจักตอกเท่านั้น จึงจักตอกได้ดีไม่มีข้อปล้องปรากฏให้เห็นบนผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่

เฟื่อง แสงหิรัญ มารดาของสิริวิทย์ สิงหวิทย์ ประธานกลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่เล่าให้ผู้วิจัยฟังเกี่ยวกับการคัดเลือกไม้ไผ่สีสุกว่า “ต้องเป็นไม้ไผ่ที่มีอายุ 2 – 4 ปี ต้องมีข้อปล้องที่ยาว ซึ่งเนื้อไม้ไผ่จะมีความเหนียวกำลังดี ไม่แก่หรืออ่อนเกินไป เวลาตัดอย่าตัดหรือลิดไม้ไผ่ลึกเกินไป หรือทำให้ผิวไม้ไผ่มีรอยแผลจะทำให้เป็นเชื้อราได้ง่าย และต้องเลือกไม้ไผ่ที่ไม่มีตัวแมลงไขที่เรียกว่า “ตามด” เพราะเวลาเหลาหรือจักตอกจะหักง่าย และเมื่อนำมาสานจะไม่ทนต่อแรงดึงขณะสาน” (เฟื่อง สิงหวิทย์. 2549: สัมภาษณ์)

ส่วนวรภรณ์ ตันท์เอกชน ได้กล่าวถึงวิธีการเลือกไม้ไผ่สีสุกที่นำมาใช้ในการจักตอกเพื่อผลิตเป็นผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิมว่า “ต้องหาซื้อตามท้องถิ่นในราคาลำละ 20 บาทและต้องไปเลือกตัดเอง ต้องดูที่มีผิวไม้ไผ่ต้องเป็นมันปรากฏ มีสีเขียวอย่างตะไคร้น้ำ ไม่อ่อนไม่แก่เกินไป เพราะถ้าไม้แก่เกินไปเวลาสานตอกจะแข็งและหักง่าย ไม่อ่อนเกินไปเมื่อสานเสร็จเรียบร้อยแล้วผลิตภัณฑ์จะยุบตัวง่ายไม่คงรูปสวยงามก่อนตัดต้องดูปลายยอดไม้ไผ่ต้องไม่ด้วน เพราะยอดด้วนเวลาจักจะเปราะหักง่าย ลำต้นต้องไม่เอนเอียงจะทำให้ไม้ไผ่เนื้อไม้มีความอ่อนแอกว่าไม่ตลอดลำไม้ไผ่”(วรภรณ์ ตันท์เอกชน. 2552: สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 2 ไม้ไผ่ขางนวล 1 ปล้อง

1.1.2 ไม้ไผ่ขางนวลหรือชาวบ้านเรียกว่า “ไผ่ขางนวล” เป็นไม้ไผ่ที่มีข้อปล้องยาวประมาณ 40-50 นิ้ว เนื้อของไม้ไผ่มีสีขาวนวล เมื่อนำมาจักตอกเป็นตอกสานหรือตอกตะแกรงที่มีเส้นยาวและที่สำคัญเมื่อนำตอกมาสานเป็นผลิตภัณฑ์แล้วจะไม่พบรอยต่อข้อปล้องของไม้ไผ่ สายฝน ทองงามกล่าวว่า “ที่นิยมใช้ไม้ไผ่ขางนวลนอกจากมีเส้นตอกสานที่ยาวสะดวกต่อการสานแล้วเมื่อนำผลิตภัณฑ์มาถูสัมผัสกับผิวเสื้อผ้าแล้วไม่ทำให้ผ้าเกิดรอยขีดหรือรอยย่นของเส้นใยผ้า จึงนิยมใช้ไม้ไผ่ขางนวลในการสานผลิตภัณฑ์ประเภทกระเป๋าถือสุภาพสตรีเป็นหลัก” (สายฝน ทองงาม. 2549: สัมภาษณ์) ไม้ไผ่ขางนวลเป็นไม้ไผ่ที่ไม่มีปลูกลงในตำบล เป็นไม้ไผ่ที่นำมาจากถิ่นอื่น โดยสั่งซื้อมาจากอำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี ในราคาปล้องละ 20-25 บาทตามขนาดความยาวของปล้องและตามฤดูกาล

สรุปแล้วทั้งไม้ไผ่สีสุกและไม้ไผ่ขางนวล ถือว่าเป็นวัสดุหลักที่สำคัญของการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ในตำบลบางเจ้าฉ่า ซึ่งในปัจจุบันนี้ไม้ไผ่สีสุกมีผู้ผลิตนิยมนำมาผลิตเป็นผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิม ได้แก่ กระบุง กระจาด กระจาดแก้ว ตะกร้าหรือค้อม ตะกร้าล้างปลา ตะแกรงตากปลา กะโล่และหีบใส่ผ้า มีบางกลุ่มผู้ผลิตนิยมใช้ไม้ไผ่สีสุกจักเป็นตอกทั้งตอกยืนหรือตอกตั้งและตอกสาน แต่มีบางกลุ่มผู้ผลิตที่นิยมใช้ไม้ไผ่สีสุกจักเป็นตอกยืนหรือตอกตั้งและใช้ไม้ไผ่ขางนวลจักเป็นตอกสานด้วยความพิเศษของขนาดความยาวของปล้องไม้ไผ่นั้นเอง

กลุ่มที่ยังนิยมใช้ไม้ไผ่สีสุกในการผลิตเป็นผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิมอยู่จนถึงปัจจุบันนี้ ได้แก่ กลุ่มสานศิลป์บางเจ้าฉ่าที่มีพรชัย บุญรื่น เป็นประธานกลุ่มและกลุ่มของบ้านเย็น ชูช่าง กลุ่มที่มีการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิมอยู่บ้างแต่ไม่มากนัก ได้แก่ กลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่ที่มีพนักร จิตรักษ์ เป็นประธานกลุ่มและกลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่ที่มีมาลี เรืองงามเป็นประธานกลุ่ม

ส่วนกลุ่มที่ใช้ไม้ไผ่ขางนวลเป็นวัสดุหลักในการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบพัฒนา ได้แก่ กลุ่มสตรีสหกรณ์ตำบลบางเจ้าฉ่า ที่มีเรณู ทองงาม เป็นประธานกลุ่ม กลุ่มอาชีพจักสาน ที่มีโสภี บำรุงศิลป์ เป็นประธานกลุ่ม กลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่บางเจ้าฉ่า มีสิริวัตรมี สิงห์ญ เป็นประธานกลุ่ม และกลุ่มจักสานไม้ไผ่ มีสายฝน ทองงาม เป็นประธานกลุ่ม

โดยสรุปแล้วร้อยละ 88 นิยมใช้ไม้ไผ่ขางนวลเป็นวัสดุหลักในการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบพัฒนา ได้แก่ กระเป่าถือสุภาพสตรี กระบุง ขนาด 9.5 นิ้ว กระบอกใส่ของและป้านน้ำชา และอีกร้อยละ 12 นิยมใช้ไม้ไผ่สีสุกเพื่อใช้เป็นตอกตั้งหรือตอกยืนและใช้ไม้ไผ่ขางนวลเป็นตอกไพลหรือตอกสานในการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิม ได้แก่ กระบุง ขนาด 10-12 นิ้ว กระจาด ขนาด 10-12 นิ้ว และตะกร้าหรือค้อม บางกลุ่มใช้ไม้ไผ่สีสุกเป็นวัสดุหลักผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิม ซึ่งได้แก่ กระบุงขนาดใหญ่ กระจาดขนาดใหญ่ กระจาดหาบ หีบใส่ผ้า กะโล่ ตะกร้าล้างปลา ตะแกรงตากปลา กระบุงทรงสูง พักทอง และแตงไทย

ภาพประกอบ 3 หวายหอมหรือหวายหิน 1 คอ

1.2 หวายหอมหรือหวายหิน เป็นหวายที่ไม่มีการปลูกในเขตพื้นที่ภาคกลาง ดังนั้น กลุ่มผู้ผลิตต้องสั่งซื้อมาจากทางภาคใต้โดยสั่งซื้อผ่านร้านค้าจากตลาดในอำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง ในราคา 1 คอหรือกำเล็กหลายกำรวมกันมีราคาตั้งแต่คอละ 120- 250 บาท ข้อสังเกต คือ หวายที่มีราคาถูกมักเป็นหวายเส้นใหญ่ เส้นแข็ง สีเข้มนิยมนำมาใช้ผูกผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิม ได้แก่ กระบุง กระจาดและตะกร้าล้างปลา ส่วนที่มีราคาแพงมีสีขาวนวลเส้นนิ่มลำต้นหวายเล็กนิยมนำมาใช้ในการตกแต่งผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบพัฒนาด้วยการผูกหวายที่ชักเรียบแล้วทำให้ผลิตภัณฑ์มีความละเอียดประณีตสวยงาม หวาย 1 กำเล็กมีจำนวนหวายประมาณ 23-25 ต้น ราคาต้นละ 5-12 บาท

ดังนั้น หวายหินเป็นวัสดุที่สำคัญในขั้นตอนการตกแต่งผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ทั้งรูปแบบดั้งเดิมและรูปแบบพัฒนา ขั้นตอนนี้ผู้ผลิตนิยมเรียกว่า “แต่งตัว” โดยใช้เทคนิคการผูกหวายด้วยลวดลายต่าง ๆ นิยมตกแต่งหวายในส่วนของขอบปาก ส่วนก้น ส่วนตัวและส่วนหูหิ้วหรือผู้ผลิตเรียกว่า “งวง” จึงถือได้ว่าหวายหินเป็นวัสดุหนึ่งที่สำคัญต่อการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ของกลุ่มผู้ผลิตทุกกลุ่มในตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง

ภาพประกอบ 4 ก้านลาน

1.3 ก้านลาน

ก้านลานหรือก้านใบลาน เป็นวัสดุอีกชนิดหนึ่งที่กลุ่มผู้ผลิตบางกลุ่มที่ผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิม เป็นวัสดุที่ใช้ทดแทนหวายได้เพราะมีสีขาวนวลเหมือนกับหวายมีความเหนียวใกล้เคียงกับหวาย สามารถนำมาชักเรียบให้เป็นเส้นเล็กได้เช่นเดียวกัน และที่สำคัญ ก้านลานมีราคาถูกกว่าหวาย มีขายหลายขนาด คือ ขนาดยาวตั้งแต่ 41-74 นิ้วหรือขนาดยาวตั้งแต่ 50-190 เซนติเมตร ราคา กิโลกรัมละ 60 บาท

ดังนั้น ก้านลานจึงถือว่าเป็นวัสดุชนิดหนึ่งที่ใช้ทดแทนหวายในการผูกตกแต่งส่วนต่าง ๆ ของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่เนื่องจากก้านลานมีสีขาวนวลกว่า สามารถผูกเป็นลวดลายต่าง ๆ ได้เช่นเดียวกับหวายแต่มีราคาถูกกว่าหวาย แต่ก้านลานมีข้อเสีย คือ มีขนาดสั้น ความคงทนต่อสภาพอากาศและการใช้งานสู้หวายไม่ได้แต่เพื่อลดต้นทุนการผลิต ผู้ผลิตนิยมใช้ก้านลานมาผูกตกแต่งผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิม ได้แก่ กระจาดที่สานไม้เน้นความละเอียดของเส้นตอกทั้งขนาดกลางและขนาดเล็ก กระจาดแม้ทุกขนาดและตะกร้าหรือค้อมทุกขนาด ส่วนผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบพัฒนาที่นิยมใช้ก้านลานในการผูก ได้แก่ กระบอกลีของ พักทองและแต่งไทย

ภาพประกอบ 5 วัสดุและเคมีภัณฑ์ต่าง ๆ

1.4 วัสดุและเคมีภัณฑ์ต่าง ๆ ได้แก่ สีย้อมผ้า เกลือ กาวลาเท็กซ์ กาวร้อน กาวยาง น้ำมันวานิช แล็กเกอร์เคลือบเงา และน้ำมันสน กลุ่มผู้ผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ส่วนใหญ่ จัดซื้อจากตลาดในอำเภอโพธิ์ทอง วัสดุและเคมีภัณฑ์ต่าง ๆ เหล่านี้มีความสำคัญต่อการผลิต ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่เป็นอย่างมากเพราะมีส่วนช่วยให้ผลิตภัณฑ์มีความสวยงาม แข็งแรง ทนทานต่อการใช้งาน อีกทั้งยังช่วยรักษาเนื้อไม้ไม่ให้ไหม้ผุ แมลงกัดกิน และเป็นการฆ่าเชื้อราได้อีกด้วย

จากการศึกษาเกี่ยวกับวัสดุและเคมีภัณฑ์ต่าง ๆ ที่กลุ่มผู้ผลิตในตำบลบางเจ้าฉ่าใช้ ในขั้นตอนการตกแต่งผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ทั้งรูปแบบดั้งเดิมและรูปแบบพัฒนา พบว่า ทุกกลุ่มใช้วัสดุและเคมีภัณฑ์ต่าง ๆ เหมือนกัน ดังนี้

1) สีย้อมผ้า และเกลือ เป็นวัสดุสิ้นเปลืองที่ช่วยให้เส้นตอกมีสีสันต่าง ๆ และเกลือทำให้สีย้อมติดทนนานไม่ตกง่าย พบว่า ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบพัฒนา ได้แก่ กระเป๋าสตูดสุภาพสตรีและกระบุงทรงสูง นิยมย้อมสีเส้นตอกไพลและตอกสาน ส่วนผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิม ได้แก่ กระบุงขนาดจั่วและบ้านน้ำชานิยมย้อมสีเส้นตอกป่านที่ใช้สานในส่วนตัวผลิตภัณฑ์ซึ่งผู้ผลิตเรียกว่า “เนื้อ” นิยมสานให้เกิดเป็นลวดลายสานต่าง ๆ จึงย้อมเส้นตอกป่านที่เป็นตอกสานของผลิตภัณฑ์รูปแบบดั้งเดิม ส่วนตอกไพลไม่นิยมย้อมสี

ดังนั้น การใช้สีย้อมตอกไพลนิยมใช้สีย้อมผ้าเพื่อย้อมตอกไพลหรือตอกสานของการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบพัฒนาของทุกกลุ่มผู้ผลิต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กระเป๋าสตูดสุภาพสตรี สีที่นิยมใช้มีดังนี้ สีย้อมผ้าตราสิงห์โตตึกทอง ตรามังกรคู่ ตราโคโซหรือผู้ผลิตนิยมเรียกว่า ตรากระโปรง ตราเทพพนมและสีกระป๋องตราม้าบินเหยียบลูกโลก สีย้อมตอกเหล่านี้ทุกกลุ่มผู้ผลิตยอมรับว่ามีประสิทธิภาพในการย้อมสีเส้นตอกได้ดี โดยสรุปแล้วสีที่นิยมผลิตมากของทุกกลุ่ม คือ สีกะปิ สีม่วงกะปิ สีน้ำตาลแก่ สีน้ำตาลอ่อน สีเทา สีทอง สีเขียวขี้ม้าและสีดำ เป็นต้น

2) การร่อน เป็นวัสดุที่ใช้ในขั้นตอนการตกแต่งผลิตภัณฑ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการผูกหวายในส่วนของขอบปาก ก้นและหูหิ้วของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบพัฒนา ใช้ติดปลายหวายในขั้นตอนการเริ่มต้นและการจบการผูกหรือการถักหวายที่ส่วนขอบปากและหูหิ้วของผลิตภัณฑ์ การร่อนที่นิยมใช้ คือ การร่อนตราช้าง นอกจากนี้ยังใช้ติดขอบถุงผ้าที่ตัดเย็บเป็นถุงกับขอบปากกระเป๋าสานที่กลุ่มผู้ผลิตเกือบทุกกลุ่มนิยมผลิต เพื่อใช้แทนฝากระเป๋าลักษณะการใช้เชือกอุดเปิดปิดกระเป๋

ส่วนการวางบางกลุ่มผู้ผลิตใช้ในการติดวัสดุผ้าหรือหนังให้ติดกับผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบพัฒนา ได้แก่ กระเป๋าถือสุภาพสตรีที่ผสมหนัง ซึ่งปัจจุบันนี้ไม่นิยมผลิตผลิตภัณฑ์รูปแบบนี้แล้ว

จากการศึกษาพบว่า การร่อน ถือว่าเป็นวัสดุที่จำเป็นเพราะเป็นที่นิยมใช้กันแพร่หลายเกือบทุกกลุ่มผู้ผลิตเพื่อใช้ในการตกแต่งรายละเอียดของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ในส่วนของการมัดหวายหรือถักหวาย ยกเว้นกลุ่มสตรีสหกรณ์ตำบลบางเจ้าฉ่าที่มีเรณู ทองงาม เป็นประธานกลุ่มใช้การร่อนในส่วนของการตกแต่งผลิตภัณฑ์ที่ใช้หวายผูกหรือถัก ส่วนการตกแต่งถุงผ้ากับผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ไม่นิยมใช้เข็มและด้ายเย็บขอบถุงติดกับขอบปากผลิตภัณฑ์แทนการใช้การร่อนทำให้งานดูเรียบร้อยเป็นอีกแบบหนึ่ง

3) แล็กเกอร์เคลือบเงา เป็นวัสดุที่ใช้ในการเสริมสร้างความแข็งแรง และทนทานต่อการใช้งาน ทนต่อการทำลายจากแมลงกัดกินเนื้อไม้ไผ่ เคมีภัณฑ์ประเภทนี้นิยมใช้กับผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิม ไม่นิยมทาสีหรือย้อมสีเส้นตอก ส่วนผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบพัฒนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งกระเป๋ถือสุภาพสตรีนิยมย้อมสีเส้นตอกในช่วงแรกที่สำรวจศึกษาในปีพุทธศักราช 2549 พบว่า ไม่นิยมใช้แล็กเกอร์เคลือบเงากับกระเป๋ถือสุภาพสตรี เนื่องจากแล็กเกอร์เคลือบเงามีกลิ่นเหม็นทำให้ผู้สั่งซื้อไม่นิยมให้ทาเคลือบ โดยเฉพาะผู้สั่งซื้อจากประเทศญี่ปุ่น แต่ปัจจุบันนี้พบว่าหลายกลุ่มผู้ผลิตได้ใช้แล็กเกอร์สเปรย์ฉีดเคลือบเงาผลิตภัณฑ์เพื่อความเป็นเงางามของเส้นตอกสานและไม่มีการรมควันผลิตภัณฑ์แล้วเพราะการรมควันทำให้ผลิตภัณฑ์ดูเก่าเกินไป ส่วนผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิมยังคงใช้การรมควันให้กับผลิตภัณฑ์และทาแล็กเกอร์หรือใช้ยูรีเทนเคลือบเงาเหมือนเดิม

ภาพประกอบ 6 อุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิตมิดตอก มิดโต้ เหล็กหมาดและชักเรียด

1.5 อุปกรณ์ในการผลิต อุปกรณ์ที่จำเป็นต่อการผลิต ได้แก่ มิดจักตอก มิดโต้ เหล็กหมาด และชักเรียด อุปกรณ์เหล่านี้เป็นสิ่งสำคัญสำหรับการผลิตกระบุงและส่วนมากจัดซื้อได้จากตลาดในอำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง แต่เหล็กหมาดกลุ่มผู้ผลิตมักประดิษฐ์ขึ้นเองโดยทำมาจากเหล็กของก้านร่ม หรือจากเข็มควักของงานถักไหมพรม ส่วนชักเรียด เป็นอุปกรณ์ที่ทำให้หวายมีเส้นที่เล็กลงและมีขนาดเท่ากันมักทำขึ้นใช้เองจากฝาปิ๋นโต จานสังกะสี หรือฝากระป๋องนมที่มีอยู่ในครัวเรือน

ดังนั้น ทุกกลุ่มผู้ผลิตจึงต้องมีอุปกรณ์เหล่านี้ในการผลิตที่เหมือนกันทุกกลุ่มนิยมผลิตขึ้นเพื่อใช้งานเอง แต่สิ่งที่แตกต่างกัน คือ วัสดุที่นำมาใช้ผลิตเป็นอุปกรณ์ดังกล่าวในการผลิตบางชนิด สรุปได้ดังนี้

1) เหล็กหมาด บางกลุ่มนิยมใช้เข็มถักไหมพรมฝนให้ปลายแหลมแล้วต่อด้ามด้วยไม้ ส่วนบางกลุ่มอาจใช้เหล็กซี่ร่ม นำมาฝนปลายให้แหลมและใช้ไม้ต่อเป็นด้ามสำหรับจับ

2) ที่ชักเรียด สำหรับชักเรียดหวายที่ใช้ผูกเพื่อการตกแต่ง สมาชิกในกลุ่มบางคนนิยมใช้ฝาปิ๋นโต บางคนใช้ฝากระป๋องนมและบางคนใช้จานสังกะสีหรือจานสแตนเลสของตาข้างขึ้นอยู่กับความต้องการหรือความพร้อมของวัสดุที่นำมาผลิต

ภาพประกอบ 7 วัสดุอื่น ๆ ที่ใช้ในการตกแต่ง

1.6 วัสดุอื่น ๆ ในการตกแต่ง เป็นวัสดุที่ใช้ในการตกแต่งเสริมให้ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่เกิดความสวยงามมากยิ่งขึ้น และเป็นที่น่าสนใจแก่ผู้พบเห็น ได้แก่ ผ้าไหม ผ้าต่วน ผ้ากำมะหยี่ เชือกและลูกปัดจากกะลามะพร้าว นิยมนำมาดัดเย็บเป็นถุงภายในกระเป๋าถือสุภาพสตรีเป็นลักษณะปากกระเป๋าถือและมีเชือกสำหรับใช้รูดเปิดปิดฝากระเป๋าถือ นอกจากนี้ยัง ผ้าลูกไม้ ลูกปัดไม้หลากสี ท่อพลาสติก เชือกร่มไนลอน พลอยสี หนังสือกระดาษ หุ่นไหมพรมหรือไหมต่างประเทศ และห่วงโลหะ ซึ่งวัสดุเหล่านี้เป็นวัสดุที่เกิดจากแนวพระดำริของพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีรัศมิ์ พระวรชายาในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร เมื่อครั้งทรงเสด็จเยี่ยมประชาชนชาวตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง ประสบอุทกภัย เมื่อปีพุทธศักราช 2549 เป็นแนวทางการตกแต่งผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่แนวใหม่และทันสมัยเป็นสากลที่มอบให้แก่กลุ่มผู้ผลิตในตำบลนี้ ได้มีการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ต่อไป

ปัจจุบันนี้แนวทางการตกแต่งผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ของตำบลบางเจ้าฉ่า รูปแบบดั้งเดิมยังคงดำเนินการตามแบบบรรพบุรุษที่ได้ถ่ายทอดมาก ส่วนผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบพัฒนามีการพัฒนาทั้งรูปลักษณ์และการตกแต่งให้ทันสมัยมากขึ้นทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้สั่งซื้อ กลุ่มผู้ผลิตส่วนใหญ่ผลิตตามคำสั่งซื้อเป็นหลัก การตกแต่งวัสดุอื่น ๆ จึงมีความสำคัญกับผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่มากโดยเฉพาะผลิตภัณฑ์ประเภท กระเป๋าถือสุภาพสตรีทุกรูปแบบของผลิตภัณฑ์ประเภทนี้และมีแนวโน้มในการตกแต่งผลิตภัณฑ์ประเภทนี้และมีการพัฒนาวิธีการตกแต่งอยู่ตลอดเวลาที่ได้หยุดนิ่ง

2. การจักตอก

กระบวนการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยพบว่า ตอกที่นิยมจักและใช้กันในกลุ่มผู้ผลิตในตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง มี 3 ชนิด คือ ตอกปิ่น ตอกตะแคง และตอกไพล อีกทั้งยังพบว่าตอกที่นำมาใช้ในการสานผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิมและรูปแบบพัฒนานั้น คือ ตอกประเภทเดียวกันทั้งหมด ต่างกันเพียงขนาดของเส้นตอก คือ เส้นตอกที่ใช้สานผลิตภัณฑ์รูปแบบดั้งเดิมมีขนาดใหญ่กว่าโดยเฉพาะตอกปิ่น ส่วนตอกไพลที่ใช้มี

ขนาดใหญ่กว่าตอกไฟที่ใช้สานผลิตภัณฑ์รูปแบบพัฒนาเพียงเล็กน้อย ซึ่งตอกทั้ง 3 ชนิดมีเทคนิคการจักดังนี้

1) การจักตอกปิ่น เริ่มต้นจากการนำไม้ไผ่มาผ่าให้เป็นซีก ๆ ที่มีความกว้างของซีกไม้ไผ่ตามต้องการใช้มีดจักตอกจักเอาส่วนด้านในออกที่มักเรียกว่า ซีดอก จักส่วนเนื้อไม้ไผ่ที่เหลือที่ติดกับผิวไม้ไผ่เหลาให้เรียบแบน แล้วนำไปตากแดดให้แห้ง

2) การจักตอกตะแคง เป็นการจักตอกอีกลักษณะหนึ่งที่ผู้ผลิตยังนิยมปฏิบัติกันอยู่ แต่เส้นตอกมีขนาดเล็กกว่าตอกปิ่น โดยจักจากส่วนผิวไม้ไผ่แล้วเหลาให้เรียบแล้วนำไปตากแดดให้แห้ง

3) การจักตอกไฟ เป็นการจักตอกลักษณะเดียวกับตอกตะแคงแต่จะเหลาให้เส้นตอกมีลักษณะกลม เหลาให้เรียบร้อยแล้วนำไปตากแดดให้แห้งก่อนนำไปย้อมหรือสานผลิตภัณฑ์

โดยสรุปแล้ว ตอกที่จำเป็นในการสานผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ทั้งรูปแบบดั้งเดิมและรูปแบบพัฒนาเหมือนกัน คือ มีตอกตั้งและตอกสาน โดยกระบุง หลังจากผ่าไม้ไผ่เป็นซีกและตากแดดให้แห้งแล้วต้องเหลาให้ส่วนกลางของไม้ไผ่ซีกมีความกว้างน้อยกว่าส่วนต้นและส่วนปลายหรือให้สอบเข้าส่วนกลางก่อน จึงจักตอกเป็นตอกตั้งหรือตอกยืนได้ เพื่อความสะดวกในระหว่างการสานจากส่วนกันไปตัวกระบุงทำให้กระบุงบานออกได้ง่าย เพราะการสานกระบุงและกระจาดนิยมสานด้วยการปั่นหุนด้วยมือไม่มีแบบหรือรองสำหรับการสานเหมือนกระเป่าถือหรือตะกร้า ในปัจจุบันพบว่าผู้ผลิตนิยมใช้ไม้ไผ่ขางนวลมากกว่าไม้ไผ่สีสุกผลิตเป็นกระบุงที่มีขนาดเล็ก นอกจากกลุ่มอิสระของบ้านเย็น ชูช่วง เพียงกลุ่มเดียวที่ยังนิยมใช้ไม้ไผ่สีสุกผลิตผลิตภัณฑ์อยู่โดยเฉพาะกระบุงขนาดใหญ่ ส่วนกระบุงและกระจาดขนาดอื่น ๆ นิยมใช้ตอกไฟด้วยไม้ไผ่ขางนวลเป็นหลัก ส่วนกลุ่มอื่น ๆ ใช้ไม้ไผ่ขางนวลทุกขั้นตอน

หวาย เป็นวัสดุที่ใช้ในขั้นตอนการตกแต่งหรือการแต่งตัวผลิตภัณฑ์เพื่อช่วยทำให้เกิดความแข็งแรง ทนทานและประณีตสวยงาม ผู้ผลิตต้องใช้เทคนิคการจักให้เป็นเส้นเล็ก ๆ เช่นเดียวกับตอก จึงต้องอาศัยผู้ที่มีความชำนาญการจักหวายให้เป็นเส้นที่มีขนาดตามต้องการเช่นเดียวกับตอกไม้ไผ่ แต่หวายมีอุปกรณ์ช่วยทำให้เส้นหวายมีขนาดเส้นเท่ากันทุกเส้น คือ การใช้ที่ชักเรียด ซึ่งทำมาจากอุปกรณ์เหลือใช้ ได้แก่ ฝากระป๋องสี ฝาปิ่นโตโลหะและจานตาซึ่งนำมาเจาะรูให้มีขนาดใหญ่น้อยตามต้องการถือว่าเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านที่สืบทอดกันมานาน โดยนำหวายที่จักเป็นเส้นไว้แล้วมาผ่านช่องหรือรูที่เจาะไว้แล้วดึงปลายหวายหรือชักเรียดกลับไปมาจนเส้นหวายมีขนาดตามที่ต้องการ

บ้านเย็น ชูช่วง กล่าวว่า “สาเหตุที่ต้องนำหวายมาผ่านที่ชักเรียดนั้นเพื่อทำให้เส้นหวายมีขนาดเส้นที่เล็กและเท่ากันทุกเส้นเมื่อนำมาผูกหรือมัดหรือถักบริเวณขอบปากและหูของผลิตภัณฑ์แล้วช่วยทำให้ผลิตภัณฑ์มีความละเอียด ประณีตสวยงามและแข็งแรงทนทานต่อการใช้งานมากยิ่งขึ้น”

(บ้านเย็น ชูช่วง. 2549: สัมภาษณ์)

จากการสำรวจศึกษา พบว่า ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิมและรูปแบบพัฒนาส่วนมากใช้หวายเป็นส่วนตกแต่งมากกว่าใช้ก้านลาน โดยนำจักและชักเรียงด้วยอุปกรณ์ชักเรียงที่สร้างขึ้นใช้เองขนาดเส้นเท่ากัน หวายขนาดเส้นเล็กนิยมใช้ในการผูกหวายหรือผู้ผลิตนิยมเรียกว่า “การถักหวาย” เพื่อตกแต่งผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบพัฒนาที่เน้นความละเอียด ประณีตสวยงามต้องใช้หวายชักเรียงที่เส้นเล็กที่สุด ส่วนผลิตภัณฑ์รูปแบบดั้งเดิมนิยมใช้หวายจักขนาดใหญ่กว่าผูกตกแต่งเพื่อให้เกิดความแข็งแรง ทนทานต่อการใช้งานที่ยาวนาน

3. การสาน

กระบวนการผลิตในขั้นตอนนี้ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ทั้งรูปแบบดั้งเดิมและรูปแบบพัฒนาส่วนใหญ่เริ่มต้นจากส่วนกันของผลิตภัณฑ์ก่อนทุกครั้ง จากการสำรวจ พบว่า การสานผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่มีขั้นตอนการสาน 3 ขั้นตอน คือ การขึ้นรูปผลิตภัณฑ์ การสานตัวและการตกแต่งผลิตภัณฑ์ ดังนี้

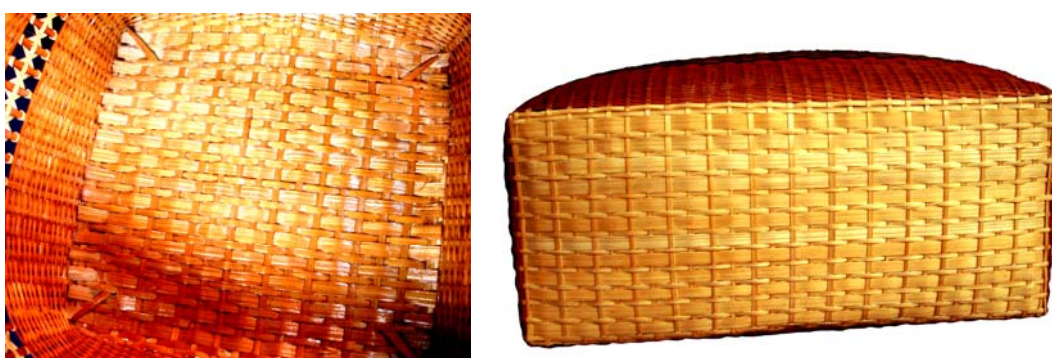
3.1 การขึ้นรูปผลิตภัณฑ์ ในกระบวนการการขึ้นรูปนี้ นิยมเริ่มจากส่วนกัน ซึ่งพบว่า ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่แต่ละประเภทมีความแตกต่างกันและขึ้นอยู่กับลักษณะของผลิตภัณฑ์ประเภทนั้น ๆ

ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิมและรูปแบบพัฒนามีการขึ้นรูปที่แตกต่างกัน จากการศึกษาค้นคว้าพบว่า ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ประเภทกระบุง กระจาด กระจาดแก้ว หีบผ้า ตะกร้าล้างปลา พักทองพร้อมฝาปิดเป็นกระจาดขนาดเล็ก กระบุงทรงสูงและบ้านน้ำชาเป็นผลิตภัณฑ์ขึ้นรูปจากส่วนกันเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ส่วนตะกร้าหรือค่อมและกระเป๋าสตางค์สุภาพสตรีบางรูปแบบนิยมขึ้นรูปส่วนกันเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ส่วนเตียงไทยและกระบอกลีของนิยมขึ้นรูปส่วนกันเป็นรูปวงกลม และที่สำคัญนิยมสานด้วยลายแม่บท ได้แก่ ลายขัดตะขบหรือขัดขิด ลายสองและลายขัดที่พัฒนา เป็นต้น ผลิตภัณฑ์แต่ละชนิดขึ้นรูปส่วนกันด้วยลายสานที่แตกต่างกันจนกลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของผลิตภัณฑ์ประเภทนั้น ๆ

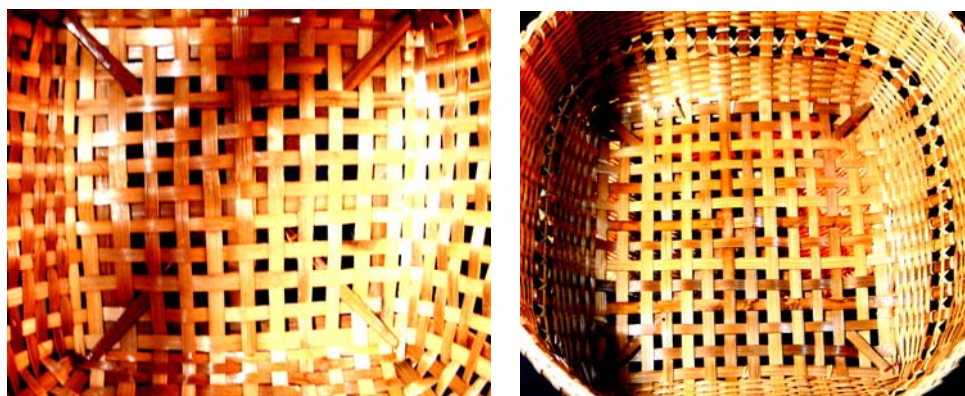
ภาพประกอบ 8 ส่วนกันกระบุงแบบดั้งเดิม, กระจาด, หีบใส่ผ้า

กระบุงแบบดั้งเดิม กระจาดและหีบใส่ฝ้ายนิยมสานส่วนกันด้วยลายขัดทึบหรือลายขัดขีดโดยใช้ตอกส่วนหนึ่งเป็นเส้นตั้งหรือตอกตั้งและอีกเส้นหนึ่งเป็นเส้นนอนหรือตอกสาน สานลายขัดขีดแบบลายสองสานเป็นลายขึ้นต้นและต่อด้วยลายขัดแบบพัฒนาด้วยการสานลายสอง ซึ่งมีลักษณะเป็นลายดีหล่มแต่ผู้ผลิตนิยมเรียกว่า “ลายกระบุง” มีดีตรงกลางเป็นเอกลักษณ์ของกระบุง กระจาดและหีบใส่ฝ้าย ขนาดของกันกระบุงและกระจาดแตกต่างกันไปตามต้องการของผู้สั่งซื้อหรือตามความยาวของข้อปล้องไม้ไผ่สีสุกส่วนใหญ่ผู้ผลิตรูปแบบดั้งเดิมใช้ไม้ไผ่สีสุก 2 ข้อปล้องในการจักตอกกันของกระบุงและกระจาดสานเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ส่วนหีบใส่ฝ้ายกันเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า

ภาพประกอบ 9 ส่วนกันสานลายขัดขีดหรือลายขัดทึบ

กระจาดแก้ว ตะกร้าหรือค้อม กระเป่าถือสุภาพสตรีและพักทองพร้อมฝาปิดนิยมขึ้นรูปส่วนกันด้วยลายขัดขีดหรือลายขัดทึบซึ่งเป็นลายแม่บทสานเป็นลายขึ้นต้น กระจาดแก้วบางแบบสานลายขึ้นต้นส่วนกันเป็นลายขัดตาโปร่งเป็นลายพัฒนามีปรากฏให้เห็นบ้างแต่มีจำนวนเฉพาะขึ้นงานขนาดเล็ก

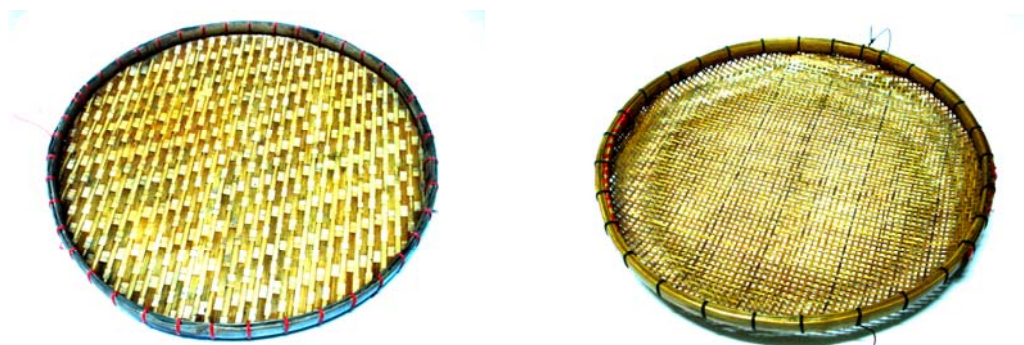
ภาพประกอบ 10 ส่วนกันผลิตภัณฑ์สานลายขัดตาโปร่ง

ตะกร้าล้างปลาและกระจาดแม้บางแบบนิยมขึ้นรูปส่วนกันทั้งแบบลายขัดตาโปร่ง ผลิตภัณฑ์ประเภทนี้นิยมใช้ไม้ไผ่สีสุกในการจักตอกป็นหรือผู้ผลิตเรียกว่า “ตอกแบน” โดยใช้ไม้ไผ่ประมาณ 2 ข้อปล้องในการจักตอกสำหรับสานผลิตภัณฑ์นี้ เมื่อผลิตภัณฑ์สานลายขึ้นรูปส่วนกันจนได้ขนาดความกว้างและความยาวของส่วนกันตามต้องการแล้ว ใช้ไม้ไผ่สีสุกมาเหลาให้แบนเรียบและมีความยาวเท่ากับความยาวของเส้นทแยงมุมของกันผลิตภัณฑ์ นำมาเหลาปลายไม้ให้แหลมทั้งสองข้าง แล้วขัดไขว้กันที่มุมทั้งสี่ของกันผลิตภัณฑ์ทำให้เกิดเป็นมุมของกันผลิตภัณฑ์แบบสี่เหลี่ยมต่าง ๆ

ภาพประกอบ 11 ส่วนกันผลิตภัณฑ์แต่งไทย

แต่งไทย เป็นผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบพัฒนาเพราะมีลักษณะคล้ายผลแต่งไทยผู้ผลิตจึงเรียกผลิตภัณฑ์นี้ว่า “แต่งไทย” สานขึ้นรูปจากส่วนกันโดยใช้ตอกตั้งขนาดปานกลางมาวางไขว้ประสานกันเป็นรูปรัศมีจำนวน 8 เส้น ใช้ตอกสานเป็นตอกตะแคงมีขนาดเล็กสานด้วยลายแม่บทเป็นลายขัดแบบข่มหนึ่งยกหนึ่งแบบเวียนรัศมี สานส่วนกันให้มีเส้นผ่าศูนย์กลาง 2.5 นิ้ว เสริมตอกตั้งระหว่างตอกตั้งในช่วงเริ่มต้นอีกจำนวน 8 เส้นจะได้ตอกตั้งทั้งหมด 16 เส้น ใช้ตอกสานสานเวียนรัศมีต่อไปอีกจนมีเส้นผ่าศูนย์กลางของกันประมาณ 4 นิ้ว หักตอกตั้งหรือตอกยืนให้เฉียงขึ้นเพื่อสานต่อไปเป็นส่วนตัวผลิตภัณฑ์ การสานลักษณะนี้เป็นการสานที่เรียกว่า “การปั้นรูปด้วยมือ” โดยไม่ใช้รองหรือแบบในการสานส่วนตัวผลิตภัณฑ์

ภาพประกอบ 12 ผลิตภัณฑ์ไม่มีกันสานลายยกสองข่มห้าและลายขัดตาโปร่ง

กระดัง กะโล่ และตะแกรงตากปลาเป็นผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิมที่ไม่มีกั้นจึงนิยมสานให้มีลักษณะเป็นผืนก่อนแล้วนำมาเข้าขอบด้วยไม้ไผ่สองอันประกบกัน โดยอันหนึ่งอยู่ด้านนอกให้เลหามีลักษณะนูน ส่วนอันที่อยู่ด้านในเลหาให้มีลักษณะแบน ประกบกันให้ส่วนที่สานอยู่ตรงกลางผูกด้วยหวายหรือเชือกไนลอนให้แน่น ถ้าเป็นแบบดั้งเดิมมักนิยมใช้หวายผูก ทำเช่นนี้ทำให้มีลักษณะเหมือนปากของผลิตภัณฑ์ที่มีส่วนกลางย้อยลงมีลักษณะโค้งและลึกลงไปจึงมีลักษณะเหมือนเป็นก้นของผลิตภัณฑ์

ภาพประกอบ 13 ส่วนก้นผลิตภัณฑ์รูปแปดเหลี่ยม

ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ประเภทของที่ระลึกชนิด กระบุงทรงสูงและบ้านน้ำชา จากศึกษาพบว่า เป็นผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ได้รับการพัฒนารูปแบบให้มีขนาดที่เล็กลงแต่ยังคงไว้ซึ่งลักษณะแบบดั้งเดิมและที่สำคัญผลิตภัณฑ์เหล่านี้ต้องใช้ความละเอียดประณีตตั้งแต่ขั้นตอนการจักตอกจนถึงขั้นตอนการตกแต่ง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเชี่ยวชาญในการผลิตผลิตภัณฑ์เหล่านี้ของผู้ผลิตได้เป็นอย่างดี

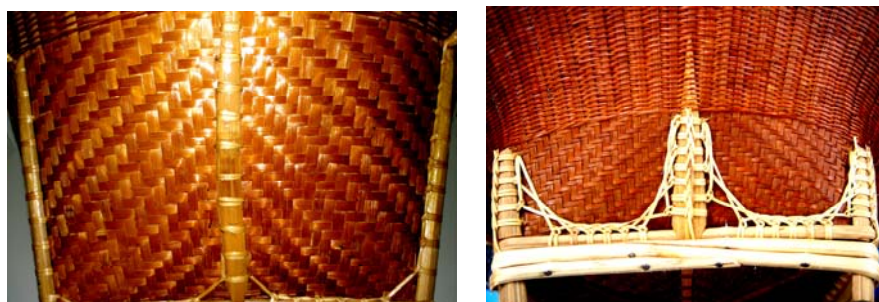
จากการสำรวจพบว่า การขึ้นรูปของผลิตภัณฑ์กระบุงทรงสูงและบ้านน้ำชานิยมขึ้นรูปจากส่วนก้นผลิตภัณฑ์ที่มีทั้งรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส และรูปแปดเหลี่ยม ที่น่าสนใจ คือ การขึ้นรูปแบบก้นแปดเหลี่ยม เพราะเป็นการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์อย่างดียิ่งขึ้น ขั้นตอนนี้เริ่มต้นจากการสานขึ้นรูปแบบสี่เหลี่ยมจำนวนสองอัน นำมาซ้อนประสานไขว้กันให้เกิดเป็นเป็นแนวเฉียงสานแบบลายขัดแบบยกหนึ่งข่มหนึ่ง สานต่อไปส่วนปลายที่ไม่เส้นตั้งมารับให้น้ำตอกสานมาสานลายขัดให้เชื่อมรอยแยกนั้นให้กลายเป็นเหลี่ยมเพิ่มขึ้นอีกสี่ด้านมองดูด้านมีลักษณะคล้ายดาวแปดแฉก จากนั้นสานรั้งยกให้เส้นตั้งเกิดเป็นมุมทั้งแปดมุม จากนั้นจึงสานในส่วนของตัวผลิตภัณฑ์ในขั้นตอนต่อไป

กระบุงทรงสูง เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีการขึ้นรูปทั้งแบบก้นสี่เหลี่ยมจัตุรัสและแปดเหลี่ยม ถ้าเป็นก้นแบบสี่เหลี่ยมจัตุรัสมักขึ้นรูปเหมือนกับกระบุงแบบดั้งเดิม กระจาดกระเดียด และ

บ้านน้ำชา กระบุงทรงสูงเป็นผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการพัฒนารูปแบบจากผู้ผลิตเพื่อตอบสนองด้านความต้องการของผู้ซื้อ โดยขึ้นรูปกันแบบสี่เหลี่ยมจัตุรัสและแปดเหลี่ยมที่มีความกว้างยาวเกือบเท่ากับบ้านน้ำชาในบางรูปแบบมีขนาดเล็กมาก คือ มีความสูงประมาณ 7 นิ้ว การขึ้นรูปส่วนกันเป็นแบบแปดเหลี่ยมมีขนาดของกันเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 3.5 นิ้ว

นอกจากนี้ยังพบว่ากระจาดกระเดียดมีการผลิตกันแบบแปดเหลี่ยมเหมือนกันแต่พบเห็นเฉพาะกลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่บางเจ้าอาที่มีสิริวัตรม์ สิงห์บุญ เป็นประธานกลุ่ม และผลงานของเพื่อง สิงห์บุญ มารดาของสิริวัตรม์ สิงห์บุญ

3.2 การสานตัวผลิตภัณฑ์ จากการศึกษาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ ผู้วิจัยพบว่าการสานตัวผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่มีความแตกต่างกันตามลักษณะของผลิตภัณฑ์ประเภทนั้น ๆ กล่าวคือ

ภาพประกอบ 14 ลายสานตัวกระบุงแบบดั้งเดิม และกระจาดกระเดียด

ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิม ได้แก่ กระบุง กระจาดทั้งกันรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสและรูปแปดเหลี่ยม ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบพัฒนา ได้แก่ บ้านน้ำชากันรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสและกระบุงทรงสูง เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีการสานตัวผลิตภัณฑ์ที่เหมือนกัน คือ นิยมสานส่วนตัวผลิตภัณฑ์ด้วยตอกสานที่เป็นตอกตะแคงสานลายขัดที่แบบลายสองที่เรียกว่า ลายดีคว่ำและขณะสานส่วนตัวผลิตภัณฑ์ต้องคอยปรับรูปให้เป็นรูปทรงของตัวผลิตภัณฑ์ประเภทนั้น ๆ การสานส่วนตัวนี้กลุ่มผู้ผลิตเรียกว่า “เนื้อ” ถ้าสานกระบุงจะเรียกว่า “เนื้อกระบุง” การสานตรงส่วนเนื้อกระบุงกับกระจาดมีลักษณะที่แตกต่างกัน คือ การสานเนื้อกระบุงแบบดั้งเดิมมีความสูงมากกว่ากระจาด แต่กระจาดส่วนเนื้อนิยมสานให้บานออกมากกว่ากระบุง จากนั้นใช้ตอกไพลกลมสามเส้นสานต่อจากเนื้อผลิตภัณฑ์ด้วยการสานลายขัดแบบข่มหนึ่งยกหนึ่ง สานจนครบหนึ่งรอบให้หักตอกไพลกลมออกหนึ่งเส้น แล้วสานต่อด้วยลายขัดแบบข่มหนึ่งยกหนึ่งการสานส่วนนี้กลุ่มผู้ผลิตเรียกว่า “ไพลยักคว่ำ” สานในลักษณะนี้จนมีความสูงและมีรูปลักษณะเป็นไปตามประเภทของผลิตภัณฑ์นั้น ๆ เป็นอันเสร็จ

การสานส่วนตัวผลิตภัณฑ์ในส่วนที่ได้นี้กลุ่มผู้ผลิตนิยมเรียกว่า “หุ่่น” แล้วจึงนำหุ่่นไปปฏิบัติตามกระบวนการผลิตในขั้นตอนต่อไป

ภาพประกอบ 15 ลายสานตัวบ้านน้ำชาและกระบุงทรงสูง

กระบุงทรงสูงและบ้านน้ำชาแบบก้นแปดเหลี่ยม เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีการสานส่วนตัวผลิตภัณฑ์แตกต่างจากกระบุงแบบดั้งเดิม กระจาดกระเดียดและบ้านน้ำชาเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส คือ ตอกปิ่นสำหรับสานเป็นตอกปิ่นที่ย้อมสีและมีขนาดเส้นแตกต่างกันตามขนาดของผลิตภัณฑ์ที่ผลิตขึ้น การสานส่วนตัวผลิตภัณฑ์ใช้ลายสานที่นิยมกันได้แก่ ลายตีคว่ำ ลายตีกระจายและลายดอกพิกุลซึ่งผู้ผลิตนิยมเรียกกันทั่วไป สานส่วนนี้จนได้ความสูงตามต้องการส่วนนี้เรียกว่า “เนื้อ” เช่นเดียวกับกระบุงและกระจาดแบบดั้งเดิม จากนั้นใช้ตอกไพลสานต่อจากเนื้อผลิตภัณฑ์ด้วยลายขัดเหมือนกับการสานกระบุงและกระจาดแบบดั้งเดิม สานจนได้ความสูงในส่วนตอกไพลกลมตามต้องการเป็นอันเสร็จการสานส่วนตัวผลิตภัณฑ์จึงได้ “หุ่่นของบ้านน้ำชาหรือหุ่่นกระบุงทรงสูง” แล้วจึงนำหุ่่นผลิตภัณฑ์ไปดำเนินการตามกระบวนการผลิตในขั้นตอนการตกแต่งต่อไป

ภาพประกอบ 16 ลายสานส่วนตัวกระจาดแม่ัว และตะกร้าหรือค่อม

กระจาดไม้ และตะกร้าหรือค้อม มีการสานตัวผลิตภัณฑ์ที่จากหลังจากขึ้นรูปส่วน
กันด้วยลายขัดตาไปรุ่งหรือลายขัดตะก๊ิบและขัดกันด้วยไม้ปลายแหลมทั้งสองด้านให้เกิดเป็นมุมทั้งสี่
แล้ว สานส่วนตัวของกระจาดไม้และตะกร้าหรือค้อมในระยะแรกด้วยลายขัดตะแบบยกหนึ่งข่มหนึ่ง
สานจนได้ขนาดความสูงตามต้องการ ให้เว้นช่องว่างไว้ขนาดความสูงประมาณ 0.5 – 0.7 นิ้วการเว้นนี้
มีความสูงตามขนาดของผลิตภัณฑ์นั้น ๆ จากนั้นสานเหนือส่วนที่เว้นไว้เป็นระยะที่สองด้วยลายขัดตะ
แบบข่มหนึ่งยกหนึ่งเหมือนระยะแรกจนมีความสูงตามขนาดของผลิตภัณฑ์นั้น ๆ ถือว่าได้หุ่นของ
กระจาดไม้และตะกร้าหรือค้อมเพื่อนำไปดำเนินการในขั้นตอนการตกแต่งต่อไป

ภาพประกอบ 17 ลายสานส่วนตัวตะกร้าล่างปลา

ตะกร้าล่างปลา เมื่อขัดมุมตะกร้าจนเกิดเป็นมุมทั้งสี่แล้วให้สานลายลายขัดตาไปรุ่ง
ต่อไปทั้งใบในขณะที่สานต้องคอยบังคับรูปทรงให้ได้ตามลักษณะของผลิตภัณฑ์ประเภทนั้น ๆ คือ
ส่วนกลางของผลิตภัณฑ์ป่องออกเล็กน้อย และส่วนบนหรือส่วนปากผลิตภัณฑ์สอบเข้าเป็นรูปวงกลม
ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางของปากกว้างกว่าส่วนก้น ส่วนนี้สานด้วยลายขัดตะก๊ิบแบบข่มหนึ่งยกหนึ่ง

ภาพประกอบ 18 ลายสานตัวผลิตภัณฑ์ของหีบใส่ผ้า

หีบใส่ผ้า การสานตัวผลิตภัณฑ์ของหีบผ้าเป็นการสานต่อเนื่องจากการสานส่วน ก้นด้วยลายขัดแบบลายสองที่พัฒนาเป็นลายตีคว่ำขณะสานต้องคอยปรับรูปทรงให้เกิดมุมทั้งสี่เป็น รูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้าและสานต่อไปในลายสานเดิมจนมีความสูงตามความต้องการและเก็บซ่อนปลาย ของตอกปิ่นที่สานด้วยการสอดสานผ่านย้อนกลับเข้าไปหาตัวผลิตภัณฑ์ทำให้ขอบปากผลิตภัณฑ์ไม่มี รอยตัดทำให้ผลิตภัณฑ์มีความเรียบร้อยในการสาน จากนั้นให้สานลักษณะเดิมอีกหนึ่งส่วนโดยให้มี ส่วนก้นกว้างกว่าเดิมเล็กน้อยและสานต่อไปในลักษณะเดิมโดยให้ส่วนตัวมีความสูงหนึ่งในสามของตัว ผลิตภัณฑ์เพื่อนำมาประกอบเป็นฝาของหีบผ้านั่นเอง

ภาพประกอบ 19 ลายสานตัวกระเป๋าทือสุภาพสตรี

กระเป๋าทือสุภาพสตรี เป็นผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิมที่สานตัว ผลิตภัณฑ์แตกต่างจากผลิตภัณฑ์ประเภทอื่นอย่างเห็นได้ชัด คือ สานด้วยตอกตะแคงจักผ่าสี่ มีทั้ง แบบที่ย้อมสีเส้นตอกสานและไม่ย้อมสีตอกสานโดยเริ่มสานตัวผลิตภัณฑ์ต่อจากการสานขึ้นรูปส่วนก้น เสร็จแล้ว นำส่วนก้นไปประกอบกับแบบหรือโมเดลที่ทำจากไม้กระทอนรัดด้วยยางยืดให้แนบสนิทไป กับแบบหรือโมเดล โดยเริ่มต้นสานตัวผลิตภัณฑ์สานด้วยเส้นตอกตะแคงไม่ย้อมสีสานเป็นลายขัดตะ แแบบยกหนึ่งซ่มหนึ่งจนมีความสูงตามต้องการ แล้วใช้เส้นตอกสานที่ย้อมสีในจำนวนเส้นสานมีความ แตกต่างกันตามการออกแบบของผู้ผลิตซึ่งสานเป็นลายขัดตะแบบยกหนึ่งซ่มหนึ่งเหมือนเดิมแต่สาน สลับเส้นสายน้อมสีไปมาทำให้เกิดลวดลายจากการใช้ตอกสายน้อมสีทำให้ตัวกระเป๋ามีลวดลายที่ แปลกแตกต่างกันมีความละเอียดประณีตสวยงาม ซึ่งจำนวนเส้นตอกสานที่นิยมใช้ในการสานกระเป๋าทือ สุภาพสตรี ได้แก่ ห้าเส้น หกเส้น และเจ็ดเส้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้สั่งผลิต สานสลับ เส้นสีจนมีความสูงของลวดลายตามต้องการ จึงสานต่อไปด้วยตอกตะแคงไม่ย้อมสีให้มีขนาดความสูง ใกล้เคียงกับส่วนต้นของสานตัวผลิตภัณฑ์ การสานส่วนนี้ยังเรียกว่า “หุ่นของกระเป๋าทือสุภาพสตรี” ที่ จะนำไปดำเนินการในขั้นตอนต่อไป

นอกจากลายสานในส่วนตัวผลิตภัณฑ์จะเป็นลายขัดแตะแล้วยังมีการใช้ลายสองหรือสามที่เป็นลายพัฒนาและลายประดิษฐ์ขึ้นจากลายแม่บท เช่น ลายดีหยาบ ลายยกดอกสี่เหลี่ยม ลายดอกพิกุล ลายขีดขอก่าย เป็นต้น การสานลายพัฒนาหรือลายประดิษฐ์ในส่วนตัวผลิตภัณฑ์นี้ผู้สานจึงต้องเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในด้านลายสานเป็นอย่างดีจึงสานได้อย่างละเอียดประณีตสวยงาม

กะโล่ ตะแกรงตากปลา เป็นผลิตภัณฑ์ที่ไม่มีการสานส่วนตัวผลิตภัณฑ์ เพราะผลิตภัณฑ์เหล่านี้นิยมสานเป็นผืนก่อนแล้วมาเข้าขอบทำให้เกิดเป็นปากของผลิตภัณฑ์ในขั้นตอนการสานตัวผลิตภัณฑ์จึงถือไม่มีการสานส่วนนี้

4. การรมควัน

เป็นขั้นตอนหนึ่งในกระบวนการผลิตที่ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ทั้งประเภทของใช้ในครัวเรือนและของที่ระลึกต้องผ่านขั้นตอนนี้ เพราะเป็นขั้นตอนที่สำคัญอีกขั้นตอนหนึ่งของกระบวนการผลิต เป็นขั้นตอนที่พบว่าผลิตภัณฑ์ทุกชิ้นในกลุ่มผู้ผลิตต้องใช้การรมควัน ด้วยเหตุผลคือเพื่อทำลายเชื้อราที่ติดมากับไม้ไผ่จะไม่ทำลายเนื้อไม้ไผ่ และทำให้ผลิตภัณฑ์ใช้งานได้นาน

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า การรมควันเป็นกระบวนการหนึ่งที่นอกจากใช้ในการฆ่าเชื้อราที่ติดมากับเนื้อไม้ไผ่แล้ว ยังสามารถใช้สร้างสีให้กับเส้นตอกได้โดยไม่ต้องย้อมสีเส้นตอก ซึ่งทำให้เส้นตอกมีสีที่เข้มและอ่อนได้ตามต้องการ วิธีการมีดังนี้

ภาพประกอบ 20 การรมควัน

ถ้าต้องการให้เส้นตอกมีสีน้ำตาลเข้มต้องใช้เวลาในการรมควันนาน และถ้าต้องการให้เส้นตอกเป็นสีเหลืองออกน้ำตาลอ่อนต้องใช้เวลาในการรมควันน้อย จึงสรุปได้ว่าเวลาเป็นปัจจัยที่สำคัญสำหรับการรมควันเส้นตอก

จากการศึกษาผู้วิจัย พบว่า ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิมทุกประเภทไม่นิยมย้อมสีดอกแต่นิยมรมควัน ส่วนผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กระเป๋าสีสุภาพสตรีนิยมย้อมสีดอกสาน การย้อมสีดอกสานถือได้ว่ามีความสำคัญมากต่อการผลิต ผลิตภัณฑ์ประเภทกระเป๋าสีสุภาพสตรีที่นิยมใช้ย้อมดอกเป็นสีย้อมผ้าเพื่อสร้างสีสันและลวดลายให้กับกระเป๋าสีมีความสวยงามแสดงให้เห็นถึงความละเอียดประณีตของเส้นดอกและความสวยงามของสีที่ย้อมเส้นดอกทำให้เกิดลวดลายที่สวยงามแปลกตา บ้านน้ำซาและกระบุงทองสูงนิยมย้อมสีดอกเช่นเดียวกัน แต่ผลิตภัณฑ์ทุกประเภทต้องผ่านการรมควันเพื่อฆ่าเชื้อราให้กับเนื้อไม้ไผ่ หลังจากการรมควันแล้วขั้นตอนต่อไป

แต่ปัจจุบันนี้การรมควันสำหรับผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบพัฒนาประเภทกระเป๋าสีสุภาพสตรีไม่นิยมรมควัน เนื่องจากการรมควันทำให้ผลิตภัณฑ์มีลักษณะเหมือนเป็นของเก่า ทำให้สีที่ย้อมดอกหมอง สีไม่สดใส จึงนิยมใช้แล็กเกอร์เคลือบเงาพ่นบางเพื่อป้องกันเชื้อราและรักษาเนื้อไม้แทนการรมควันแล้วพบเห็นได้ผลิตภัณฑ์ได้ทุกกลุ่มผู้ผลิต

5. การตกแต่ง

การตกแต่งหรือชาวบ้านบางเจ้าฉ่าเรียกว่า การแต่งตัว เป็นขั้นตอนที่ผู้วิจัย พบว่า การตกแต่งนิยมนำผลิตภัณฑ์ที่เรียกว่า “หุ่น” มาตกแต่งด้วยการผูกหรือถักหวายที่จักและชักเรียงให้หวายมีขนาดเส้นที่เหมาะสมกับผลิตภัณฑ์ประเภทนั้น ๆ ส่วนที่นิยมตกแต่ง คือ ขอบปาก ก้น ข้างตัว ผลิตภัณฑ์และหูหิ้วหรือวงซึ่งเป็นจุดเด่นของผลิตภัณฑ์ประเภทนั้น ๆ ซึ่งผลิตภัณฑ์ทุกประเภทที่ผลิตขึ้นในตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทองนี้ นิยมตกแต่งด้วยหวายโดยการผูกหรือถักหวายในส่วนของผลิตภัณฑ์ด้วยลายที่ผูกหรือถักหวายเป็นลายแม่บทและลายพัฒนา ในการตกแต่งผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ส่วนใหญ่เหมือนกัน ยกเว้นบางผลิตภัณฑ์บางประเภทที่มีการตกแต่งลวดลายด้วยวัสดุอื่น ๆ นอกจากหวายยังใช้วัสดุอื่นที่ใช้ทดแทนหวาย คือ ใช้ก้านลานหรือก้านใบลานนำมาจักและชักเรียงให้เส้นเล็กเช่นเดียวกับหวาย นำมาผูกหรือถักเช่นเดียวกับหวายนิยมนำมาตกแต่งกับผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิม ได้แก่ กระจาด กระจาดแก้ว ตะกร้าหรือค้อม เป็นต้น นอกจากนั้นวัสดุอื่น ๆ ที่มีใช้วัสดุธรรมชาตินิยมนำมาใช้ตกแต่งเสริมเข้าไปทำให้ผลิตภัณฑ์ความสวยงามแปลกตามากยิ่งขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งผลิตภัณฑ์ประเภทกระเป๋าสีสุภาพสตรี ซึ่งปัจจุบันนี้ผู้ผลิตนิยมใช้ลูกปัดหลากสีและเชือกไนลอนมาผลิตเป็นหูหิ้ว ส่วนห่วงหุ้มนิยมใช้ห่วงพลาสติกหรือผ้าไหมแทนหวายซึ่งพบเห็นได้ทุกกลุ่มผู้ผลิต การตกแต่งจึงมีทั้งการตกแต่งแบบดั้งเดิมและแบบพัฒนา มีดังนี้

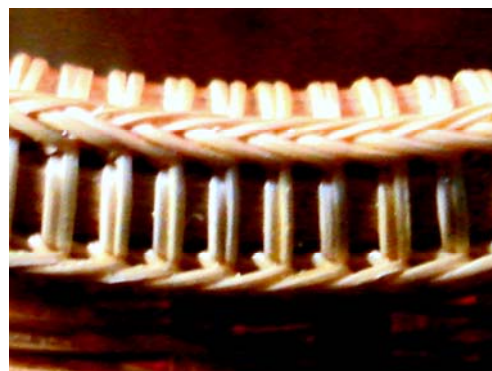
ภาพประกอบ 21 ลายตกแต่งขอบปากผลิตภัณฑ์ด้วยหวายคู่และลายหัวแมลงวัน

การตกแต่งขอบปาก จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า การตกแต่งขอบปากของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่นิยมใช้หวายที่ผ่านการจักและชักเรียบให้มีขนาดเส้นหวายเหมาะสมตามขนาดและประเภทของผลิตภัณฑ์นั้น ๆ กล่าวคือ ขอบปากของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิมทุกประเภทนิยมผูกหรือถักหวายด้วยลายหวายเดี่ยว หวายคู่และบางผลิตภัณฑ์ผูกสามหวาย และลายผูกเป็นแบบหัวแมลงวัน และตามด้วยการผูกหรือถักหวายเป็นลายจุงนางทำให้การตกแต่งขอบปากผลิตภัณฑ์มีความแข็งแรงทนทานต่อการใช้งานและยังเพิ่มความสวยงามให้กับผลิตภัณฑ์อีกด้วย สามารถพบเห็นได้ทั่วไปในผลิตภัณฑ์ประเภทนี้

การตกแต่งขอบปากผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิมทุกประเภทนิยมตกแต่งด้วยหวายที่ผ่านจักและชักเรียบให้มีขนาดเส้นหวายมีความหนาบางต่างกันไปตามขนาดของผลิตภัณฑ์ กล่าวคือ ผลิตภัณฑ์ที่มีขนาดใหญ่ต้องใช้เส้นหวายที่มีขนาดใหญ่และมีความบางของเส้นหวายพอสมควร ส่วนผลิตภัณฑ์ที่มีขนาดเล็กต้องหวายสำหรับการตกแต่งที่มีขนาดเล็ก และต้องมีความบางมากซึ่งต้องมีขนาดเท่ากันตลอดทั้งเส้นอีกด้วย ก่อนผูกหรือมัดหรือถักหวายเพื่อการตกแต่งขอบปากของผลิตภัณฑ์นั้น ต้องใช้ไม้ไผ่สองอันที่เหลาอย่างประณีตเพื่อนำมาประกบหรือเสริมขอบปากของผลิตภัณฑ์ก่อนเพื่อเพิ่มความแข็งแรงให้กับผลิตภัณฑ์มากยิ่งขึ้น ไม้ไผ่ทั้งสองอันต้องเหลาให้มีลักษณะที่แตกต่างกัน ดังนี้

ไม้ไผ่อันแรกเป็นไม้ไผ่ที่ตัดโค้งให้อยู่ด้านนอกต้องเหลาให้ส่วนด้านนอกมีความนูนเล็กน้อยและด้านในเหลาให้เรียบ ส่วนไม้ไผ่อันที่สองเป็นไม้ไผ่ที่อยู่ด้านในต้องเหลามีความนูนเล็กน้อยไปด้านในส่วนด้านที่ต้องนำมาประกบกับไม้ไผ่อันแรกต้องเหลาให้เรียบเสมอกับไม้ไผ่อันแรก เวลาใช้ให้นำไม้ไผ่ตัดโค้งสำหรับอยู่ด้านนอกมาประกบกับไม้ไผ่ที่ตัดโค้งสำหรับอยู่ด้านใน โดยให้ส่วนขอบปากของผลิตภัณฑ์อยู่ระหว่างกลางไม้ไผ่ทั้งสองอัน ขณะประกบไม้ไผ่ทั้งสองให้ใช้ดอกสากที่เหลื่อมามัดเป็นช่วง ๆ เพื่อบังคับให้ไม้ไผ่สองอันประกบเนื้อของขอบปากผลิตภัณฑ์ไว้ไม่ให้หลุด โดยจะเจาะนำด้วยเหล็กหมาด จากนั้นนำหวายที่จักและชักเรียบให้มีขนาดเส้นหวายตามต้องการแล้วมาผูกหรือมัดโดยสอดผ่านเนื้อไม้ไผ่ที่เจาะนำทางเป็นระยะที่เท่ากันโดยความถี่หรือความห่างในการเจาะขึ้นอยู่กับขนาดของผลิตภัณฑ์ประเภทนั้น ๆ นิยมเริ่มต้นการมัดหรือผูกด้วยหวายคู่แบบหัวแมลงวัน ถักหวายต่อด้วย

ลายจุนางที่บริเวณสันด้านบนขอบปากผลิตภัณฑ์ การตกแต่งขอบปากผลิตภัณฑ์ในลักษณะนี้ ส่วนมากใช้ตกแต่งกับผลิตภัณฑ์ประเภทของใช้ในครัวเรือน ได้แก่ กระบุง กระจาดแก้ว กระจาด ตะกร้าหรือค้อม ตะกร้าล้างปลา ตะแกรงตากปลา กะโล่ เป็นต้น ส่วนกระจาดต้องใช้ไม้ไผ่เหลาให้กลมและมีความยาวเท่ากับความยาวภายในขอบปากกระจาดนำไม้ไผ่ที่เหลือไว้นี้ใส่ไว้ใต้ขอบปากเพื่อปิดรอยเจาะจากการใช้เหล็กหมาดเพื่อการผูกหรือมัดหวายทำให้ผลิตภัณฑ์มีความเรียบร้อย ประณีตสวยงามขึ้น

ภาพประกอบ 22 การถักหรือมัดหวายลายจุนาง ลายสันปลาซ่อน และมัดหวายห้าเส้น

กระบุงทรงสูงขนาดความสูง 7 และ 15 นิ้ว ป่าน้ำชาและกระจาดกันรูปแปดเหลี่ยมเป็นผลิตภัณฑ์ที่ต้องใช้ความชำนาญในการสานสูงเพราะเป็นผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ประเภทที่ต้องการความละเอียดประณีตอย่างมาก ดังนั้นการตกแต่งผลิตภัณฑ์ประเภทนี้ต้องใช้หวายที่จักและชักเรียบให้มีขนาดเส้นเล็กเกือบเท่าเส้นด้ายมาตกแต่งด้วยการผูกหรือถักหวายเหมือนกับผลิตภัณฑ์ประเภทอื่น ๆ แต่ผลิตภัณฑ์เหล่านี้เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีขนาดเล็ก ดังนั้นการผลิตจึงต้องให้ความสำคัญในรายละเอียดการผลิตที่มีความประณีตทุกขั้นตอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งขั้นตอนการตกแต่งขอบปากผลิตภัณฑ์ที่มีการตกแต่ง ดังนี้

ก่อนที่จะตกแต่งขอบปากด้วยการผูกหรือถักหวายนั้น ผลิตภัณฑ์ต้องมีไม้ไผ่สองอันตัดเป็นวงกลมประกบกับขอบปากผลิตภัณฑ์พอดี โดยใช้ไม้ไผ่เป็นซี่ที่ตากแดดแห้งแล้วมาเหลาให้มีขนาดความกว้างพอเหมาะกับขอบปากผลิตภัณฑ์จำนวนสองอันเหลาเหมือนกับขอบปากกระบุงและกระจาดรูปแบบดั้งเดิมแต่ขนาดของไม้มีขนาดเล็กกว่าและต้องเหลาอย่างประณีตเมื่อได้เหลาได้ขนาดให้นำมาประกบกันโดยให้เนื้อผลิตภัณฑ์อยู่ระหว่างกลางแล้วใช้เส้นตอกมัดให้ไม้ไผ่วงกลมสองอันประกบติดกับเนื้อผลิตภัณฑ์ที่สานด้วยการใช้เหล็กหมาดเจาะนำมีระยะห่างเท่ากันแล้วใช้ตอกสอดมัดยึดให้ไม้วงกลมสองอันอยู่นิ่งก่อนจึงใช้หวายชักเรียบมาผูกหรือถักเป็นลายแม่บทของการผูกหวาย คือ

ลายหวายคู่ ลายจุงนาง ลายสันปลาช่อน นอกจากนี้ใช้เส้นหวายขัดเรียดถัดปิดรอยเจาะของเหล็ก หมดด้วยการถัดหวายสามเส้นหรือถักหวาย 5 เส้นทำให้ผลิตภัณฑ์มีความประณีตยิ่งขึ้น ผลิตภัณฑ์ที่ใช้การตกแต่งลักษณะนี้ คือ กระบุงทรงสูงขนาดความสูง 15 นิ้ว ป่าน้ำชาและกระจาดก้นเป็นรูปแปดเหลี่ยม

ส่วนผลิตภัณฑ์มีขนาดเล็กที่พบ คือ กระบุงทรงสูงขนาดความสูงประมาณ 7 นิ้ว และ กระบุงรูปแบบดั้งเดิมขนาดปาก 3.5 นิ้ว นิยมใช้หวายกลมเหลาเป็นขอบปากผลิตภัณฑ์แทนไม้ไผ่ โดยขึ้นแรกผ่าหวายกลมออกเป็นสองส่วนแต่ละส่วนเหลาให้เรียบ นำมาประกบกันให้ส่วนของผลิตภัณฑ์ที่สานอยู่ระหว่างกลางแล้วทากาวลาเท็กซ์และผูกยึดให้หวายกลมผ่าครึ่งติดกับขอบปากผลิตภัณฑ์ด้วยตอกมีระยะห่างเท่ากันโดยใช้เหล็กหมาดเจาะนำทางให้เส้นตอกลอดผ่านและมัดหวายสองส่วนให้แนบติดกับขอบปากผลิตภัณฑ์ จากใช้เหล็กหมาดเจาะนำทางเว้นระยะพองามตามขนาดของผลิตภัณฑ์นั้น ใช้หวายขัดเรียดเส้นเล็กมาตกแต่งด้วยการมัดหวายคู่หัวแมลงวัน ถักหวายต่อเป็นลายสันปลาช่อนทั้งด้านบนและด้านข้างของขอบปากผลิตภัณฑ์ จากนั้นถักหวายห้าเส้นที่ด้านล่างติดขอบปากผลิตภัณฑ์ ด้านนอกเพื่อปิดรอยเจาะของเหล็กหมาดทำให้ผลิตภัณฑ์มีความเรียบร้อย ละเอียดประณีตสวยงามยิ่งขึ้น ซึ่งพบเห็นได้จากผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิมและรูปแบบพัฒนาบางประเภท ได้แก่ ป่าน้ำชา ก้นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสและก้นรูปแปดเหลี่ยม กระบุงทรงสูงขนาด 7 นิ้ว กระบุงแบบดั้งเดิมขนาดขอบปาก 3.5 นิ้ว และกระจาดก้นรูปแปดเหลี่ยม

ภาพประกอบ 23 ลายตกแต่งขอบปากผลิตภัณฑ์ลายมัดเวียน และลายทับสันบน

แตงไทย เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีการตกแต่งขอบปากแตกต่างจากผลิตภัณฑ์อื่น คือ เสริมขอบปากด้วยการนำไม้ไผ่เหลาให้แบนเรียบสองอันมาประกบให้ส่วนเนื้อผลิตภัณฑ์อยู่ระหว่างกลาง แล้วใช้ก้านลานแทนหวายที่จักและขัดเรียดแล้วมามัดหรือผูกหวายเป็นลายมัดเวียนและต่อด้วยมัดลายทับสันบน

ภาพประกอบ 24 ลายตกรัดขอบปากผลิตภัณฑ์ฟักทองด้วยลายขวางเหลียวหลัง

ฟักทอง มีการตกแต่งขอบปากผลิตภัณฑ์ที่แตกต่างจากผลิตภัณฑ์อื่น ๆ คือ ใช้หวายกลมเหลาปลายทั้งสองให้แบนเรียบเมื่อสอดเข้าหากันปลายทั้งสองจะประกบกันได้พอดีเป็นวงกลม โดยใช้สำหรับประกบด้านนอก ส่วนด้านในให้ไม้ไผ่เหลาให้แบนเรียบมาประกบกับหวายกลมโดยให้เนื้อสานของผลิตภัณฑ์อยู่ระหว่างกลางแล้วมัดด้วยตอกที่เหลื่อใช้เพื่อให้หวายกลมและไม้ไผ่แบนเรียบยึดติดกันและคงรูปอยู่ด้วยการเจาะนำด้วยเหล็กหมาดเป็นช่วง จากนั้นใช้เหล็กหมาดเจาะให้เป็นช่องห่างกันพองาม ใช้หวายที่จักเรียบแล้วมาสอดผ่านมัดเป็นลายขวางเหลียวหลังโดยรอบขอบปากผลิตภัณฑ์แล้วจึงนำตอกที่มัดครั้งแรกออก

ภาพประกอบ 25 การตกแต่งขอบปากกระเป๋าสถูภาพสตรี ลายขวางเหลียวหลัง

กระเป๋าสถูภาพสตรี เป็นผลิตภัณฑ์หนึ่งที่มีการตกแต่งที่แตกต่างจากผลิตภัณฑ์ประเภทอื่น ๆ การตกแต่งหรือการแต่งตัวเน้นความละเอียดประณีตในส่วนของการตกแต่งขอบปากนิยมตกแต่งด้วยหวายที่จักและจักเรียบให้หวายมีขนาดเส้นเล็กเท่ากับเส้นตอกสาน ก่อนผูกหรือถักหวายต้องใช้

หว่ายกลมที่ยังไม่ได้จักมาผ่ากลางออกแล้วเหลาซี่หว่ายออกให้เหลือเพียงเล็กน้อยทั้งสองเส้น นำมา คดให้รับกับขอบปากของกระเป๋าทือแล้วเหลาส่วนปลายหว่ายให้เรียบทั้งสองข้างเมื่อนำมาประกบกัน จะแนบสนิทเหมือนเป็นหว่ายเส้นเดียวกัน นำเส้นหว่ายทั้งสองมาประกบให้ส่วนเนื้อกระเป๋าทืออยู่ ระหว่างกลางใช้การร้อยยี่หื้อ ตราช้าง ทำให้หว่ายทำขอบปากติดกับเนื้อกระเป๋าทือแล้วใช้เศษตอกมัด ยึดเป็นช่วง ๆ เพื่อให้หว่ายกลมติดกับขอบปากและคงรูปตามขอบปากกระเป๋าทือ จากนั้นนำหว่ายที่ จักและชักเรียบแล้วผูกหรือถักหว่ายเป็นลายกวางเหลียวหลัง โดยใช้เหล็กหมาดเจาะนำทางให้ ระยะห่างพองามสำหรับสอดเส้นหว่ายที่นำมาผูกหรือถักหว่ายต่อไปโดยรอบขอบปากกระเป๋าทือและ เก็บสอดปลายหว่ายที่เหลือด้วยการร้อยอีกครั้งให้เรียบร้อย จากนั้นนำเส้นหว่ายที่ชักเรียบหนึ่งเส้นทา การร้อยปิดได้ขอบปากกระเป๋าทือด้านนอกบริเวณรอยเจาะนำของเหล็กหมาดทำให้ผลิตภัณฑ์มีความ เรียบร้อย จากนั้นจึงดำเนินการตกแต่งส่วนมือถือหรือหูหิ้วหรือที่ผู้ผลิตเรียกว่า “งวง” และตกแต่งภายใน ตัวกระเป๋าทือในขั้นตอนต่อไป

การตกแต่งผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิม คือ กะโล่และตะแกรงตากปลา พบว่า เป็นผลิตภัณฑ์ที่ไม่มีส่วนตัวผลิตภัณฑ์ และมีการผลิตอยู่ในกลุ่มอิสระของบ้านเย็น ชูช้าง และ กลุ่มสานศิลป์บางเจ้าคำที่พรชัย บุญริน เป็นประธานกลุ่ม ส่วนใหญ่มีการตกแต่งขอบปากอยู่ 2 ลักษณะ คือ ลักษณะแรกใช้หว่ายผูกหรือถักหรือมัดหว่าย ลักษณะที่สองใช้วัสดุสังเคราะห์แทนการใช้ หว่าย คือ เชือกไนลอนและเส้นพลาสติกรัดของมาผูกหรือถักหรือมัดตกแต่งขอบปากผลิตภัณฑ์ด้วย ลายมัดหว่ายเดี่ยวแบบหัวแมลงวันให้มีระยะห่างเท่ากันเช่นเดียวกับการใช้หว่าย

การตกแต่งส่วนตัวของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ จากการศึกษา พบว่า ผลิตภัณฑ์ รูปแบบดั้งเดิมและรูปแบบพัฒนา คือ กระบุงแบบดั้งเดิม กระจาด กระจาดแก้ว และกระบุงทรงสูง ขนาด 15 นิ้ว นิยมตกแต่งตัวของผลิตภัณฑ์เพื่อเสริมความแข็งแรงและความสวยงามให้กับผลิตภัณฑ์ ซึ่งการตกแต่งมีทั้งลักษณะที่เหมือนกันและแตกต่างกันขึ้นอยู่กับรูปแบบของกันผลิตภัณฑ์ชนิดนั้น กล่าวคือ กระบุงแบบดั้งเดิม กระบุงทรงสูงขนาด 15 นิ้ว และกระจาดที่มีก้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสนิยม ตกแต่งส่วนตัวของผลิตภัณฑ์ที่เหมือนกัน ได้แก่ การใช้ส่วนประกอบเสริมและการผูกหรือมัดหรือถักหว่าย ในลักษณะเดียวกัน

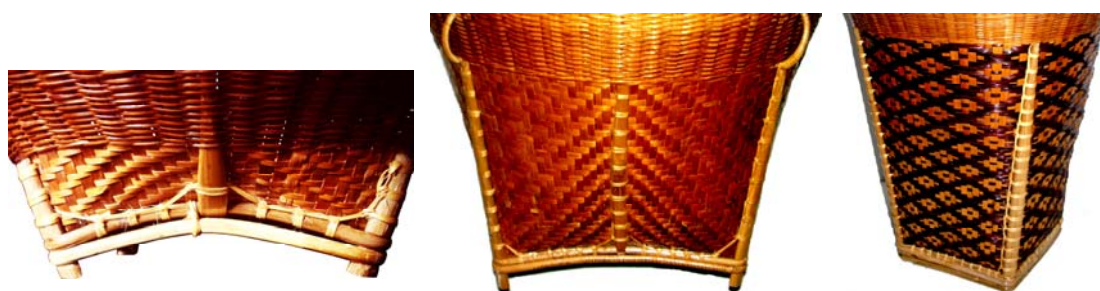
ส่วนกระบุงทรงสูงขนาด 7 นิ้ว กระจาดกระเดียดที่มีก้นเป็นรูปแปดเหลี่ยมเหมือนกันนิยม ตกแต่งส่วนตัวของผลิตภัณฑ์เหมือนกัน

บ้านน้ำชาที่การผลิตขึ้นมีก้นทั้งแบบรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสและรูปแปดเหลี่ยม มีการตกแต่ง ส่วนตัวของผลิตภัณฑ์เหมือนกับกระบุงทรงสูงขนาด 7 นิ้วและกระจาดกระเดียดที่มีก้นแปดเหลี่ยม

ส่วนกระจาดแก้วและตะกร้าหรือค้อมมีการตกแต่งส่วนตัวของผลิตภัณฑ์ที่ไม่เหมือนกับ ผลิตภัณฑ์ชนิดอื่น ๆ

ส่วนผลิตภัณฑ์อื่น ๆ ที่กันรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสเช่นกันได้แก่ หีบผ้า กระเป๋าสีสุภาพสตรี พักทอง แดงไทยและตะกร้าล้างปลาไม่นิยมการตกแต่งส่วนตัวผลิตภัณฑ์เนื่องจากตัวผลิตภัณฑ์ได้สร้างความสวยงามด้วยการสานลายไว้อย่างประณีตบรรจงทำให้การตกแต่งตัวผลิตภัณฑ์จึงไม่มีการตกแต่งเพิ่มเติมอื่นใด

จากการศึกษาของผู้วิจัยพบว่า การตกแต่งตัวของผลิตภัณฑ์ ได้แก่ กระบุงแบบดั้งเดิม กระบุงทองสูงขนาด 15 นิ้ว และกระจาด มีการตกแต่งส่วนตัวผลิตภัณฑ์ด้วยการผูกหรือมัดหวายที่ต่อเนื่องจนถึงกันผลิตภัณฑ์จึงถือได้ว่าผลิตภัณฑ์นั้นตกแต่งสำเร็จแล้ว การตกแต่ง ดังนี้

ภาพประกอบ 26 การตกแต่งส่วนตัวของผลิตภัณฑ์ที่มีกันรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส

กระบุงและกระจาดแบบดั้งเดิมมีการตกแต่งส่วนตัวผลิตภัณฑ์ที่เชื่อมต่อไปจนถึงส่วนกันของผลิตภัณฑ์ โดยนำไม้ไผ่ที่เป็นซี่กให้มีความสูงเท่ากับส่วนของเนื้อผลิตภัณฑ์หรือส่วนที่เริ่มต้นการสานด้วยไฟกลมสามเส้นซึ่งกระบุงแบบดั้งเดิมจะมีความสูงกว่ากระจาด เหลาให้ด้านในหรือด้านที่ติดกับตัวผลิตภัณฑ์ให้เรียบ ส่วนด้านนอกเหลาให้มีความนูนเล็กน้อย ซึ่งเหลาให้ส่วนปลายด้านบนจะเรียวแหลมและเล็กสำหรับใช้กับกระบุงแบบดั้งเดิม ส่วนของกระจาดเหลาให้ส่วนด้านบนปลายตัด ส่วนด้านล่างต้องให้มีความยาวเลยส่วนกันของผลิตภัณฑ์ลงไปเล็กน้อยส่วนนี้ผู้ผลิตเรียกว่า “ตีน” ซึ่งเหลาลักษณะนี้เหมือนกันทั้งสิ้น แล้วใช้มีดเหลาบางส่วนที่เลยกันผลิตภัณฑ์ลงไป โดยบากเฉพาะด้านที่นูนออกให้มีขนาดกว้างเท่ากับขนาดของเส้นหวายกลมจำนวนสองหรือสามเส้นทั้งนี้ขึ้นอยู่กับรูปลักษณะของผลิตภัณฑ์เพื่อนำหวายมาวางเรียงซ้อนกันที่ละเส้น และรัดส่วนของตีนผลิตภัณฑ์ให้แน่นเพิ่มความแข็งแรงให้ผลิตภัณฑ์ เมื่อเหลาไม้ทั้งสี่อันดังกล่าวเรียบร้อยแล้ว ให้เหลาไม้ไผ่ในลักษณะนี้อีกจำนวนสี่อันแต่เหลาให้ส่วนบนแบนเรียบและแหลม ส่วนด้านล่างเหลาให้ปลายแบนเรียบติดผิวไม้ให้ปลายเรียวแหลม จากนั้นนำไม้ไผ่ที่เหลาไว้ในตอนแรกของสี่อันมีความยาวเลยกันผลิตภัณฑ์ลงไปเพื่อเป็นส่วนตีนผลิตภัณฑ์มาติดตรงมุมทั้งสี่ของผลิตภัณฑ์ โดยให้ส่วนบนที่เหลาปลายให้เรียวแหลมเสียบเข้าไปบริเวณรอยต่อระหว่างส่วนเนื้อผลิตภัณฑ์กับส่วนที่สานไฟกลมสามเส้นตรงมุมของผลิตภัณฑ์พอดี หากเวลาเทกซ์เพื่อให้ยึดติดกับตัวผลิตภัณฑ์แน่น ส่วนไม้ไผ่สี่อันที่เหลือให้นำส่วนบนสอดส่วน

ปลายแหลมตรงบริเวณรอยต่อระหว่างเนื้อผลิตภัณฑ์กับส่วนเริ่มต้นสานไพลกลมสามเส้น ส่วนล่างให้สอดปลายแหลมเข้ากับตอกที่สานเป็นส่วนกันผลิตภัณฑ์ไว้เมื่อตอนขึ้นรูป โดยนำมาติดตรงกลางตัวผลิตภัณฑ์ระหว่างไม้ไผ่ที่ติดตรงมุมทั้งสี่ จากนั้นใช้หวายที่จักและชักเรียงดที่มีขนาดเส้นเท่ากับหวายที่ใช้สำหรับในการตกแต่งขอบปากผลิตภัณฑ์ผูกหรือมัดด้วยหวายยึดให้เนื้อของผลิตภัณฑ์ติดกับไม้ไผ่ที่ติดกาไว้กับเนื้อผลิตภัณฑ์ทั้งแปดอัน โดยใช้เหล็กหมาดเจาะลงไปบนเนื้อผลิตภัณฑ์เว้นระยะให้สวยงามทำให้สะดวกต่อการสอดเส้นหวายไปผูกหรือมัดหวายซึ่งมัดหวายคู่แบบหัวแมลงวัน การผูกหรือมัดหวายเพื่อการตกแต่งตัวของกระบุงแบบดั้งเดิมกับกระจาดแตกต่างกัน ดังนี้

ภาพประกอบ 27 การตกแต่งส่วนตัว หู กันและขอบกันกระบุง

กระบุงแบบดั้งเดิม เมื่อติดไม้ไผ่ทั้งสี่มุมกับตรงกลางอีกสี่อันซึ่งเรียกว่าผู้ผลิตเรียกว่า “จิ้งม้ง” เรียบร้อยแล้ว ก่อนการมัดหวายตกแต่งตัวและกันกระบุง ต้องทำหูกระบุงและรัดส่วนตีนกระบุงด้วยหวายกลมเส้นแรกให้เรียบร้อยก่อนจึงดำเนินการมัดหรือผูกหวายได้ มีวิธีการดังนี้

หูกระบุง ใช้หวายกลมผ่าครึ่งและเหลาเนื้อหวายออกเล็กน้อย เจาะเนื้อกระบุงตรงส่วนที่อยู่เหนือปลายแหลมของไม้ไผ่ที่ติดกาไว้ส่วนมุมทั้งสี่ สอดหวายกลมทะลุผ่านเนื้อกระบุงออกมาหนึ่งรอบทำเช่นนี้ทั้งสี่มุมเพื่อทำของหูกระบุงด้วยการนำ

ส่วนตีนกระบุง เป็นไม้ไผ่ที่ติดตรงมุมทั้งสี่ของกระบุงที่ยาวเลยกันกระบุงลงไปและได้ปากเหนือปลายไม้ประมาณครึ่งนิ้ว นำหวายกลมเส้นแรกมารัดโดยรอบตรงบริเวณรอยปากดังกล่าวให้ติดกับเนื้อส่วนกันกระบุง ปาดเนื้อหวายออกเล็กน้อยเฉพาะส่วนที่ต้องหักมุม ส่วนปลายหวายกลมทั้งสองข้างเหลาปลายให้แบนเรียบเมื่อมาประกบกันได้พอดีเหมือนเป็นเส้นหวายเส้นเดียวกัน

การผูกหรือมัดหวายการตกแต่งส่วนตัวต่อเนื่องมาส่วนกันจะเริ่มที่หูของกระบุงก่อนโดยใช้หวายที่จักและชักเรียงมัดหวายกลมส่วนของหูกระบุงในส่วนที่พ้นออกมานอกกระบุงมัดหวายแบบมัดเวียน ต่อไปยังส่วนยอดปลายแหลมของไม้ไผ่ที่ติดไว้ตรงมุมโดยมัดหวายแบบหัวแมลงวันเป็นช่วง ๆ มัดให้เนื้อผลิตภัณฑ์และไม้ไผ่ตรงมุมติดกัน มัดหรือผูกหวายเป็นช่วงเท่ากันและเหมือนกันทั้งสี่มุม มัดจนถึงขอบของกันกระบุงแล้วผูกหวายต่อมายังบริเวณเนื้อกันกระบุงให้ติดกับหวายกลมที่ติดอยู่กัน

กระบุง จบลงตรงโคนไม้ไผ่ที่ติดตรงกลางระหว่างไม้ไผ่ทำมุมทั้งสอง ให้ผูกหรือมัดหวายตักแต่งส่วนหู ต่อมาส่วนตัวและก้นกระบุงลักษณะนี้ทั้งสี่มุม

ส่วนไม้ไผ่ที่ติดอยู่ระหว่างกลางมุมทั้งสี่ด้าน ตกแต่งด้วยหวายที่จักและชักเรียบแล้วจาก ส่วนปลายแหลมที่ติดกาไว้แล้วด้วยผูกหรือมัดหวายแบบมัดเวียนสองครั้ง โดยมัดให้ห่างเท่ากันมัด ต่อเนื่องไปยังส่วนก้นกับหวายกลมเส้นแรกมัดหวายแบบหัวแมลงวันและจบลงที่โคนไม้ไผ่ตรงมุม

การผูกหรือมัดหวายทั้งส่วนหู ตัวและก้นของกระบุงจะมีลักษณะการมัดหรือจบลง อย่างไรขึ้นอยู่กับความยาวของหวายที่ชักเรียบ ซึ่งลักษณะการมัดหวายให้เหมือนกันทุกครั้ง

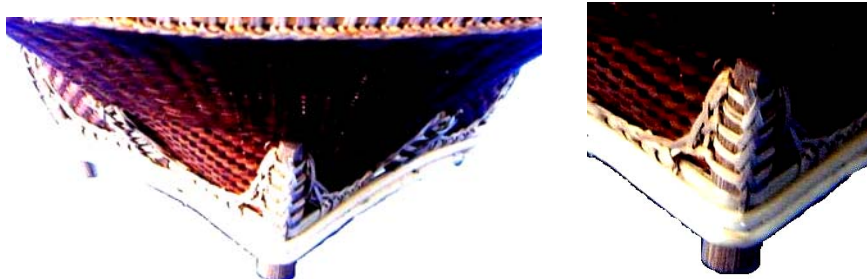
หลังจากผูกหวายที่ตักแต่งส่วนหู ตัวและก้นกระบุงเรียบร้อยแล้วให้นำหวายกลมเส้นที่สองมารัดส่วนตีนกระบุงและยึดหวายกลมเส้นสุดท้ายนี้ด้วยตะปูขนาดครึ่งนิ้ว และนำไม้ไผ่ผ่าซีก จำนวนสองอันขนาดยาวเป็นเส้นทแยงมุมของก้นกระบุง เหลาให้เรียบมีความหนาพอสมควร เหลา ปลายไม้ทั้งสองให้เป็นเดือย และเจาะส่วนตีนกระบุงให้และช่อง นำไม้ไผ่ที่เหลาให้ปลายเป็นเดือยมา ประกอบส่วนตีนกระบุงเพื่อเสริมความแข็งแรงกับก้นกระบุงอีกครั้งหนึ่ง

ภาพประกอบ 28 การตกแต่งส่วนตัวและก้นกระบุงจากแบบดั้งเดิม

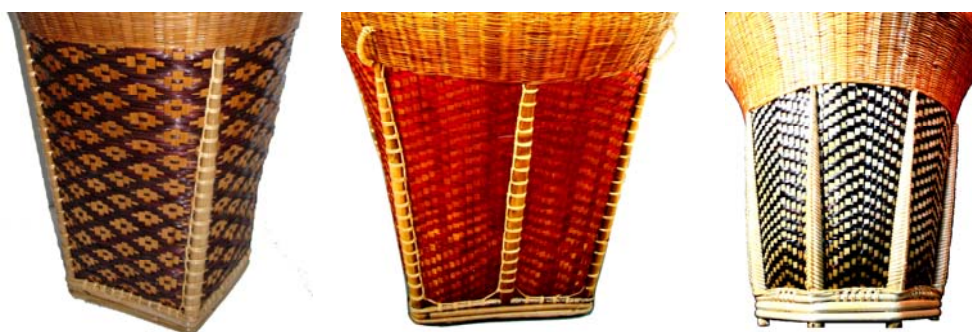
กระบุงจากแบบดั้งเดิม ก้นสี่เหลี่ยม มีการตกแต่งส่วนตัวและก้นเหมือนกับกระบุงแต่ไม่มี หูเหมือนกระบุงที่แตกต่างกระบุง คือ ไม้ไผ่ที่นำมาติดตรงมุมทั้งสี่ และไม้ไผ่ที่นำมาติดตรงระหว่าง กลางของตัวกระบุงทั้งสี่ด้านมีขนาดสั้นหรือมีขนาดความสูงเท่ากับส่วนเนื้อของผลิตภัณฑ์ซึ่งความ ยาวของไม้ไผ่ที่ใช้แตกต่างกันไปตามขนาดของผลิตภัณฑ์ มีการรัดส่วนตีนกระบุงด้วยหวาย เหมือนกับกระบุงแต่เป็นหวายที่ใช้เป็นหวายผ่าครึ่งจำนวนสองเส้น การผูกหรือมัดหวายเริ่มต้นจาก ส่วนยอดของไม้ไผ่หลักที่ติดเป็นมุมผูกเป็นช่วง ๆ ให้สวยงามจำนวนครั้งการผูกหรือมัดหวายนี้ขึ้นอยู่กับ ขนาดของกระบุงเช่นเดียวกัน ผูกหรือมัดต่อเนื่องไปยังส่วนก้นกับหวายผ่าครึ่งเส้นแรกที่อยู่ติดกับก้น

กระจาด ผูกหรือมัดหวายคู่แบบหัวแมลงวัน และเส้นรัดตีนกระจาดเส้นสุดท้ายยึดให้ติดกับหวายเส้นแรก โดยใช้หวายซีกเรียบผูกหรือมัดหวายตรงส่วนกลางของหวายรัดตีนเส้นแรกแบบมัดเวียน

ภาพประกอบ 29 การตกแต่งตัวและก้นกระจาดลักษณะสร้างสรรค์

ส่วนการตกแต่งตัวและก้นกระจาดอีกลักษณะหนึ่งที่พัฒนาให้มีความสวยงามมากยิ่งขึ้น ด้วยการผูกหรือมัดหรือถักหวายที่ต้องใช้ละเอียดประณีตทำให้ผลิตภัณฑ์มีคุณค่าที่น่าอนุรักษ์ แตกต่างจากแบบดั้งเดิมได้แก่ การผูกหรือมัดหวายที่ไม่ได้ทั้งสี่มุม เป็นการผูกหรือมัดหวายแบบมัดข้างสิงห์ และถักหวายสามเส้นต่อเนื่องมายังหวายส่วนก้นไปหาจ้งม้ง หรือไม้ที่ติดตรงระหว่างกลางมุมทั้งสองของแต่ละด้านส่วนใต้ก้นกระจาดกระเดียดผลิตเหมือนกับกระจาดทั่ว ๆ ไป

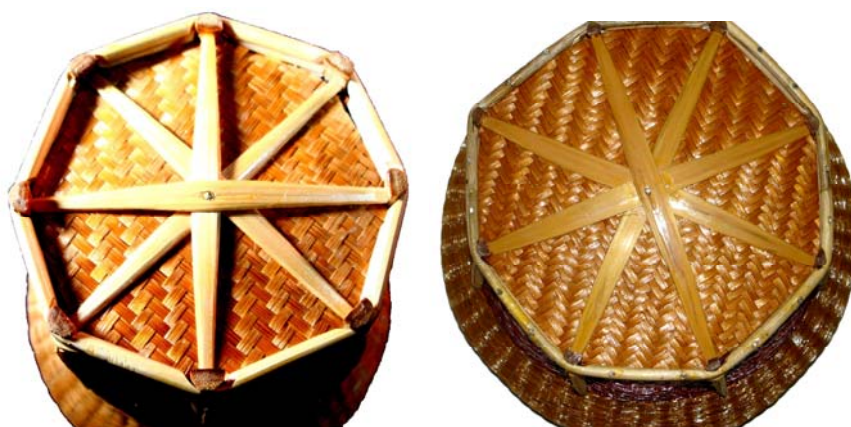

ภาพประกอบ 30 การตกแต่งส่วนตัว และก้นของกระบุงทรงสูง

กระบุงทรงสูง มีการตกแต่งที่แตกต่างกันตามการออกแบบของผู้ผลิตและลักษณะของผลิตภัณฑ์ การตกแต่งมีความแตกต่างจากผลิตภัณฑ์ประเภทอื่น ๆ กระบุงทรงสูงมีหลายขนาดที่พบในกลุ่มผู้ผลิตในตำบลบางเจ้าฉ่ำ อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทองมีการตกแต่งตามรูปแบบของก้นผลิตภัณฑ์ ดังนี้

กระบุงทรงสูงก้นแบบสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีการตกแต่งเหมือนกับกระบุงแบบดั้งเดิม ตกแต่งด้วยไม้ไผ่ที่ยึดมุมทั้งสี่มุมและยึดส่วนกลางระหว่างมุมทั้งสองลักษณะจึงมีกระบุงแบบดั้งเดิม ส่วนของตีนกระบุงรัดด้วยหวายกลมสองถึงสามเส้นขึ้นอยู่กับแบบของกระบุงทรงสูง มัดหวายเหมือนกับกระบุงแบบดั้งเดิม คือ มัดหวายคู่แบบหัวแมลงวัน บางแบบมีหูเหมือนกับกระบุงแบบดั้งเดิม

ส่วนกระบุงทรงสูงขนาด 7-9 นิ้วและป้านน้ำชาแบบก้นแปดเหลี่ยม มีการตกแต่งตัวที่เหมือนกัน ดังนี้ ใช้ไม้ไผ่เหลาให้ปลายด้านบนเรียวแหลม ด้านล่างยาวเลยส่วนก้นลงไปเป็นส่วนตีนกระบุงเหลาให้มีความหนาปลายตัดเสมอกัน บางส่วนปลายเป็นป้าสำหรับรองรับหวายกลมขนาดเล็กซึ่งมีลักษณะเหมือนกับกระบุงแบบดั้งเดิม เหลาทั้งหมดจำนวน 8 อัน ตัดด้วยกาบให้ด้านบนพอดีกับรอยต่อระหว่างเนื้อกระบุงและไพลกลมสามเส้นสอดปลายแหลมไว้ในส่วนไพลกลมสามเส้น ตัดให้ตรงส่วนล่างที่ปากไว้ให้นาหวายกลมเส้นแรกรัดทั้งแปดมุมส่วนปลายทั้งเหลาให้แบนเรียบที่แตกต่างกันเมื่อประกบกันจะพอดีกันหากาวร้อนให้ปลายหวายติดกัน จากนั้นใช้หวายที่จักและชักเรียบมีขนาดเท่าเส้นด้ายผูกหรือมัดหวายให้ไม้ไผ่ที่ติดกาบไว้ติดกับเนื้อกระบุงโดยเจาะนำด้วยเหล็กหมาดขนาดเท่าเข็มผูกหรือมัดหวายแบบแข่งสิงห์จากด้านบนลงด้านล่างและผูกหรือมัดหวายต่อเนื่องที่ขอบก้นกระบุงแบบผูกหรือมัดหวายสามเส้น เมื่อมัดหวายเรียบร้อยนำหวายกลมเส้นที่สองมารัดรอยบากยึดด้วยตะปูเข็มให้ติดกับหวายกลมเส้นแรกตามด้วยหวายกลมเส้นที่สามยึดส่วนปลายหวายด้วยกาบร้อน

ภาพประกอบ 31 การตกแต่งก้นกระบุงทรงสูงขนาด 7-9 นิ้วและป้านน้ำชาแบบแปดเหลี่ยม

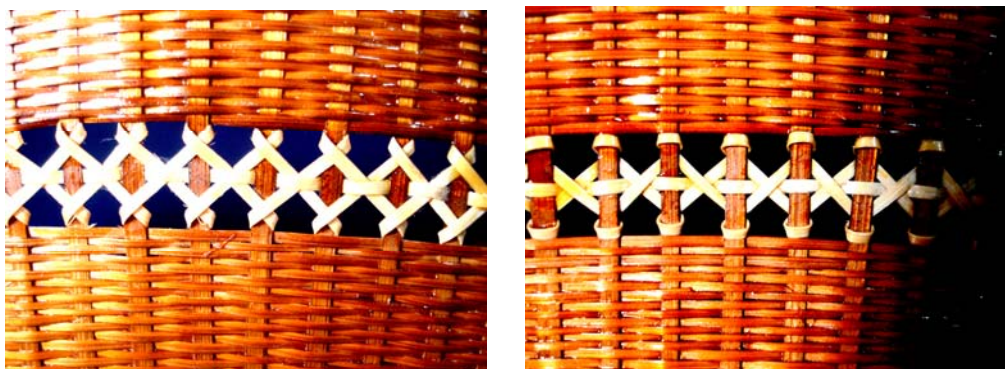
ส่วนก้นด้านนอกของกระบุงทรงสูงขนาด 7-9 นิ้วและป้านน้ำชาที่มีก้นแบบแปดเหลี่ยม มีการตกแต่งโดยใช้ตอกปิ่นมาสานด้วยลายขัดเป็นลายสองที่พัฒนาเป็นลายแล้วตัดเป็นรูปแปดเหลี่ยม นำปิดส่วนก้นด้านนอก ใช้ไม้ไผ่เหลาให้มีความยาวเป็นทแยงมุมของก้นกระบุงทรงสูงและป้านน้ำชาเหลาปลายทั้งสองให้แหลมจำนวน 4 อัน นำไม้ไผ่ที่เหลานี้มาขัดให้ส่วนปลายทั้งสองของแต่ละอันขัด

อยู่บริเวณดินกระบุงทรงสูงและบ้านน้ำชา ซึ่งต้องเจาะหรือบากไม้ไผ่ส่วนตีนผลิตภัณฑ์ไว้สำหรับรองรับปลายแหลมของไม้ไผ่ 4 อันนี้ ยึดตรงกลางของไม้ไผ่ทั้ง 4 อันด้วยตะปูเข็มตัดปลายให้แน่นเป็นอันเสร็จ การตกแต่งส่วนนี้

ภาพประกอบ 32 การตกแต่งส่วนหูหรือวงของบ้านน้ำชา

นอกจากนี้บ้านน้ำชายังมีการตกแต่งที่ต่างจากกระบุงทรงสูงอีกประการหนึ่ง คือ หูหิ้ว และนมภายในบ้านน้ำชา การตกแต่งส่วนหูหิ้วต้องทำก่อนการตกแต่งขอบปากบ้านน้ำชา โดยใช้ลวดขัดให้เป็นวงจำนวนสองวงแต่ละวงห่างกันประมาณ 1 นิ้ว และให้เหลือส่วนปลายลวดทั้งสองทางไว้ ทำขดลวดลักษณะนี้จำนวน 2 อัน นำขดลวดดังกล่าวมาติดที่ขอบปากบ้านน้ำชาด้านบนและต้องให้ตรงกันทั้งสองฝั่งโดยให้ปลายลวดที่เหลือฝังในเนื้อไม้ที่เป็นขอบปากโดยการเจาะนำด้วยเหล็กหมาด จากนั้นใช้หวายที่ชักเรียบแล้วมัดหวายแบบมัดเวียนปิดเส้นลวดส่วนที่เป็นห่วงทั้งหมด ถึงจะตกแต่งขอบปากบ้านน้ำชาได้ด้วยการผูกหรือมัดหวายแบบที่กล่าวไว้ในประเด็นการตกแต่งขอบปาก ส่วนที่หิ้ว ใช้หวายกลมเส้นขนาดเหมาะสมกับบ้านน้ำชาเหลาปลายหวนทั้งสองข้างให้เรียว แบน และเรียบ นำปลายหวายมาสอดผ่านห่วงอ้อมขึ้นมาประกบกับหวายเส้นเดิมตรงส่วนต้นที่เริ่มเหลา ใช้หวายที่ได้ชักเรียบแล้วมีขนาดเส้นใหญ่กว่าที่ใช้ตกแต่งขอบปากเหลาปลายหวนนี้ให้แหลมเล็ก ใช้เหล็กหมาดเจาะให้นำปลายหวายที่เหลาให้แหลมสอดเข้าด้านในที่เจาะไว้ หยอตกาวาร้อนเพื่อให้ปลายหวายติดแน่นเร็วขึ้น ใช้หวายที่เหลือมัดหวายแบบมัดเวียนและยกดอกจากจุดเริ่มต้นด้านหนึ่งไปยังอีกด้านหนึ่งและจบท้ายด้วยการทำเหมือนตอนเริ่มต้น ทำเช่นนี้กับที่หิ้วอีกอันหนึ่ง

ภาพประกอบ 33 ลายขัดแตะยกดอกในการตกแต่งตัวกระจาดแม่ั่ว ตะกร้าหรือค่อม

ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่เรียกผู้ผลิตเรียกว่า “ค่อม” หรือตะกร้า มีการตกแต่งตัวของผลิตภัณฑ์ที่แตกต่างจากผลิตภัณฑ์อื่น ๆ คือ ตัวผลิตภัณฑ์ใช้หวายที่ชักเรียบแล้วมาถักหวายเป็นดอก เรียกว่า ลายขัดแตะยกดอก ซึ่งตกแต่งในส่วนที่ได้เว้นขณะที่สานตัวผลิตภัณฑ์ในช่วงแรก การตกแต่งด้วยการยกดอกแบบนี้เหมือนกับการตกแต่งของกระจาดแม่ั่ว แต่ต่างกันเพียงขนาดของเส้นหวายที่ใช้ คือ หวายของตะกร้าหรือค่อมจะมีขนาดใหญ่กว่าหวายที่ใช้ในการตกแต่งกระจาดแม่ั่ว

ภาพประกอบ 34 การตกแต่งส่วนหูหิ้วของตะกร้าหรือค่อม

ตะกร้าหรือค่อมมีความแตกต่างจากกระจาดแม่ั่ว คือ มีหูหิ้ว ซึ่งต้องตกแต่งก่อนการตกแต่งส่วนกันของตะกร้า หูหิ้วตะกร้าใช้หวายกลมขนาดเหมาะสมกับขนาดตะกร้า จำนวน 3 เส้น ความยาววัดจากกึ่งกลางกันตะกร้าหรือค่อมด้านหนึ่งไปหาอีกด้านหนึ่งพอดี เหลาปลายหวายทั้งสามให้แบน เรียบและแหลมนำปลายหวายที่เหลาไว้เส้นแรกด้านหนึ่งสอดผ่านตอกปิ่นที่กันตะกร้าทางด้าน

กว้างของตะกร้าตรงกึ่งกลางกันอีกด้านหนึ่งอ้อมขึ้นด้านบนปากตะกร้าไปสอดผ่านตอกปิ่นส่วนกันตะกร้าด้านตรงข้ามกับปลายหวายด้านแรก ส่วนปลายหวายเส้นที่สองและสามทำเหมือนเส้นแรกแต่นำมาสอดที่ขอบกันตะกร้าด้านซ้ายและขวาตามลำดับ หวายกลมส่วนที่เหลือขึ้นมาเป็นส่วนสำหรับหิ้วที่ติดกับด้านข้างตัวตะกร้าทั้งสามเส้น เส้นแรกอยู่กึ่งกลาง เส้นที่สองและสามอยู่ทางด้านซ้ายและขวามือของเส้นแรก ให้ใช้หวายที่ชักเรียบแล้วผูกหรือมัดให้ติดกับตัวตะกร้าโดยใช้เหล็กหมาดเจาะเนื้อตะกร้าให้ห่างเท่า ๆ กันแล้วผูกหรือมัดหวายแบบเดียวกับการตกแต่งตัวกระบุงแบบดั้งเดิม คือมัดหวายคู่แบบหัวแมลงวัน มัดหวายเช่นนี้ทั้งสองด้านเหมือนกัน ข้อสังเกต ขณะมัดหวายกลมเส้นที่สองและสามต้องคอยจัดให้หวายกลมเฉียงเข้าหาหวายเส้นแรกที่อยู่ตรงกลางให้ห่างเท่า ๆ กัน จากนั้นส่วนที่สำหรับหิ้วให้บังคับหวายกลมสามเส้นมารวมกันอยู่กึ่งกลางตะกร้าเมื่อมองจากด้านบนรอบมาแล้วยึดด้วยตอกปิ่นให้หวายทั้งสามติดกัน ใช้หวายที่ชักเรียบแล้วมามัดหวายกลมทั้งสามเส้นห่างจากขอบปาก ประมาณ 3 นิ้วทั้งนี้ขึ้นอยู่กับขนาดของผลิตภัณฑ์ โดยซ่อนส่วนปลายหวายมัดด้วยการใช้เหล็กหมาดเจาะหวายเส้นที่อยู่ทางด้านซ้ายหรือขวามือ สอดปลายหวายชักเรียบตรงจุดที่เจาะพินลงด้านล่างวกขึ้นมาด้านบน เจาะหวายเส้นกลางให้ทะลุนำปลายหวายสอดผ่านมาให้มัดหวายแบบมัดเวียนให้แน่นจนถึงอีกด้านหนึ่งเหลือส่วนสามหวายไว้เท่ากับตอนที่เริ่มผูกหรือมัดหวาย ยึดให้ปลายหวายชักเรียบติดกับหวายกลมด้วยการทากาวร้อน

ภาพประกอบ 35 การตกแต่งส่วนกันตะกร้าหรือค้อม

การตกแต่งส่วนขอบกันของตะกร้าหรือค้อมมีการตกแต่งเหมือนกับกระบุงแบบดั้งเดิมแต่ตะกร้าไม่มีส่วนที่เรียกว่า “ตีน” มีเพียงหวายเป็นส่วนรองรับกันตะกร้าไว้ การตกแต่งให้ใช้หวายกลมขนาดพอเหมาะกับตะกร้า โดยหวายเส้นแรกให้นำมาติดกับส่วนกันของตะกร้าขดหวายให้รับกับส่วนกันของตะกร้า คือ เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า เวลาหักมุมต้องปาดเนื้อหวายออกเล็กน้อย ส่วนปลายหวายทั้งสอง

ปาดให้แบนเรียบเพื่อนำมาประกบกันได้พอดี ทากาวร้อนให้หยาบติดกัน ยึดส่วนกันตะกร้าหรือค่อมด้วยหวายชักเรียบมัดหวายแบบหัวแมลงวันโดยรอบเว้นระยะพองาม จากนั้นนำหวายกลมเส้นที่สองมาขัดเหมือนเส้นแรกมาสอนได้เส้นแรกยึดเส้นที่สองด้วยตะปูขนาดครึ่งนิ้วให้แน่น

ภาพประกอบ 36 การตกแต่งส่วนกันของกระจาดแก้ว

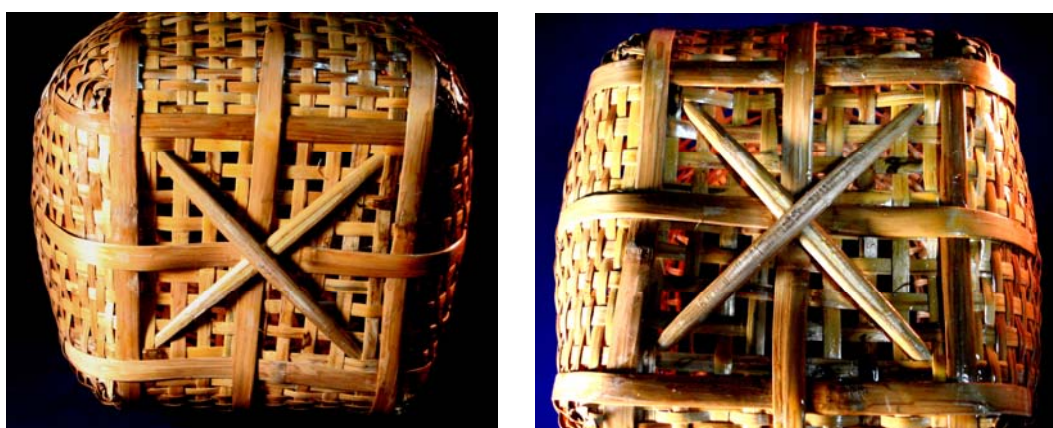
การตกแต่งส่วนตัวของกระจาดแก้วเหมือนกับตะกร้าหรือค่อมทุกประการ แต่การตกแต่งส่วนกันของกระจาดแก้วมีความแตกต่างจากตะกร้าหรือค่อม ซึ่งพบว่ากระจาดแก้วมีการผลิตหลายขนาดและกันมีทั้งแบบทึบและโปร่ง จึงทำให้มีการตกแต่งส่วนกันแตกต่างกันด้วยตามความเหมาะสมของขนาด ดังนี้

การตกแต่งส่วนกันแบบกันทึบ ใช้หวายกลมขนาดเหมาะสมกับขนาดของกระจาดแก้ว นำมาขัดให้เข้ารูปกันสี่เหลี่ยมจัตุรัส โดยใช้หวายกลมสามเส้น ขดหวายเส้นแรกให้ติดกับส่วนกันกระจาดแก้ว บากส่วนที่ต้องการหักมุมให้ได้มุม 90 องศา ปลายหวายให้เหลาให้เรียบแบนทั้งสองปลายสามารถนำมาประกบกันได้พอดี ทากาวร้อนให้ปลายติดกัน จากนั้นใช้หวายชักเรียบแล้วมัดแบบมัดเวียนโดยเริ่มจากมุมใดมุมหนึ่งของกระจาดแก้วโดยมัดให้หวายกลมติดกับส่วนกันด้วยการใช้เหล็กหมาดเจาะทะลุใช้หวายชักเรียบแล้วสอดทะลุผ่านเนื้อกันกระจาดมัดหวายแบบมัดเวียนสลับกับการมัดทะลุผ่านเนื้อส่วนกันกระจาดแก้วแบ่งรอยเจาะกันแต่ละด้านออกเป็นสี่ส่วนให้มัดหวายทะลุผ่านเนื้อกระจาดส่วนกันแต่ละด้านสามจุด แต่ทุกมุมของกระจาดแก้วต้องมัดผ่านเนื้อส่วนกันกระจาดแก้วทุกครั้ง เมื่อมัดหวายเส้นให้นำหวายกลมเส้นที่สองและสามเหลาปลายทั้งสองเหมือนเส้นแรกมาเรียงต่อจากหวายกลมเส้นแรก และเส้นที่สองตามลำดับยึดหวายกลมเส้นที่สองและสามให้ติดกับหวายกลมเส้นแรกด้วยตะปูเข็มด้านละสี่จุด ส่วนกระจาดแก้วกันโปร่ง ตกแต่งส่วนกันด้วยการนำหวายกลมผ่าครึ่งเหลาเนื้อหวายออกเล็กน้อยนำมาประกอบส่วนกันกระจาดแก้วตามขอบกัน ใช้หวายที่จักและชักเรียบแล้ว มัดหวายคู่ให้ระยะห่างเท่า ๆ กันด้านละสามจุดโดยรอบกันกระจาดแก้วแบบกันโปร่ง

ภาพประกอบ 37 การตกแต่งส่วนกันของแตงไทย และฟักทอง

ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ทั้งสองประเภทที่ไม่มีการตกแต่งส่วนตัวผลิตภัณฑ์แต่มีการตกแต่งเฉพาะส่วนกันและตกแต่งส่วนอื่น ๆ ได้แก่ กระเป๋าทือสุภาพสตรี ตะกร้าล้างปลา แตงไทย และฟักทองพร้อมฝาปิด ผลิตภัณฑ์ชนิดฟักทองพร้อมฝาปิดเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีการตกแต่งส่วนกันเหมือนกับกระจาดแก้วกันแบบโปร่งทุกอย่าง ส่วนแตงไทยเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีกันเป็นรูปแบบวงกลมมีการตกแต่งส่วนกันเหมือนกับกระจาดแก้วกันที่บ

ภาพประกอบ 38 การตกแต่งส่วนกันตะกร้าล้างปลา

ตะกร้าล้างปลา มีการตกแต่งส่วนกันที่แตกต่างจากผลิตภัณฑ์ประเภทอื่น ๆ อย่างเห็นได้ชัด คือ นำไม้ไผ่ซี่มาเหลาให้ติดส่วนผิวไม้ไผ่มีความกว้างของไม้ไผ่เหมาะสมกับขนาดของตะกร้าล้างปลา มีความยาวประมาณจากส่วนกลางตัวตะกร้าล้างด้านหนึ่งไปหาถึงกลางตัวตะกร้าล้างปลาอีกด้านหนึ่ง จำนวน 6 อัน เหลาให้ปลายทั้งสองด้านของไม้แต่ละอันให้แบนเรียบและแหลมจากนั้นนำไม้ไผ่ทั้ง 6 อันมาซ้อนปลายเข้ากับเส้นตอกสานของตัวตะกร้า จากด้านหนึ่งไปอีกด้านหนึ่ง

ให้ไม้ไผ่ทั้ง 6 อันไขว้ทับกันตรงส่วนขอบกันตะกร้าจนเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ให้ไม้ไผ่อันหนึ่งอยู่กลาง ไม้ไผ่ที่เหลือให้ตกแต่งด้านซ้ายและขวามือส่วนกัน สอดปลายไม้ไผ่ให้แน่นจะช่วยเสริมความแข็งแรงให้กับตะกร้าล้างปลาได้ ตะกร้าล้างปลายังมีการตกแต่งหูที่อยู่ข้างขอบปากโดยการนำหวายที่จักและชักเรียบแล้วมาพันทะลุผ่านส่วนบนที่ติดขอบปากหลาย ๆ รอบ ใช้เหล็กหมาดเจาะนำทางเส้นหวาย พันหวายจนหนาใช้ปลายหวายที่เหลือมามัดแบบมัดเวียนให้หวายหลายเส้นกลายเป็นหูตะกร้าล้างปลาทำอีกข้างหนึ่งให้ตรงกัน

ภาพประกอบ 39 การตกแต่งส่วนตัว กัน และหูหิ้วของหีบใส่ผ้า

หีบใส่ผ้า ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิม มีการตกแต่งส่วนตัวที่ขอบปากกัน และหูหิ้ว ที่ต่างจากผลิตภัณฑ์อื่น ๆ คือ ส่วนตัวไม่มีการตกแต่ง แต่มีการตกแต่งส่วนขาหีบที่ติดตรงมุมทั้งสี่ของหีบใส่ผ้า ใช้ไม้ไผ่ลำเล็กหรือไม้รวกหนึ่งลำมาตัดให้ยาวเท่ากับความสูงของตัวหีบใส่ผ้า บากส่วนล่างไม้ไผ่ให้เป็นส่วนตีนหีบแล้วเหลาให้ส่วนบนเรียบแบนปลายด้านบนแหลม จำนวน 4 อัน นำไม้ไผ่ที่เหลาเสร็จแล้วมาประกอบมุมทั้งสี่มุมใช้สว่านเจาะไม้ไผ่ที่ทำเป็นขาเว้นระยะห่างให้เท่า ๆ กัน จำนวน 4 รู ใช้หวายชักเรียบแล้วมาผูกหรือมัดแบบด้นถอยหลัง จึงมาตกแต่งหวายรัดต่ำจากขอบปากลงมาประมาณ 2-3 นิ้ว นำหวายกลมมารัดให้ติดกับตัวหีบใส่ผ้าหักมุมให้เรียบร้อย และปลายหวายกลมทั้งสองข้างปาดให้เรียบเฉียง เมื่อนำมาประกอบกันจะได้พอดี จากใช้หวายชักเรียบมัดเวียน และมัดหวายให้หวายกลมติดกับตัวหีบด้วยการใช้เหล็กหมาดเจาะเนื้อหีบเพื่อมัดหวายกลมให้ติดกับตัวหีบ โดยเจาะเป็นระยะห่างที่เท่า ๆ กัน

ส่วนฝาหีบใส่ผ้า มีการตกแต่งโดยนำไม้ไผ่ผ่าซีกเหลาให้เรียบแบนพอสมควรแนบติดกับขอบปากของฝาหีบมัดหวายแบบกางเหลียวหลังเพื่อยึดไม้ไผ่ติดตัวฝาหีบ โดยการเจาะด้วยเหล็กหมาดแล้วมัดหวายผ่านรูที่เจาะเพื่อรั้งให้ไม้ไผ่กับตัวหีบให้แน่น หูหิ้วของหีบใส่ผ้าทำตรงกลางของส่วนฝาหีบก่อนอื่นต้องทำห่วงหู โดยนำหวายสำหรับตกแต่งมัดหวายหลายสองถึงสามรอบ ใช้หวายมัดหวายหวายที่พันไว้แบบมัดเวียน ทำเช่นนี้ทั้งสี่จุด ส่วนที่จับใช้หวายกลมมาปาดปลายให้เรียบ สอดปลาย

ลอดผ่านห่วงหูที่ทำไว้แล้วปลายหวายมารั้งติดกับตัวหวายเดิมที่รอยปาดใช้หวายชักเรียงมัดหวายแบบมัดเวียนจากด้านหนึ่งไปอีกด้านหนึ่งทำเช่นนี้สองอันก็ได้ที่จับของหีบใส่ผ้า ที่ปิดผาหรือที่ยึดผา ตกแต่งโดยใช้หวายกลมเจาะฝักปลายหวายไว้ในผาหีบรังให้แน่นปลายอีกด้านหนึ่งทำเหมือนเป็นห่วงสำหรับใส่ที่ยึดไม่ให้หลุดซึ่งทำจากหวายช่วยทำให้หีบใส่ผ้าไม่เปิดเองหิวไปไหนก็สะดวก

ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่อีกชนิดหนึ่งที่ไม่มีการตกแต่งส่วนตัว มีเพียงการตกแต่งในส่วนกัน และหูหิ้ว ซึ่งแตกต่างจากผลิตภัณฑ์ประเภทอื่น ๆ ได้แก่ กระเป๋าถือสุภาพสตรี เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีการพัฒนารูปแบบจนกลายเป็นสินค้าส่งออกยังต่างประเทศหลายประเทศ ทำรายได้ให้กับสมาชิกของกลุ่มผู้ผลิตในตำบลบางเจ้าฉ่าได้อย่างงาม การตกแต่งกระเป๋าถือส่วนกัน มีดังนี้

ภาพประกอบ 40 การตกแต่งส่วนกันของกระเป๋าถือสุภาพสตรี

การตกแต่งส่วนกันของกระเป๋าถือสุภาพสตรี มีการตกแต่ง 2 แบบ คือ แบบใช้หวายกลมหนึ่งเส้นและใช้หวายกลมสองเส้นประกอบส่วนกันของผลิตภัณฑ์ หักมุมของกันด้วยการปาดเนื้อหวายออกเล็กน้อย ส่วนปลายหวายทั้งสองด้านปาดให้แบนเรียบตรงกันข้าม เมื่อนำปลายทั้งสองมาประกบกันเหมือนเป็นหวายเส้นเดียวกันก็ได้พอดี หากการร้อนให้ปลายหวายติดกันสนิท จากนั้นใช้หวายที่จักและชักเรียงแล้ว ผูกหรือมัดหวายกลมแบบมัดเวียนเพื่อปิดหวายกลมและขณะมัดใช้เหล็กหมาดเจาะส่วนกันเพื่อมัดหวายทะลุผ่านส่วนกันกระเป๋าถือด้วยโดยมัดให้ห่างเท่า ๆ กัน เป็นอันเสร็จของการตกแต่งส่วนกันแบบหวายหนึ่งเส้น ส่วนการตกแต่งส่วนกันด้วยหวายกลมสองเส้นให้ปฏิบัติเหมือนกับการใช้หวายหนึ่งเส้นแล้วตามด้วยหวายเส้นที่สอง โดยนำหวายกลมเส้นที่สองขดให้ขนาดตามหวายกลมเส้นแรกให้ติดการร้อนที่ส่วนปลายทั้งสองของหวายกลมเส้นที่สอง แล้วใช้ตะปูเข็มตอกยึดให้หวายกลมเส้นที่สองติดกับหวายกลมเส้นแรก ตอกตะปูเว้นระยะให้เท่า ๆ กัน

การตกแต่งหูหิ้วของกระเป๋าถือสุภาพสตรี จากการศึกษาพบว่าการตกแต่งส่วนหูหิ้วมีแนวการตกแต่ง 2 แบบ คือ แบบเดิมและแบบใหม่ตามแนวพระดำริของพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีรัศมิ์ พระวรชายาในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร เมื่อครั้งทรงเสด็จเยี่ยมประชาชนชาววัดยางทอง ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง ที่ประทับอุทกภัย เมื่อปีพุทธศักราช 2549 การตกแต่ง มีดังนี้

ภาพประกอบ 41 การตกแต่งหูหิ้วรูปแบบเก่า

การตกแต่งหูหิ้วของกระเป๋าสถิติรูปแบบเก่า มีหลายแบบ ได้แก่ ห่วงหุกลมบนสันปากกระเป๋าคับมัดหวายยกดอก ห่วงหวงรีชั้นเดียวและสองชั้นอยู่ข้างขอบปากกระเป๋าคับมัดหวายเวียน ห่วงหุยึดกับที่จับมัดหวายเวียนยกดอกประกอบข้างกระเป๋าคับ ห่วงหุยึดจากก้นถึงขอบปากที่จับมัดหวายเวียน การตกแต่งแต่ละแบบมีวิธีการที่แตกต่างกันไป ดังนี้

หูหิ้วหรือวง แบบห่วงหุกลมที่สันบนขอบปากกระเป๋าคับ ตกแต่งโดยการนำลวดมาดัดกับวัตถุทรงกระบอกขนาดพอเหมาะ ดัดลวดให้เป็นห่วงวงกลมปลายทั้งสองแยกออก จำนวน 4 ห่วง การตกแต่งให้นำปลายของลวดเสียบลงไปที่ยันขอบปากกระเป๋าทากาวร้อนให้ลวดติดกับสันขอบปาก ใช้หวายที่จักและชักเรียบเส้นเล็กมามัดหวายเวียนปิดห่วงลวดทั้งสอง ห่วงที่จับปฏิบัติเหมือนการตกแต่งที่จับของบ้านน้ำชา มีทั้งแบบยกดอกและมัดเวียนธรรมดา ตกแต่งที่จับสองข้างต่อกระเป๋าคับหนึ่งใบ

หูหิ้วหรือวง แบบห่วงหวงรีติดด้านข้างขอบปากกระเป๋าคับ เจาะขอบปากกระเป๋าด้านล่างด้วยเหล็กหมาดทะลุสองจุดต่อการทำห่วงหุหนึ่งห่วง หูหิ้วแบบนี้ทำสี่ห่วง ใช้หวายที่ชักเรียบพันทะลุผ่านขอบบนขอบปากกระเป๋าคับที่เจาะไว้หลาย ๆ รอบ ใช้หวายขนาดเท่าเดิมมัดหวายแบบมัดเวียนปิดหวายที่พันไว้ตอนแรก ปฏิบัติลักษณะนี้สี่ครั้ง จะได้ห่วงหุแบบหวงรีสี่ห่วง ส่วนที่จับปฏิบัติเหมือนการทำหูหิ้วของบ้านน้ำชาแต่นิยมทำที่จับแบบมัดเวียนมากกว่ายกดอก

หูหิ้วแบบห่วงหุ ถูกยึดมาจากก้นกระเป๋ามาถึงขอบปากกระเป๋าคับทำเป็นห่วงเหมือนห่วงที่จับของบ้านน้ำชา โดยใช้หวายกลมขนาดเท่ากับที่ใช้ทำที่จับ มามัดหวายที่ชักเรียบแบบมัดเวียนให้ยึดติดกับตัวกระเป๋าดั้งเดิมมาถึงขอบปากกระเป๋าคับ โดยเริ่มต้นจากห่วงหุด้านหนึ่งไปหาห่วงหุอีกด้าน

หนึ่งหวายกลมหนึ่งเส้นทำห่วงหุ้ได้สองห่วง ทำลักษณะนี้สองครั้งจะได้ห่วงหุ้สี่ห่วง ส่วนที่จับให้ทำเหมือนกับป้าน้ำชา

ส่วนหุ้หรือหวง ที่ใช้หวายกลมต่อกันเป็นที่จับและยึดติดกับขอบปากกระเป๋าทึอ ซึ่งเป็นแบบเก่า ที่จับมัดหวายเวียนยกดอก หุ้แบบนี้ไม่ค่อยพบว่ามีการผลิตขึ้นอีก แต่ยังมีอยู่ในสถานที่จัดหน่วยของกลุ่มในตำบล

ภาพประกอบ 42 การตกแต่งหุ้รูปแบบพัฒนา

การตกแต่งหุ้รูปแบบพัฒนา เป็นการนำวัสดุสังเคราะห์อื่น ๆ ตกแต่งทำให้ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่สวยงาม แปลกตาและน่าสนใจ วัสดุที่ใช้ในการตกแต่ง คือ ลูกปัดไม้ ลูกปัดพลาสติกหลากสี หนั ห่วงเหล็ก ท่อพลาสติกและเชือกไนลอน ความหลากหลายของหุ้ขึ้นอยู่กับการร้อยลูกปัดสีต่าง ๆ สลับไปมา ห่วงหุ้ทำจากโลหะใช้หนังที่ยึดติดตัวกระเป๋าด้วยหมุดและยึดห่วงให้ติดกับตัวขอบปากกระเป๋ ที่จัดทำจากท่อพลาสติกพันด้วยเชือกไนลอนหลากสีเก็บซ่อนปลายเชือกโดยใช้ความร้อนให้เชือกติดกันละลายเล็กน้อยกดทับให้ติดกัน

ภาพประกอบ 43 การตกแต่งหุ้วกระเป๋าทึอสุภาพสตรีรูปแบบพัฒนา OTOP ระดับห้าดาว

นอกจากนี้ยังพบว่า มีการริเริ่มสร้างสรรค์หิ้วหรือวงของกระเป๋าสู่ภาพสตรีในรูปแบบที่พัฒนาต่อยอดจากตามแนวพระดำริของพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีรัศมิ์ พระวรชายาใน สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร ซึ่งผู้วิจัยได้พบในผลิตภัณฑ์จากกลุ่มสานศิลป์ บางเจ้าฉ่า ที่มีพรชัย บุญรื่น เป็นประธานกลุ่ม โดยพรชัยเป็นผู้คิดและพัฒนาได้กล่าวว่า “ได้แนวคิดมาจากการผูกหวายแข่งสิงห์ของกระบุง จึงทดลองให้ช่างในกลุ่มทดลองผลิตและพัฒนาจนเป็นรูปแบบหิ้วดังที่ปรากฏในผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม” (พรชัย บุญรื่น, 2552: สัมภาษณ์) นับว่าประธานกลุ่มเป็นผู้ที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม่ใ้ให้มีให้หยุดกับที่ ผลิตภัณฑ์กระเป๋าสตรีของพรชัย บุญรื่น มีความละเอียดประณีตกว่ากลุ่มอื่น ๆ ผลิตภัณฑ์ที่มีสองเกรด คือ เกรดเอและเกรดบี ซึ่งผลิตภัณฑ์เกรดเอ เป็นผลิตภัณฑ์ที่ต้องใช้ความละเอียดประณีตของเส้นดอกเส้นหวายทั้งด้านการสานและการผูกหวาย จึงมีราคาสูงกว่ากลุ่มผู้ผลิตอื่น ๆ และเป็นที่น่าสนใจแก่ผู้ซื้อเป็นอย่างมาก ส่วนผลิตภัณฑ์เกรดบี เป็นผลิตภัณฑ์ที่ใช้ความประณีตเหมือนกันแต่รายละเอียดบางอย่างลดน้อยลง เช่น ห่วงหิ้วรูปแบบอย่างแข่งสิงห์อย่างกระบุง ขอบปากกระเป๋าสตรีที่ผูกด้วยหวายเส้นเล็กแต่ไม่ละเอียดเท่าเกรดเอ เป็นต้น

ภาพประกอบ 44 การตกแต่งบุผ้าในตัวกระเป๋าสตรี

การตกแต่งกระเป๋าสตรีนอกจากการตกแต่งส่วนตัวด้วยลวดลายการสาน ขอบปากหิ้ว และส่วนกันด้วยการมัดหวาย รวมทั้งการทำหิ้วแบบพัฒนาแล้ว ยังมีการตกแต่งภายในตัวกระเป๋าสตรีด้วยการบุผ้าภายในโดยนำถุงผ้ามาติดที่ขอบปากกระเป๋าด้านในยึดถุงผ้าด้วยกาวร้อนบางกลุ่มใช้วิธีการเย็บด้วยเข็มติดกับขอบปากกระเป๋าสตรี กระเป๋าสตรีเป็นกระเป๋าสตรีที่ไม่มีฝากระเป๋าสตรี จึงนิยมการบุผ้าภายในลักษณะเป็นถุงมีฝาเปิดปิดแบบเชือกผูก ผ้าที่ใช้มีหลายประเภท เช่น ผ้าต่วน ผ้าไหม ผ้าแพร และผ้าไหมอิตาลี เชือกร้อยปากถุงที่ปลายเชือกร้อยผูกปิดไม้ที่มีขนาดและสีต่างกัน

รวมถึงการนำพู่ห้อยมาตกแต่งทำให้ผลิตภัณฑ์มีความสวยงามยิ่งขึ้น นอกจากนี้บางแบบยังใช้การติดขี้บเพื่อใช้เป็นฝาเปิดปิดอีกด้วย

ภาพประกอบ 45 การตกแต่งกระเป๋าทือสุภาพสตรีรูปแบบพัฒนา ปี 2550

การตกแต่งกระเป๋าทือเป็นผลิตภัณฑ์รูปแบบพัฒนา ได้พัฒนาการตกแต่งโดยการนำลูกไม้หลากสีหรือเชือกปมพู่ห้อยหรือลูกปัดหรือเม็ดคริสตัลที่สวยงามมาประดับทำให้กระเป๋าทือของกลุ่มผู้ผลิตในตำบลบางเจ้าฉ่ำมีรูปแบบที่แปลก น่าสนใจและหลากหลายมากขึ้น การตกแต่งลักษณะที่พบนี้เกิดจากแนวพระดำริของพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีรัศมิ์ พระวรชายาในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามกุฎราชกุมาร เมื่อครั้งเสด็จเยี่ยมประชาชนวัดยางทอง ตำบลบางเจ้าฉ่ำ อำเภอบัวใหญ่ จังหวัดอ่างทองที่ประสบภัยน้ำท่วม เมื่อปีพุทธศักราช 2549

ภาพประกอบ 46 การตกแต่งผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่กับหนัง

กระเป๋ายังสามารถผลิตเป็นกระเป๋าใส่เอกสารแบบสะพายได้ โดยใช้หนังมาเป็นส่วนประกอบหลักในการผลิต นำส่วนลายจักสานจากไม้ไผ่ที่นำมาจากแหล่งอื่นมาสร้างสรรค์ประกอบ

กับหนังตัดเย็บตามแบบการทำกระเป๋าใส่เอกสารแบบมีสายสะพายทำให้ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่มีรูปลักษณะที่เปลี่ยนไปจากเดิม และนำไปสู่สากลได้

ภาพประกอบ 47 การตกแต่งผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่กับโลหะทองเหลือง

นอกจากการตกแต่งที่กล่าวมาแล้ว กลุ่มผู้ผลิตยังพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระเป๋าถือสุภาพสตรีตลอดเวลาเพื่อทันต่อความต้องการของผู้สั่งซื้อ ซึ่งการตกแต่งอีกแบบหนึ่งทำให้ผลิตภัณฑ์มีความประณีตสวยงามเป็นอย่างมาก คือ การนำลายสายจากไม้ไผ่มาประกอบกับโลหะทองเหลืองประดับพลอย ซึ่งได้รับการพัฒนารูปแบบจากอุตสาหกรรมจังหวัดอ่างทองทำให้ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบน่าสนใจมากยิ่งขึ้นทำให้ผลิตภัณฑ์เครื่อง จักสานไม้ไผ่มีคุณค่าแก่การอนุรักษ์ไว้สืบไป

6. การทาวานิชหรือแลกเกอร์เคลือบเงา

กระบวนการนี้เป็นขั้นตอนสุดท้ายหรือขั้นสำเร็จของกระบวนการผลิต เป็นขั้นตอนที่ช่วยเสริมสร้างและรักษาเนื้อไม้ไผ่ที่สานให้มีความแข็งแรง ทนทานต่อความชื้น การใช้งาน และการกัดแทะเนื้อไม้ไผ่ของแมลงและสัตว์ นอกจากนี้การทาวานิชหรือแลกเกอร์เคลือบเงามีส่วนทำให้ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่มีความมันเงา สวยงาม ทำให้สีไม้สดอยู่เสมอ ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่นิยมทาวานิชหรือแลกเกอร์เคลือบเงา คือ ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ประเภทของใช้ในครัวเรือนทุกชนิด และประเภทของที่ระลึกเกือบทุกชนิด กระเป๋าถือสุภาพสตรีเมื่อปีพุทธศักราช 2549 ไม่นิยมทาวานิชหรือแลกเกอร์เคลือบเงาเพราะวานิชหรือแลกเกอร์เคลือบเงาเหล่านี้เป็นเคมีภัณฑ์ที่มีกลิ่นแรง ผู้สั่งซื้อจึงไม่นิยมทาวานิชหรือแลกเกอร์ โดยเฉพาะผู้สั่งซื้อจากต่างประเทศไม่นิยมทาวานิชหรือแลกเกอร์โดยเด็ดขาด ดังนั้นกระเป๋าถือสุภาพสตรีจึงใช้ขั้นตอนการย้อมสีตอก และรมควันเพื่อทำลายเชื้อราในเนื้อไม้ไผ่เท่านั้น แต่ปัจจุบันนี้การรมควันกับผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ประเภทกระเป๋าถือสุภาพสตรี

หลายกลุ่มไม่นิยมเพราะทำให้สีที่ย้อมตอกลักษณะเหมือนของเก่า จึงไม่นิยมม้วนแต่กลับมาใช้ แล็กเกอร์เคลือบเงาแบบสเปรย์ฉีดพ่นพอให้ผลิตภัณฑ์เป็นเงาแทน

สำหรับผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่นิยมทอวานิชหรือแล็กเกอร์เคลือบเงา สามารถทำได้ในช่วงที่อากาศร้อนหรือมีความชื้นในอากาศน้อยจึงทำให้วานิชหรือแล็กเกอร์แห้งเร็ว และเป็นเงางามดีมาก หรือทำในช่วงแดดจัดจะดีที่สุด และควรทาประมาณ 3 ครั้งจะทำให้วานิชหรือแล็กเกอร์เคลือบเนื้อไม้ไผ่ได้ดี และทนทานต่อการใช้งานได้ดีอีกด้วย

ถือได้ว่าการใช้แล็กเกอร์เคลือบเงาจะเป็นสิ่งจำเป็นต่อการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ในตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง ซึ่งมีทั้งชนิดทาและฉีดพ่นเพื่อเคลือบเส้นตอกที่สานให้มีความเงางามและทำให้เกิดความคงทนต่อความชื้นและเชื้อโรคต่าง ๆ ที่ทำลายเนื้อไม้ไผ่ได้

ดังนั้นการศึกษาด้านกระบวนการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ของกลุ่มผู้ผลิตในตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง ทั้ง 8 กลุ่มผู้ผลิตพบว่า กระบวนการผลิตของทุกกลุ่มเหมือนกัน คือ มี 6 ขั้นตอน แต่สิ่งที่พบว่ามีแตกต่างเกิดขึ้นของแต่ละกลุ่มเพียงเล็กน้อยนั้น ทำให้แสดงออกเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มนั้น ๆ ไปในที่สุด ดังกลุ่มสานศิลป์บางเจ้าฉ่าที่มีพรชัย บุญรื่น เป็นประธานกลุ่ม ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่แสดงออกความเป็นเอกลักษณ์ คือ การสานและการตกแต่ง การสานผลิตภัณฑ์โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กระเป๋าสีสุภาพสตรีเอกลักษณ์ของกลุ่มพึงเน้นการใช้สีอ่อน ดูออกหวานในการย้อมเส้นตอกสาน ได้แก่ สีม่วงกะปิ สีเขียว สีชมพู สีเหลืองทอง สีน้ำตาลเข้ม สีน้ำตาลอ่อน เวลาสานใช้สีเข้มเป็นสีพื้นโดยให้อยู่แนวนบนติดปากกระเป๋าสานและแนวล่างติดกันกระเป๋าสาน ส่วนตรงกลางสานสลับเส้นสีแบบห้าเส้นสาน โดยกำหนดให้ผู้สานต้องสานเส้นที่ 2 และเส้นที่ 4 เป็นตอกสานสีเข้ม ส่วนตอกสานเส้นอื่น ๆ ใช้สีอะไรก็ได้ตามความต้องการ

2. รูปแบบของผลิตภัณฑ์และการตกแต่ง

การวิเคราะห์ประเด็นรูปแบบของผลิตภัณฑ์และการตกแต่งนี้ ผู้วิจัยแยกวิเคราะห์ออกเป็น 2 ประเด็น ดังนี้ 1) รูปแบบของผลิตภัณฑ์ และ 2) ลวดลายในการสาน

2.1 รูปแบบของผลิตภัณฑ์

จากการศึกษากลุ่มตัวอย่างผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ของกลุ่มผู้ผลิตในตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทองจำนวน 8 กลุ่ม พบว่า ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่สามารถจำแนกรูปแบบออกเป็น 2 รูปแบบ คือ

1. ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิม ได้แก่ กระบุง กระจาด กระจาดแก้ว กระดัง กะโล่ ตะกร้าค่อม ตะกร้าล่างปลา ตะแกรงตากปลา หีบใส่ผ้า และบ้านน้ำชา

2. ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบพัฒนา ได้แก่ กระบุงทรงสูง กระบอกใส่ของ แต่งไทย พักทองและกระเป๋าสู่ภาพสตรี

จากศึกษาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ทั้ง 2 รูปแบบที่ผลิตในกลุ่มผู้ผลิตในตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง พบว่า ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ผลิตขึ้น ร้อยละ 87.50 เป็น ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบพัฒนา โดยผลิตภัณฑ์ที่นิยมผลิตมากที่สุด คือ กระเป๋าสู่ภาพสตรี และอีกร้อยละ 12.50 เป็นการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิม กลุ่มที่ยังคงผลิตผลิตภัณฑ์รูปแบบดั้งเดิมอยู่ คือ กลุ่มสานศิลป์บางเจ้าฉ่าปัจจุบันเปลี่ยนชื่อกลุ่มเป็น “ศิลป์เสน่ห์จักสาน” ที่มีพรชัย บุญรื่นเป็นประธานกลุ่มและกลุ่มอิสระของบ้านเย็น ชูช่าง ที่ไม่ได้จดทะเบียนเป็นกลุ่มอาชีพ

การวิเคราะห์ประเด็นรูปแบบของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่แต่ละรูปแบบ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ดังนี้

1. ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิม เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีการผลิตขึ้นมาแต่ครั้งบรรพบุรุษและปัจจุบันยังมีการผลิตรูปแบบดั้งเดิมอยู่ต่อไปไม่ได้เปลี่ยนแปลงอื่นใดเป็นการคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์เดิมของผลิตภัณฑ์รูปแบบนี้ แต่กลุ่มที่ผลิตผลิตภัณฑ์รูปแบบนี้มีน้อยลง จากการศึกษพบว่า ผลิตภัณฑ์มีรูปแบบดั้งเดิมดังนี้

1.1 กระบุงรูปแบบดั้งเดิม

ภาพประกอบ 48 กระบุงรูปแบบดั้งเดิม

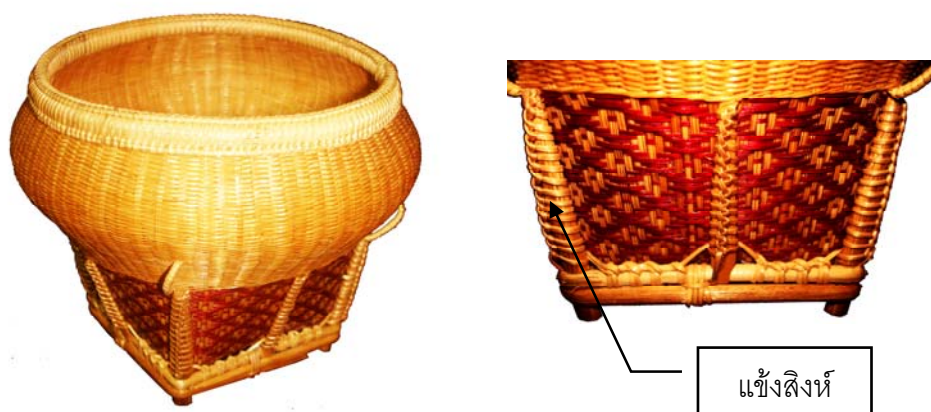
กระบุง เป็นผลิตภัณฑ์ที่ผลิตขึ้นในกลุ่มผู้ผลิตในตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง ผลิตตามแบบของบรรพบุรุษ มีลักษณะค่อมที่ส่วนปาก จึงเรียกว่า “กระบุงค่อม” ปาก

กระบุงเป็นวงกลม ขอบปากใช้ไม้ไผ่เหลาให้มีความหนาเล็กน้อย และส่วนที่ต้องนำมาประกบกันเหลาให้แบนเรียบเหลาจำนวนสองอันตัดให้โค้งรับกับขอบปากนำประกบให้ส่วนขอบปากกระบุงอยู่กลางระหว่างไม้ไผ่ที่ตัดโค้งและมัดหรือผูกด้วยหวายที่ชักเรียบร้อยแล้ว โดยมัดหรือผูกเป็นช่วง ๆ ที่เท่ากัน โดยรอบขอบปากกระบุงด้วยลายแม่บทและลายพัฒนาของหวาย ส่วนคอหรือส่วนไหล่สานเป็นลายขัดทึบสานให้สอดเข้าหากันที่เป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสสานด้วยลายขัดทึบเช่นกัน มีไม้ไผ่เหลาให้แบนเรียบปลายทั้งสองแหลมสำหรับสอดรองกันไว้เป็นรูปกากบาท

ภาพประกอบ 49 แสดงเสามุม หู และจิ้งมั่งของกระบุงรูปแบบดั้งเดิม

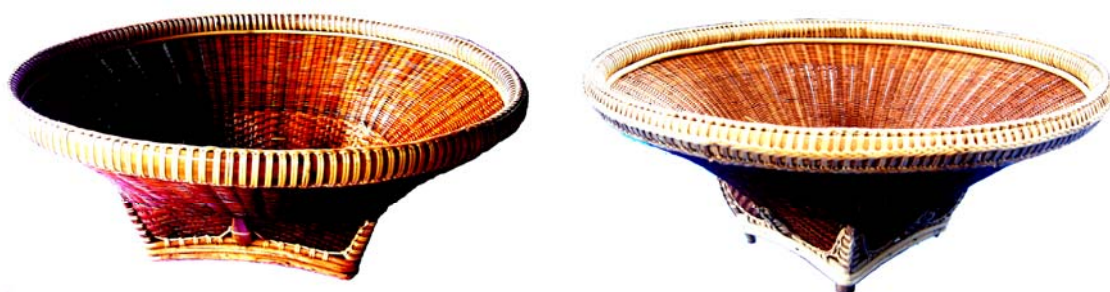
ส่วนที่สานต่อจากกันขึ้นมาเรียกว่า “เนื้อกระบุง” สานเป็นลายขัดทึบมีดีตรงกลางมุมทั้งสี่ของกระบุงมีไม้ไผ่เหลาให้ปลายด้านบนแบนแหลมสำหรับเสียบให้ติดบริเวณรอยเริ่มต้นการสานตอกไหล่ ด้านปลายเหลาให้หนาและแบนเล็กน้อยเพื่อใช้เป็นตีนกระบุงตรงกลางระหว่างมุมใช้ไม้ไผ่เหลาให้ติดผิวไม้ปลายด้านบนและด้านล่างแบนและแหลมเพื่อสอดเสียบยึดติดส่วนกันและส่วนตัวกระบุงทั้งสี่ด้าน ที่เรียกว่า “จิ้งมั่ง” นำหวายกลมเส้นแรกมาพันยึดกันกระบุงกับเสาทั้งสี่มุมบริเวณตีนกระบุงและนำหวายเส้นที่สองมาพันยึดติดต่อไปจากหวายเส้นแรกยึดหวายเส้นที่สองให้ติดกับหวายเส้นแรกด้วยตะปูนิ้ว จากนั้นนำหวายชักเรียบร้อยแล้วผูกหรือมัดเริ่มจากส่วนหูกระบุงแบบมัดหวายเวียนต่อมายังไม้ไผ่ที่ติดตรงมุมและไม้ไผ่ที่อยู่ระหว่างมุม ด้วยลายหัวแมลงวัน

ภาพประกอบ 50 กระบุงขนาดจิ๋วแสดงแข่งสิงห์

โดยสรุปแล้วกระบุงรูปแบบดั้งเดิมที่ผลิตขึ้นในกลุ่มผู้ผลิตในตำบลบางเจ้าฉ่ำนี้ใช้ทั้งไม้ไผ่สีสุกและไม้ไผ่ชางนวล มีการผลิตหลายขนาดโดยการวัดจากด้านในของปากกระบุงมีหน่วยเป็นนิ้ว ขนาดของกระบุงขึ้นอยู่กับขนาดความยาวแค่ 2 ข้อปล้องของไม้ไผ่สีสุกที่นำมาจักเป็นตอกตั้งขนาดของปากกระบุงรูปแบบดั้งเดิมที่นิยมผลิตมีหลายขนาด คือ มีขนาดปากตั้งแต่ 6 นิ้วถึง 14 นิ้ว แต่ปัจจุบันนี้มีกลุ่มผู้ผลิต คือ กลุ่มสตรีสหกรณ์ตำบลบางเจ้าฉ่ำ ที่มีเรณู ทองงาม เป็นประธานกลุ่มสามารถผลิตกระบุงจากไม้ไผ่ชางนวลเป็นกระบุงที่มีขนาดเล็ก คือ มีปากเส้นผ่าศูนย์กลางแค่ 3.5 นิ้ว ส่วนเนื้อกระบุงสานด้วยลายดอกพิกุล มีองค์ประกอบกระบุงและการผูกหรือมัดหวายเช่นเดียวกับกระบุงขนาดใหญ่ทั่วไป สิ่งแตกต่าง คือ การตกแต่งด้วยการผูกหรือมัดหวายที่เสาะและจ้งม้งผูกหวายเป็นการผูกแข่งสิงห์

1.2 กระจาด

ภาพประกอบ 51 กระจาด

กระจาด เป็นอีกผลิตภัณฑ์หนึ่งที่มีการผลิตมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ และปัจจุบันยังมีการผลิตอยู่แต่มีการผลิตน้อยกลุ่มและนิยมผลิตสองลักษณะ คือ ก้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสมีไม้ไผ่เหลาให้แบนเรียบปลายแหลมทั้งสองข้างขัดรองก้นเป็นรูปกากบาท มีการวัดตีนกระจาดด้วยหวายกลมผ่าครึ่งทั้งแบบที่มองเห็นตีนกระจาดและมองไม่เห็นตีนกระจาด มีการตกแต่งการผูกหรือมัดหวายสองลักษณะ คือ ลักษณะที่หนึ่งเป็นการผูกหรือมัดหวายที่ขอบปากกระจาดด้วยลายมัดหวายคู่และถักหวายเป็นลายสันปลาช่อนด้านบนเพียงครั้งเดียว ลักษณะที่สองมีการผูกหรือมัดหวายที่ขอบปากกระจาดด้วยลายมัดหวายคู่และสันปลาช่อนที่ด้านบนขอบปากกระจาดแล้วยังมีการถักหวายเป็นลายสันปลาช่อนที่ด้านข้างขอบปากกระจาดอีกด้วย ปากของกระจาดเป็นรูปวงกลมเหมือนกับกระบุงสานกันด้วยลายสานเช่นเดียวกับลายกระบุง และสานให้ปากบานออกตั้งแต่ส่วนก้นมาถึงส่วนเนื้อกระจาดและส่วนสานตอกไฟทุกส่วนดังกล่าวสานด้วยลายขัดที่บดตลอดทั้งผลิตภัณฑ์

ภาพประกอบ 52 กระจาดก้นรูปแปดเหลี่ยม

นอกจากนี้ยังพบว่าการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ก้นรูปแปดเหลี่ยมที่มีความละเอียดประณีตที่ได้สร้างสรรค์เป็นกระจาดก้นรูปแปดเหลี่ยม มีการขึ้นรูปส่วนก้นเหมือนกับกระจาด คือ สานเป็นลายยกสองข่มสองจนลายมีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสสานลักษณะนี้จำนวนสองอัน แล้วนำลายที่สานได้ทั้งสองอันมาวางไขว้ซ้อนกันโดยให้ส่วนตอกปิ่นที่เหลื่อวางสับช่องว่างกันทำให้เกิดเป็นเส้นตอกปิ่นที่เหลื่อแยกออกเป็นแปดทางแล้วนำตอกทั้งสองอันมาสานให้ทั้งสองส่วนประสานกันในส่วนปลายตอกปิ่นด้วยการสานลายขัดหนึ่งเส้นตอกปิ่นจะเฉียงจนสุดมองดูเป็นรูปดาวแปดแฉกส่วนที่เหลื่อให้นำตอกปิ่นมาสานให้เป็นลายตีหล่มคว่ำสานจนเกิดเป็นมุมของกระจาดแปดมุมโดยสานให้บังคับมุมไปตลอดจนเกิดเป็นมุมแปดมุมได้ นำไม้ไผ่สี่สองอันมีความยาวเท่ากับส่วนก้นของกระจาดกระเดียดแปดมุมเหลาให้เรียบแบนเลี่ยมปลายให้แหลมทั้งสองด้านนำมาขัดที่ตรงส่วนที่ต้องการให้เป็นมุมทั้งแปดมุม ทำให้กระจาดกระเดียดเป็นแบบแปดมุมหรือแปดเหลี่ยม แล้วสานต่อจากส่วนนี้ไปด้วยการลายยกสองข่มสองเช่นเดิม

การสานตัวผลิตภัณฑ์ กระจาดกระเดียดหรือกระจาดที่บิดแปดมุมการสานส่วนเนื้อของกระจาดด้วยตอกปิ่นที่มีขนาดเล็กกว่าตอกปิ่นที่เป็นตอกยืนจากต่อกันกระจาดให้มีความสูงประมาณหนึ่งในสามของส่วนตัวกระจาด จากนั้นใช้ตอกไพลกลมสานต่อเป็นลายขัดหนึ่งด้วยตอกไพลกลมสามเส้น จึงเรียกว่า "สานไพลกลมสาม" สานไปจนครบหนึ่งรอบแล้วหักไพลกลมออกหนึ่งเส้นสานลายขัดหนึ่งต่อไปอีกจนมีความสูงเป็นสองเท่าของเนื้อกระจาดการสานส่วนนี้เรียกว่า "สานไพลยักคิ้ว" มีลักษณะแบบเดียวกับการสานกระจาดทุกประการ ซึ่งขั้นตอนนี้กลุ่มผู้ผลิตมักเรียกว่า "หุน" แล้วจึงนำไปตกแต่งด้วยการผูกหรือมัดหวายลักษณะเดียวกับกระบุงด้วยหวายที่ชักเรียดเส้นเล็กเท่าเส้นด้ายผูกหรือมัดหวายเป็นลายสันปลาช่อน ผูกเส้าแบบลายแข่งสิงห์โดยรอบตัวกระจาด

ภาพประกอบ 53 กระจาดพร้อมเสวียนหาบและไม้คาน รูปแบบดั้งเดิม

ส่วนกระจาดใช้คันย้ายสิ่งของได้เช่นเดียวกัน แต่ต้องมีเสวียน ทำมาจากหวายกลมที่ผูกหรือมัดหรือถักด้วยหวายชักเรียดแบบลายจุงนางตลอดเส้น นำปลายข้างหนึ่งทั้งหกเส้นมาผูกเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสแบบโป่ง ปลายสายหกสายมาประกบรวมกันให้พอดีมัดด้วยหวายที่ชักเรียดแล้วให้มีห่วงหูด้วยลายจุงนางเพื่อสำหรับสอดหัวไม้คานทั้งสองข้างสำหรับหาบนำกระจาดวางที่เสวียนทั้งสองข้างสามารถบรรทุกของได้ทั้งสองข้าง

โดยสรุปแล้วกระจาดรูปแบบดั้งเดิมที่ผลิตขึ้นในกลุ่มผู้ผลิตในตำบลบางเจ้าฉ่ำ อำเภอบึงสามพัน จังหวัดอำนาจเจริญมากที่สุดมีองค์ประกอบของกระจาดเหมือนกับกระบุง คือ มีส่วนเนื้อกระจาด ส่วนไพล เส้าและจั้ง มีผลิตขึ้นหลายขนาด คือ ผลิตตั้งแต่ขนาดปาก 4 นิ้วถึง 20 นิ้วนิยมผลิตขนาดปากเป็นเลขคู่ ลักษณะที่นิยมผลิตมากที่สุด คือ กระจาดที่มีตีนกระจาดเด่นชัด และการผูกหวายตกแต่งมีได้ใช้แต่ใช้ก้านใบลานแทนขอบปาก ก้น จั้งมั่งและเส้ามุมกระจาดเป็นการผูกอย่าง

หยาบ คือ ผูก้านลานที่ปากด้วยการผูกแบบหวายคู่และจูงนางหรือสันปลาซ้อนด้านบนขอบปากเท่านั้น แต่กระจาดก้นรูปแปดเหลี่ยมมีพบน้อยมากต้องสั่งผลิตเท่านั้นจึงได้ผลิตภัณฑ์ กลุ่มที่พบว่ามีการผลิตกระจาดอยู่ คือ กลุ่มสถานศิลปบางเจ้าฉ่า ที่มีพรชัย บุญรื่น เป็นประธานกลุ่ม และกลุ่มอิสระของบ้านเย็น ชูช่างเท่านั้น

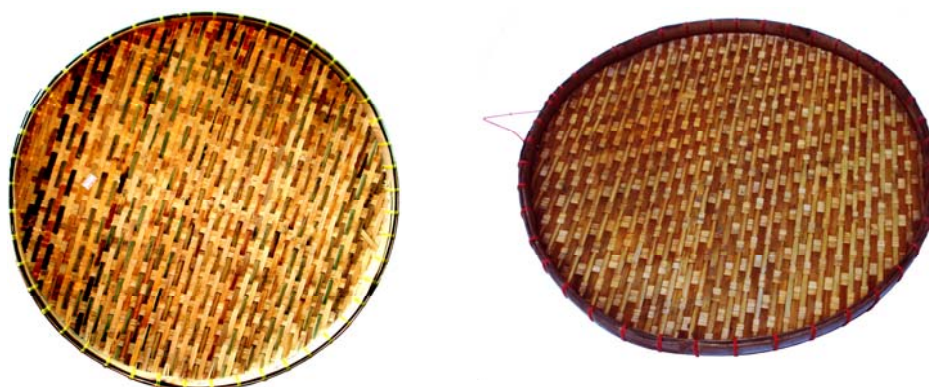
1.3 กระจาดแก้ว

ภาพประกอบ 54 กระจาดแก้ว

กระจาดแก้ว เป็นผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่อีกประเภทหนึ่งที่มีลักษณะปากเป็นรูปวงกลม ก้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสเหมือนกระจาดแต่แตกต่างกันที่ขนาดเล็กกว่าและลักษณะการสานลายส่วนก้นและส่วนตัวไม่เหมือนกระจาด คือ ก้นสานด้วยลายขัดทึบหรือลายขัดตาโปร่งหรือลายขัดตาโปร่งยกดอกมีไม้ไผ่เหลาให้แบนเรียบปลายทั้งสองแหลมขัดรองกันเป็นรูปกากบาท ส่วนตัวสานด้วยลายขัดยกดอกด้วยก้านลาน ขอบปากสานให้บานออกเล็กน้อยและตกแต่งด้วยการผูกหรือมัดด้วยก้านใบลานแทนหวาย มีไม้ไผ่เหลาให้แบนเรียบปลายแหลมทั้งสองข้างขัดรองกันเป็นรูปกากบาทเหมือนกันกระจาด

1.4 กระดัง กะโล่

ภาพประกอบ 55 กระดัง กะโล่

กระดัง เป็นผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิม ที่ยังคงมีการผลิตอยู่ถึงปัจจุบันนี้ ลักษณะที่สำคัญของกระดัง คือ เป็นผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากการนำผืนไม้ไผ่สานแบบแบนราบ ซึ่งสานด้วยลายขัดทึบ มาเข้าขอบด้วยไม้ไผ่เหลาให้แบนเรียบสองอันดัดโค้งเป็นวงกลม ประกบให้ริมผืนไม้ไผ่สานอยู่ระหว่างกลาง มัดด้วยหวายหรือเชือกไนลอนหรือเส้นพลาสติกรัดของ โดยมัดเป็นช่วง ๆ เท่ากัน กระดัง จึงมีปากกว้างเป็นรูปวงกลม มีขอบไว้สำหรับจับ ไม่มีความลึกเหมือนกับกระบุงและกระจาด มีลักษณะเช่นเดียวกับกับกระดังและตะแกรงตากปลาแต่ใช้ลายสานต่างกัน

กระดัง ยังมีผู้ผลิตอยู่แต่มานักพบเห็นได้ที่กลุ่มอิสระของบางเย็น ชูช่างและกลุ่มสานศิลป์บางเจ้าท่าที่มีพรชัย บุญรื่นเป็นประธานกลุ่ม ผลิตในปริมาณน้อยเนื่องจากสมาชิกส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีอายุมากและสายตาจึงไม่สามารถสานผลิตภัณฑ์ที่ต้องใช้ความละเอียดประณีต กระดังที่ผลิตมีขนาด เส้นผ่าศูนย์กลางของปากหลายขนาดที่นิยมมีขนาดตั้งแต่ 17- 21 นิ้ว

ส่วนกะโล่ เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะเหมือนกระดังทุกประการแต่ขนาดเล็กกว่า สานด้วยลายพัฒนา ลักษณะลายขัดทึบการตกแต่งมีทั้งใช้หวาย ก้านลาน เชือก เส้นพลาสติกและลวดในการผูกหรือมัดขอบปากเป็นช่วง ๆ เช่นเดียวกับกระดัง ขนาดที่ผลิตมีขนาด 12 นิ้วถึง 15 นิ้ว

1.5 ตะแกรงตากปลา

ภาพประกอบ 56 ตะแกรงตากปลา

ตะแกรงตากปลา เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะคล้ายกับกระดังและกะโล่ คือ มีปากเป็นรูปวงกลม มีขอบปากที่ทำจากไม้ไผ่เหลาแบนเรียบสองอันดัดโค้งเป็นวงกลมประกบเข้ากับริมของผืนไม้ไผ่ที่จักสานเสร็จแล้ว ยึดไม้ไผ่ดัดโค้งด้วยการผูกหรือมัดด้วยหวายแต่ปัจจุบันนิยมใช้ลวด เชือก ไนลอนและเส้นพลาสติกรัดของด้วยการผูกหรือมัดเป็นช่วง ๆ ที่เท่ากันทำให้เกิดความแข็งแรงเมื่อนำไปใช้งาน ตะแกรงตากปลานิยมใช้ไม้ไผ่สีสุกมาจักเป็นตอกตะแกรง และสานด้วยลายขัดตาโปร่ง ลายขัดลายสองและลายสามแบบโปร่ง

1.6 ตะกร้าหรือค้อม

ภาพประกอบ 57 ตะกร้าหรือค้อม

ตะกร้าค้อม เป็นผลิตภัณฑ์ที่ปรับปรุงรูปแบบจากเดิมเป็นเพียง ค้อม ไม่มีหูแต่ผู้ผลิตสร้างสรรค์ให้ค้อมมีหูจึงเป็นตะกร้าค้อมดังปัจจุบัน ตะกร้าค้อม มีลักษณะเด่น คือ มีปากเป็นรูปวงรีและค้อมเล็กน้อยคล้ายกระบุง ก้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าสานด้วยลายขัดทึบ ส่วนตัวสานให้บานเล็กน้อยขึ้นไปถึงปาก สานด้วยลายขัดยกดอกซึ่งเป็นลายพัฒนา ตะกร้าค้อมลายขัดยกดอกที่พบมีการผลิตทั้งแบบยกดอกชั้นเดียว สองชั้นและสามชั้น หูทำจากหวายกลมมีทั้งแบบหูแบบธรรมดาและแบบคดเป็นวงกลมสร้างเป็นลวดลายของหู การตกแต่งนิยมใช้ทั้งหวายที่ชักเรียบและก้านใบลานที่ชักเรียบมาตกแต่งขอบปากด้วยการผูกหรือมัดแบบมัดเส้นคู่และสันบนขอบปากผูกหรือมัดเป็นลายจุนางและหรือสันปลาช่อน ที่มีขอบของหูหิ้วผูกหรือมัดด้วยลายมัดเวียนและบางแบบถักเป็นลายจุนางและหรือสันปลาช่อน ก้นตกแต่งด้วยหวายกลมมาเสริมรองก้นสองถึงสามชั้นยึดหวายชั้นแรกด้วยการผูกหรือมัดหวายลายหัวแมลงวันหวายชั้นต่อ ๆ มายึดด้วยตะปูขนาดครึ่งนิ้ว และตกแต่งด้วยการทาแล็กเกอร์เคลือบเงาอีกครั้ง

ตะกร้าค้อม มีกลุ่มที่ยังมีการผลิตอยู่คือ คือ กลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่หมู่ที่ 6 ที่มีมาลีเรืองงาม เป็นประธานกลุ่มและกลุ่มสานศิลป์บางเจ้าฉ่า ที่มีพรชัย บุญริน เป็นประธานกลุ่ม การผลิตส่วนใหญ่เป็นสมาชิกที่มีอายุมาก และผลิตทั้งแบบปั้นด้วยมือและใช้แบบรอง ขนาดที่ผลิตมี 3 ขนาด คือ ขนาดเล็กมีปากขนาด 7X9.5 นิ้ว ขนาดกลางมีปากขนาด 8X10 นิ้ว และขนาดใหญ่มีปากขนาด 9X11 นิ้ว

1.7 ตะกร้าตักปลาหรือตะกร้าล้างปลา

ภาพประกอบ 58 ตะกร้าตักปลาหรือตะกร้าล้างปลา

ตะกร้าตักปลาหรือตะกร้าล้างปลา เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะเด่น คือ มีปากเป็นรูปวงกลม ส่วนตัวผลิตภัณฑ์จะป่องกลาง ก้นเป็นรูปสี่เหลี่ยม นิยมใช้ตักปลาเป็นตักตั้งและตอกสานสานด้วยลายขัดตาโปร่งเกือบทั้งใบ ยกเว้นส่วนที่ติดกับปากผลิตภัณฑ์สานด้วยลายขัดทึบเพื่อทำให้ปากของผลิตภัณฑ์มีความแข็งแรง การตกแต่งขอบปากเหมือนกับกระจาดหรือกระจาดแมว ผูกหรือมัดด้วยหวายที่จักอย่างหยาบ ๆ ไม่ชักเรียบเป็นลายหัวแมลงวัน สันบนขอบผูกเป็นลายสันปลาซ่อน บางครั้งใช้เชือกไนลอนผูกขอบปากก็มี มีห่วงหูสองข้างบางผู้ผลิตไม่มีห่วงหู ก้นบางแบบมีไม้ไผ่เหลาติดผิวเสียบปลายแหลมทั้งสองข้างจำนวน 6 อัน สอดขัดกันขึ้นมาและตามด้วยไม้ไผ่เหลาให้เรียบเสียบปลายทั้งสองแหลมนำไปขัดรองก้นเป็นรูปกากบาทตรงกลางก้นตะกร้าตักปลา เพิ่มความแข็งแรงด้วยการทางแล็กเกอร์เคลือบเงา

ตะกร้าตักปลาหรือตะกร้าล้างปลา มีผู้ผลิตน้อยมาก แต่ยังพอมีให้เห็นบ้าง เพราะเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีราคาสูงจึงไม่ค่อยมีใครผลิตนอกจากสมาชิกมีอายุมากของกลุ่มเป็นผู้ผลิต กลุ่มที่ยังคงผลิตอยู่ คือ กลุ่มสานศิลป์บางเจ้าเช่าที่มีพรชัย บุญรื่น เป็นประธานกลุ่ม ขนาดที่นิยมผลิตมีหลาย คือ มีขนาดตั้งแต่ 8 นิ้วถึง 17 นิ้ว

1.8 หีบใส่ผ้า

ภาพประกอบ 59 หีบใส่ผ้า

หีบใส่ผ้า เป็นผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่มีลักษณะรูปร่างดั้งเดิม มีรูปทรงเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าทั้งใบ คือ มีส่วนก้น ส่วนปาก ส่วนฝาเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า สานโดยใช้ตอกตะแคงเป็นทั้งตอกตั้งและตอกสาน ส่วนส่วนก้นเป็นลักษณะเดียวกับกระบุงและปั้นรูปขึ้นมากเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า ลายสานแบบเดียวกันทั้งส่วนตัวและส่วนฝา ส่วนตัวตกแต่งโดยนำหวายกลมมารัดรอบหีบใส่ผ้าห่างจากขอบปากหีบใส่ผ้าลงมา 3 นิ้วและใช้หวายที่ซีกเรียดมามัดหรือผูกแบบหวายเวียนรอบหวายกลมและมัดในยึดติดกับตัวหีบใส่ผ้าเป็นช่วง ๆ โดยรอบเพื่อเป็นจุดรองรับขอบของฝาปิดหีบ ฝาหีบใส่ผ้า สานลักษณะเดียวกับตัวหีบใส่ผ้า แต่มีความสูงน้อยกว่าตัวหีบใส่ผ้า 1 ใน 3 ตกแต่งฝาหีบที่ขอบปากฝาหีบใส่ผ้าด้วยลายแม่บทของหวาย ขอบบนฝาหีบใส่ผ้าใช้หวายกลมมายึดติดและมัดหรือผูกหวายเวียนโดยรอบส่วนก้นของฝาหีบใส่ผ้า มีหูหิ้วสองหูหิ้วทำด้วยหวายกลมและมัดหวายเวียนมีที่สลักฝาหีบใส่ผ้าเป็นห่วงทำด้วยหวายซีกเรียดมัดหวายเวียน กุญแจทำด้วยหวายกลมดัดโค้งสำหรับเป็นลูกกุญแจล็อก ตัวหีบใส่ผ้ามีขาสี่ขาติดอยู่ที่มุมทั้งสี่ของตัวหีบใส่ผ้ายึดด้วยหวายซีกเรียดมัดแบบด้นถอยหลัง นิยมรมควันและทาแล็กเกอร์เคลือบเงาอีกครั้งเพื่อความคงทนต่อการใช้งานได้นาน

หีบใส่ผ้า เป็นผลิตภัณฑ์ที่ผลิตไม่นิยมผลิตมากนัก นอกจากสั่งทำจึงได้เห็นผลิตภัณฑ์ แต่มีพบว่ามีการผลิตอยู่ในกลุ่มสานศิลป์บางเจ้าเช่า ที่มีพรชัย บุญรัตน์ เป็นประธานกลุ่ม นอกจากนี้ยังไม่พบว่ากลุ่มใดผลิตผลิตภัณฑ์ประเภทนี้เลย หีบใส่ผ้าที่ผลิตมีขนาดเดียว คือ ขนาด 12X17 นิ้ว เท่านั้น

1.9 ป่าน้ำชา

ภาพประกอบ 60 ป่าน้ำชา

ป่าน้ำชา เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะเหมือนกระบุงทุกประการแต่มีขนาดเล็กกว่าหลายเท่าและมีหูหิ้วหรือวง 2 อัน ผลิตมานานแล้ว ลักษณะที่สำคัญ คือ เป็นผลิตภัณฑ์ที่สามารถผลิตนิยมผลิตจากไม้ไผ่สีสุกและไม้ไผ่ชางนวลขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้สั่งซื้อหรือผู้ผลิตคิดสร้างสรรค์ ป่าน้ำชาที่ผลิตจากไม้ไผ่สีสุกผู้ผลิตต้องมีความสามารถในการจักตอกทั้งตอกตะแคงและตอกไพลจากไม้ไผ่สีสุกที่มีข้อสั้นได้อย่างดีจนมองไม่เห็นข้อปล้องปรากฏ ส่วนไม้ไผ่ชางนวลเป็นไม้ไผ่ปล้องยาวซึ่งสะดวกในการจักตอกอยู่แล้ว ป่าน้ำชาที่ผลิตขึ้นในกลุ่มผู้ผลิตนี้มีกัน 2 ลักษณะ คือ ป่าน้ำชาทำกันรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสและป่าน้ำชาทำกันรูปแปดเหลี่ยม ลายที่ใช้สานทำให้กันมี 2 ลักษณะ คือ กันรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสสานด้วยลายขึ้นต้นกระบุงหรือลายดีหล่มคว่ำ กันรูปแปดเหลี่ยมสานด้วยลายกระบุงสองแผ่นนำลายกระบุงสองแผ่นสานลายขัดไขว้กันจนเป็นรูปแปดเหลี่ยม ลายสานส่วนตัวหรือเนื้อป่าน้ำชานิยมใช้ตอกสานทั้งแบบย้อมสีแดงและตอกไม่ย้อมสี ลายสานที่นิยมเป็นลายดีคว่ำและลายดีกระจายหรือชาวบ้านเรียกว่า ลายดอกพิกุล การตกแต่งมีความละเอียดประณีตอย่างมาก หวายที่ใช้ตกแต่งจึงต้องซักให้ดีให้มีขนาดเล็กเกือบเท่าเส้นด้ายผูกหรือมัดหวายที่ขอบปากด้วยลายมัดหวายคู่ ถักหวายเป็นลายสันปลาช่อน และมัดขอบล่างของขอบปากป่าน้ำชาด้วยการมัดสามหวายหรือห้าหวายที่เสาหรือส่วนประกอบเป็นตีนป่าน้ำชาทั้งแบบกันรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสและกันรูปแปดเหลี่ยม การตกแต่งเสาและจ้งมั่งด้วยหวายผูกหรือมัดหวายเป็นลายแข่งสิงห์ทั้งป่าน้ำชาทั้งกันรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสและกันรูปแปดเหลี่ยม ภายในบุด้วยนวมผ้ากำมะหยี่สีแดงเลือดนกสำหรับรักษาอุณหภูมิให้น้ำร้อน

บ้านน้ำชา ที่พบผลิตมากที่สุดในกลุ่มบ้านเย็น ชูช่วง นิยมผลิต 2 แบบ คือ แบบ ก้นสี่มุมและแบบก้นแปดมุม ขนาดที่นิยมผลิต คือ ก้นขนาด 4.5 นิ้วX4.5 นิ้วและปากขนาด 9.5 นิ้ว

2. ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบพัฒนา เป็นผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการพัฒนารูปแบบให้น่าสนใจ และมีความเป็นตัวตนของกลุ่มผู้ผลิตและแสดงถึงความสามารถในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของช่างที่ผลิตได้เป็นอย่างดี ผลิตภัณฑ์นี้มีรูปแบบที่พัฒนา ดังนี้

2.1 กระบุงรูปแบบพัฒนา

ภาพประกอบ 61 กระบุงทรงสูงรูปแบบพัฒนา

กระบุงทรงสูงเป็นผลิตภัณฑ์รูปแบบพัฒนา โดยพัฒนารูปแบบของกระบุงจากรูปแบบดั้งเดิมที่ทรงเตี้ยเป็นกระบุงรูปแบบทรงสูง ก้นมีขนาดเล็กกว่ากระบุงแบบดั้งเดิม การสานใช้กระบวนการเช่นเดียวกัน กล่าวคือ เริ่มด้วยการจักตอกที่ใช้งานมีทั้งตอกป็นเป็นตอกตั้งและตอกสาน ส่วนเนื้อกระบุง ตอกไพล เป็นตอกที่มีขนาดเส้นเท่ากับลวดทำก้านดอกไม้ประดิษฐ์ ก้นกระบุงพัฒนามีการผลิตอยู่หลายขนาด ได้แก่ ขนาดประมาณ 5-7 นิ้วและขนาดประมาณ 14-15 นิ้วและขนาดใหญ่กว่านี้ยังไม่นิยมผลิต ก้นกระบุงรูปแบบพัฒนามีขนาดเล็กและมีไม้ขัดก้นเหมือนกระบุงแบบดั้งเดิม การขึ้นรูปนิยมปั้นรูปด้วยมือเหมือนกับกระบุงแบบดั้งเดิม เนื้อกระบุงรูปแบบพัฒนานิยมสานเป็นสองลาย คือ ลายขัดทึบเหมือนกระบุงรูปแบบดั้งเดิมและลายยกดอก ตอกสานกระบุงรูปแบบพัฒนานิยมย้อมสีและเมื่อสานจะเกิดลวดลายที่เกิดจากสีย้อมเส้นตอกสานขึ้น การสานขึ้นรูปทรงกระบุงปากกระบุงไม่ให้บานออก และสานจนเนื้อกระบุงรูปแบบพัฒนามีความสูงมากกว่ากระบุงรูปแบบดั้งเดิมประมาณ 2 เท่า และสานต่อไปด้วยตอกไพลที่มีขนาดเล็กให้ส่วนปากค้อมเล็กน้อย ขอบปากกระบุงผลิตเหมือนกับกระบุงรูปแบบดั้งเดิม และผูกหรือมัดด้วยหวายซักเรียบเป็นลายหัวแมลงวัน และถักหวายเป็นลายจูงนางหรือลายสันปลาช่อน และเก็บความเรียบร้อยของรอยเจาะของเหล็ก

หมาดด้วยการผูกหวายห้าเส้นปิดทับทำให้ผลิตภัณฑ์มีความละเอียดสวยงาม ขนาดกระบุงรูปแบบพัฒนาที่นิยมผลิตขึ้นในกลุ่มผู้ผลิตในตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทองมีขนาดตั้งแต่ขนาด 4 นิ้วถึงขนาด 10 นิ้ว

กระบุงรูปแบบพัฒนานี้พบได้จากกลุ่มสตรีสหกรณ์ตำบลบางเจ้าฉ่าที่มีเรณู ทองงามเป็นประธานกลุ่ม กลุ่มสานศิลปบางเจ้าฉ่าที่มีพรชัย บุญรื่น เป็นประธานกลุ่มและกลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่ที่มีพนัชกร จิตวัชร เป็นประธานกลุ่ม ส่วนกลุ่มอื่นยังไม่พบว่ามีการผลิตขึ้นเลย

2.2 กระบอกลีของ

ภาพประกอบ 62 กระบอกลีของ

กระบอกลีของเป็นผลิตภัณฑ์รูปแบบพัฒนา มีการผลิตขึ้นอย่างง่าย จากสมาชิกในกลุ่มที่ฝึกหัดการสานผลิตภัณฑ์อย่างหยาบ ๆ ลักษณะเด่น คือ เป็นรูปทรงกระบอก ปากเป็นรูปวงกลม มีก้น 2 แบบ คือ ก้นรูปแบบวงกลมและก้นรูปแบบสี่เหลี่ยมจัตุรัส สานโดยใช้ตอกป็นขนาดปานกลางเป็นตอกตั้งและตอกสาน

การสานกระบอกลีของก้นรูปวงกลม สานด้วยลายเวียนรัศมีเป็นลายขัดที่แบบยกหนึ่งซ่มหนึ่ง ส่วนตัวทรงกระบอกสานต่อกันด้วยตอกย้อมสีทำให้เกิดลวดลาย การตกแต่งนิยมใช้ก้านลานนำมาขอบขอบปากกระบอกและใช้ก้านลานชักเรียดผูกหรือมัดเป็นลายมัดเวียนกากบาท

การสานกระบอกลีของก้นรูปสี่เหลี่ยม สานด้วยลายขึ้นต้นแบบลายกระบุงและสานส่วนตัวกระบอกด้วยลายดีคว่ำ มีการตกแต่งที่ส่วนก้นและขอบปาก ก้นใช้หวายกลมขนาดเล็กมารัดขอบก้นและผูกหรือมัดหวายแบบมัดหวายเวียนโดยรอบขอบก้น ขอบปากใช้หวายกลมผ่าครึ่งมาประกบด้านนอกและด้านในของขอบปากกระบอก ผูกหรือมัดด้วยหวายชักเรียดด้วยลายหัวแมลงวัน

การผลิตกระบอกลีของนิยมสานล้อมขวดน้ำพลาสติกผ่าครึ่งเฉพาะส่วนก้นเท่านั้น ขนาดที่นิยมผลิตมีความสูง 6 นิ้ว ใช้ตอกย้อมสีต่าง ๆ และผลิตก้นเป็นรูปวงกลมมากกว่าสี่เหลี่ยม

2.3 แดงไทย

ภาพประกอบ 63 แดงไทย

แดงไทยเป็นผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบพัฒนา เนื่องจากมีรูปลักษณะเหมือนแดงไทย ผู้ผลิตจึงเรียกว่า “แดงไทย” เป็นผลิตภัณฑ์ที่ผลิตรูปทรงด้วยการปั่นด้วยมือ ลักษณะเด่น คือ เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีปากเป็นรูปวงกลม ก้นเป็นรูปวงกลม ขนาดเล็กกว่าปากอย่างมาก ผลิตภัณฑ์ใช้ดอกปิ่นเป็นตอกตั้งและตอกไพลเป็นตอกสาน สานเริ่มต้นด้วยการนำดอกปิ่นวางเป็นรัศมีและใช้ตอกไพลสานแบบเวียนรัศมีในระยะแรก แล้วเสริมตอกตั้งเพิ่มอีกหนึ่งเท่าสานตอกไพลเวียนรัศมีจากก้นขนาดเล็กจนป่องก่อนถึงปากและสานสอบเข้าจนเป็นปากขนาดเล็กกว่าส่วนป่องปรับแต่งรูปทรงด้วยมือ การตกแต่งนิยมตกแต่งที่ส่วนก้นและขอบปาก ส่วนก้นใช้หวายกลมสองเส้นรองขอบก้นยึดหวายด้วยตะปูเข็ม ขอบปากใช้ไม้ไผ่เข้ามอบขอบปากและใช้กำนลานที่ชักเรียดยูกหรือมัดปิดด้วยลายแบบเดียวกับการมัดหวายเวียน ตกแต่งขั้นสุดท้ายด้วยการทาเชลแล็กและแล็กเกอร์เคลือบเงาอีกครั้ง

2.4 ฟักทอง

ภาพประกอบ 64 ฟักทองพร้อมกระจาดฝาปิด

ฟักทอง เป็นผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบพัฒนาอีกรูปแบบหนึ่งที่ได้สร้างสรรค์ ผลิตภัณฑ์ประเภทนี้มีลักษณะดังฟักทอง ผู้ผลิตจึงเรียกว่า ฟักทอง และยังผ่าปิดเป็นกระจาดเล็กสานอย่างง่าย ฟักทองมีลักษณะเด่น คือ ก้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ปากเป็นรูปวงกลม ส่วนตัวสอจากก้นขึ้นมาส่วนป่องที่แปบเล็กน้อยดังฟักทองและสอเข้าไปเป็นส่วนปาก การสานก้นใช้ดอกปิ่นเป็นทั้งตอกตั้งและตอกสานส่วนก้นเท่านั้นโดยสานเป็นลายขัดทึบแบบยกหนึ่งข่มหนึ่ง ส่วนตัวสานด้วยตอกไผ่ลายขัดทึบตลอดส่วนตัวเช่นเดียวกับแตงไทย

การตกแต่งส่วนใหญ่ตกแต่งส่วนก้นและขอบปาก ส่วนก้นตกแต่งด้วยการนำหวายกลมสามเส้นมารองรัดที่ก้นโดยเส้นแรกติดกับก้นฟักทองยึดให้ติดกันส่วนก้นด้วยการผูกหรือมัดด้วยก้านลานชักเรียดยาวมัดหวายคู่โดยรอบก้นเป็นช่วง ๆ เท่ากัน ส่วนหวายกลมเส้นที่สองและสามยึดกับหวายกลมเส้นแรกด้วยตะปูเพิ่มทอง ปากตกแต่งด้วยหวายมาเข้าขอบปากและผูกหรือมัดด้วยก้านลานชักเรียดยาวเป็นลายขวางเหลี่ยมหลัง

กระจาดผ่าปิด เป็นกระจาดขนาดเล็กพอดีกับปากฟักทอง ปากเป็นรูปวงกลม ก้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสสานด้วยลายขัดทึบแบบเดียวกับก้นฟักทอง ส่วนตัวสานด้วยตอกไผ่และตกแต่งขอบปากด้วยก้านลานชักเรียดยาวแบบเดียวกับฟักทอง ก้นใช้หวายผ่าครึ่งรองก้นยึดด้วยก้านลานชักเรียดยาวมัดแบบหัวแมลงวัน

ผลิตภัณฑ์ประเภทนี้มีผลิตไม่มาก พบในกลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่ที่มีพันธกร จิตรักษ์ เป็นประธานกลุ่ม นาน ๆ จะพบผลิตภัณฑ์ลักษณะนี้สักครั้งผู้ผลิตไม่นิยมผลิตรูปแบบนี้

ข้อสังเกตประการหนึ่ง คือ ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิมและรูปแบบพัฒนาที่มีการผลิตนิยมเรียกชื่อตามแบบดั้งเดิมตามที่ปรากฏให้เห็นถึงแม้ว่าขนาดแตกต่างกันก็ตาม แต่ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ชนิดอื่น ๆ ที่ผู้ผลิตสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ คือ แตงไทย ฟักทอง และกระเปาะถือสุภาพสตรี มีชื่อเรียกรูปแบบที่แตกต่างไปจากผลิตภัณฑ์แบบดั้งเดิมนั้น โดยเฉพาะกระเปาะถือสุภาพสตรีมีชื่อเรียกรูปแบบที่หลากหลาย ซึ่งแต่ละกลุ่มผู้ผลิตเรียกชื่อรูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบพัฒนานี้ทั้งที่เหมือนกันและแตกต่างกันจากการสอบถามสายฝน ทองงาม ประธานกลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่กล่าวว่า “ชื่อที่เรียกรูปแบบของกระเปาะถือสุภาพสตรีนั้น ส่วนใหญ่จะตั้งชื่อรูปแบบกันเองภายในกลุ่มเพื่อสะดวกในการจดจำ ซึ่งชื่อรูปแบบได้มาจากลักษณะของผลิตภัณฑ์ที่ดูแล้วเหมือนหรือคล้ายกับสิ่งใดหรือเป็นลักษณะใดก็เรียกตามนั้น” (สายฝน ทองงาม, 2549: สัมภาษณ์)

จากการศึกษาพบว่า ชื่อรูปแบบของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบพัฒนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งกระเป๋าดึงสุภาพสตรีมีชื่อรูปแบบที่หลากหลาย ซึ่งแต่ละชื่อรูปแบบมีแนวทางของการเรียกชื่อ ดังนี้

1. กระเป๋าดึงสุภาพสตรีที่เรียกชื่อรูปแบบตามลักษณะของกระเป๋าดึงที่ผู้ผลิตมองเห็นทางกายภาพ มีรูปแบบดังนี้

1.1 กระเป๋าดึงสุภาพสตรีรูปแบบทรงอ้อม มี 3 รูปแบบ คือ ทรงอ้อมใหญ่ ทรงอ้อมกลาง ทรงอ้อมเล็กหรือทรงอ้อมเตี้ย และทรงอ้อมฝาเทิน

ภาพประกอบ 65 กระเป๋าดึงสุภาพสตรีรูปแบบทรงอ้อมใหญ่

ภาพประกอบ 66 กระเป๋าดึงสุภาพสตรีรูปแบบทรงอ้อมกลาง

ภาพประกอบ 67 กระเป๋าถือสุภาพสตรีรูปแบบทรงอ้อมเล็กหรือทรงอ้อมเตี้ย

ภาพประกอบ 68 กระเป๋าถือสุภาพสตรีรูปแบบทรงอ้อมเตี้ยผ่าเทิน

กระเป๋าถือสุภาพสตรีรูปแบบทรงอ้อมนี้มีลักษณะเด่น คือ ก้นสานลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ตัวกระเป๋ามีด้านกว้างยาวเป็น 1 ใน 3 ของด้านยาวโดยประมาณ นอกจากนี้ตัวกระเป๋ายังมีลักษณะป่องออกส่วนกลางกระเป๋าส่งตัวกระเป๋ามีทั้งแบบส่วนกลางป่องมากและป่องน้อย ถ้าป่องมากมักมีรูปทรงเตี้ยกว่าลักษณะที่ส่วนกลางป่องออกน้อย

การสาน มีทั้งสานลายทึบและลายยกดอก ปากกระเป๋าสวนมากเป็นวงรี มีห่วงหูสำหรับเกี่ยวหิ้วกระเป๋าส่งมีทั้งแบบห่วงหิ้วที่อยู่ขอบปากกระเป๋าด้านข้างและที่อยู่ด้านบนขอบปากกระเป๋าส่งห่วงหิ้วที่อยู่ด้านล่างขอบปากนิยมใช้หวายที่ชักเรียบแล้วใช้เหล็กหมาดเจาะ ใช้หวายร้อยผ่านให้เป็นห่วงขนาดห่วงให้เหมาะสมกับกระเป๋าส่ง และมัดหวายแบบมัดเวียนอีกทีหนึ่งโดยทำกระเป๋าส่ง

หนึ่งใบมีทั้งหมด 4 ห่วงหู ส่วนห่วงหูที่อยู่ด้านบนขอบปากกระเป๋านิยมใช้ลวดขัดกับด้ามปากกาแล้วเหลื่อมปลายทั้งสองข้าง นำปลายลวดทั้งสองมาฝังบนขอบกระเป๋าด้วยการใช้เหล็กหมาดเจาะนำก่อน แล้วใช้การร้อยหรือการถราช้างที่กลุ่มผู้ผลิตนิยมใช้กัน และใช้หวายที่ชักเรียบแล้วมัดแบบมัดเวียนปิดลวดให้สนิทกระเป๋านี้ใบทำห่วงหูเช่นนี้ 4 ห่วงหู ส่วนที่หิ้วจำนวน 2 อันใช้หวายหอมกลมเหลาปลายให้เรียบแบนสอดผ่านห่วงหูแล้วมัดหวายด้วยหวายชักเรียบแบบมัดเวียนยกดอก การทำหูหิ้วเช่นนี้เป็นลักษณะหูกีวรูปแบบเก่า

ภาพประกอบ 69 กระเป๋าสักสุภาพสตรีรูปแบบทรงอ้อม หูกีวแบบใหม่

เมื่อคราวสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร พร้อมด้วยพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีรัศมิ์ พระวรชายา ได้เสด็จมาตรวจเยี่ยมราษฎร ณ วัดยางทอง ตำบลบางเจ้าฉ่า เนื่องจากเกิดอุทกภัย จากพระดำริพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีรัศมิ์เกี่ยวกับรูปแบบของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ชนิดกระเป๋าสักสุภาพสตรีของกลุ่มผู้ผลิตทำให้เกิดรูปแบบหูกีวของกระเป๋าสักสุภาพสตรีใหม่ ๆ และพัฒนาตามแนวพระดำริของพระองค์ ดังนี้

ใช้หนังสำเร็จสีต่าง ๆ ประกอบร่วมกับห่วงโลหะยึดด้วยหมุดติดกับตัวกระเป๋าบริเวณขอบปากกระเป๋าลแล้วให้สายพลาสติกสีขาวพันด้วยเชือกไนลอนสีต่าง ๆ ให้แน่นใช้เป็นส่วนจับช่วงปลายสายพลาสติกทั้งสองข้างให้ร้อยด้วยลูกบิดหลากสีหลายลายในจำนวนตามการออกแบบของผู้ผลิต นำมาผูกยึดติดกับห่วงโลหะแล้วใช้ความร้อนทำให้เชือกไนลอนติดแน่นไม่เลื่อนหลุด ทำให้เกิดผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่แนวใหม่มากขึ้นนับแต่นั้นมา แต่การผลิตหูกีวแบบเดิมก็มีให้เห็นเช่นกัน ไม่ได้ยกเลิก

ภายในกระเป๋านำด้วยผ้าที่ตัดเย็บจากผ้าไหมฮิตาลีหรือผ้าไหมจีนมีลักษณะเป็นถุงที่สูงกว่าตัวกระเป๋านำ ใช้เชือกร้อยภายในตรงส่วนขอบปากกระเป๋านำเพื่อใช้รัดเปิดปิดเสมือนเป็นฝา

กระเป๋าและบางแบบมีฝาที่ใช้การสานลายทึบเหมือนตัวกระเป๋าปิดด้วยการใช้ห่วงขอเกี่ยวด้วยสลักไม้ ฝาที่เหลาคัลลายป็นปักผมบาง ๆ มักเรียกฝาเปิดปิดแบบนี้ว่า ฝาเทิน กระเป๋าดูรูปแบบทรงอ้อมนี้จะมี ความแตกต่างกันไปอย่างไรนั้นทั้งนี้ขึ้นอยู่กับผู้สั่งซื้อ

ผลิตภัณฑ์กระเป๋าดูรูปแบบทรงอ้อมนี้ สามารถพบเห็นได้ทุกกลุ่มผู้ผลิต แต่มีชื่อเรียกที่แตกต่างกันไปของแต่ละกลุ่มเพื่อความสะดวกในการจำรูปแบบและเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่ม นอกจากนี้กลุ่มผู้ผลิตแต่ละกลุ่มได้พัฒนาและสร้างสรรค์รูปแบบผลิตภัณฑ์กระเป๋าดูสุภาพสตรีให้มีความหลากหลายและแปลกตามากขึ้น รวมทั้งรับผลิตตามรูปแบบที่มีผู้สั่งซื้อต้องการทั้งในประเทศ และต่างประเทศ

1.2 กระเป๋าดูสุภาพสตรีรูปแบบทรงเหลี่ยม มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ทั้งสี่ ด้าน กระเป๋ารูปนี้มี 2 ลักษณะ คือ รูปแบบทรงเหลี่ยมทุกด้านและรูปแบบทรงเหลี่ยมข้างมน หูหิ้วมีทั้ง รูปแบบเก่าและรูปแบบใหม่

1.2.1 กระเป๋าดูสุภาพสตรีรูปแบบทรงเหลี่ยมทุกด้าน

ภาพประกอบ 70 กระเป๋าดูสุภาพสตรีรูปแบบทรงเหลี่ยมทุกด้าน หูหิ้วรูปแบบเก่า

กระเป๋าดูสุภาพสตรีรูปแบบทรงเหลี่ยมทุกด้าน หูหิ้วรูปแบบรูปแบบเก่า มีลักษณะเด่น คือ ก้นกระเป๋าคือเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีความยาวเป็น 3 เท่าของด้านกว้าง ความสูงแตกต่างกันไปตามรูปแบบของกระเป๋า ตัวกระเป๋ามักสานเป็นลายทึบ มีปากเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขอบปากกระเป๋ามีการตกแต่งด้วยการผูกหรือมัดหรือถักหยาวยที่ชักเรียดแล้วเป็นลายจูงนางเพื่อยึดขอบปากกระเป๋าให้ติดกับตัวกระเป๋าอย่างดี ภายในตัวกระเป๋ามีถุงผ้าที่ตัดเย็บผ้าเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ตามลักษณะของกระเป๋า มีความกว้าง ความยาวน้อยกว่าตัวผลิตภัณฑ์เล็กน้อย ผ้าที่ใช้นิยมใช้ผ้าไหม

อิตาลี ผ้าไหมจีนและผ้าอื่น ๆ ตามการสั่งทำ ปากถุงมีเชือกใช้รัดสำหรับเป็นฝาเปิดปิด ที่ชายเชือกร้อยด้วยลูกปัดกลมและแบนสลับกันจำนวนพองามนิยมใช้ลูกปัดที่ทำมาจากไม้ และกะลามะพร้าว หนูหัวกระเป๋ามีการผลิตเป็น 2 แบบ คือ ห่วงหูอยู่ด้านข้างขอบปากกระเป๋ และห่วงหูอยู่ด้านบนขอบปากกระเป๋

ห่วงหูแบบอยู่ด้านข้างขอบปากกระเป๋ นิยมทำด้วยหวายหอมที่ชักเรียบแล้ว ใช้เหล็กหมาดเจาะนำตรงขอบล่างของขอบปากกระเป๋ 2 รูห่างกันประมาณ ใช้หวายที่ชักเรียบสอดผ่านรูที่เจาะนำไว้ โดยให้หวายส่วนที่อยู่ด้านในกระเป๋แนติดกับตัวกระเป๋ด้านใน ส่วนหวายที่สอดไว้ด้านนอกกระเป๋ให้ห่างจากตัวกระเป๋ด้านนอกเล็กน้อย จากนั้นนำหวายชักเรียบที่เหลือมัดหวายเพื่อปิดหวายในช่วงแรกด้วยการมัดหวายแบบมัดเวียนจึงจะได้ห่วงหูหนึ่งห่วงให้ทำห่วงที่สองในลักษณะเดียวกันโดยทำลักษณะนี้จำนวน 3 จุด ซึ่งกระเป๋หนึ่งใบต้องทำทั้งหมด 4 จุด แต่ละจุดต้องอยู่ ตรงข้ามกัน กระเป๋บางแบบทำห่วงหูเพียงหนึ่งห่วงต่อหนึ่งจุดก็มี ขึ้นอยู่กับรูปแบบของกระเป๋ ส่วนหนูหัวใช้หวายกลมมีความยาวเท่ากันสองเส้น มาเหลาปลายให้แบนนำมาสอดลอดห่วงหูที่ทำติดไว้กับตัวกระเป๋อัดปลายมาประกบกันส่วนเริ่มต้นเหลา ใช้หวายที่ชักเรียบแล้วมัดมัดเวียนปิดหวายกลมโดยเริ่มจากนำเหล็กหมาดเจาะนำส่วนปลายหวายกลม แล้วนำปลายหวายที่ชักเรียบเหลาให้แหลมสอดเข้าไปบริเวณรอยเจาะนำนั้นแล้วยึดด้วยกาวร้อนหรือกาวตราช่างให้แห้งจากนั้นจึงมัดหวายเวียนปิดหวายกลมให้มีติดจากปลายข้างหนึ่งของหวายกลมไปหาปลายอีกข้างหนึ่งให้ปฏิบัติการสอดปลายหวายกลมกับห่วงหูอีกข้างหนึ่งโดยปฏิบัติเช่นเดียวกับการเริ่มต้นปฏิบัติหนูหัว โดยปฏิบัติเช่นนี้เหมือนกันทั้งสองเส้นหรือสองหนูหัว

ห่วงหูแบบอยู่ด้านบนขอบปากกระเป๋ ใช้ลวดมาขัดกับวัตถุกลมให้เป็นห่วงเหลื่อมปลายลวดไว้ทั้งสองปลาย นำปลายมายึดกับขอบปากกระเป๋ด้านบนด้วยการใช้เหล็กหมาดเจาะนำ จึงนำปลายลวดแทงลงไปและยึดให้ลวดติดกับขอบปากกระเป๋ด้วยกาวร้อนหรือกาวตราช่าง ใช้หวายที่ชักเรียบมัดแบบมัดเวียนเพื่อปิดลวดให้มีติด ส่วนหนูหัวให้ปฏิบัติเช่นเดียวกับห่วงหูแบบอยู่ด้านข้างขอบปากกระเป๋

ภาพประกอบ 71 กระเป๋าทอสุภาพสตรีรูปแบบทรงเหลี่ยม หูหิ้วรูปแบบใหม่ 1

ภาพประกอบ 72 กระเป๋าทอสุภาพสตรีรูปแบบทรงเหลี่ยม หูหิ้วรูปแบบใหม่ 2

ส่วนกระเป๋าทอรูปแบบทรงเหลี่ยมทุกด้าน ได้รับการพัฒนาในส่วนของหูหิ้ว นั้น แต่ยังคงรูปแบบเหมือนกับกระเป๋าทอหูหิ้วรูปแบบเก่า โดยพัฒนาตามแนวพระดำริของพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีรัศมิ์ พระวรชายาในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ซึ่งแบบที่พัฒนานี้ได้นำวัสดุอื่น ๆ มาผลิตเป็นหูหิ้วแทนการใช้หวาย หรือนำวัสดุอื่น ๆ มาตกแต่งเพิ่มเติมเข้าวัสดุเหล่านั้นได้แก่ ลูกปัดหลากสีทั้งแบบที่ผลิตจากไม้ และพลาสติก มีทั้งแบบสีพื้นและลวดลายหลากสี สายพลาสติกใส เชือกไนลอน ห่วงเหล็กและหนังสังเคราะห์สีต่าง ๆ การสร้างสรรค์หูหิ้วรูปแบบใหม่ มีดังนี้

นำหนังมาตัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าปลายทั้งสองตัดให้เฉียงปลายแหลม มาเย็บติดกับขอบปากกระเป๋าทิ้งสี่จุดด้วยหมุดโลหะทั้งสี่เงินและสีดำให้ปลายหนังทั้งสองข้างเย็บติดกันแน่นขอบปากกระเป๋ายู่ระหว่างกลาง นำห่วงโลหะสอดไว้กลางก่อนเย็บหนังติดกับขอบปากกระเป๋านิยมปฏิบัติลักษณะเช่นนี้ทั้งสี่จุดต่อกระเป๋านึ่งใบ บางแบบนำหนังมาเย็บปิดขอบปากกระเป๋าทิ้งให้ผลิตภัณฑ์แปลกตา

ส่วนที่หิ้วนำท่อพลาสติกใสสองเส้นที่มีความยาวเท่ากันประมาณ 6-7 นิ้ว หรือมากกว่าหรือน้อยกว่าขึ้นอยู่กับแบบของกระเป๋าทือ พันด้วยเชือกไนลอนปิดไม่ให้เห็นท่อพลาสติกใส ปฏิบัติเช่นนี้ทั้งสองเส้น นำเชือกไนลอนสีเดียวกับที่พันท่อพลาสติกใสมาผูกติดกับห่วงโลหะที่สอดไว้กับหนังด้านหนึ่งแล้วใช้ความร้อนให้เชือกไนลอนติดแน่น นำลูกบิดหลากสีมาร้อยในลักษณะต่างๆ กันตามการออกแบบ สลับสีให้สวยงาม ส่วนเชือกไนลอนที่เหลือให้สอดผ่านท่อพลาสติกที่พันเชือกไนลอนไว้แล้วไปยังอีกด้านหนึ่ง นำลูกบิดสีเดียวกับด้านแรกร้อยสลับสีให้เหมือนกับด้านแรกและนำปลายเชือกที่เหลือมาผูกติดกับห่วงโลหะอีกด้านหนึ่งให้แน่น ใช้ความร้อนปลายเชือกไนลอนที่เหลือจากการผูกให้ติดกันแน่นจึงได้หิ้วหนึ่งข้าง แล้วให้ปฏิบัติลักษณะเดียวกันนี้อีกข้างหนึ่งจึงได้หิ้วแบบพัฒนาทั้งสองหิ้วต่อกระเป๋านึ่งใบ พบเห็นได้ทั่วไปในศูนย์แสดงสินค้าชุมชน

นอกจากนี้ ห่วงหิ้วยังมีการพัฒนานำแบบเก่ามาผสมผสานใหม่ โดยการนำหวาย กลมผ่าครึ่งมาผลิตลักษณะข้างสิงห์ของกระบุงแต่ปรับขนาดให้เล็กลงเพื่อเป็นห่วงสำหรับร้อยหิ้วโดยนำห่วงพลาสติกกลมหรือห่วงไม้กลึงกลมมาใส่ไว้ก่อนมัดหวายเวียน โดยให้ส่วนที่เป็นห่วงอยู่ด้านบนขอบปากกระเป๋าด้านปลายเรียวเล็กให้ติดบริเวณตัวกระเป๋านำหวายที่ซีกเรียดมาผูกหรือมัดหวายลักษณะข้างสิงห์ของกระบุงด้วยลายผูกหักคอ ให้ส่วนห่วงติดกับตัวกระเป๋าบบริเวณใกล้ขอบปากกระเป๋าดโดยมัดหวายลายหัวแมลงวัน ส่วนที่หิ้วและส่วนประกอบอื่น ๆ ของที่หิ้วปฏิบัติเหมือนกับแบบหิ้วกระเป๋าแบบอื่น ๆ ที่เป็นหิ้วรูปแบบใหม่ ผลิตภัณฑ์กระเป๋าทือสุภาพสตรีทรงแบนชนิดเหลี่ยมที่มีรูปแบบใหม่ 2 นี้พบได้ที่กลุ่มสานศิลป์บางเจ้าฉ่าที่มีพรชัย บุญริน เป็นประธานกลุ่ม หรือที่ศูนย์แสดงผลิตภัณฑ์ชุมชนองค์การบริหารส่วนจังหวัดอ่างทอง ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง

1.2.2 กระเป๋าทือสุภาพสตรีรูปแบบทรงเหลี่ยมข้างมน มีลักษณะเด่น คือ มีก้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ด้านข้างกระเป๋ามีลักษณะโค้งมนไม่เป็นเหลี่ยมตลอดทั้งใบ มีหิ้ว 2 แบบ เช่นเดียวกับกระเป๋าทือสุภาพสตรีรูปแบบทรงเหลี่ยมทุกด้าน คือ มีหิ้วรูปแบบเก่าและหิ้วรูปแบบใหม่

ภาพประกอบ 73 กระเป๋าดึงสุภาพสตรีรูปแบบทรงเหลี่ยมข้างมน หูหิ้วแบบเก่า

ภาพประกอบ 74 กระเป๋าดึงสุภาพสตรีรูปแบบทรงเหลี่ยมข้างมน หูหิ้วแบบใหม่ 1

ภาพประกอบ 75 กระเป๋าดึงสุภาพสตรีรูปแบบทรงแบนข้างมนมีหูหิ้วและไม่มีหูหิ้ว ทรงออกแบบ

กระเป๋ากลึงสุภาพสตรีรูปแบบทรงแบนข้างมน มีทั้งรูปแบบมีหูหิ้วและไม่มีหูหิ้ว ส่วนรูปแบบที่มีหูหิ้วมี 2 รูปแบบ คือ หูหิ้วรูปแบบเก่าและหูหิ้วรูปแบบใหม่

1) กระเป๋ากลึงสุภาพสตรีรูปแบบทรงแบนข้างมนหูหิ้วรูปแบบเก่า ลักษณะโดยทั่วไปเป็นกระเป๋ารูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีขนาดหลายขนาด ทั้งขนาดใหญ่ที่มีความยาวเกือบสองเท่าของความกว้าง และแบบที่มีความยาวเกือบเท่ากับความกว้าง กันเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ด้านข้างจากกันเป็นรูปสี่เหลี่ยม และโค้งมนตั้งแต่ส่วนกลางกระเป๋าค้นขึ้นไปถึงปากกระเป๋าค้น ส่วนปากกระเป๋าค้นทั้งแบบที่มีความยาวเท่ากับส่วนกันกระเป๋าค้นและแบบที่มีความยาวมากกว่าส่วนกันกระเป๋าค้นหรือเรียกว่าปากบาน ส่วนหูหิ้วแบบดั้งเดิมมี 3 แบบ คือ แบบห่วงห้อยอยู่ด้านบนขอบปากกระเป๋าค้น แบบห่วงหิ้วอยู่ด้านข้าง และแบบหูหิ้วเจาะติดอยู่กับขอบปากกระเป๋าค้น

- หูหิ้วแบบห่วงห้อยอยู่ด้านบนขอบปากกระเป๋าค้น นิยมทำจากลวดที่ยึดติดกับขอบปากกระเป๋าค้นแล้วนำหวายที่ชักเรียบแล้วขนาดเล็กมามัดแบบมัดเวียนปิดลวดให้มิด ส่วนที่หิ้วผลิตจากหวายกลมผลิตในลักษณะเดียวกับหูหิ้วกระเป๋ากลึงสุภาพสตรีรูปแบบทรงแบนชนิดเหลี่ยม

- หูหิ้วแบบห่วงหิ้วอยู่ด้านข้าง เป็นหูหิ้วที่ผลิตจากการนำหวายกลมมายึดติดด้านข้างกระเป๋ากลึง โดยให้ปลายทั้งสองข้างของหวายกลมที่ยึดติดกับตัวกระเป๋าค้นนั้นจะปาดให้แบนเรียบและดัดโค้งปลายมาประกบกับส่วนเหนือขึ้นมารอยปาดนั้น นำหวายที่ชักเรียบแล้วมามัดหรือผูกแบบมัดเวียนตลอดเส้นหวายกลมทั้งสองเส้นจะได้ห่วงหิ้วทั้งสี่ข้าง นำหวายกลมผลิตเป็นส่วนที่หิ้วปาดส่วนปลายหวายทั้งสองข้างทั้งสองเส้นหวายนำปลายหวายสอดตลอดผ่านห่วงหิ้วที่ผลิตช่วงแรกและยึดปลายหวายให้ติดกับส่วนกลมที่ไม่ได้ปาดออกด้วยการนำหวายที่ชักเรียบแล้วมามัดแบบมัดเวียนตลอดเส้นหวายกลม ปฏิบัติเช่นนี้ทั้งสองเส้นจึงได้ส่วนที่หิ้วของกระเป๋าค้นที่มีหูหิ้วแบบนี้

- หูหิ้วแบบเจาะติดอยู่กับตัวขอบปากกระเป๋าค้น เป็นหูหิ้วที่มีมาดั้งเดิมโดยนำเหล็กหมาดเจาะเนื้อกระเป๋าค้นและนำหวายกลมปาดส่วนปลายออกให้แบนเรียบ สอดตลอดผ่านรูที่เจาะ นำส่วนปลายที่สอดนั้นมาประกบกับส่วนกลมตรงบริเวณที่เริ่มต้นปาดเนื้อหวายทิ้ง ใช้หวายที่ชักเรียบแล้วมามัดแบบมัดเวียนตลอดเส้นหวายกลมโดยให้ปลายหวายกลมอีกด้านหนึ่งมายึดติดกับตัวกระเป๋าค้นในลักษณะเดียวกับครั้งแรกโดยให้หวายกลมหนึ่งเส้นอยู่ด้านเดียวกัน ปฏิบัติเช่นเหมือนกันอีกด้านหนึ่งของตัวกระเป๋าค้น

2) กระเป๋ากลึงสุภาพสตรีรูปแบบทรงแบนข้างมนมีหูหิ้วรูปแบบใหม่ ลักษณะโดยทั่วไปของกระเป๋าค้นเมื่อมองด้านข้างเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีกันเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ตัวกระเป๋าค้นมีการสานเหมือนกระเป๋าค้นแบบดั้งเดิม แต่ดัดแปลงของหูหิ้วให้มีความแตกต่างจากเดิม คือ มีการผลิตส่วนหูหิ้วเหมือนกับกระเป๋ากลึงสุภาพสตรีรูปแบบพัฒนาชนิดอื่น ๆ และพบเห็นได้จากกลุ่มผู้ผลิตเครื่องจักสานไม้ไผ่ทุกกลุ่มที่ได้สำรวจศึกษา

1.3 กระเป๋าถือสุภาพสตรีรูปแบบทรงปากบาน เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะเด่นที่ปาก กระเป๋ามีความยาวมากกว่าส่วนก้น แต่กระเป๋ารูปแบบทรงปากบานนี้มีความแตกต่างกันตามลักษณะของหูหิ้วและการเปิดปิดที่ปากกระเป๋าทำให้ผลิตภัณฑ์รูปแบบนี้มีความหลากหลาย ดังนี้

ภาพประกอบ 76 กระเป๋าถือสุภาพสตรีรูปแบบทรงปากบาน แบบเปิดปิดด้วยสลักไม้ไผ่

ภาพประกอบ 77 กระเป๋าถือสุภาพสตรีรูปแบบทรงปากบาน แบบเปิดปิดด้วยเชือกถูด

ภาพประกอบ 78 กระเป๋าสถิตสุภาพสตรีรูปแบบทรงปากบาน แบบเปิดปิดด้วยซิปและห่วงคล้องลูกบิด

กระเป๋าสถิตรูปแบบทรงปากบานนี้ เป็นกระเป๋าสถิตที่ถือว่ามีความใหญ่ มีรูปแบบสมัยใหม่ผสมผสานของลักษณะของเก่าเข้าไปด้วยทำให้ดูกลมกลืนไม่แปลกแยก กันกระเป๋ามีรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ตัวกระเป๋ามักสานลายทึบโดยสานให้ตัวกระเป๋ายาวออกไปจนถึงปากกระเป๋ามีทั้งแบบบานออกเล็กน้อยหรือสานให้ก้นกับปากกระเป๋ามีขนาดเท่ากัน หูหิ้วของกระเป๋ารูปแบบนี้มีหลายลักษณะดังนี้

1.3.1 หูที่ทำด้วยหวายกลมพันด้วยหวายชักเรียดเหมือนแบบที่หนึ่งแต่ห่วงห้อยอยู่ด้านข้างของขอบกระเป๋ โดยห่วงหูเป็นทำจากหวายกลมที่พันด้วยหวายชักเรียดแล้วยึดติดกับตัวกระเป๋าดังแต่กันกระเป๋ามาถึงขอบกระเป๋าส่งทำเป็นห่วงสำหรับไว้ใช้เกี่ยวกับหูหิ้วของกระเป๋

1.3.2 หูหิ้วที่มีลักษณะเหมือนกับหูหิ้วแบบที่หนึ่งทุกประการ เป็นหูหิ้วแบบดั้งเดิมโดยปลายทั้งสองเกี่ยวยึดกับห่วงหูที่อยู่ข้างตัวกระเป๋ายึดติดกับขอบปากกระเป๋ โดยห่วงหูทำจากหวายที่ชักเรียดเจาะสองรูที่ตัวกระเป๋าสอดหวายผ่านรูที่เจาะสองรอบผูกหวายให้ยึดติดกับตัวกระเป๋และมัดหวายแบบมัดเวียนปฏิบัติเช่นนี้สองจุดต่อหูหิ้วหนึ่งข้าง คล้องปลายหวายกลมที่เหลาเรียบสอดโค้งผ่านช่องห่วงหู แล้วมัดด้วยหวายชักเรียดแบบหวายเวียนจากด้านหนึ่งไปอีกด้านหนึ่งต่อหูหิ้วหนึ่งข้างปฏิบัติเช่นนี้สองข้าง

1.3.3 หูหิ้วรูปแบบใหม่ เป็นหูหิ้วที่เหมือนกับกระเป๋าสถิตสุภาพสตรีแบบอื่น ๆ ที่ได้รับการพัฒนาตามพระดำริในการออกแบบโดยพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีรัศมิ์ พระวรชายาใน สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามกุฎราชกุมาร

1.3.4 หูหิ้วแบบใหม่ต่อยอดจากแบบของพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีรัศมิ์ พระวรชายาในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามกุฎราชกุมาร โดยมีหูหิ้วเหมือนกับแบบของพระองค์ท่านแต่ห่วงหูทำจากหวายกลมผ่าครึ่ง ด้านบนหวายกลมขนาดเท่าเดิมและเหลาให้ปลายแหลม ยาว

ประมาณ 1-2 นิ้ว มัดหวายด้วยหวายชักเรียดแบบมัดเวียน นำมาติดที่ขอบปากกระเป๋าช้างละสองอัน โดยให้ส่วนกลายกลมขนาดเท่าเดิม อยู่ด้านบนขอบกระเป๋ ปลายแหลมยึดกับตัวกระเป๋ ด้วยการมัดหวายแบบหัวแมลงวัน ปลายด้านบนทำเป็นห่วงหู นำห่วงกลมที่ทำจากพลาสติกหรือไม้มาคล้องเข้ากับห่วงหูและมัดห่วงหูด้วยหวายชักเรียดยึดห่วงให้ติดกับขอบปากกระเป๋

ภายในกระเป๋ วัสดุที่ทำจากผ้าไหมทั้งไหมitaliaและผ้าไหมจีน ปากกระเป๋ามีวิธีการเปิดปิด 4 แบบ คือ

1) แบบเปิดปิดด้วยสลักไม้ไผ่ที่เหลาให้ลักษณะเหมือนปิ่นปักผมอย่างสวยงามใช้สำหรับขัดกับห่วงที่ขอบปากกระเป๋

2) แบบเปิดปิดด้วยซิปภายในและปิดปากกระเป๋ด้วยห่วงคล้องลูกบิด

3) แบบใช้เชือกผูกเปิดปิดเสมือนเป็นฝากระเป๋ ายเชือกร้อยด้วยลูกบิดไม้และกลามะพร้าวขัดกลมขนาดเล็กกว่าเม็ดกระดุมทำให้กระเป๋ มีความสวยงามยิ่งขึ้น

กระเป๋ ื่อรูปแบบนี้ เป็นกระเป๋ ที่พบเห็นได้เพียงบางกลุ่มผู้ผลิตเท่านั้นรูปแบบดั้งเดิมพบเห็นได้จากกลุ่มสตรีสหกรณ์ตำบลบางเจ้าฉ่าที่มีเรณู ทองงาม เป็นประธานกลุ่ม แต่ในปัจจุบันนี้มีผลิตไม่มากนัก ส่วนรูปแบบการเปิดปิดที่ใช้ทั้งแบบซิปและห่วงคล้องลูกบิดพบได้จากกลุ่มสานศิลป์บางเจ้าฉ่า ที่มีพรชัย บุญรื่น เป็นประธานกลุ่มที่มีการพัฒนารูปแบบของผลิตภัณฑ์ไม้ได้หยุดนิ่ง ผลิตภัณฑ์กระเป๋ ื่อสุภาพสตรีรูปแบบนี้นิยมผลิตในระยะแรก ๆ และต่อมามีการเปลี่ยนแปลงไปตามการสั่งซื้อ

1.4 กระเป๋ ื่อรูปแบบทรงฟักทองพู เป็นรูปแบบที่ได้รับการออกแบบจากกลุ่มผู้ผลิตอีกรูปแบบหนึ่ง ส่วนหูหิ้วมีทั้งแบบดั้งเดิมและแบบพัฒนาเช่นเดียวกับผลิตภัณฑ์กระเป๋ ื่อรูปแบบอื่น

ภาพประกอบ 79 กระเป๋ ื่อสุภาพสตรีรูปแบบทรงฟักทองพู หูหิ้วรูปแบบเก่า

ภาพประกอบ 80 กระเป๋าดือสุภาพสตรีรูปแบบทรงฟักทองพู หูหิ้วรูปแบบใหม่

กระเป๋าดือรูปแบบนี้ เป็นรูปแบบที่ง่ายต่อการสานและการสร้างโมเดลหรือรองที่ใช้สำหรับสาน แต่รูปแบบทรงกลมนี้มีก้นกระเป๋าคือเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสที่แตกต่างกว่ากระเป๋ารูปแบบอื่น ตกแต่งด้วยหวายกลมพันด้วยหวายชักเรียดอย่างประณีต ตัวกระเป๋าสานเป็นลายทึบ ตกแต่งขอบปากกระเป๋าด้วยการใช้หวายชักเรียดผูกเป็นลายจูงนาง ภายในบุผ้าเพื่อเสริมความสวยงามใช้เชือกสำหรับรูดเพื่อเปิดปิดเหมือนเป็นฝากระเป๋าคายเชือกประดับร้อยด้วยลูกปัดไม้สลักกับกะลามะพร้าวที่ขัดกลมขนาดเล็กกว่าเม็ดกระดุมสร้างความสวยงามให้เชือกได้อย่างดี บางแบบบุผ้าอย่างเดียวไม่ทำฝากระเป๋าคาย

หูหิ้วกระเป๋ามีสองแบบ คือ หูหิ้วรูปแบบเก่าและหูหิ้วรูปแบบใหม่ มีลักษณะดังนี้

- 1) หูหิ้วแบบเก่า ห่วงหูทำจากหวายกลมที่พันด้วยหวายชักเรียดอย่างประณีต เกี่ยวกับห่วงหูที่นิยมผลิตมีสองแบบ คือ แบบที่หนึ่งทำจากหวายชักเรียดเจาะยึดติดอยู่ด้านล่างของขอบปากกระเป๋าคาย แบบที่สองใช้ลวดทำห่วงโดยขดให้มีขนาดเท่ากับด้ามปากกาเจาะยึดติดที่สันของขอบปากกระเป๋าคายแล้วใช้หวายชักเรียดพันปิดลวดอย่างประณีต หูหิ้วของกระเป๋าคายบางแบบมักใช้วิธีการถักด้วยหวายชักเรียดเป็นลวดลายเพิ่มความสวยงามให้กับกระเป๋ามากยิ่งขึ้น ความโค้งงอของหูหิ้วมีความแตกต่างกันไปตามลักษณะของรูปแบบ กล่าวคือ ถ้ากระเป๋าดือมีรูปทรงกลมสูงนิยมผลิตหูหิ้วให้โค้งสูง และถ้ากระเป๋าดือมีรูปทรงกลมเตี้ยนิยมผลิตหูหิ้วให้โค้งกว้างแต่เตี้ยตามลักษณะของกระเป๋าคาย
- 2) หูหิ้วแบบใหม่ ห่วงหูทำจากการนำลวดมาขดเหมือนกันห่วงหูแบบดั้งเดิม แต่ใช้เชือกไนลอนมาพันปิดลวดให้มีลักษณะเหมือนเชือกต้องเป็นสีเดียวกับเชือกไนลอนที่นำมาทำที่หิ้ว ซึ่งที่หิ้วนิยมผลิตเหมือนกับที่หิ้วกระเป๋าคายแบบอื่น ๆ ที่เป็นแบบตามพระดำริของพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีรัศมิ์

พระวรชายาในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมารที่ทรงนำมาพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มผู้ผลิตในตำบลนี้

กระเป๋าดูรูปแบบทรงกลมนี้มักพบได้ทั่วไปจากกลุ่มสตรีสหกรณ์ตำบลบางเจ้าฉ่า โดยมีเรณู ทองงาม เป็นประธานกลุ่ม กลุ่มสานศิลป์บางเจ้าฉ่าที่มีพรชัย บุญรื่น เป็นประธานกลุ่ม กลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่ที่มีพนัชร จิตรักษ์ เป็นประธานกลุ่ม อาชีพจักสานไม้ไผ่บางเจ้าฉ่าที่มีสิริวัตรม สิงห์บุญ เป็นประธานกลุ่ม กลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่ที่มีมาลี เรืองงาม เป็นประธานกลุ่มและกลุ่มอาชีพจักสานที่มีโสภี บำรุงศิลป์ เป็นประธานกลุ่ม กลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่เป็นกลุ่มที่พัฒนารูปแบบทรงกลมให้เป็นลงตรงกลางป่องเล็กน้อยจึงเรียกกระเป๋ารูปแบบนี้ว่า “รูปแบบทรงลูกจัน” โดยกลุ่มนี้มีสายฝน ทองงาม เป็นประธานกลุ่มส่วนกลุ่มอิสระของบ้านเย็น ชูช่างไม่พบเห็นรูปแบบนี้

1.5 กระเป๋าดูรูปแบบทรงฟักทอง เป็นรูปแบบที่พัฒนาจากกระเป๋าดูรูปแบบทรงกลมให้มีลักษณะแปลกและที่เด่นชัดได้แก่ การทำรูปแบบทรงเลียนแบบฟักทอง

ภาพประกอบ 81 กระเป๋าดูสุภาพสตรีรูปแบบทรงฟักทอง หูหิ้วรูปแบบเก่า

ภาพประกอบ 82 กระเป๋าลือสุภาพสตรีรูปแบบทรงฟักทอง หูหิ้วแบบใหม่

กระเป๋าลือรูปแบบทรงฟักทองนี้ มีลักษณะเด่น คือ บริเวณส่วนตัวกระเป๋าการนูน และเว้าสลับกันเหมือนกับฟักทอง มักสานตัวกระเป๋าเป็นลายทึบ กันมีทั้งแบบกลมและสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีหลายขนาด ในขณะทำการสานต้องเพิ่มเส้นตอกในแนวตั้งเพื่อให้การสานสามารถทำเว้าหรือทำรอย ยักเข้าด้านในด้านสะดวก ห่วงหูหิ้วของกระเป๋ารูปแบบนี้มีสองแบบเช่นเดียวกับกระเป๋าลือรูปแบบ ฟักทองหู คือ แบบเก่าและแบบใหม่ ดังนี้

1) ห่วงหูหิ้วแบบเก่า นิยมทำจากลวดขัดเป็นวงมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ด้ามปากกาให้เหลือไว้ทั้งสองข้าง นำลวดที่ขดมาติดตรงขอบสันของปากกระเป๋าด้วยการใช้เหล็กหมาด เจาะนำก่อน นำปลายลวดที่เหลือแทงลงตรงรอยที่เจาะนำไว้ ให้การร่อนตราข้างช่วยยึดให้ลวดติดกับ ขอบปากกระเป๋า ปิดเส้นลวดด้วยหวายที่ผ่านการซักเรียบร้อยแล้ว มัดหวายแบบมัดเวียนอย่างประณีต

2) ห่วงหูหิ้วแบบใหม่ นิยมใช้เส้นลวดผลิตเป็นห่วงหูหิ้วเช่นเดียวกับแบบดั้งเดิมแต่ ใช้เชือกไนลอนให้สีกลมกลืนกับลายสานมามัดเวียนปิดเส้นแทนการใช้หวายซักเรียบ และห่วงหูหิ้วที่ทำ จากหนังเทียมมีสีกลมกลืนกับลายสาน ยึดติดกับตัวกระเป๋าบริเวณขอบปากกระเป๋าด้วยหมุดใช้ห่วง โลหะคล้องสอดเข้ากับหนังเทียม

ส่วนที่หิ้วของกระเป๋าลือมีสองแบบเหมือนกับกระเป๋ารูปแบบทรงกลมเช่นเดียวกัน คือ ที่หิ้วแบบเก่า และแบบใหม่ โดยแบบดั้งเดิมนิยมทำด้วยหวายหอมกลมดัดโค้งรับกันทั้งสองหู ปลายทั้งสองเกี่ยวยึดติดกับห่วงหูปิดรอยด้วยการใช้หวายซักเรียบพันเก็บด้วยความประณีต บริเวณที่ จับของหูหิ้วนิยมถักหวายเป็นลายดอกเพิ่มความสวยงามให้กับกระเป๋าได้ดี และแบบที่หิ้วพัฒนาใช้ สายพลาสติกใสพันด้วยเชือกไนลอนสีเดียวกับที่ใช้พันปิดเส้นลวดที่ทำห่วงหู ให้พันเชือกไนลอนปิดสาย

พลาสติกใสให้มัดชิดให้เหลือปลายเชือกในลอนไว้ทั้งสองปลายเพื่อนำลูกบิดหลากสีมาร้อยแล้วจึงนำปลายทั้งสองข้างมามัดติดกับห่วงหูที่เตรียมไว้แล้ว

ภายในบุด้วยผ้าที่ตัดเย็บเป็นถุงอย่างสวยงาม ใช้เชือกเทปล่อนร้อยภายในถุง บริเวณใกล้ขอบปากกระเป๋าส่งเพื่อใช้ในการรูดเปิดปิดสำหรับเป็นฝากระเป๋าส่ง ชายเชือกทั้งสองสายร้อยด้วยลูกบิดไม้สลับกับกะลามะพร้าว ที่ขัดกลมให้มีลักษณะเหมือนกับเม็ดกระดุมแต่มีขนาดเล็กกว่า ห้อยตุงตั้งสวยงาม

ผลิตภัณฑ์รูปแบบนี้มักพบเห็นได้จากกลุ่มผู้ผลิตเกือบทุกกลุ่ม ส่วนของกลุ่มอิสระของบ้านเย็น ชูช่วง ไม่พบผลิตภัณฑ์รูปแบบนี้

1.6 กระเป๋าส่งรูปแบบทรงถุงเงิน เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีการพัฒนารูปแบบจากทรงเหลี่ยมให้มีรูปลักษณะที่แปลกตาและน่าสนใจ

ภาพประกอบ 83 กระเป๋าส่งสุภาพสตรีรูปแบบทรงถุงเงิน หูหิ้วรูปแบบเก่า

ภาพประกอบ 84 กระเป๋าส่งสุภาพสตรีรูปแบบทรงถุงเงิน หูหิ้วรูปแบบใหม่

กระเป๋าดูรูปแบบทรงถุงเงินนี้ เป็นรูปแบบที่ได้รับการพัฒนามาจากรูปแบบทรงแบนให้มีลักษณะที่ดูทันสมัยมากขึ้น กระเป๋าแบบนี้ส่วนกันเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าโดยใช้ตอกป็นเส้นมีขนาดใหญ่สานสลับกับตอกป็นขนาดเล็กซึ่งเรียกตอกป็นขนาดเล็กว่า ตอกย่น เพราะเป็นตอกที่ใช้สำหรับในการสานขึ้นตัวกระเป๋าต่อไปส่วนตอกป็นขนาดใหญ่ใช้สานเพียงพื่นกันกระเป๋านั้น ตัวกระเป๋ารูปแบบนี้มักสานเป็นลายทึบทั้งใบแตกต่างกันไปตามสีสันของเส้นตอกไหมที่ย้อมสีต่าง ๆ กัน ตกแต่งขอบปากกระเป๋าด้วยหวายชักเรียดแล้วมาผูกเป็นลายจูงนางอย่างประณีต แปะทับรอยเจาะด้านล่างของขอบปากด้วยเส้นหวายชักเรียดอีกเส้นหนึ่ง

หูหิ้วกระเป๋ามีสองแบบเช่นเดียวกับกระเป๋ารูปแบบอื่น ๆ ซึ่งรูปแบบเก๋านิยมทำด้วยหวายกลมพันด้วยหวายชักเรียดอย่างประณีตบางแบบหูหิ้วมีการพันให้เกิดเป็นลายยกดอก ปลายหวายเกี่ยวกับห่วงหูที่เจาะอยู่ด้านล่างของขอบปากกระเป๋ที่ทำจากหวายชักเรียดพันทับด้วยหวายชักเรียดอีกทีหนึ่ง ส่วนหูหิ้วรูปแบบใหม่ห่วงหูใช้ห่วงโลหะสอดคล้องด้วยหนังเทียมยึดให้แน่นกับตัวกระเป๋าบริเวณขอบปากกระเป๋าดตรงด้านกว้างของกระเป๋าด้วยหมุดโลหะ

ภายในตัวกระเป๋าด้วยผ้าที่ตัดเย็บด้วยผ้าไหมอิตาลีบ้าง ผ้าไหมจีนบ้าง บริเวณปากกระเป๋าดตัดเย็บเป็นถุงที่มีเชือกเทปเลื่อนใช้สำหรับรูดแล้วเกิดเป็นดอกสวยงาม การรูดเป็นวิธีการเปิดปิดปากกระเป๋าดเสมือนว่าเป็นฝากกระเป๋าด ชายเชือกร้อยด้วยลูกปัดไม้เป็นตุ้ดตุ้ดสลับกับลูกปัดที่ผลิตจากกะลามะพร้าวที่ขัดกลึงจนมีขนาดเหมือนกับเม็ดกระดุมเลื้อช่วยเสริมให้กระเป๋าดมีความสวยงามอย่างยิ่ง

ผลิตภัณฑ์กระเป๋าดูรูปแบบถุงเงินนี้ เป็นผลิตภัณฑ์ที่ได้รับความนิยมอย่างมาก เพราะมีการสั่งซื้อจากต่างประเทศอย่างมากทั้งกลุ่มสตรีสหกรณ์ตำบลบางเจ้าฉ่ามีเรณู ทองงามเป็นประธานกลุ่ม กลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่ที่มีศิริวิทย์ สิงห์บุญ เป็นประธานกลุ่ม และกลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่ที่มีสายฝน ทองงามเป็นประธานกลุ่ม ผลิตภัณฑ์รูปแบบนี้มีสีสันแตกต่างกันไปตามความสนใจของผู้สั่งซื้อ ได้แก่ สีที่ไม่สดใสมักเป็นประเทศญี่ปุ่น สีที่สดใสมักเป็นสหรัฐอเมริกา ประเทศเยอรมัน เป็นต้น ส่วนกลุ่มอื่น ๆ ไม่พบเห็นผลิตภัณฑ์รูปแบบนี้เลย

1.7 กระเป๋าดูรูปแบบทรงเตารีด เป็นผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการดัดแปลงรูปแบบให้แปลกไปจากรูปแบบเดิม บางครั้งผู้สั่งซื้ออาจจะเรียกรูปแบบเตารีดว่า “ภูเรือ”

ภาพประกอบ 85 กระเป๋าดูคุณภาพสตรีรูปแบบทรงเตารีด หูหิ้วรูปแบบเก่า

ภาพประกอบ 86 กระเป๋าดูคุณภาพสตรีรูปแบบทรงเตารีด หูหิ้วรูปแบบใหม่

กระเป๋าดูรูปแบบทรงเตารีดนี้ เป็นรูปแบบที่เรียกชื่อตามลักษณะของกระเป๋าดู กล่าวคือ กระเป๋าดูรูปแบบนี้มีก้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ากระบวนการสานเหมือนกับกระเป๋าดูแบบทรงถุงเงิน ทรงอ้อม ทรงปากบาน แต่ตัวกระเป๋าสานให้สอบเข้าหาปากกระเป๋าคำทำให้ปากกระเป๋ามีขนาดแคบกว่าส่วนก้น ตัวกระเป๋านิยมสานเป็นลายทึบ ตกแต่งขอบปากกระเป๋าดูด้วยการนำไม้ไผ่มาจักต่อกันที่มีขนาดความกว้างของต่อกันประมาณ 1 เซนติเมตร แล้วถักด้วยหวายที่ชักเรียบแล้ว เป็นการผูกแบบจูงนางอย่างประณีต

หูหิ้วของกระเป๋ามีสองแบบเช่นเดียวกับกระเป๋าดูรูปแบบอื่น ๆ คือ หูหิ้วแบบเก่า และแบบใหม่ แบบเก๋านิยมทำจากหวายหอมกลมมาดัดโค้งรับกันสองอัน ส่วนปลายทั้งสองเหลาให้

เหลาให้แบนเรียบไปสอดตลอดห่วงหู แล้วพันด้วยหวายที่ชักเรียบดอย่างประณีตตลอดทั้งหูหิ้ว ส่วนหูหิ้วแบบใหม่นิยมใช้เชือกไนลอน สายพลาสติก และลูกบิดพลาสติกร้อยทั้งสองอันเป็นแนวใหม่

ห่วงหูของกระเป๋าถือรูปแบบทรงเตารีดมี 2 แบบเช่นเดียวกับหูหิ้ว คือ หูหิ้วรูปแบบเก่าและหูหิ้วรูปแบบใหม่ โดยห่วงหูรูปแบบเก๋านิยมผลิตขึ้น 2 ลักษณะ ดังนี้

ลักษณะที่ 1 ห่วงหูที่ทำจากหวายชักเรียบเจาะยึดบริเวณด้านล่างของขอบกระเป๋า แล้วพันด้วยหวายชักเรียบดให้ปิดเส้นหวายที่เจาะให้เรียบร้อยก่อนที่นำปลายของหูหิ้วมาเย็บเกี่ยว

ลักษณะที่ 2 ห่วงหูที่ทำจากหวายที่นำมาขดให้ขนาดเท่ากับด้ามปากกาแล้วเจาะยึดติดกับขอบด้านบนของปากกระเป๋า พันด้วยหวายที่ชักเรียบแล้วปิดหวายให้เห็นก่อนจึงนำปลายหูหิ้วมาเย็บเกี่ยวอีกครั้ง

ส่วนห่วงหูของหูหิ้วรูปแบบใหม่ที่พบนิยมผลิตเหมือนกับกระเป๋ารูปแบบอื่น ๆ ที่เป็นแบบพัฒนาจากพระดำริของพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าศรีรัศมิ์พระวรชายาในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามกุฎราชกุมารที่ทรงนำมาพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มผู้ผลิตในตำบลนี้

ภายในตัวกระเป๋าบุด้วยผ้าไหมมีทั้งไหมสีดำ และผ้าตัวนาคดัดเย็บให้มีส่วนบนเป็นแบบถุงที่ใส่เชือกเทปลอนไว้ภายในขอบถุงผ้าเพื่อใช้สำหรับในการรูดเปิดปิดปากกระเป๋าเหมือนมีฝากระเป๋า ปลายเชือกร้อยด้วยลูกบิดไม้สลับกับเม็ดของกะลามะพร้าวที่ขัดเงามีขนาดเล็กกว่าเม็ดกระดุม มีลักษณะเป็นตุ้มตึงเพิ่มความสวยงามให้กระเป๋าได้เป็นอย่างดี

ผลิตภัณฑ์กระเป๋าถือรูปแบบเตารีดนี้ พบเห็นได้ทั่วไปทุกกลุ่มผู้ผลิตเพราะถือได้ว่าผลิตภัณฑ์นี้เป็นหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลที่มีชื่อเสียงของตำบลนี้

1.8 กระเป๋าถือรูปแบบทรงกระจับ เป็นผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการพัฒนารูปแบบจากรูปแบบทรงเตารีด ทำให้ผลิตภัณฑ์ดูนุ่มนวลขึ้นกว่ารูปแบบทรงเตารีด

ภาพประกอบ 87 กระเป๋าถือสุภาพสตรีรูปแบบทรงกระจับ หูหิ้วรูปแบบเก่า

ภาพประกอบ 88 กระเป๋าสตางค์สุภาพสตรีรูปแบบทรงกระชับ หุ้มวัสดุแบบใหม่

กระเป๋าทึ่รูปแบบทรงกระเจี๊บนึ้ เป็นผลิตภัณฑึ่มีการพัฒนาจากรูปแบบทรงเตารีด โดยออกแบบให้ความเป็นเหลี่ยมของตัวกระเป๋าคือเป็นค้ังมนทำให้ผลิตภัณฑึ่มีความนุ่มนวลยัั้งขึ้น การสานส่วนกันมีลักษณะเหมือนกับรูปแบบทรงเตารีด ตัวกระเป๋าสานเป็นลายทึ่ตัดขอบปาก กระเป๋าคะขอบกันกระเป๋าค้ด้วยการสานตอกลั้ยอ้อมสึ้เป็นลวดลายยกดอกเล็กน้อยทำให้ตัดกับเส้นตอกลั้ย สานตัวกระเป๋าค้ให้ขอบปากและขอบกันกระเป๋าค้เด่นยัั้งขึ้น บางแบบสานยกดอกที่ตัวกระเป๋าค้ให้ เกิดจุดเด่นของกระเป๋าน่าสนใจมากยัั้งขึ้น การตกแต่งหรือแต่งตัวกระเป๋าค้ด้วยหวายกลมตกแต่ง เหมือนกับกระเป๋ารูปแบบทรงเตารีดทุกอยั้าง ทั้งส่วนของขอบปากกระเป๋าค้ ขอบกันกระเป๋าค้ แต่ที่ขอบ ปากกระเป๋าค้ใช้หวายกลมผ่าครึ่งมาตกแต่ง จั้งทำให้ขอบปากกระเป๋าค้มีความนูนขึ้นมาตามลักษณะ ของหวายกลมที่จั้ใช้ตกแต่งนั้เอง ภายในตัวกระเป๋าค้มีการตกแต่งเหมือนกับกระเป๋ารูปแบบทรงเตารีด

หุ้หัวของกระเป๋าค้ มีทั้งรูปแบบเก่าและรูปแบบใหม่ หุ้หัวรูปแบบเก่านิยามทำห้วงหุ้ ให้อยู่บนขอบปากกระเป๋าค้ ทำจากลวดขดเป็นวงกลมเหล็ลปลายลวดไว้เจาะยัึดติดกับขอบปากกระเป๋าค้ และปิดเส้นลวดด้วยหวายจั้กเรียดมัดแบบมัดเวียนอยั้างประณีต หุ้หัวนิยามทำให้มีความสูงกว่าความ สูงของตัวกระเป๋าค้ และนิยามถั้กหวายจั้กเรียดเป็นลายยกดอกที่หุ้หัว ส่วนหุ้หัวรูปแบบใหม่มีลักษณะ เหมือนกับกระเป๋ารูปแบบทรงเตารีดและรูปแบบอื่้น ๆ ที่จั้ได้พัฒนา

ผลิตภัณฑ์รูปแบบนี้มักพบเห็นได้ทุกกลุ่มผู้ผลิตในตำบลบางเจ้าฉ่า นอกจากกลุ่ม
อิสระของบ้านเย็น ชูช่าง ไม่พบเห็นเนื่องจากกลุ่มนิยมผลิตผลิตภัณฑ์แบบดั้งเดิมเป็นส่วนใหญ่

1.9 กระเป๋าถือรูปแบบทรงฝาครอบ เป็นผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการปรับปรุงจากผลิตภัณฑ์รูปแบบดั้งเดิมให้มีลักษณะใหม่ น่าสนใจยิ่งขึ้น

ภาพประกอบ 89 กระเป๋าถือสุภาพสตรีรูปแบบทรงฝาครอบ แบบที่ 1

ภาพประกอบ 90 กระเป๋าถือสุภาพสตรีรูปแบบทรงฝาครอบ แบบที่ 2

กระเป๋าถือรูปแบบนี้มีลักษณะที่เด่นอยู่ตัวกระเป๋และฝากระเป๋ามีลักษณะเหมือนกัน คือการสานทั้งส่วนตัวกระเป๋และฝากระเป๋เหมือนกัน นอกจากขนาดของฝาครอบมีความสูงน้อยกว่าตัวกระเป๋และมีขนาดใหญ่กว่าตัวกระเป๋เล็กน้อยเมื่อเวลาครอบปิดจะปิดได้พอดีไม่คับหรือหลวมเกินไป ก้นกระเป๋ที่พบทั้งสองแบบเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าต่างกันไปตามแบบของผลิตภัณฑ์ สานลายที่บัพทั้งส่วนก้นและตัวกระเป๋ สานตัวให้มุมทั้งสี่ตั้งฉากมาจนถึงขอบปากกระเป๋ ขอบของก้น

กระเป๋านิยมตกแต่งด้วยหวายกลมยัดติดกับกันกระเป๋าด้วยหวายชักเรียดมัดหวายแบบมัดเวียนยัดติดกันขอบกันกระเป๋ายเป็นระยะด้วยการใช้เหล็กหามาเจาะนำหวาย

ส่วนรองรับปากครอบห่างจากขอบปากกระเป๋ามีประมาณหนึ่งส่วนจากความสูงของกระเป๋ายใช้หวายหอมแบบกลมมายัดติดกับตัวกระเป๋าลักษณะเดียวกับการตกแต่งกันกระเป๋าคือใช้เป็นที่รองรับปากครอบให้ปากกระเป๋าคิดพอดี

ปากกระเป๋าดัดตกแต่งด้วยการนำไม้ไผ่เหลาให้แบนเรียบมีความกว้างประมาณครึ่งนิ้วหรือตามความเหมาะสมกับขนาดของกระเป๋ามีความยาวเท่ากับรอบของปากกระเป๋ายใช้ไม้ไผ่สองชิ้นประกบด้านในและด้านนอกของขอบปากกระเป๋าคือ ถ้ากระเป๋ามีขนาดเล็กนิยมใช้หวายผ่าครึ่งมาประกบแทนการใช้ไม้ไผ่ เมื่อประกบที่ขอบปากกระเป๋ายใช้หวายที่ชักเรียดแล้วมาผูกหรือมัดเป็นแบบลายจุงนาง

ฝาครอบสานให้มีขนาดความสูงเป็นหนึ่งส่วนของความสูงของตัวกระเป๋าคือ ขอบของปากฝาครอบทำเช่นเดียวกับการตกแต่งขอบปากกระเป๋าคือ และขอบด้านบนของฝาครอบตกแต่งเช่นเดียวกับกันกระเป๋าคือ การปิดฝาครอบปากกระเป๋านิยมใช้สลักขัดกับห่วงที่เจาะผ่านตัวกระเป๋าคือ เป็นห่วงโดยใช้หวายที่ชักเรียดแล้วเจาะตัวกระเป๋าคือ และสอดผ่านสองรอบมัดหวายให้ติดกับตัวกระเป๋าคือ และใช้หวายมัดแบบมัดเวียนอย่างประณีต ส่วนห่วงที่ขัดกับตัวกระเป๋าคือ ทำจากหวายที่ชักเรียดผูกห้อยลงมาจากขอบบนของฝาครอบบริเวณหวายกลมที่ใช้ตกแต่งขอบ ปลายที่ห้อยลงมาทำเป็นห่วงสำหรับสอดกับห่วงที่ติดกับตัวกระเป๋าคือ มีสลักที่ทำจากไม้ไผ่เหลาให้มีลักษณะเหมือนปิ่นมีเชือกป่านผูกติดกับตัวสลักเพื่อกันสลักหล่นหาย

หูหิ้วทำด้วยหวายกลมดัดโค้งรับกันสองอัน เกี่ยวกับห่วงหูที่ติดอยู่ด้านบนฝาครอบหูหิ้วละสองห่วงหูหิ้วพันด้วยหวายชักเรียดยัดปลายกับห่วงหู ห่วงหูทำด้วยหวายชักเรียดที่พันอย่างประณีตเช่นเดียวกันหูหิ้ว

ผลิตภัณฑ์กระเป๋าดังกล่าวนี้มักพบเห็นจากกลุ่มสตรีชนบทตำบลบางเจ้าฉ่า กลุ่มสานศิลปบางเจ้าฉ่า ส่วนกลุ่มอื่นๆ ไม่พบเห็นผลิตภัณฑ์รูปแบบนี้เลย

1.10 กระเป๋าทรงหัวใจ เป็นผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการออกแบบอย่างอิสระทำให้ผลิตภัณฑ์น่าสนใจยิ่งขึ้น แต่ไม่นิยมผลิตเนื่องจากการสั่งซื้อมีน้อย จึงมีให้เห็นไม่มากนัก

ภาพประกอบ 91 กระเป๋าทรงหัวใจสุภาพสตรีรูปแบบทรงหัวใจ

กระเป๋าทรงแบบนี้ เป็นกระเป๋ามีออกแบบได้อย่างประณีตสวยงาม พบเห็นได้ที่กลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่ เป็นผลิตภัณฑ์ที่ผลิตขึ้นมานานแล้วแต่มีเหลือให้เห็นเพียงชิ้นเดียว มีลักษณะเด่น คือ เมื่อนำด้านยาวของกระเป๋าทรงหัวใจมาประกบกันแล้วทำให้ส่วนโค้งของปากกระเป๋ามีลักษณะเป็นเหมือนโค้งของหัวใจทำให้มองดูเป็นหัวใจ

ก้นสานเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ตัวกระเป๋ามีสานเป็นลายที่บิดตลอดทั้งใบเมื่อสานเสร็จแล้วจึงนำมาตัดให้มีความโค้งลงมาทางด้านซ้ายมือด้านขวามือมีความมน ตัดให้ขนาดเท่ากันทั้งสองข้าง ตกแต่งภายในด้วยการบุผ้าสีกลมกลืนกับสีเส้นตอกโพลที่ใช้สาน

หูหิ้วกระเป๋าทรงหัวใจ ทำด้วยหวายกลมสองอันตัดโค้งรับกันทั้งสองอัน ปลายหูหิ้วทั้งสองเหลาให้แบนเรียบสอดตลอดผ่านห่วงหูที่ยึดติดกับตัวกระเป๋าทรงหัวใจทั้งสองด้าน ด้านละสองห่วงหู เมื่อสอดลายหวายผ่านห่วงหูใช้หวายที่ชักเรียบ มัดหรือผูกแบบมัดเวียนด้วยความประณีตสวยงาม

ห่วงหู ทำด้วยหวายกลมยึดติดอยู่กับตัวกระเป๋าทรงหัวใจตั้งแต่ก้นเฉียงขึ้นมาจนถึงขอบปากกระเป๋าด้านละสองอัน เหลาปลายให้แบนเรียบแล้วตัดให้โค้งเป็นห่วงมัดหรือผูกด้วยหวายชักเรียบเช่นเดียวกับหูหิ้วแล้วยึดห่วงหูติดกับตัวกระเป๋าทรงหัวใจตลอดเส้นจากด้านล่างจนถึงห่วงหู

1.11 กระเป๋าสีเขียวรูปแบบทรงเหลี่ยมญี่ปุ่น เป็นผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการพัฒนา รูปแบบใหม่เกิดขึ้นในปีพุทธศักราช 2552 นี้เอง

ภาพประกอบ 92 กระเป๋าสีเขียวรูปแบบทรงเหลี่ยมญี่ปุ่น หูหิ้วรูปแบบใหม่

ผลิตภัณฑ์รูปแบบนี้ เป็นรูปแบบใหม่ที่กลุ่มผู้ผลิตได้มีการพัฒนาขึ้น มีก้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า และตกแต่งกันด้วยหวายกลมสองเส้นรองรับก้นกระเป๋าเป็นชั้น ๆ เส้นแรกติดกับก้นกระเป๋ามัดหวายชักเรียดแบบมัดเวียน หวายกลมเส้นที่สองยึดติดกับหวายเส้นแรกด้วยตะปูเข็มตอกเป็นระยะพองาม ตัวกระเป๋าด้านข้างหรือด้านกว้างมีลักษณะเป็นเหลี่ยมแบนเฉียงเข้าหาปากกระเป๋า ตรงกลางป่องออกเล็กน้อย ด้านหน้าหรือด้านยาวเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าป่องออกเล็กน้อย ตัวกระเป๋าสานเป็นลายทึบยกดอกรูปสามเหลี่ยมข้าวหลามตัด เส้นตอกที่ใช้นิยมย้อมสีพื้นสีเขียวผลิตตามลักษณะผลิตภัณฑ์ประเทศญี่ปุ่น ตกแต่งขอบปากกระเป๋าเหมือนกับรูปแบบอื่น ๆ

หูหิ้วเป็นหูหิ้วรูปแบบใหม่ตามพระดำริของพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีรัศมิ์ พระวรชายาในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามกุฎราชกุมารที่ทรงนำมาพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มผู้ผลิตในตำบลนี้โดยห้วงหูผลิตจากลวดขดเป็นวงเหล็กลายลวดไว้สองข้างนำไปยึดติดที่สันของขอบปากกระเป๋าด้วยการร้อย และพันด้วยเชือกไนลอนปิดเส้นลวดให้มิดชิด ส่วนหูหิ้วก็ผลิตเหมือนกับรูปแบบอื่น ๆ มีหูหิ้วรูปแบบใหม่ ภายในบุผ้าเหมือนกับกระเป๋าสีเขียวรูปแบบอื่น ๆ ที่กล่าวข้างต้นแล้ว ผลิตภัณฑ์รูปแบบนี้พบเห็นได้จากศูนย์กลางชุมชนเครือข่ายตำบลบางเจ้าฉ่ำ อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง

1.12 กระเป๋าสตลับรูปแบบทรงหกเหลี่ยม เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะตามแบบดั้งเดิมแต่นำพัฒนาขึ้นให้มีความเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น

ภาพประกอบ 93 กระเป๋าสตลับสุภาพสตรีรูปแบบทรงหกเหลี่ยม หูหิ้วแบบใหม่

ผลิตภัณฑ์รูปแบบนี้ เป็นรูปแบบใหม่ที่กลุ่มผู้ผลิตได้มีการพัฒนาขึ้น มีก้นเป็นรูปหกเหลี่ยมสานเป็นลายทึบด้วยตอกปิ่น ขึ้นรูปเป็นหกเหลี่ยมการสานลายยกดอกในส่วนล่าง ตอนกลางสานลายทึบ ขอบปากสานเป็นลายยกดอกมีความสูงเท่ากับส่วนล่าง ตกแต่งขอบปากกระเป๋าด้วยการนำหวายกลมผ่าครึ่งประกบด้านในและด้านนอก ถักหรือมัดหวายด้วยหวายที่ชักเรียบเป็นลายจูงนางโดยรอบขอบปากกระเป๋าทรงอย่างประณีตสวยงาม

หูหิ้วของกระเป๋ารูปแบบนี้ ผลิตห้วงหูกออกเป็น 2 ลักษณะ ส่วนใหญ่เป็นหูหิ้วที่ต่อยอดจากได้รับความรู้การพัฒนาคตามพระดำริพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีรัศมิ์ พระวรชายาในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร โดยห้วงหูลักษณะแรกใช้ลวดขัดเป็นวงเหลือส่วนปลายทั้งสองไว้เพื่อเจาะยึดติดกับสันของขอบปากกระเป๋ และพันด้วยเชือกไนลอนปิดเส้นลวดให้มิดชิดสี่เชือกที่ใช้กลมกลืนกับเส้นตอกที่ใช้สาน ลักษณะที่สองเป็นแนวคิดใหม่ของนายพรชัย บุญรื่นผู้ออกแบบ โดยใช้หวายชักเรียบมาทบทันสองถึงสามครั้งให้มีความยาวประมาณ 3 นิ้ว ส่วนบนขนาดใหญ่ส่วนปลายเรียวเล็ก ใช้หวายชักเรียบมัดส่วนบนแบบมัดเวียนประมาณ 1 นิ้ว นำส่วนนี้วางทาบบนสันขอบปากกระเป๋าดัดปลายบนโค้งประกบระหว่างด้านในและด้านนอกของตัวกระเป๋ เว้นช่องว่างระหว่างสันบนขอบปากกระเป๋ากับหวายที่มาทับไว้เพื่อเป็นห่วงหูลำหวายพลาสติกมาสอดลอดไว้แล้วผูกหวายให้ยึดติดกับตัวกระเป๋าวบริเวณใต้ล่างของขอบปากกระเป๋ ส่วนที่หิ้วผลิตเหมือนกันกับรูปแบบพัฒนารูปแบบอื่น ๆ

ภายในบุด้วยผ้ามีสีเดียวกันกับเส้นตอกที่ย้อมสี ตัดเย็บอย่างประณีตให้มีลักษณะเป็นถุงที่มีเชือกสำหรับรูดเปิดปิดเหมือนกับเป็นฝากระเป๋ เชือกที่ใช้เป็นเชือกเทปลอนสองเส้น ที่ชายเชือกร้อยด้วยลูกปัดไม้กลมกลิ้งสลับกับเม็ดกะลามะพร้าวที่ขัดให้มีขนาดเท่ากับเม็ดกระดุมเป็นตุ้มตั้งสวยงาม แต่แบบของพรชัย บุญรัตน์ กลุ่มสานศิลป์บางเจ้าฉ่าได้พัฒนาชายเชือกปิดเปิดถุงกระเป๋ให้เป็นพู่ห้อยยิ่งเพิ่มให้ผลิตภัณฑ์มีความนุ่มนวล พริ้วไหวตลอดเวลาสวยงามน่าสนใจมากยิ่งขึ้น ผลิตภัณฑ์รูปแบบนี้พบเห็นเพียงกลุ่มสานศิลป์บางเจ้าฉ่าเท่านั้น

2. รูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ใช้การเรียกชื่อตามลักษณะของขอบปากกระเป๋าก็มีรูปแบบดังต่อไปนี้

2.1 กระเป๋าคือรูปแบบทรงปากแหลม

ภาพประกอบ 94 กระเป๋าคือสุภาพสตรีรูปแบบทรงปากแหลม หูหิ้วรูปแบบใหม่

กระเป๋าคือรูปแบบนี้ เป็นการพัฒนารูปแบบที่แปลกใหม่ แต่ยังคงความสวยงามไว้ดังเดิม ลักษณะเด่นอยู่ที่การตัดขอบปากกระเป๋ให้เป็นมุมแหลมลงไปด้านยาวของตัวกระเป๋าทิ้งสองด้าน ตกแต่งขอบปากกระเป๋าด้วยการนำไม้ไผ่มาจักตอกขึ้นให้มีความกว้างมากกว่าตอกป็นที่ใช้สานส่วนกันกระเป๋าลักษณะขนาดเล็กนิยมใช้หวายกลมผ่าครึ่งแทนไม้ไผ่ นำมาประกบกับปากกระเป๋ เพื่อเพิ่มความแข็งแรงให้กับกระเป๋ และผูกด้วยหวายที่ชักเรียบเป็นลายจุนางโดยใช้เหล็กหมาดเจาะนำบริเวณด้านล่างของขอบปากกระเป๋าก่อนจึงผูกหวาย แล้วปิดรอยเจาะด้วยหวายชักเรียบติดการร่อน

หูหิ้วกระเป๋ารูปแบบเก๋นิยมทำด้วยหวายกลมเกี่ยวยึดกับห่วงหูกกระเป๋ที่ทำด้วยลวดเจาะยึดติดบนสันของขอบปากกระเป๋แล้วพันด้วยหวายชักเรียบปิดเส้นลวดให้มิด นำปลายหวาย

ที่ทำหูหิ้วมาเย็บเกี่ยวแบบหลวม ๆ เพื่อให้หูกระเป๋าเคลื่อนไหวได้สะดวกพ้นหูหิ้วด้วยหวายชักเรียดตลอดทั้งอันอย่างประณีตทั้งสองหูหิ้ว ส่วนหูหิ้วกระเป๋าแบบใหม่นิยมผลิตเหมือน ๆ กับหูหิ้วกระเป๋าแบบใหม่รูปแบบอื่น ๆ

ภายในบุด้วยผ้ามีสีเดียวกันกับเส้นตอกที่ย้อมสี ตัดเย็บอย่างประณีตให้มีลักษณะเป็นถุงที่มีเชือกสำหรับรูดเปิดปิดเหมือนกับเป็นฝากระเป๋า เชือกที่ใช้เป็นเชือกเทปลอนสองเส้น ที่ชายเชือกร้อยด้วยลูกปัดไม้กลมกลิ้งสลับกับเม็ดกะลามะพร้าวที่ขัดให้มีขนาดเท่ากับเม็ดกระดุมเป็นดั่งดิ่งสวยงาม

ผลิตภัณฑ์รูปแบบนี้มักพบเห็นจากกลุ่มผู้ผลิตเกือบทุกกลุ่ม นอกจากกลุ่มอิสระของบ้านเย็น ชูช่าง ไม่นิยมผลิตผลิตภัณฑ์รูปแบบนี้

2.2 กระเป๋าถือรูปแบบทรงปากโค้งเว้า

ภาพประกอบ 95 กระเป๋าถือสุภาพสตรีรูปแบบทรงปากโค้งเว้า หูหิ้วรูปแบบเก่า

ภาพประกอบ 96 กระเป๋าลือสุภาพสตรีรูปแบบทรงปากโค้งเว้า หูหิ้วรูปแบบใหม่

ผลิตภัณฑ์รูปแบบนี้ มีลักษณะเด่นอยู่ที่การพัฒนาแบบต่อจากกระเป๋ารูปแบบทรงต่าง ๆ ของกระเป๋าทิพพินธ์ ได้แก่ รูปแบบทรงอ้อม รูปแบบทรงแบน รูปแบบทรงถุงเงิน รูปแบบทรงเตารีด รูปแบบทรงกระจับ เป็นต้น พัฒนาให้มีความใหม่ นอกจากรูปแบบ ซึ่งการผลิตดังนี้

กระเป๋าลือรูปแบบทรงปากโค้งเว้า เริ่มหลังจากสานหุ่นกระเป๋าคือเป็นลายที่บดลัดเส้นลืออย่างสวยงามเสร็จเรียบร้อยแล้ว ใช้กรรไกรตัดขอบปากกระเป๋าลือให้มีลักษณะโค้งเว้าลงมาจากขอบปากกระเป๋าลือให้ติดกาวลาเท็กซ์ที่เส้นตอกบริเวณที่ตัดออกทุกเส้นให้เรียบร้อย แล้วตกแต่งขอบปากกระเป๋าลือด้วยนำหวายหอมมาผ่าครึ่งเหลาให้ส่วนผ่าให้เรียบ ส่วนโค้งของหวายละไว้ นำมาประกบยึดเข้าตรงบริเวณขอบปากกระเป๋าลือที่ทากาวไว้ให้รอบขอบปากกระเป๋าลือพอดี จากนั้นผูกหรือมัดด้วยหวายที่ผ่านการชักเรียบแล้วเหมือนกับการตกแต่งกระเป๋ารูปแบบอื่น ๆ

ส่วนหูหิ้วกระเป๋าลือมี 2 แบบ คือ รูปแบบเก่าและรูปแบบใหม่ หูหิ้วรูปแบบเก่านั้นผลิตหิ้วหิ้วติดติดขอบปากกระเป๋าลือด้านบนและด้านข้างขึ้นอยู่กับรูปแบบของกระเป๋าลือนั้น ๆ ที่นิยมผลิตมี 2 แบบ คือ แบบที่หนึ่งเป็นหิ้วที่ทำจากหวายชักเรียบเจาะด้วยเหล็กหมาดบริเวณด้านล่างของขอบกระเป๋าลือ และมัดด้วยหวายชักเรียบแบบมัดเวียนให้ปิดเส้นหวายให้เรียบร้อยก่อน นำปลายของหูหิ้วมาสอดลอดห่วง และมัดหวายที่ปลายหวายกลมที่ใช้ผลิตเป็นหิ้วด้วยการมัดหวายแบบมัดเวียน แบบที่ 2 เป็นหิ้วที่ทำจากหวายที่นำมาขัดเป็นวงให้ขนาดเท่ากับด้ามปากกาเหลือหวายไว้ทั้งสองทำ 4 หิ้ว นำปลายหวายทั้งสองยึดติดกับขอบสันด้านบนของปากกระเป๋าลือมัดหวายที่ชักเรียบแล้วแบบมัดหวายเวียนเพื่อปิดหวายมัดจึงนำปลายหูหิ้วมาสอดลอดปฏิบัติเหมือนหิ้วแบบแรก ส่วนหูหิ้วรูปแบบใหม่นิยมผลิตเหมือนกันทุกรูปแบบ คือ ใช้หนังเทียมและห่วงโลหะผลิตเป็นหิ้ว

ส่วนหูหิ้วรูปแบบเก่า นิยมทำด้วยหวายกลมเหมือนกับรูปแบบอื่น ๆ ที่มีหูหิ้วแบบดั้งเดิม บางรูปแบบมัดหรือถักเป็นลายยกดอกที่หูหิ้วด้วย หูหิ้วแบบพัฒนาทุกกลุ่มผู้ผลิตนิยมใช้สายพลาสติกพันด้วยเชือกไนลอนและเหล็กลายเชือกไนลอนทั้งสองข้างเพื่อให้ร้อยลูกบิดหลากหลายสีตามการออกแบบของแต่ละแบบแต่ละลาย

ภายในตัวกระเป๋าบุด้วยผ้าไหมมีทั้งไหมอิตาลี และผ้าต่วนตัดเย็บให้มีส่วนบนเป็นแบบถุงที่ใส่เชือกเทปเลื่อนไว้ภายในขอบถุงผ้าเพื่อใช้สำหรับในการรูดเปิดปิดปากกระเป๋าเหมือนมีฝากระเป๋า ปลายเชือกร้อยด้วยลูกบิดไม้สลักกับเม็ดของกะลามะพร้าวที่ขัดเงามีขนาดเล็กกว่าเม็ดกระดุม มีลักษณะเป็นตุ้มตั้งเพิ่มความสวยงามให้กระเป๋าได้เป็นอย่างดี

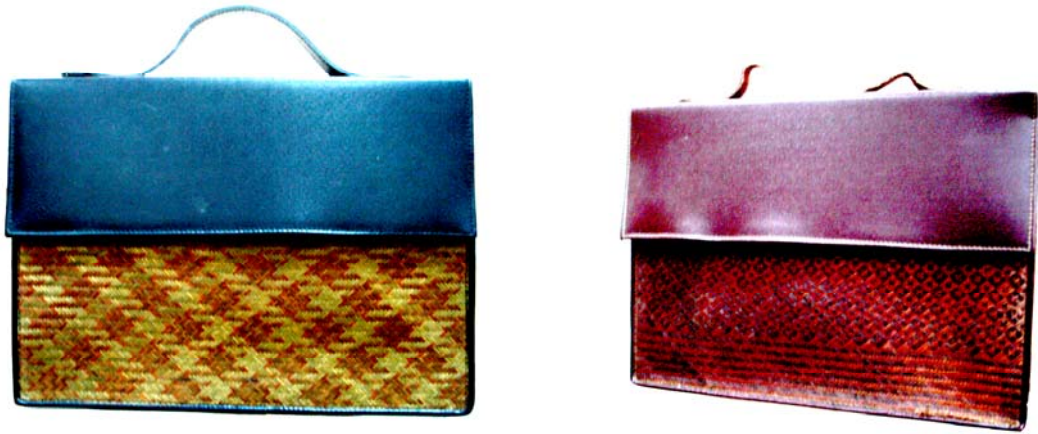
ผลิตภัณฑ์รูปแบบนี้ส่วนใหญ่พบเห็นจากกลุ่มผู้ผลิตทุกกลุ่ม โดยเฉพาะพบเห็นได้ที่ศูนย์กลางชุมชนเครือข่ายตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง และศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง

นอกจากผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ของกลุ่มผู้ผลิตตำบลบางเจ้าฉ่าชนิดกระเป๋าถือสุภาพสตรีที่หลากหลายรูปแบบดังกล่าวแล้ว ยังมีการผลิตในรูปแบบอื่น ๆ อีกโดยนำไปผลิตร่วมกับวัสดุอื่น ๆ ทำให้ผลิตภัณฑ์มีความสวยงามน่าสนใจมากยิ่งขึ้น พอสรุปได้ดังนี้

1) ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ชนิดกระเป๋าผสมหนังเทียม

ภาพประกอบ 97 ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ชนิดกระเป๋าผสมหนังเทียม รูปแบบที่ 1

ภาพประกอบ 98 ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ชนิดกระเป๋าผสมหนังเทียม รูปแบบที่ 2

ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบนี้ ผลิตเป็นกระเป๋าเอกสารทั้งชนิดแบบหูหิ้ว และแบบหุสะพาย ผลิตโดยการนำไม้ไผ่ที่จักสานเป็นลวดลายแบบทึบ นำมาตัดเย็บประกอบเข้ากับหนังเทียมในหน้าของกระเป๋าเพื่อต้องการเน้นให้เห็นลวดลายสานไม้ไผ่ ผลิตภัณฑ์รูปแบบนี้นิยมผลิตในระยะแรก แต่ปัจจุบันมิได้ผลิตรูปแบบนี้อีก พบเห็นผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ผสมหนังเทียมชนิดนี้ได้จากศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดอ่างทอง บ้านยางทอง หมู่ที่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง

2) ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ชนิดกระเป๋าถือผสมโลหะทองเหลือง

ภาพประกอบ 99 ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่กระเป๋าถือผสมโลหะทองเหลือง รูปแบบที่ 1

ภาพประกอบ 100 ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ชนิดกระเป๋าถือผสมโลหะทองเหลือง รูปแบบที่ 2

ภาพประกอบ 101 ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่กระเป๋าถือผสมโลหะทองเหลือง รูปแบบที่ 3

ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปนี้ เป็นผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการพัฒนารูปแบบโดยอุตสาหกรรมจังหวัดอ่างทอง ได้พัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ให้มีความเป็นสากลมากยิ่งขึ้น ทำให้ผู้ถือกระเป๋ารูปแบบนี้ดูภูมิฐาน ผลิตโดยการนำผลงานจักสานลวดลายที่ปลายต่าง ๆ ที่สานให้มีลักษณะเป็นแผ่นเรียบมาประกอบเข้ากับวัสดุที่มีความแข็งแรงสามารถดัดรูปให้กับขอบโลหะทองเหลืองสำเร็จรูปได้ ภายในบุด้วยผ้าตัดเย็บอย่างดีมีส่วนในตัวกระเป๋า บางรูปแบบภายในมีช่องสำหรับใส่สิ่งของขนาดเล็ก ๆ หรือโทรศัพท์มือถือ ภายนอกเป็นขอบทองเหลือง ประดับด้วยพลอย และหินสีต่าง ๆ ที่สวยงาม มีทั้งรูปแบบกระเป๋าทรงมีหูหิ้วและรูปแบบไม่มีหูหิ้ว ซึ่งกระเป๋าทรงมีหูหิ้วบางรูปแบบมีสายสะพายคล้ายโซ่ทำจากโลหะทองเหลืองเช่นเดียวกับขอบของกระเป๋าทรง

หูหิ้วของกระเป๋าทรงมีรูปแบบของที่หิ้วหลายรูปแบบ คือ รูปแบบแรก เป็นเป็นโลหะทองเหลืองชนิดเรียบ และมีลวดลาย รูปแบบที่สองเป็นโลหะทองเหลืองผสมเรซินสีมีลวดลาย

รูปแบบที่สามเป็นลูกบิดโลหะ ที่สำคัญกระเป๋าทือบางรูปแบบที่หุ้มมีห่วงสำหรับร้อยสายสะพายทำจากโลหะทองเหลืองเช่นเดียวกับหุ้มอีกด้วย

ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบนี้ มีผลิตในกลุ่มสตรีสหกรณ์ตำบลบางเจ้าฉ่า กลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่ กลุ่มสานศิลป์บางเจ้าฉ่าและกลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่ ส่วนกลุ่มอื่นๆ มักไม่พบผลิตภัณฑ์ประเภทนี้

2.2 ลวดลายในการสาน

จากการศึกษากลุ่มตัวอย่างผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ของกลุ่มผู้ผลิตในตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง ผู้วิจัยพบว่า ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่กลุ่มตัวอย่างทั้งรูปแบบดั้งเดิมและรูปแบบพัฒนาใช้ลวดลายในการสานผลิตภัณฑ์มีหลากหลายและที่พบเห็นส่วนใหญ่จำแนกได้ 3 ประเภท คือ ลายแม่บท ลายพัฒนาและลายประดิษฐ์

จากวิเคราะห์ลวดลายที่ใช้ในการสานผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ของกลุ่มผู้ผลิต พบว่า ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตขึ้นจากทั้ง 8 กลุ่ม นิยมสานด้วยลายแม่บทมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 90 คือ ลายขัดขีดหรือลายขัดทึบมากที่สุด โดยอย่างยิ่งผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบพัฒนา ได้แก่ กระเป๋าทือสุภาพสตรี พักทอง และแตงไทย อีกร้อยละ 10 ของผลิตภัณฑ์ที่ผลิตขึ้นใช้ลายพัฒนา ได้แก่ ลายขัดตาโปร่ง ลายขัดตะแยกดอก ลายสอง ลายดีหล่มคว่ำ ลายดีหล่มหงาย ลายดีกระจ่าย ลายลอนน้ำ ลายกระดิ่ง ลายไพลย์กั้ว แต่มีใช้กับผลิตภัณฑ์ไม่มากนักส่วนใหญ่ใช้กับผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิม ได้แก่ กระบุง กระจาดและป้านน้ำชา เป็นต้น ขณะที่ลายประดิษฐ์ที่ใช้ในการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่นี้น้อยมาก คือ ลายขีดขอก่าย ลายยกดอก ลายดอกพิกุล ลายคุบ ลายขีดขอสัน และลายขัดตะแยกดอก

ส่วนลายมัดหวายในการตกแต่งผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ใช้ลายมัดหวายเป็นลายแม่บทมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 80 คือ ลายมัดหวายเวียน ลายมัดหวายเดี่ยว ลายจูงนาง และลายกวางเหลียวหลัง อีกร้อยละ 20 ใช้ลายมัดหวายเป็นลายพัฒนา คือ ลายมัดหวายคู่ ลายมัดสามหวาย ลายมัดห้าหวาย ลายสันปลาช่อน และลายมัดหวายยกดอก

ในการวิเคราะห์ลวดลายในการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ ผู้วิจัยวิเคราะห์ประเด็นลวดลายที่ใช้ได้ดังนี้

1. ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ใช้ลายแม่บท

จากศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับลายแม่บทในการจักสาน พบว่า ลายแม่บทเป็นลายที่มีลักษณะประจำตัว มีหลักเกณฑ์ของการสานที่แน่นอน ลายแม่บทที่กล่าวถึงสำหรับสานดอก คือ ลายขัดขีดหรือลายขัดทึบ ลายสอง ลายสาม ลายเวียนรัศมี ส่วนลายแม่บท สำหรับการผูกหรือมัดหวายซึ่ง

ปัจจุบันนี้ใช้ก้านลานแทนหวาย คือ ลายมัดหวายเวียน ลายมัดหวายเดี่ยวและลายกวางเหลียวหลัง ซึ่งลายแม่บทเหล่านี้พบได้จากผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ในตำบลบางเจ้าฉ่ำ อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง ทั้งผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิมและรูปแบบพัฒนา ดังนี้

ภาพประกอบ 102 ลายขัดขีดหรือลายขัดทึบสานส่วนก้นและส่วนตัว

ภาพประกอบ 103 ลายเวียนรัศมีสานส่วนก้นของผลิตภัณฑ์แต่งไทย

ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิมที่นิยมใช้ลายแม่บทในการสานและการผูกหรือมัดหวายผลิต ได้แก่ กระจาดเล็กฝาปิดสำหรับพักทอง แต่งไทย ลายแม่บทที่นิยมใช้กันมากที่สุด คือ ลายขัดขีดหรือลายขัดทึบ เป็นลายที่สานแบบยกหนึ่งข่มหนึ่ง ซึ่งผลิตภัณฑ์ใช้ลายขัดสานตั้งแต่เริ่มต้นจนผลิตภัณฑ์สำเร็จ การผูกหรือมัดหวายใช้ลายแม่บทในการตกแต่งให้ผลิตภัณฑ์มีความเรียบร้อยสวยงามที่ขอบปาก ลายแม่บทที่นิยมใช้มากที่สุด คือ ลายมัดหวายเวียน ลายมัดหวายเดี่ยว ลายมัดหวายกวางเหลียวหลัง ลายหัวแมลงวัน ผลิตภัณฑ์ที่นิยมใช้ลายแม่บททั้งการสานตอกและมัดหวายแบบนี้ได้แก่ กระจาดเล็กฝาปิดสำหรับแต่งไทย

ภาพประกอบ 104 ลายผูกหรือมัดหวายลายกว้างเหลี่ยมหลัง

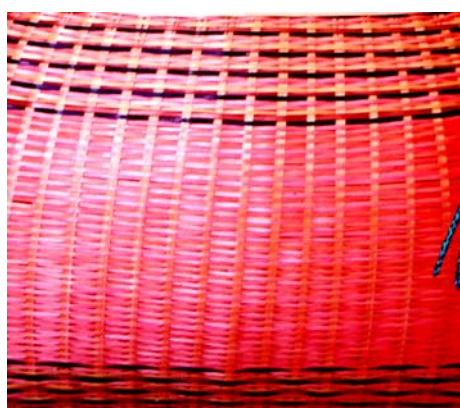

ภาพประกอบ 105 ลายขัดชิดหรือลายขัดที่บสานส่วนกันของกระเป๋าลือสุภาพสตรี

ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบพัฒนาได้แก่ แดงไทย พักทอง และกระเป๋าลือสุภาพสตรี เป็นผลิตภัณฑ์ที่นิยมใช้สานลายแม่บทเป็นหลัก โดยเฉพาะส่วนของผลิตภัณฑ์นิยมใช้ลายขัดชิดหรือลายขัดที่บในการสานเป็นหลัก ส่วนกันผลิตภัณฑ์มีความแตกต่างกันตามชนิดของผลิตภัณฑ์ คือ กันพักทอง ใช้ลายขัดชิดหรือลายขัดที่บบายกหนึ่งข่มหนึ่ง ใช้ตอกตั้งหรือตอกยืนและตอกสานมีขนาดเส้นตอกเท่ากัน กันกระเป๋าลือสุภาพสตรีใช้ลายขัดชิดเหมือนกับพักทองแต่ตอกตั้งและตอกสานมี 2 ขนาด คือ ตอกตั้งมีขนาดเล็กและตอกสานมีขนาดใหญ่ ตอกขนาดใหญ่เป็นตอกช่วยให้กันมีความแข็งแรงขึ้น เมื่อสานได้ขนาดกันตามต้องการจึงส่วนตอกสานขนาดใหญ่ที่เกินด้านหัวและด้านท้ายทิ้ง ส่วนตอกตั้งหรือตอกยืนมีขนาดเล็กเป็นหลักในการสานตัวผลิตภัณฑ์ต่อไป ส่วนกันของแดงไทยขึ้นต้นด้วยลายเวียนรัศมีโดยใช้เส้นตอกตั้งหรือตอกยืนมีขนาดใหญ่กว่าตอกสาน

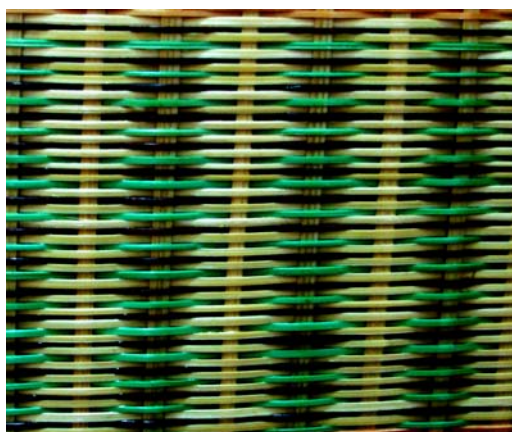

ภาพประกอบ 106 แสดงลายขัดชิดหรือขัดทึบแบบยกหนึ่งข่มหนึ่งของแตงไทยและฟักทอง

ภาพประกอบ 107 ลายขัดชิดหรือขัดทึบแบบยกหนึ่งข่มหนึ่งของกระเป๋าสู่ภาพสตรี

การสานส่วนตัวของผลิตภัณฑ์ทั้งแตงไทย ฟักทองและกระเป๋าสู่ภาพสตรีนิยมสานลายขัดชิดหรือขัดทึบแบบยกหนึ่งข่มหนึ่งตลอดส่วนตัวผลิตภัณฑ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระเป๋าสู่ภาพสตรีมีเทคนิคการสานเฉพาะตัวของแต่ละกลุ่มผู้ผลิตด้วยการย้อมสีตอกสานสลับเส้นตอกย้อมสีที่เอกลักษณ์เฉพาะกลุ่ม

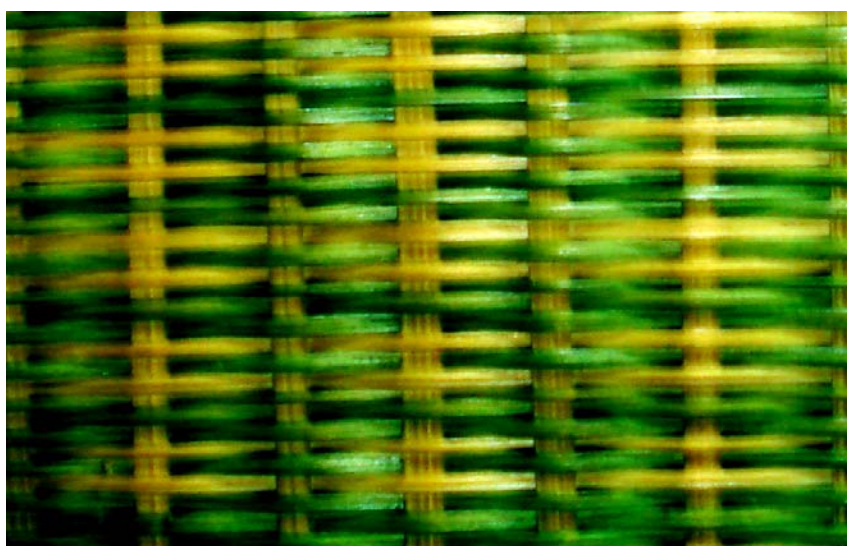
ภาพประกอบ 108 ลายขัดชิดหรือขัดทึบตอก 4 เส้นสลับเส้นสีของกระเป๋าสู่ภาพสตรี

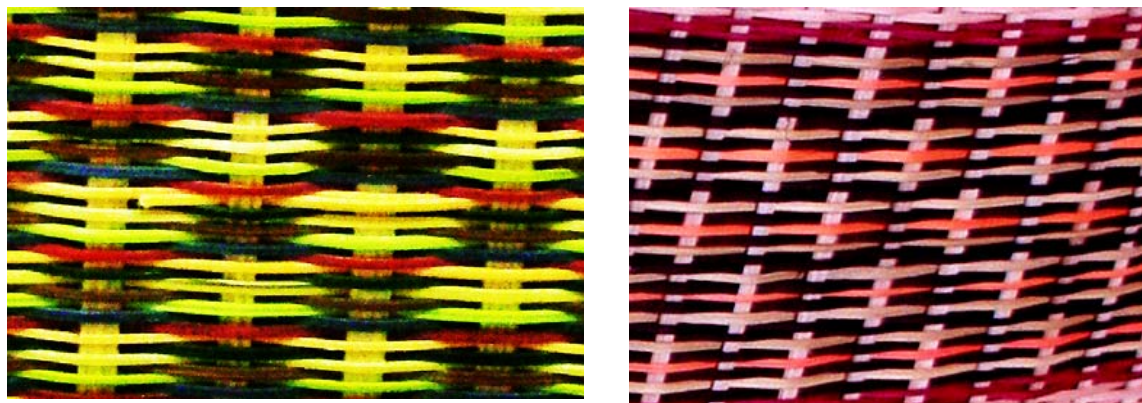
ภาพประกอบ 109 ลายขัดชิดหรือลายขัดที่บดก 5 เส้นสลับเส้นสีของกระเป๋าสู่ภาพสตรี

ภาพประกอบ 110 แสดงลายขัดชิดหรือลายขัดที่บดก 5 เส้นสลับเส้นสีของกระเป๋าสู่ภาพสตรี

ภาพประกอบ 111 ลายขัดชิดหรือลายขัดที่บดก 6 เส้นสลับเส้นสีของกระเป๋าสู่ภาพสตรี

ภาพประกอบ 112 แสดงลายขัดขัดหรือขัดทึบตอก 7 เส้นสลับเส้นสีของกระเป๋าสู่ภาพสตรี

การสานส่วนตัวของกระเป๋าสู่ภาพสตรีมีความแตกต่างจากการสานส่วนตัวของ
แดงไทยและปักทอง คือ การใช้ตอกสานย้อมสีสานด้วยลายขัดขัดหรือขัดทึบโดยใช้เทคนิคแบบสลับสี
เส้นตอกทำให้ผลิตภัณฑ์ชนิดนี้มีลักษณะเด่นในด้านสีของลวดลายที่เกิดจากการใช้ตอกย้อมสีสาน
สลับกัน ซึ่งเป็นเทคนิคที่นิยมในกลุ่มผู้ผลิต เทคนิคการสานแบบสลับสีเส้นตอกที่นิยมมี 4 แบบ คือ

- 1) ใช้เส้นตอกสานจำนวน 4 เส้น
- 2) ใช้เส้นตอกสานจำนวน 5 เส้น
- 3) ใช้เส้นตอกสานจำนวน 6 เส้น และ
- 4) ใช้เส้นตอกสานจำนวน 7 เส้น

จากการศึกษาพบว่า ลายสานของกระเป๋าสู่ภาพสตรีที่พบมากที่สุด คือ ลายขัดขัด
หรือลายขัดทึบด้วยตอกสาน 5 เส้นสลับเส้นสีเป็นเทคนิคเฉพาะกลุ่มหรือตามผู้สั่งซื้อต้องการ ซึ่งการ
สานลักษณะนี้ต้องสานตอกทุกเส้นไปพร้อมกัน ซึ่งการสานในลักษณะนี้ทำให้เกิดลวดลายต่าง ๆ จากสี
ของเส้นตอกอย่างหลากหลาย การสานสลับสีเส้นตอกที่นิยมทุกกลุ่ม คือ ใช้ตอกสีเข้มในเส้นแรกและ
เส้นสุดท้ายขนาบเส้นตอกตรงกลางเป็นเส้นสีอ่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มสานศิลป์บางเจ้าปัจจุบัน
เปลี่ยนชื่อกลุ่มเป็นศิลป์เส้นห้าจักสาน มีพรชัย บุญรื่น เป็นประธานกลุ่ม ได้กล่าวว่า “เอกลักษณ์ของ
ลายสานของกลุ่ม คือ กำหนดให้ส่วนล่างที่ต่อกันและส่วนบนจนถึงขอบปากกระเป๋าด้านสี
พื้นด้วยตอกสีเข้ม ส่วนตรงกลางที่สานให้เกิดลวดลายกำหนดให้สมาชิกในกลุ่มสานตอกเส้นที่ 2 และ
4 เป็นตอกสีเข้ม เส้นตอกสานที่ 1 ที่ 3 และที่ 5 เป็นตอกสานสีอะไรก็ได้” (พรชัย บุญรื่น. 2552:
สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 113 ลายมัดหวายเวียนตดแต่งหูหรือวงของกระเป๋าทือสุภาพสตรีและตะกร้า

การผูกหรือมัดหวายสำหรับตกแต่งหูหรือวงของกระเป๋าทือสุภาพสตรีแบบเก่าทุกกลุ่มนิยมใช้ลายมัดหวายแม่บท คือ ลายมัดหวายเวียนเป็นลายหลัก เป็นการตกแต่งที่ง่ายและมีการสืบทอดมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ และปัจจุบันนี้ยังพบว่ามีการใช้ลายมัดหวายเวียนเพื่อผลิตในกระเป๋าทือสุภาพสตรีและตะกร้าหรือค่อมอยู่

ภาพประกอบ 114 ลายสามเป็นลายแม่บท

นอกจากนี้ยังพบว่า มีการใช้ลายสามซึ่งเป็นลายแม่บทในการสานกระเป๋าทือและกระเป๋เอกสารแบบสะพาย ตกแต่งด้วยการนำโลหะทองเหลืองและหนังเทียมมาเป็นส่วนประกอบในการผลิตกระเป๋าทือและกระเป๋าทือสุภาพสตรีทั้งชนิดมีหูหิ้ว ไม่มีหูหิ้วและชนิดมีสายสะพาย

ภาพประกอบ 115 ลายมัดหวายทับสันบน เป็นลายแม่บทตกแต่งขอบปากเต่งไทย

ภาพประกอบ 116 ลายกวางเหลียวหลังตกแต่งขอบปากของกระเป๋าสู่ภาพสตรีและฟักทอง

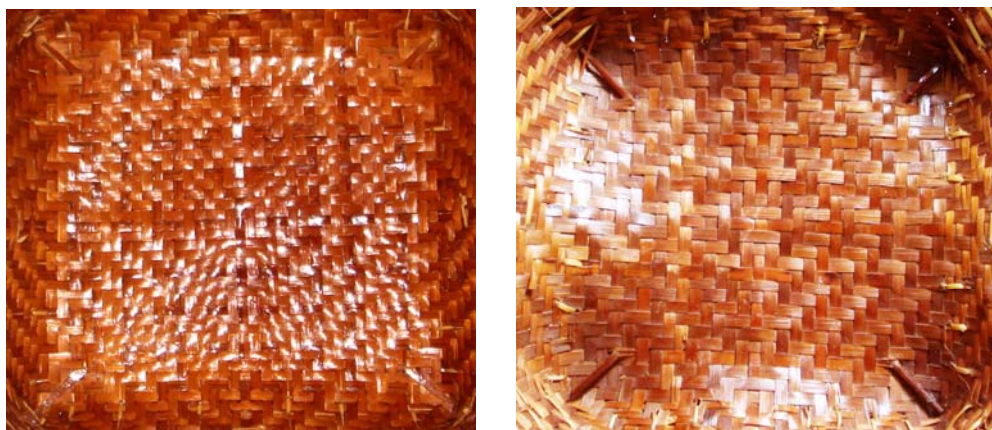
การตกแต่งที่ทำให้ผลิตภัณฑ์มีความเรียบร้อย ประณีตสวยงามนิยมตกแต่งในส่วนขอบปาก กันและหูหิ้วด้วยการใช้หวายที่ชักเรียบแล้วมัดหรือผูกด้วยลายมัดหวายที่เป็นลายแม่บทมีดังนี้ ขอบปากของฟักทองและกระเป๋าสู่ภาพสตรีนิยมใช้ลายมัดหวายเป็นลายแม่บท คือ ลายกวางเหลียวหลัง ส่วนเต่งไทยตกแต่งขอบปากด้วยลายมัดหวายเป็นลายแม่บท คือ ลายมัดหวายทับสันบน ส่วนหูหิ้วของกระเป๋าสู่ภาพสตรีนิยมมัดหวายหูหิ้วด้วยลายมัดเวียนเป็นลายแม่บทเช่นกัน

2. ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ใช้ลายพัฒนา

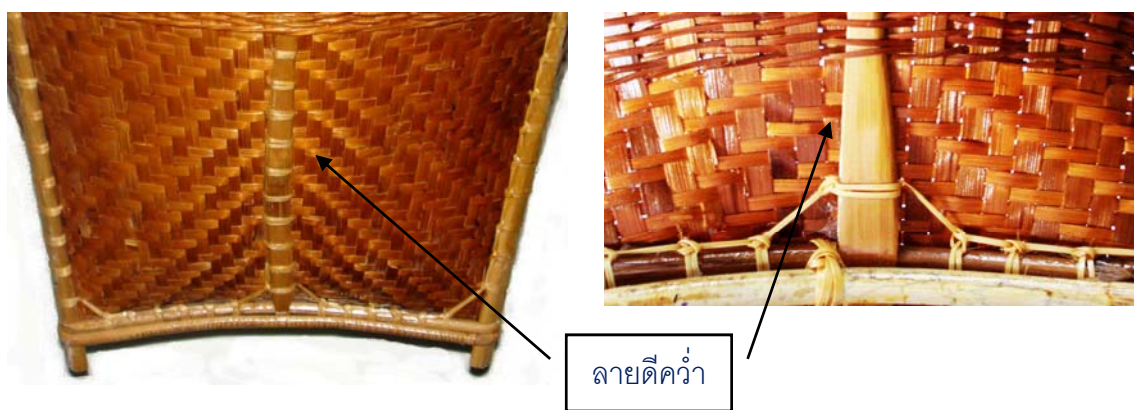
จากการศึกษาลายพัฒนา พบว่า ลายพัฒนาเป็นที่พัฒนามาจากลายแม่บท เป็นลายที่ไม่มีหลักเกณฑ์การสานที่แน่นอน ซึ่งพบว่ามีรายละเอียดเพิ่มขึ้นแต่ลักษณะเด่นของลายแม่บทยังมีอยู่ ลวดลายเปลี่ยนแปลงไป ลายพัฒนาที่พบจากศึกษาครั้งนี้ คือ ลายขีดตาโปร่ง ลายขีดตะแยกดอก ลายสองพัฒนา ลายดีหล่มคว่ำ ลายดีหล่มหงาย ลายดีกระจาย ลายกระดิ่ง ลายไพลย์กั้ว ส่วนลายมัดหวายแบบลายพัฒนาที่พบว่าเป็น ลายมัดหวายคู่ ลายมัดสามหวาย ลายมัดห้าหวาย ลายมัดจุงนาง ลายสันปลาช่อน ซึ่งลายพัฒนาเหล่านี้พบได้จากผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ในตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง ทั้งรูปแบบดั้งเดิมและรูปแบบพัฒนา ดังนี้

2.1 ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ใช้ลายพัฒนาลายเดียว

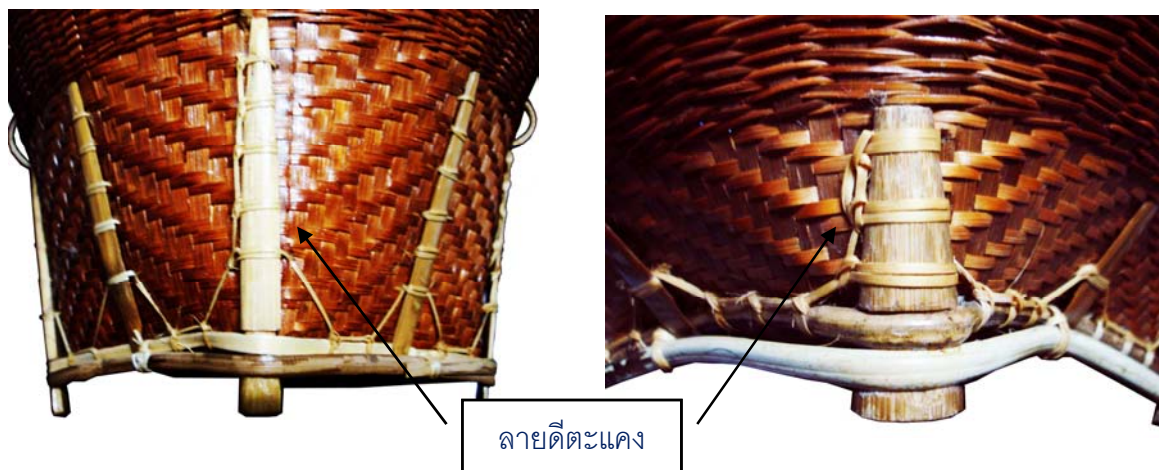
ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ใช้ลายพัฒนาในการสาน ซึ่งผลิตมาแต่ครั้งบรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน จากการศึกษพบว่า เป็นผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิมที่ใช้ลายพัฒนาเพียงลายเดียวสานผลิตภัณฑ์ คือ กระบุง กระจาดและหีบใส่ผ้า มีลักษณะดังนี้

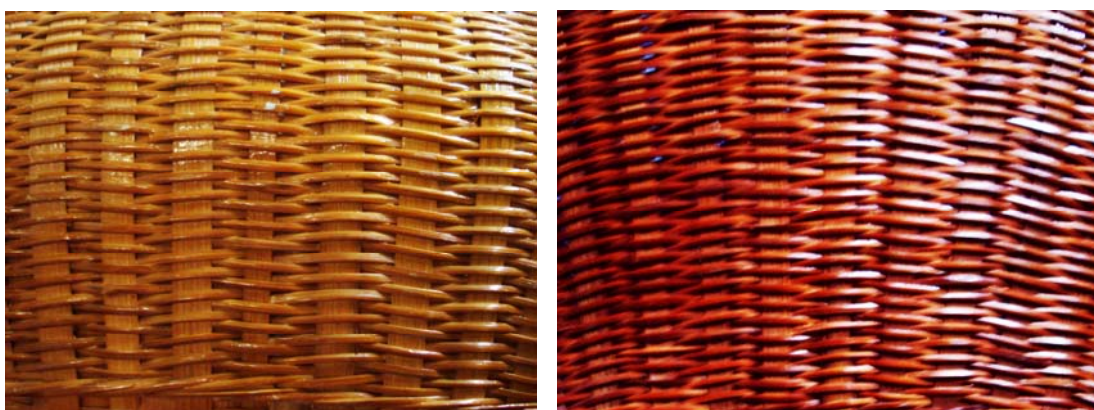
ภาพประกอบ 117 ลายขึ้นต้นส่วนกันเป็นลายสองของกระบุงและกระจาด

ภาพประกอบ 118 ลายดีคว่ำสานส่วนตัวกระบุงและกระจาด

ภาพประกอบ 119 ลายดีตะแคงสานส่วนตัวกระบุงและกระจาด

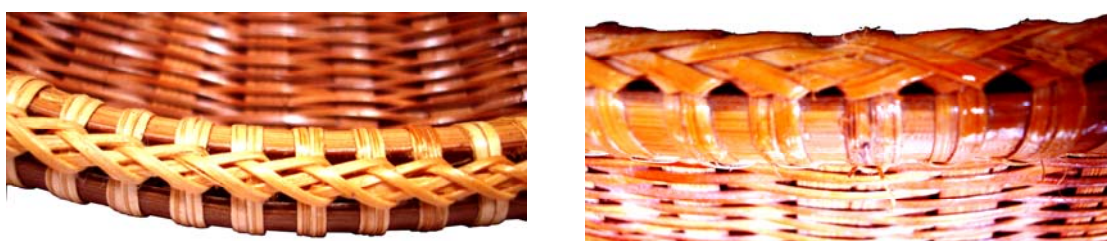

ภาพประกอบ 120 ลายไพลยักคิ้วสานส่วนตัวของกระบุงและกระจาด

กระบุงและกระจาด เป็นผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิมที่มีลักษณะไม่เหมือนกันแต่สานด้วยลายเหมือนกัน คือ ลายพัฒนา เริ่มต้นสานส่วนกันด้วยลายสองพัฒนาเรียกว่า ลายดีหางยอ ส่วนตัวหรือเนื้อกระบุงสานต่อจากกันสานด้วยลายดีคว่ำและลายดีตะแคงในช่วงมุมทั้งสี่ของกระจาด ส่วนไพลก่อนถึงขอบปากสานด้วยลายขัดเป็นลายไพลยักคิ้ว

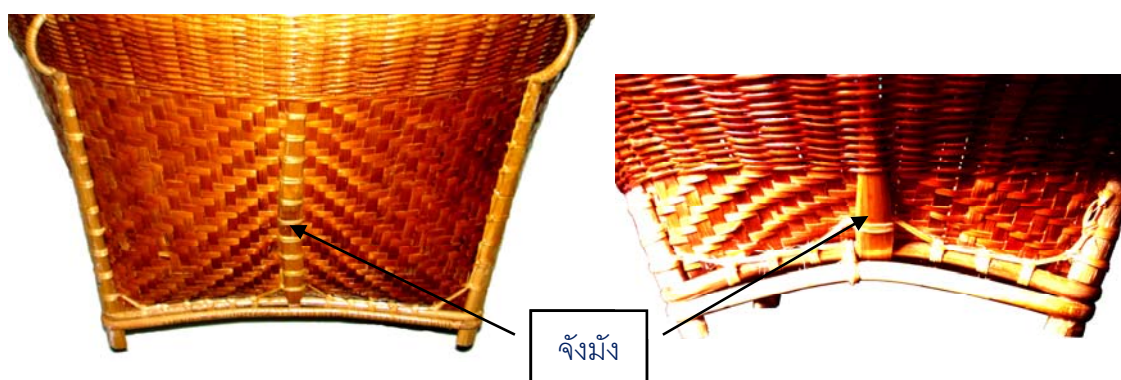

ภาพประกอบ 121 ลายมัดหวายคู่และลายหัวแมลงวันตักแต่งขอบปากกระบุงและกระจาด

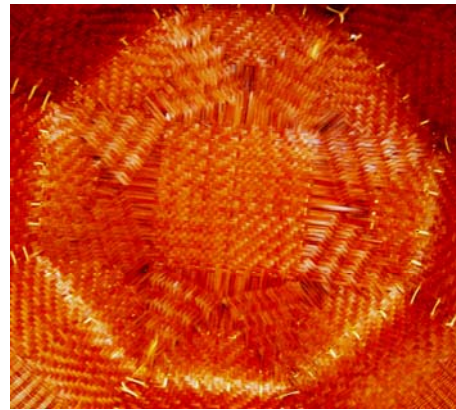
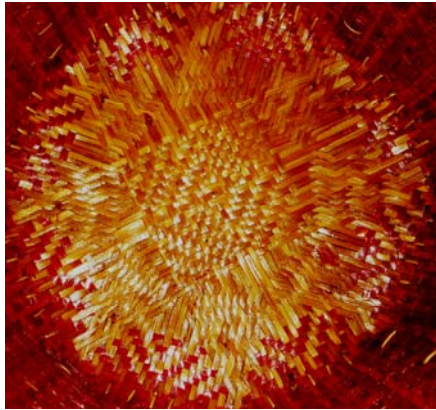
ภาพประกอบ 122 มัดหวายลายจุงนางเป็นลายแม่บทตกแต่งขอบปากกระบุงและกระจาด

การตกแต่งกระบุงและกระจาดรูปแบบดั้งเดิมที่ผลิตทั่วไป นิยมตกแต่งที่ขอบปากส่วนกัน เส้าทั้งสี่และจ้งม้ง ด้วยหวายที่ผ่านการซักเรียดนำมาผูกหรือมัดหวายเพื่อให้ผลิตภัณฑ์มีความแข็งแรง ทนทานและมีความละเอียดประณีตสวยงาม ลายที่นิยมใช้ตกแต่งส่วนของขอบปากเป็นลายแม่บท คือ ลายมัดหวายคู่แล้วผูกหวายลายหัวแมลงวันเป็นลายพัฒนาและมัดหวายลายจุงนางเป็นลายแม่บทบนสันขอบปาก

ภาพประกอบ 123 ลายมัดหวายคู่ที่ตกแต่งจ้งม้ง ขอบกันและขาของกระบุงและกระจาด

การตกแต่งส่วนกัน ส่วนเสาดตรงมุมและจิ้งมั่งของผลิตภัณฑ์ทั้งสองชนิดนี้นิยมมัดหวายด้วยลายพัฒนา คือ ลายมัดหวายคู่แบบหัวแมลงวัน

ภาพประกอบ 124 ลายขึ้นต้นสองชั้นสานประสานส่วนกันของกระบุงและกระจาดแปดเหลี่ยม

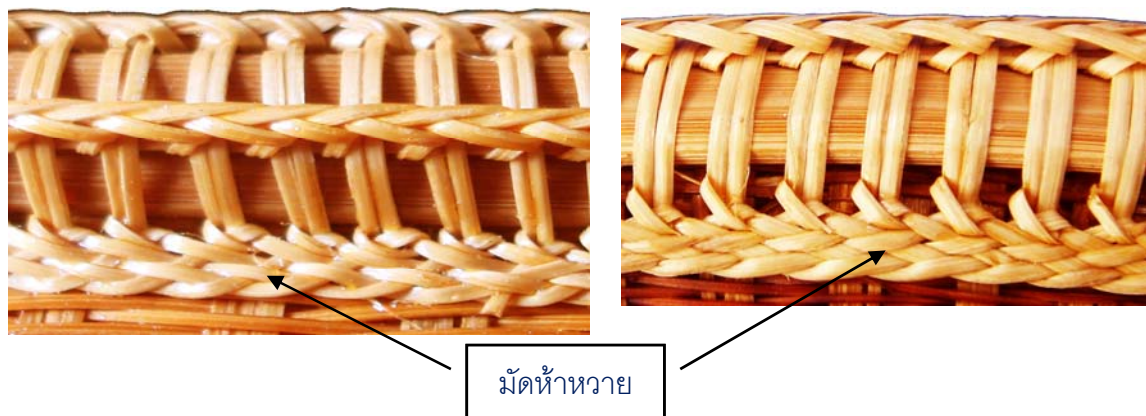
ผลิตภัณฑ์กระบุงและกระจาดรูปแบบดั้งเดิมอีกรูปแบบหนึ่งที่สร้างสรรค์ เป็นผลิตภัณฑ์ที่ผลิตขึ้นอย่างประณีต มีทั้งผลิตภัณฑ์บ้านน้ำชา กระบุงทรงสูงและกระจาดกันแปดเหลี่ยม มีผลิตทั้งขนาดใหญ่และขนาดเล็กเพื่อเป็นของที่ระลึกหรือใช้ประโยชน์อื่นๆ ได้ ดังนั้น ลายที่ใช้สานเป็นลายพัฒนา คือ ส่วนกันสานด้วยลายขึ้นต้นเป็นลายประดิษฐ์สองชั้นนำมาไขว้ประกบนำปลายตอกทั้งหมดสานลายขัดแต่ละประสานกันด้วยลายด้นลมห้มลักษณะกลีบดอกนอกจนเกิดเป็นลายแปดเหลี่ยมที่แสดงถึงลายพัฒนาที่สร้างสรรค์อย่างดี

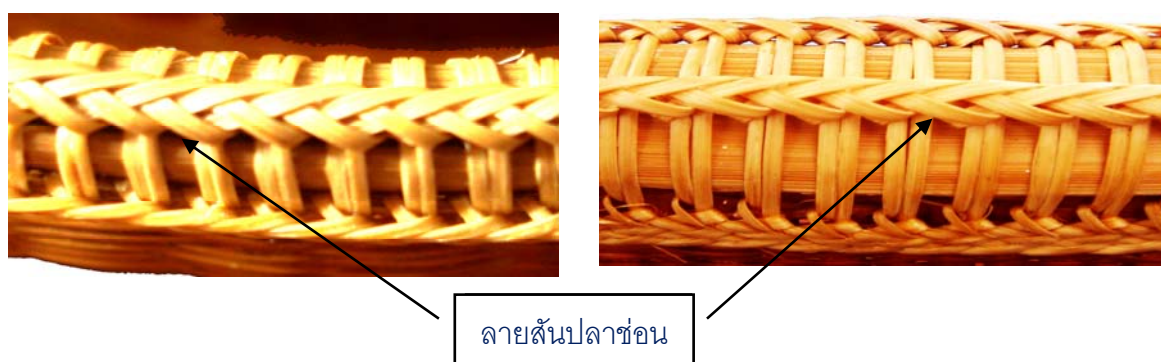
ภาพประกอบ 125 ลายดีคว่ำและลายดีตะแคงสานส่วนตัวบ้านน้ำชาและกระจาดแปดเหลี่ยม

การสานส่วนตัวหรือส่วนเนื้อของบ้านน้ำชา กระบุงทรงสูงและกระจาดแปดเหลี่ยมนี้ นิยมใช้ลายพัฒนา คือ บ้านน้ำชาและกระบุงทรงสูงกันแปดเหลี่ยมสานด้วยลายดีคว่ำมีดีตรงกลางเป็นลายดีตะแคง บางผลิตภัณฑ์ใช้ลายลบน้ําทั้งนี้ขึ้นอยู่กับคำสั่งผลิตหรือผู้ผลิตผลิตขึ้นเอง ส่วน

กระจาดแปดเหลี่ยมสานส่วนเนื้อสานด้วยลายดีคว่ำและลายดีตะแคง ส่วนไพลก่อนถึงปากผลิตภัณฑ์นิยมใช้ลายไพลกลมสามหนึ่งรอบแล้วสานต่อด้วยลายไพลยักคิ้วเป็นลายพัฒนาอีกลายหนึ่ง

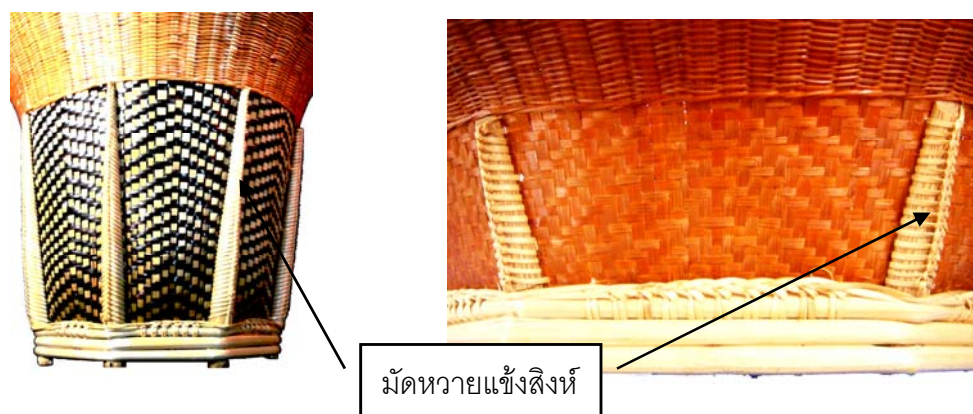
ภาพประกอบ 126 ลายมัดห้าหวายตกแต่งขอบปากกระบุงทรงสูงและกระจาดแปดเหลี่ยม

ภาพประกอบ 127 ลายสันปลาช่อนตกแต่งขอบปากกระบุงทรงสูงและกระจาดแปดเหลี่ยม

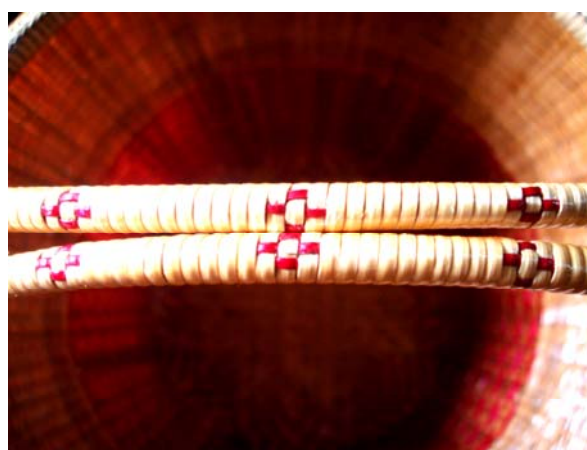
การตกแต่งส่วนขอบปากของป้านน้ำชา กระบุงทรงสูงและกระจาดแปดเหลี่ยมนี้ นิยมใช้ลายมัดหวายที่ชักเรียบแล้วด้วยลายพัฒนาเหมือนกันทุกประการ ดังนี้

ขอบปาก เริ่มจากผูกหรือมัดหวายยึดไม้ไผ่วงกลมที่ใช้เป็นขอบปากผลิตภัณฑ์ด้วย ลายมัดหวายคู่แบบลายหัวแมลงวัน ผูกหรือมัดหวายที่ด้านบน ด้านข้างขอบปากด้วยลายจุงนางเป็น ลายแม่บทหวายหรือบางครั้งผูกลายสันปลาช่อน ด้านข้างขอบปากมัดห้าหวายเพื่อปิดรอยเจาะของ เหล็กหมาดที่ใช้เจาะรูสำหรับสอดเส้นหวายผ่านเนื้อไม้ไผ่ทำให้ผลิตภัณฑ์มีความละเอียดประณีต สวยงามยิ่งขึ้น

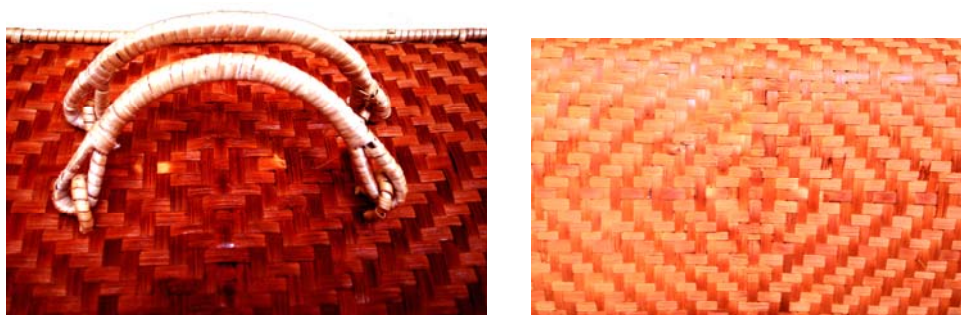
ภาพประกอบ 128 มัดหวายแข่งสิงห์ตกแต่งส่วนเสาของกระบุงและกระจาดก้นแปดเหลี่ยม

การตกแต่งส่วนเสาด้วยการมัดหวายลายกวางเหลี่ยมหลัง เป็นลายพัฒนา ซึ่งส่วนนี้ผู้ผลิตเรียกว่า “แข่งสิงห์” ผลิตภัณฑ์ชนิดนี้นิยมตกแต่งเป็นอย่างยิ่งเพราะเป็นผลิตภัณฑ์ที่ผลิตขึ้นเพื่อเน้นเป็นของที่ระลึก ผู้ผลิตจึงผลิตด้วยความประณีต ดังนั้น การตกแต่งทั้งบ้านน้ำชา กระบุงทรงสูงและกระจาดที่มีก้นแปดเหลี่ยม การตกแต่งตรงมุมทั้งแปดจึงมีส่วนนี้ทำให้ผลิตภัณฑ์มีความประณีตสวยงามยิ่งขึ้น

ภาพประกอบ 129 ลายมัดหวายเวียนยกดอกตกแต่งหูหรือวงของบ้านน้ำชา

นอกจากนี้ยังพบว่า ผลิตภัณฑ์ชนิดบ้านน้ำชา ยังมีส่วนประกอบอีกส่วนหนึ่งที่นิยมตกแต่ง คือ หูหรือวง มีการตกแต่งอย่างประณีตสวยงามด้วยการมัดหวายที่ชักเรียบจนมีขนาดเส้นเล็กมาก ผูกหรือมัดหวายด้วยลายมัดหวายเวียนยกดอก ถือว่าเป็นลายพัฒนาของการมัดหวายลักษณะหนึ่ง

ภาพประกอบ 130 ลายขึ้นต้นลายสองแบบกันกระบุงและกระจาดใช้สานกันและฝาของหีบใส่ผ้า

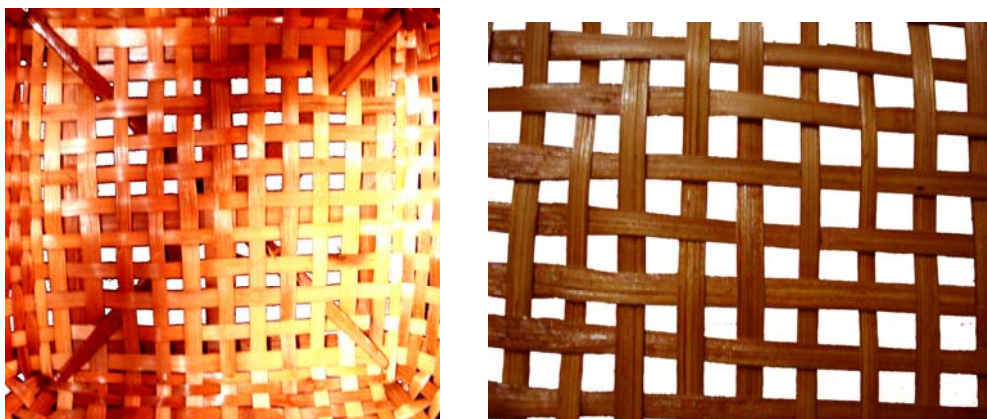
ภาพประกอบ 131 ลายดีคว่ำและลายดีตะแคงสานส่วนตัวหีบใส่ผ้า

หีบใส่ผ้า เป็นผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ชนิดหนึ่งที่ใช้ลายพัฒนาทั้งใบในการสานลายเดียวเท่านั้น คือ เริ่มสานด้วยลายสองดีหางาย และตรงมุมหีบผ้าเป็นลายดีคว่ำ โดยใช้ลายดังกล่าวสานทั้งส่วนตัวและส่วนของฝาหีบใส่ผ้า

การตกแต่ง หีบใส่ผ้านิยมใช้หวายที่ชักเรียบแล้วตกแต่งโดยมัดหวายที่ขอบปากของฝาหีบและที่บริเวณรองรับขอบปากของฝาหีบเป็นลายแม่บท คือ ลายจุนางที่ขอบปากของฝาหีบ และมัดหวายเวียนที่บริเวณรองรับของปากฝาหีบ ขอบเหลี่ยมที่ฝาหีบด้านบนมัดหวายตกแต่งเป็นลายมัดหวายเวียนเช่นกัน การตกแต่งหูหิ้วของฝาหีบการมัดหวายเวียนสองอัน ขาหีบใส่ผ้ามัดหวายเพื่อยึดให้ขาติดกับตัวหีบใส่ผ้าด้วยการมัดหวายแบบด้นถอยหลัง

2.2 ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ใช้ลายพัฒนาและลายแม่บท

ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่กลุ่มนี้เป็นผลิตภัณฑ์ที่ใช้ลายพัฒนาอย่างหลากหลาย ได้แก่ กระจาดแก้ว ตะกร้าหรือค้อม ตะกร้าล้างปลา ตะแกรงตากปลา กระดัง กะโล ผลิตภัณฑ์ดังกล่าวเป็นผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิมที่มีการผลิตจากกลุ่มผู้ผลิตในตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง จากการศึกษาพบว่า ผลิตภัณฑ์เหล่านี้ล้วนใช้ลายพัฒนาในการสานผลิตภัณฑ์ ซึ่งวิเคราะห์แยกชนิดของผลิตภัณฑ์ที่ใช้ลายพัฒนาในการผลิตได้ดังนี้

ภาพประกอบ 132 ลายขัดตาไปรงสานส่วนกัน ส่วนตัวของตะกร้าล้างปลาและตะแกรงตากปลา

ภาพประกอบ 133 ลายสองสานขอบปากตะแกรงตากปลาก่อนเข้าขอบปาก

มัดหวายจุงนาง

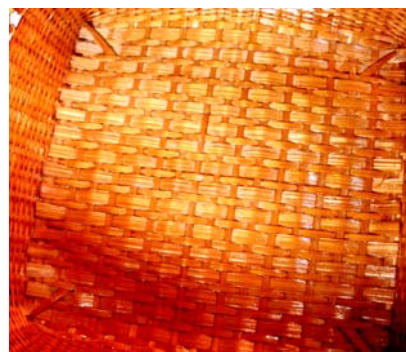
มัดหวายคู่

มัดหวายหัวแมลงวัน

ภาพประกอบ 134 ลายมัดหวายคู่ ลายหัวแมลงวันและลายจุงนางตกแต่งขอบปากตะกร้าล้างปลา

ตะกร้าล้างปลา และตะแกรงตากปลา เป็นผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิม ซึ่งเมื่อครั้งอดีตชาวบ้านในชนบทมีใช้เกือบทุกหลังคาเรือน ผลิตภัณฑ์ประเภทนี้นิยมสานด้วยลายพัฒนาตั้งแต่ต้นจนเสร็จสมบูรณ์ ลายพัฒนาที่ใช้ คือ ลายขัดตาโปร่ง สานตั้งแต่ส่วนก้นส่วนตัวและขอบปาก โดยเฉพาะก่อนถึงขอบปากของตะกร้าล้างปลานิยมสานด้วยลายขัดชิดเพื่อให้ขอบปากแข็งแรง ส่วนตะแกรงตากปลาสานลายขัดชิดเป็นรูปสี่เหลี่ยมก่อนเข้าขอบปาก การตกแต่งขอบปากของตะกร้าล้างปลาและตะแกรงตากปลามีความแตกต่างกัน ดังนี้

ตะกร้าล้างปลา ตกแต่งด้วยการมัดหวายชักเรียด เป็นลายหวายคู่ ลายหัวแมลงวัน และลายจุนางส่วนหูทั้งสองมัดหวายเป็นลายมัดเวียน ส่วนตะแกรงตากปลามีการตกแต่งขอบปากทั้งแบบ คือ แบบใช้หวายชักเรียดและแบบเชือกไนลอน ถ้าใช้หวายชักเรียดมัดลายเหมือนตะกร้าล้างปลา ถ้าใช้เชือกไนลอนมัดลักษณะเดียวกับลายหัวแมลงวันเพียงอย่างเดียว โดยมีระยะห่างเท่ากัน

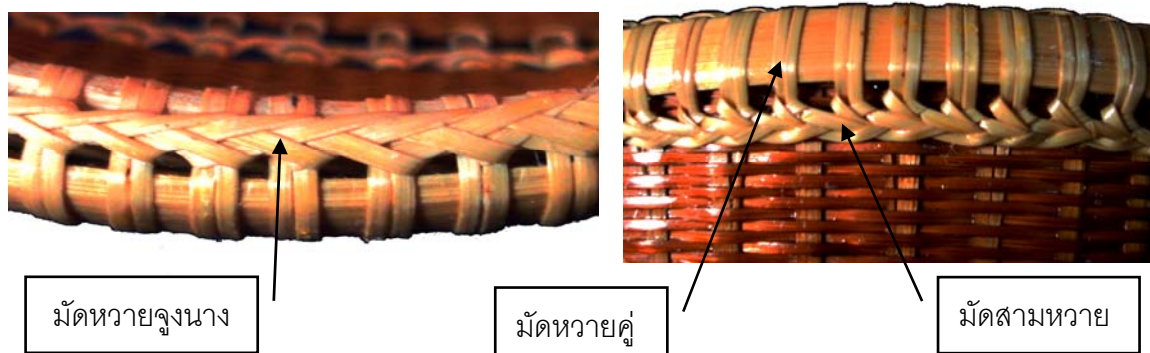

ภาพประกอบ 135 ลายขัดชิดสานก้นของกระจาดแมวและตะกร้าหรือค่อม

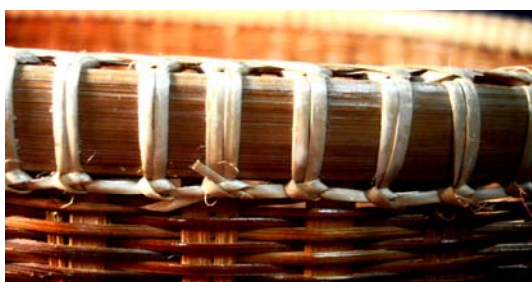

ภาพประกอบ 136 ลายขัดยกดอกสานส่วนตัวของกระจาดแมวและตะกร้าหรือค่อม

กระจาดไม้และตะกร้าหรือค้อม เป็นผลิตภัณฑ์ที่สานด้วย ลายพัฒนา จากลายแม่บท คือ ลายขัด เริ่มต้นสานส่วนกันด้วยลายขัดชิดหรือขัดทึบ และสานส่วนตัวด้วยลายขัดยกดอก ด้วยการใช้หวายชักเรียบสานให้เกิดเป็นดอก สร้างความสวยงามให้กับผลิตภัณฑ์ได้เป็นอย่างดี

ภาพประกอบ 137 ลายมัดหวายคู่ ลายจูงนางและมัดสามหวายตกแต่งขอบปากกระจาดไม้

ภาพประกอบ 138 ลายมัดหวายคู่และลายหัวแมลงวันของตะกร้าหรือค้อม

การตกแต่งขอบปากของกระจาดไม้และตะกร้าหรือค้อมนิยมใช้หวายที่ชักเรียบแล้วมาผูกหรือมัดเพื่อเสริมความแข็งแรง และความสวยงามเหมือนกับผลิตภัณฑ์ชนิดอื่นเช่นกันแต่กระจาดไม้กับตะกร้าหรือค้อมนี้ใช้ลายมัดหวายต่างกัน คือ กระจาดไม้ใช้ลายมัดหวายหัวแมลงวันและลายจูงนาง แต่งด้านล่างของขอบปากด้วยการมัดสามหวายหรือมัดห้าหวายตามการสั่งทำหรือตามการออกแบบของผู้ผลิตเอง ส่วนการตกแต่งขอบปากตะกร้าหรือค้อมมัดหวายลายหัวแมลงวันและลายจูงนางด้านบนสันขอบปากตะกร้า ส่วนด้านล่างขอบปากตะกร้าไม่พบมีการตกแต่งมัดหวาย

ภาพประกอบ 139 ลายมัดหวายเวียนแบบพัฒนาตกแต่งหูหรือวงของตะกร้า

ส่วนหูของตะกร้าหรือค้อมมีหูหวายโดยใช้หวายกลมดัดโค้งหรือคดเป็นวงกลมทำให้เป็นวงหรือหูหวายมีลักษณะรูปแบบต่าง ๆ มัดหวายส่วนที่จับด้วยลายแม่บท คือ ลายมัดหวายเวียนแบบพัฒนาโดยมีการเพิ่มลายจุนางในส่วนที่จับทำให้ตะกร้ามีความสวยงามยิ่งขึ้น

ภาพประกอบ 140 ลายกระดังหรือลายผีบ้า “ยกสองข่มห้า” สานกระดัง

กระดัง และกะโล่ เป็นผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่พบในศูนย์กลางเครือข่ายชุมชนตำบลบางเจ้าฉ่ำและศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน ซึ่งผลิตโดยสมาชิกในกลุ่มผู้ผลิตของตำบลนี้ นิยมสานด้วยลายพัฒนา คือ กระดัง นิยมใช้ลายผีบ้า สานแบบ “ยกสองข่มห้า” ส่วนกะโล่นิยมใช้ลายสานที่หลากหลาย คือ สานลายสองและลายสามแบบลายตะแกรง

การตกแต่งของกระดัง และกะโล่ แบบดั้งเดิมใช้หวายที่จักและชักเรียบแล้ว
มัดหวายแบบมัดหวายคู่ มัดหวายเวียน จากการสำรวจพบว่ากะโล่นิยมใช้เชือกไนลอน ลวดมัดแทน
หวายโดยมัดระยะห่างเท่า ๆ กันโดยรอบ ทำให้กระดังและกะโล่มีความแข็งแรงสะดวกต่อการถือ

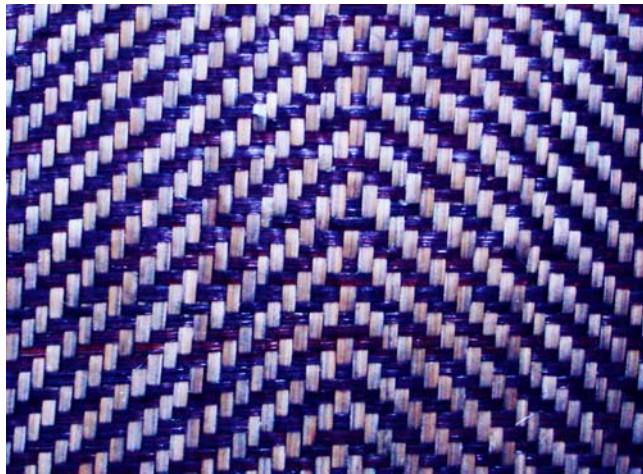
ภาพประกอบ 141 ลายดีกระจายหรือผู้ผลิตเรียกว่า “ลายดอกพิกุล” สานกระเป่าถือสุภาพสตรี

ภาพประกอบ 142 ลายยกดอกเป็นลายพัฒนาสานส่วนตัวของกระเป่าถือสุภาพสตรี

ภาพประกอบ 143 ลายยกดอกเป็นลายพัฒนาสานส่วนตัวของกระเป๋าสู่ภาพสตรี

ภาพประกอบ 144 ลายดีถือว่าเป็นลายพัฒนาสานส่วนตัวของกระเป๋าสู่ภาพสตรี

กระเป๋าสู่ภาพสตรี เป็นผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบพัฒนาอีกชนิดหนึ่งที่ใช้ลายพัฒนาและลายแม่บทในการสาน จากการศึกษาพบว่า ลายพัฒนาที่นิยมใช้ในการสานกระเป๋าสู่ภาพสตรี คือ ลายดีกระจาย แต่กลุ่มผู้ผลิตนิยมเรียกว่า “ลายดอกพิกุล” ลายดีคว่ำและลายยกดอกเป็นลายที่พัฒนามาจากลายสอง และลายสาม โดยสานในส่วนตัวกระเป๋าทั้งใบ ส่วนกันกระเป๋าสานด้วยลายขัดชิดเป็นลายแม่บท

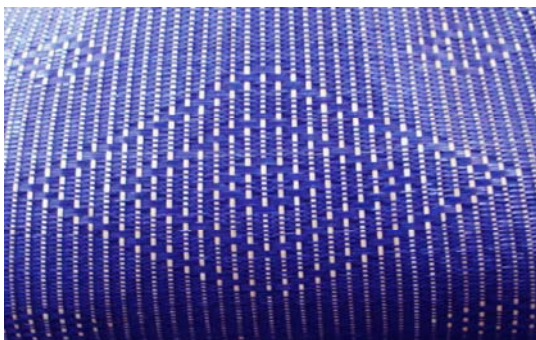
การตกแต่งกระเป๋าสู่ภาพสตรีนิยมใช้หวายมาตกแต่งในส่วนขอบปากและส่วนของกันโดยนำหวายไปจักและชักเรียงให้มีขนาดเส้นเล็ก ขอบปากมัดหวายด้วยลายจูงนาง ส่วนขอบกันมัดหวายด้วยลายมัดหวายเวียนยึดติดกับส่วนกันของตัวกระเป๋าสู่ภาพสตรี

ส่วนหูหิ้วมีทั้งรูปแบบเก่าและรูปแบบใหม่ หูหิ้วรูปแบบเก่านิยมใช้หวายมาดัดโค้ง และมัดหวายชักเรียบด้วยลายมัดหวายเวียนตลอดเส้นหูหิ้ว หูหิ้วรูปแบบใหม่นิยมใช้เชือกไนลอนพันรอบสายยางปลายทั้งสองข้างร้อยด้วยลูกบิดหลากสียึดติดกับขอบปากกระเป๋าด้วยหนังที่มีห่วงโลหะ สำหรับผูกเชือกไนลอนให้ติดกับห่วงเป็นหูหิ้ว

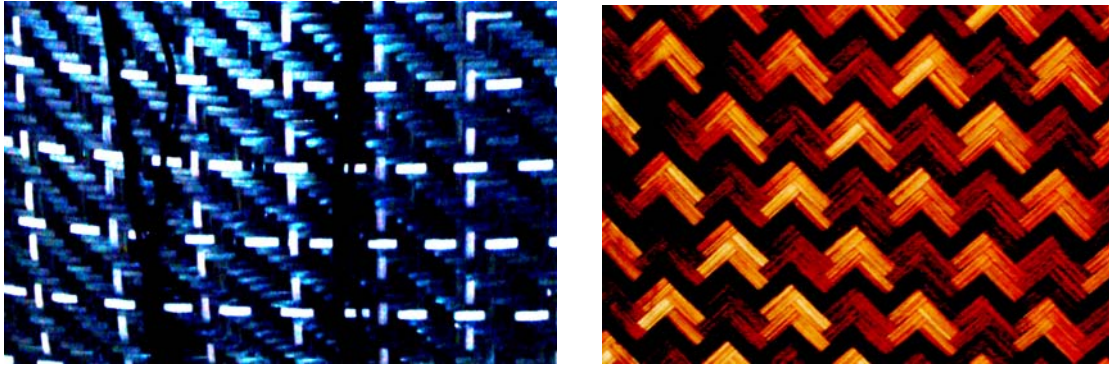
3. ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ใช้ลายประดิษฐ์

ภาพประกอบ 145 ลายขีดขอก่าย เป็นลายประดิษฐ์สานส่วนตัวของกระเป๋าถือสุภาพสตรี

ภาพประกอบ 146 ลายขัดแตะยกดอกเป็นลายประดิษฐ์สานส่วนตัวของกระเป๋าถือสุภาพสตรี

ภาพประกอบ 147 ลายคุบเป็นลายสามประดิษฐ์สานส่วนตัวของกระเป๋าถือสุภาพสตรี

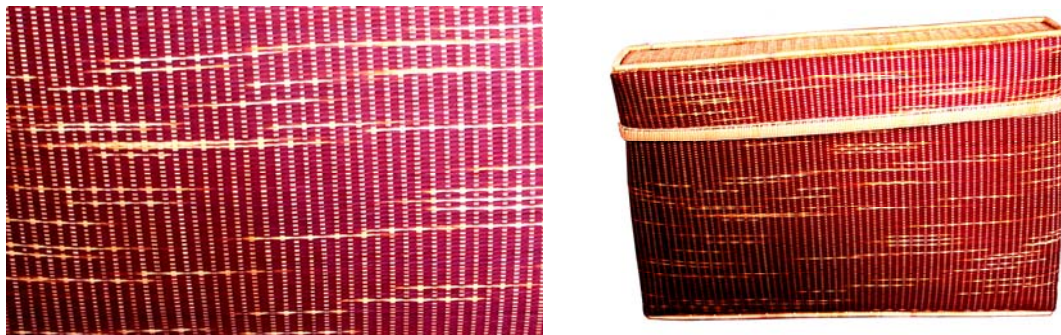

ภาพประกอบ 148 ผลิตภัณฑ์กระเป๋าถือสุภาพสตรีสานด้วยลายคุบเป็นลายประดิษฐ์

จากการศึกษาและพัฒนา พบว่า ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ของกลุ่มผู้ผลิตใน ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง ใช้ลายประดิษฐ์ที่บรรพบุรุษมาใช้สานผลิตภัณฑ์ทำให้ผลิตภัณฑ์มีความละเอียดประณีตสวยงามและมีความเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่ม นอกจากนี้ยังมีการนำลายประดิษฐ์จากภาคอื่นมาประยุกต์ใช้ทำให้ผลิตภัณฑ์มีความแปลกยิ่งขึ้น ลายประดิษฐ์ที่กลุ่มผู้ผลิตนิยมนำมาใช้ในการสานผลิตภัณฑ์ คือ ลายขีดขอก่าย ลายยกดอก ลายดอกพิกุล ลายคุบ และลายขัดแตะยกดอก

ส่วนการตกแต่งส่วนหูหิ้ว ส่วนก้น และขอบปากของผลิตภัณฑ์มีทั้งหูหิ้วแบบเก่าและหูหิ้วแบบใหม่ คือ การตกแต่งหูหิ้วรูปแบบเก่าตกแต่งด้วยการมัดหวายที่ใช้ลายเช่นเดียวกระเป๋าถือสุภาพสตรีอื่นๆ ที่สานด้วยลายพัฒนา ส่วนหูหิ้วรูปแบบเก่าใช้ลายมัดหวายแบบมัดหวายเวียนและมัดยกดอก ส่วนการตกแต่งหูหิ้วรูปแบบใหม่นิยมตกแต่งเช่นเดียวกับหูหิ้วของกระเป๋าถือแบบอื่น ๆ

บางรูปแบบตกแต่งขอบปากกระเป๋าทึบด้วยการนำผ้าลูกไม้ หรือผ้าลวดลายมาตกแต่งทำให้ผลิตภัณฑ์มีความสวยงามมากยิ่งขึ้น

ภาพประกอบ 149 ลายน้าไหลเป็นลายขัดใช้เทคนิคย้อมสีแบบไหมมัดหมี่

นอกจากลวดลายในการสานที่เกิดขึ้นจากการสานด้วยลายต่างๆ ที่พบแล้ว ยังพบว่าลวดลายยังเกิดจากการย้อมสีเส้นตอกสานทำให้เกิดลวดลายที่แปลกตาด้วยการสานตอกที่ย้อมสีของเส้นตอก ถึงแม้ว่าการสานจะใช้ลายสานเป็นเพียงลายแม่บท ได้แก่ ลายขัดทึบหรือขัดซิดก็ตาม แต่ยังทำให้เกิดลวดลายได้จากการใช้เทคนิคการย้อมสีตอกสานเท่านั้น เทคนิคที่พบ คือ การนำเทคนิคในการย้อมสีเส้นตอกเหมือนกับการย้อมสีเส้นไหมสำหรับการทอผ้าไหมมัดหมี่ ผู้ผลิตที่ใช้เทคนิคนี้เรียกลายที่สานนี้ว่า “ลายน้าไหล” เหมือนกับลายผ้าทอเช่นกัน ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่พบว่าผลิตลวดลายนี้ คือ ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบพัฒนา โดยเฉพาะกระเป๋าทึบสุภาพสตรี และพบว่า กลุ่มผู้ผลิตที่ผลิตผลิตภัณฑ์ลายสานแบบลายมัดหมี่อย่างผ้าไหม คือ กลุ่มสตรีสหกรณ์ตำบลบางเจ้าฉ่าที่มีเรณู ทองงาม เป็นประธานกลุ่ม

ปัจจุบันนี้พบว่ามีการผลิตกระเป๋าทึบสุภาพสตรีรูปแบบใหม่ที่ใช้วิธีการสานต่อเนื่องจากส่วนตัวมาถึงส่วนหูหิ้วและตกแต่งหูหิ้วด้วยการมัดหยาเป็นลายพัฒนาเช่นเดียวกับการตกแต่งขอบปากของบ้านน้ำชา กระบุงทรงสูงและกระจาดที่มีกันแปดเหลี่ยม คือ ลายสันปลาช่อน แต่ยังไม่ผลิตแพร่ไปยังกลุ่มอื่น ๆ และยังมีการสร้างสรรค์อย่างไม่หยุดนิ่งของกลุ่มผู้ผลิตในตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอบัวโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทองแห่งนี้

สรุปแล้วรูปแบบของผลิตภัณฑ์และการตกแต่งของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ในเขตตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทองที่พบจากกลุ่มผู้ผลิต สรุปในตารางได้ดังนี้

ตาราง 1 สรุปรูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่พบของกลุ่มผู้ผลิตในเขตตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง

กลุ่มผู้ผลิต	รูปแบบผลิตภัณฑ์	
	ผลิตภัณฑ์รูปแบบดั้งเดิม	ผลิตภัณฑ์รูปแบบพัฒนา
กลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่ หมู่ที่ 6 นางมาลี เรืองงาม	✓	✓
กลุ่มสหกรณ์สตรีตำบลบางเจ้าฉ่า หมู่ที่ 8 นางเรณู ทองงาม	✓	✓
กลุ่มจักสานไม้ไผ่ หมู่ที่ 8 นางสาวฝน ทองงาม	-	✓
กลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่ หมู่ที่ 8 นางพนัชนกร จิตรักษ์	✓	✓
กลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่ หมู่ที่ 8 นางโสภี บำรุงศิลป์	-	✓
กลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่บางเจ้าฉ่า หมู่ที่ 8 นางสาวสิริวิศม์ สิงห์รัญ	-	✓
กลุ่มสานศิลป์บางเจ้าฉ่า หมู่ที่ 8 นายพรชัย บุญรื่น	✓	✓
กลุ่มอิสระของนางบานเย็น ชูช่วง หมู่ที่ 7	✓	-

จากตาราง 1 พบว่ามีกลุ่มผู้ผลิตที่ผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิม จำนวน 5 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 62.50 และกลุ่มผู้ผลิตที่ไม่ผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิม แต่ผลิตรูปแบบพัฒนาเพียงอย่างเดียว มีจำนวน 3 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 37.50 กลุ่มผลิตที่ผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบพัฒนา มีจำนวน 7 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 87.50 และกลุ่มผู้ผลิตที่ไม่ผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบพัฒนาหรือผลิตเพียงรูปแบบดั้งเดิมอย่างเดียว มีจำนวน 1 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 12.50 นอกจากนี้ยังพบว่ามีกลุ่มผู้ผลิตที่ผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ทั้งสองรูปแบบ มีจำนวน 4 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 50

ตาราง 2 สรุปผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิมที่พบของกลุ่มผู้ผลิตในเขตตำบลบางเจ้าฉ่า
อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง

ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ รูปแบบดั้งเดิม	กลุ่มผู้ผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่							
	1	2	3	4	5	6	7	8
กระจุง	-	✓	-	✓	-	✓	✓	✓
กระจาด	-	-	-	✓	-	-	✓	✓
กระจาดแก้ว	-	-	-	✓	-	-	✓	✓
กระด้ง	-	-	-	-	-	-	✓	-
กะโล่	-	-	-	-	-	-	✓	✓
ตะกร้าหรือค้อม	✓	-	-	✓	-	-	✓	-
ตะกร้าล้างปลา	-	-	-	-	-	-	✓	✓
ตะแกรงตากปลา	-	-	-	-	-	-	✓	✓
หีบใส่ผ้า	-	-	-	-	-	-	✓	-
ป้านน้ำชา	-	✓	-	✓	-	-	✓	✓

จากตาราง 2 กำหนดให้

1. แสดงกลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่ หมู่ที่ 6 นางมาลี เรืองงาม
2. แสดงกลุ่มสหกรณ์สตรีตำบลบางเจ้าฉ่า หมู่ที่ 8 นางเรณู ทองงาม
3. แสดงกลุ่มจักสานไม้ไผ่ หมู่ที่ 8 นางสาวฝน ทองงาม
4. แสดงกลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่ หมู่ที่ 8 นางพนัชกร จิตรักษ์
5. แสดงกลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่ หมู่ที่ 8 นางโสภี บำรุงศิลป์
6. แสดงกลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่บางเจ้าฉ่า หมู่ที่ 8 นางสาวสิริรัตน์ สิงห์บุญ
7. แสดงกลุ่มสานศิลป์บางเจ้าฉ่า หมู่ที่ 8 นายพรชัย บุญรื่น
8. แสดงกลุ่มอิสระของนางบานเย็น ชูช่าง หมู่ที่ 7

จากตาราง 2 พบว่ากลุ่มผู้ผลิตที่ผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิมทุกรูปแบบ คือ กลุ่มสานศิลป์บางเจ้า หมู่ที่ 8 มีพรชัย บุญรื่น เป็นประธานกลุ่ม และกลุ่มผู้ผลิตที่ไม่พบว่ามีการผลิตผลิตภัณฑ์รูปแบบดั้งเดิมเลย คือ กลุ่มจักสานไม้ไผ่ หมู่ที่ 8 มีสายฝน ทองงาม เป็นประธานกลุ่ม และกลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่ หมู่ที่ 8 มีโสภี บำรุงศิลป์ เป็นประธานกลุ่ม

ตาราง 3 สรุปผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบพัฒนาที่พบของกลุ่มผู้ผลิตในเขตตำบลบางเจ้าฉ่า
อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง

ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ รูปแบบพัฒนา	กลุ่มผู้ผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่							
	1	2	3	4	5	6	7	8
กระเป๋าสตางค์สุภาพสตรี								
1.รูปแบบทรงอ้อม	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
2.รูปแบบทรงเหลี่ยม	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	-
3.รูปแบบทรงปากบาน	-	✓	✓	✓	-	✓	✓	-
4.รูปแบบทรงฟักทองพู	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	-
5.รูปแบบทรงฟักทอง	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	-
6.รูปแบบทรงถุงเงิน	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	-
7.รูปแบบทรงเตารีด	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
8.รูปแบบทรงกระจับ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	-
9.รูปแบบทรงฝาครอบ	-	✓	-	✓	-	-	✓	-
10.รูปแบบทรงหัวใจคู่	-	-	✓	-	-	-	-	-
11.รูปแบบทรงเหลี่ยมญี่ปุ่น	-	-	-	✓	✓	-	✓	-
12.รูปแบบทรงหกเหลี่ยม	-	-	-	✓	✓	-	✓	-
13.รูปแบบทรงปากแหลม	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	-
14.รูปแบบทรงปากโค้งเว้า	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	-
เตียงไทย	-	-	-	✓	-	-	-	-
ฟักทอง	-	-	-	✓	-	-	-	-

จากตาราง 3 กำหนดให้

1. แสดงกลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่ หมู่ที่ 6 นางมาลี เรืองงาม
2. แสดงกลุ่มสหกรณ์สตรีตำบลบางเจ้าฉ่า หมู่ที่ 8 นางเรณู ทองงาม
3. แสดงกลุ่มจักสานไม้ไผ่ หมู่ที่ 8 นางสาวฝน ทองงาม
4. แสดงกลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่ หมู่ที่ 8 นางพนัชกร จิตรักษ์
5. แสดงกลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่ หมู่ที่ 8 นางโสภี บำรุงศิลป์
6. แสดงกลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่บางเจ้าฉ่า หมู่ที่ 8 นางสาวสิริวัตรม์ สิงห์บุญ

7. แสดงกลุ่มสานศิลป์บางเจ้าฉ่า หมู่ที่ 8 นายพรชัย บุญรัตน์
8. แสดงกลุ่มอิสระของนางบ้านเย็น ชูช่วง หมู่ที่ 7

จากตาราง 3 พบว่าผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบพัฒนา ได้แก่ กระเป๋าสื่อสุขภาพสตรี มีกลุ่มผู้ผลิตที่มีการผลิตน้อยที่สุด คือ กลุ่มอิสระที่มีบ้านเย็น ชูช่วงเป็นประธานกลุ่ม กลุ่มที่ผลิตรูปแบบของกระเป๋าสื่อสุขภาพสตรีมากรูปแบบที่สุด คือ กลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่ที่มีพันชกร จิตรักษ์ เป็นประธานกลุ่ม รูปแบบกระเป๋าสื่อสุขภาพสตรีที่พบทุกกลุ่มผู้ผลิตผลิตขึ้น คือ รูปแบบทรงอ้อม รูปแบบทรงเหลี่ยม ทรงปากบาน ทรงฟักทองพู่หรือทรงโอง ทรงฟักทอง ทรงถุงเงิน ทรงเตารีด ทรงกระจับ ทรงปากแหลมและทรงปากโค้งเว้า รูปแบบกระเป๋าสื่อสุขภาพสตรีที่พบว่ามีผลิตเพียงกลุ่มผู้ผลิตเดียว คือ รูปแบบทรงหัวใจคู่ ผลิตที่กลุ่มจักสานไม้ไผ่ ที่มีสายฝน ทองงาม เป็นประธานกลุ่ม

ตาราง 4 สรุปผลดลยที่ใช้ในการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ทั้งรูปแบบดั้งเดิมและรูปแบบพัฒนาของกลุ่มผู้ผลิตในเขตตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง

ลวดลายที่นิยมใช้ในการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่	ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่	
	รูปแบบดั้งเดิม	รูปแบบพัฒนา
ลายแม่บท		
-ลายขัดขีดหรือลายขัดทึบ	✓	✓
-ลายขัดตาโปร่ง	✓	-
-ลายสอง	✓	✓
-ลายสาม	-	✓
-ลายเวียนรัศมี	✓	-
-มัดหวายเวียน	✓	✓
-มัดหวายจูงนาง	✓	-
-มัดหวายกวางเหลี่ยมหลัง	✓	✓

ตาราง 4 (ต่อ)

ลวดลายที่นิยมใช้ในการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่	ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่	
	รูปแบบดั้งเดิม	รูปแบบพัฒนา
ลายพัฒนา		
-ลายขัดตะยกดอก	✓	✓
-ลายผีบ้าหรือลายกระดิ่ง	✓	-
-ลายสองพัฒนา	✓	✓
-ลายดีคว่ำ	✓	-
-ลายดีตะแคง	✓	-
-ลายดีกระจาย(ดอกพิกุล)	✓	-
-ลายไพลย์กั่ว	✓	-
-ลายยกดอก	✓	-
-มัดหวายคู่	✓	-
-มัดสามหวาย	✓	-
-มัดห้าหวาย	✓	-
-มัดทับสันบน	-	✓
-มัดสันปลาช่อน	✓	-
ลายประดิษฐ์		
-ลายขีดขอก่าย	-	✓
-ลายคุบ	-	✓
-ลายสามประดิษฐ์	-	✓
-ลายขัดตะยกดอก	-	✓

จากตาราง 4 พบว่าผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิมเป็นผลิตภัณฑ์ที่นิยมใช้ลวดลายสานเพื่อการผลิตผลิตภัณฑ์มากที่สุด คือ ใช้ลายแม่บทและลายพัฒนา ส่วนผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบพัฒนา นิยมใช้ลวดลายสานเพื่อการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่มากที่สุดคือลายแม่บท ได้แก่ ลายขัดขีด ลายสอง ลายสาม มัดหวายเวียนและมัดหวายกวางเหลี่ยมหลัง

3. การถ่ายทอดความรู้

การถ่ายทอดความรู้เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งของการดำรงภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ตำบลบางเจ้าฉ่านี้ ผู้วิจัยได้สำรวจศึกษาจากกลุ่มผู้ผลิตจำนวน 8 กลุ่ม เป็นกลุ่มที่อาศัยอยู่ในหมู่ที่ 6-8 ในตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง ดังนี้

1. กลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่ บ้านเลขที่ 45 หมู่ 6 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง ประธานกลุ่ม คือ นางมาลี เรืองงาม
2. กลุ่มสตรีสหกรณ์ตำบลบางเจ้าฉ่า บ้านเลขที่ 13 หมู่ที่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง ประธานกลุ่ม คือ นางเรณู ทองงาม
3. กลุ่มจักสานไม้ไผ่ บ้านเลขที่ 36 หมู่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง ประธานกลุ่ม คือ นางสาวฝน ทองงาม
4. กลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่ บ้านเลขที่ 42/1 หมู่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง ประธานกลุ่ม คือ นางพนัสกร จิตรักษ์
5. กลุ่มอาชีพจักสาน บ้านเลขที่ 43 หมู่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง ประธานกลุ่ม คือ นางโสภี บำรุงศิลป์
6. กลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่บางเจ้าฉ่า บ้านเลขที่ 57 หมู่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง ประธานกลุ่ม คือ นางสาวสิริวิศม์ สิงห์บุญ
7. กลุ่มสานศิลป์บางเจ้าฉ่า บ้านเลขที่ 77 หมู่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง ประธานกลุ่ม คือ นายพรชัย บุญรื่น
8. กลุ่มอิสระของบ้านเย็น ชูช่าง บ้านเลขที่ 11 หมู่ที่ 7 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง เป็นกลุ่มอิสระมิได้ตั้งกลุ่มจึงไม่ได้ขึ้นทะเบียนกลุ่มแต่ดำเนินการในเหมือนกลุ่ม กล่าวคือ รับผลผลิตจากบุคคลที่มีความสนิสนทนกันมาจัดจำหน่าย หรือนำผลิตภัณฑ์บางประเภทที่ยังไม่สมบูรณ์ไปให้บุคคลที่มีความสามารถเฉพาะทางดำเนินการต่อ ตัวอย่างเช่น นำหุ่นกระเจาด คือ กระเจาที่สานเรียบร้อยแล้วแต่ยังไม่ได้มัดหวายที่ปากกระเจา ยังไม่ได้ติดขากระเจาให้ดำเนินการต่อ เป็นต้น การปฏิบัติเช่นนี้เป็นแนวทางเดียวกับกลุ่มผู้ผลิตทั่วไป

กลุ่มผู้ผลิตที่ได้สำรวจศึกษาส่วนใหญ่ผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ด้วยตนเอง โดยเหล่าสมาชิกในกลุ่มทุกคนร่วมกันผลิต การจัดจำหน่ายมีทั้งนำผลิตภัณฑ์ออกจำหน่ายด้วยตนเอง และนำฝากเพื่อจำหน่ายยังศูนย์จำหน่ายสินค้า OTOP ของตำบลและศูนย์กลางเครือข่ายชุมชน การสั่งซื้อมีทั้งสั่งซื้อผ่านศูนย์กลางเครือข่ายชุมชน ศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนและจากกลุ่มผู้ผลิต

สิ่งเหล่านี้ได้แสดงให้เห็นถึงคุณค่าและคุณภาพของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ในชุมชนนี้ ดังนั้นในปัจจุบันนี้ช่างฝีมือนับวันยิ่งมีอายุมากขึ้นแต่ชุมชนยังคงดำเนินกิจกรรมการผลิตผลิตภัณฑ์

เครื่องจักรสานไม้ไผ่ต่อไป เพราะมีการถ่ายทอดความรู้ฝีมือช่างแขนงนี้แก่บุตรหลานและบุคคลอื่น ๆ ที่สนใจ โดยสังเกตได้จากแหล่งที่ตั้งของกลุ่มผู้ผลิตทุกกลุ่มมีบริเวณสถานที่ที่ใช้ในการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักรสานไม้ไผ่ในบริเวณหน้าบ้านที่กว้างขวางพอที่ใช้จัดแสดงการผลิตผลิตภัณฑ์ให้กับผู้มาเยี่ยมชมหรือสั่งซื้อผลิตภัณฑ์

จากการศึกษาพบว่า การถ่ายทอดความรู้ของกลุ่มผู้ผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักรสานไม้ไผ่ในตำบลนี้มีแนวทางการถ่ายทอดความรู้เป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

1. การถ่ายทอดความรู้กับสมาชิกภายในกลุ่ม
2. การถ่ายทอดความรู้กับเด็กและเยาวชนภายในตำบลบางเจ้าฉ่า
3. การถ่ายทอดความรู้กับบุคคลภายนอกตำบลบางเจ้าฉ่า

การถ่ายทอดความรู้การผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักรสานไม้ไผ่ทั้ง 3 ลักษณะ ส่วนใหญ่มีขั้นตอนการถ่ายทอดความรู้ที่เหมือนกัน สรุปได้ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 นำเสนอตัวอย่างผลิตภัณฑ์ที่สำเร็จให้สมาชิกหรือนักเรียนหรือผู้รับการถ่ายทอดความรู้ได้ชม

ขั้นตอนที่ 2 ผู้ถ่ายทอดความรู้นำเสนอวัสดุใหม่หรือรูปแบบใหม่แก่สมาชิกหรือนักเรียน หรือผู้รับการถ่ายทอดความรู้

ขั้นตอนที่ 3 สาธิตการผลิตตั้งแต่เริ่มต้น คือ การขึ้นต้นส่วนกัน การสานตัว และการตกแต่งผลิตภัณฑ์ให้เสร็จ

ขั้นตอนที่ 4 การตรวจสอบความถูกต้อง การปรับปรุงและแก้ไขให้ถูกต้อง ในขั้นตอนนี้ส่วนใหญ่ผู้ถ่ายทอดคอยชี้แนะในขณะที่ทำการสานอยู่ตลอดการให้ความรู้การถ่ายทอดความรู้แต่ละลักษณะมีรายละเอียดการถ่ายทอดความรู้ ดังนี้

1. การถ่ายทอดความรู้กับสมาชิกภายในกลุ่ม

เป็นการถ่ายทอดความรู้กับสมาชิกในกลุ่มโดยประธานกลุ่มจัดหาวิทยากรนำสมาชิกเข้ารับการฝึกอบรมจากหน่วยงานของรัฐ ได้แก่ สำนักงานพัฒนากรจังหวัดอ่างทอง สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดอ่างทอง หรือประธานกลุ่มนำความรู้ที่ได้รับจากการเข้าฝึกอบรมมาสอนให้กับสมาชิกในกลุ่ม โดยมีกระบวนการถ่ายทอดความรู้ดังนี้

- 1.1 ประธานกลุ่มเข้าฝึกอบรมจากหน่วยงานทางราชการพร้อมด้วยตัวแทนสมาชิก

1-2 คน

- 1.2 นำตัวอย่างผลิตภัณฑ์ที่ไปผ่านการอบรมให้สมาชิกอื่น ๆ ได้ชม

- 1.3 ประธานกลุ่มและสมาชิกตัวแทน นำเสนอวัสดุใหม่ ๆ ให้กับสมาชิก

1.4 ประธานกลุ่มสาธิตการผลิตผลิตภัณฑ์ ตามรูปแบบที่ให้สมาชิกชม โดยให้สมาชิกทุกคนปฏิบัติไปพร้อมกัน ประธานกลุ่มคอยตรวจสอบ เสนอแนะการสานที่ถูกต้องให้กับสมาชิกและปรับปรุงรูปแบบผลิตภัณฑ์ให้มีมาตรฐานและเป็นที่ยอมรับแก่ผู้สั่งซื้อ

2. การถ่ายทอดความรู้กับเด็กและเยาวชนภายในตำบลบางเจ้าฉ่า

การถ่ายทอดในลักษณะนี้มี 2 ลักษณะ คือ การถ่ายทอดความรู้ในครัวเรือนและการถ่ายทอดความรู้ในสถานศึกษา

2.1 การถ่ายทอดความรู้ในครัวเรือน เป็นการถ่ายทอดความรู้ที่เกิดขึ้นภายในครอบครัวของสมาชิกเป็นการถ่ายทอดความรู้แบบค่อยเป็นค่อยไป กล่าวคือ สมาชิกสอนให้กับบุตรหลานของตนเองในครอบครัวแบบที่เรียกว่าไม่ใช่ว่าการสอนอย่างจริงจัง ไม่มีกำหนดเวลาแน่นอน แต่เป็นการเรียนรู้ถือว่าการช่วยเหลืองานให้ครอบครัว ได้แก่ การช่วยสานลายขัดในส่วนตัวกระเป๋าทรงป้าน้ำชาหรือกระป๋องหรือการช่วยมัดหวายที่ปากกระเป๋าทรง ถักหวายปากกระป๋อง เป็นสิ่งเล็กน้อยที่บุตรหลานในครอบครัวช่วยเหลือได้

ภาพประกอบ 150 นภภา กาดปาน วิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ถ่ายทอดความรู้การจักสานผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่แก่นักเรียนโรงเรียนวัดยางทอง หมู่ที่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพนทอง จังหวัดอ่างทอง

2.2 การถ่ายทอดความรู้ในสถานศึกษา เป็นการทำให้มีการเรียนการสอนโดยกำหนดเป็นหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนวัดยางทอง หมู่ที่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่า มีสมาชิกของกลุ่มผู้ผลิตเป็นวิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นที่อุทิศเวลาให้ความรู้กับนักเรียน คือ นภภา กาดปาน ทำการสอนนักเรียน

ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 โดยแยกประเภทของผลิตภัณฑ์ที่เหมาะสมกับวุฒิภาวะของนักเรียน ให้ฝึกปฏิบัติจริง ดังนี้

2.2.1 ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ฝึกให้นักเรียนสานกระบอกลีของ เรียนทุกวัน พุธ-ศุกร์

2.2.2 ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ฝึกให้นักเรียนสานพัด เรียนทุกวัน พุธ-ศุกร์

2.2.3 ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ฝึกให้นักเรียนสานกระเป๋าลือสุภาพสตรี เรียน ทุกวันอังคาร

การสอนของนภภา กาดปาน ผู้ถ่ายทอดความรู้กับนักเรียนทุกระดับชั้น มีแนวทางของการถ่ายทอดเหมือนกัน ดังนี้

- 1) โดยนำผลิตภัณฑ์ที่สำเร็จแล้วมาเป็นตัวอย่างให้นักเรียนได้ชม
- 2) สาธิตการสานส่วนกันให้นักเรียนชม และให้นักเรียนปฏิบัติตามไปพร้อมกัน ผู้ถ่ายทอดคอยให้ความช่วยเหลือ ชี้แนะแก่นักเรียนขณะทำการสาน

ภาพประกอบ 151 นภภา กาดปาน กำลังถ่ายทอดความรู้การจักสานกระเป๋าลือกับนักเรียน

2.3 สาธิตการสานส่วนตัวด้วยเทคนิคการสานลายขัดแบบยกหนึ่งข่มหนึ่ง ด้วยตอก สานเส้นเดียวสำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 สานพัดสำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 และสานกระเป๋าลือ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ด้วยการใช้เส้นสานสลับเส้นสีแบบ 5 เส้นสานและให้นักเรียน สานตามผู้ถ่ายทอดไปพร้อม ๆ กันทุกคน ผู้ถ่ายทอดคอยตรวจสอบความถูกต้องตอกสานการสลับเส้น ตอกสานของการสานกระเป๋าลือ พัดและกระบอกลีของ คอยเสนอแนะนักเรียนขณะทำการสาน

2.4 สาธิตการตกแต่งด้วยหวายสำหรับกระบี่เป้าถือและกำนลานสำหรับกระบี่อกใส่ของในส่วนต่าง ๆ ของผลิตภัณฑ์แต่ละประเภท จนผลิตภัณฑ์สำเร็จ

การที่โรงเรียนวัดยางทองจัดให้มีหลักสูตรท้องถิ่นเป็นการเรียนงานจักสานไม้ไผ่แสดงว่าผู้บริหารสถานศึกษามองเห็นคุณค่าของผลิตภัณฑ์แห่งภูมิปัญญาท้องถิ่นเช่นนี้ซึ่งเป็นการจัดการเรียนการสอนเพื่อสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นแก่ชนรุ่นหลังเป็นการสร้างช่างใหม่ให้มีการสืบทอดและดำรงช่างแขนงนี้มีไว้ต่อไป

3. การถ่ายทอดความรู้กับบุคคลภายนอกตำบลบางเจ้าฉ่า

การถ่ายทอดความรู้ลักษณะนี้มีทั้งตำบลใกล้เคียงและต่างจังหวัดหรือต่างประเทศ ถ้าเป็นการถ่ายทอดตำบลใกล้เคียงส่วนใหญ่ผู้รับการอบรมเป็นผู้ที่มีความรู้ด้านการจักสานแล้ว และมักใช้เวลาอย่างน้อยประมาณ 3-5 วัน ส่วนการไปถ่ายทอดความรู้ในต่างจังหวัดส่วนใหญ่ไม่น้อยกว่า 2 สัปดาห์และไปยังต่างประเทศอย่างน้อย 1 เดือน

การถ่ายทอดความรู้กับบุคคลภายนอกตำบลบางเจ้าฉ่า นั้นมีขั้นตอนการถ่ายทอดเหมือนกับลักษณะการถ่ายทอดความรู้อื่น ๆ แต่มีใช้เวลาน้อยกว่าด้วยขั้นตอนการถ่ายทอดจะลดขั้นตอนลงไปในบางขั้นตอนทั้งนี้ขึ้นอยู่กับพื้นฐานความรู้ของผู้รับการอบรม ดังนี้

3.1 การถ่ายทอดความรู้ให้ผู้รับการอบรมที่มีพื้นฐานความรู้การจักสานมาก่อน แต่มีข้อเรื่อง การสานผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานเฉพาะรูปแบบ กล่าว คือ กลุ่มผู้ผลิตในตำบลบางเจ้าฉ่า มีความรู้ด้านการผลิตกระบี่เป้าถือสุภาพสตรี อย่างชำนาญ ไปถ่ายทอดความรู้กับผู้รับการอบรมไม่มีความรู้การผลิตผลิตภัณฑ์ประเภทนี้ ผู้ถ่ายทอดนิยมเตรียมตอกสานที่ย้อมสีไปให้ผู้รับการอบรม เพราะผู้รับการอบรมส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีความรู้ด้านการจักตอกและการสานมาแล้ว จึงกำหนดให้ผู้รับการอบรมจักตอกตั้งด้วยตนเอง จึงสาธิตการสานกระบี่เป้าถือสุภาพสตรี ตามขั้นตอน คือ

3.1.1 แนะนำวัสดุที่ใช้งานมีอะไรบ้าง แตกต่างจากการสานวัสดุอื่นอย่างไร

3.1.2 สาธิตการสานขึ้นต้นจากส่วนก้น และให้ผู้รับการอบรมปฏิบัติตาม ผู้ถ่ายทอดคอยตรวจสอบความถูกต้องการสานของผู้รับการอบรม

3.1.3 สาธิตการสานส่วนตัวด้วยเทคนิคการสานสลับเส้นสีในจำนวนเส้นตอกสาน ผู้รับการอบรมปฏิบัติตาม ผู้ถ่ายทอดคอยตรวจสอบความถูกต้องของสานลวดลาย

3.1.4 สาธิตการตกแต่งตัวผลิตภัณฑ์ด้วยหวายที่ส่วนปาก ก้น และหูหิ้วหรือวงให้ผู้รับการอบรมปฏิบัติตาม จนผลิตภัณฑ์มีความสมบูรณ์

ดังนั้น การถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้รับการอบรมกลุ่มนี้ใช้เวลาในอบรมน้อยและเห็นผลงานอย่างรวดเร็ว ซึ่งเหมือนกับการถ่ายทอดความรู้ให้กับสมาชิกในกลุ่มนั่นเอง

3.2 การถ่ายทอดให้กับกลุ่มผู้รับการถ่ายทอดอื่น ๆ หรือกลุ่มที่ไม่มีความรู้ด้านนี้ และต้องเวลาในการอบรมมากกว่ากลุ่มแรก ซึ่งระยะเวลาอย่างน้อย 2 สัปดาห์ บางครั้งนานถึง 2-4 เดือน

ขั้นตอนการถ่ายทอดความรู้โดยเฉพาะอย่างยิ่งการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ประเภทกระเป๋าสู่ภาพสตรี สรุปได้ดังนี้

- 3.2.1 ผู้ถ่ายทอดนำเสนอรูปแบบผลิตภัณฑ์ตัวอย่างให้ผู้รับการถ่ายทอดได้ชม
- 3.2.2 ผู้ถ่ายทอดความรู้สาธิตการจักตอก ได้แก่ ตอกปิ่น ตอกตะแคงและตอกไหลให้ผู้รับการอบรมฝึกการจักตอกจนสามารถจักตอกได้ก่อน
- 3.2.3 ผู้ถ่ายทอดสาธิตการสานเริ่มต้นที่กัน พร้อมให้ผู้รับการถ่ายทอดปฏิบัติตาม
- 3.2.4 ผู้ถ่ายทอดสาธิตการนำส่วนกันประกอบหุ่นหรือรองที่ทำจากไม้
- 3.2.5 สาธิตการสานตัวกระเป๋าสู่ภาพด้วยตอกสานย้อมสีในลักษณะการสลับเส้นสี และให้ผู้รับการอบรมปฏิบัติไปพร้อมกัน ผู้ถ่ายทอดคอยตรวจสอบและให้คำชี้แนะแก่ผู้รับการอบรม
- 3.2.6 สาธิตการจักหวาย และชักเรียงหวายให้เป็นเส้นเล็กเพื่อใช้ในการตกแต่งผู้รับการอบรมปฏิบัติตาม
- 3.2.7 ผู้ถ่ายทอดสาธิตการผูกหวายเพื่อตกแต่งผลิตภัณฑ์ให้ผู้รับการอบรมฝึกปฏิบัติการผูกหรือมัดหวายเพื่อการตกแต่งผลิตภัณฑ์

สถานที่ที่ใช้ในการถ่ายทอดความรู้ของกลุ่มผู้ผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ในตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง มีดังนี้

1. ศูนย์กลางเครือข่ายชุมชนตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง ได้รับทุนสนับสนุนการก่อสร้างจากประเทศญี่ปุ่น กลุ่มผู้ผลิตที่ใช้สถานที่แห่งนี้เป็นสถานที่ถ่ายทอดความรู้ คือ กลุ่มจักสานไม้ไผ่ มีสายฝน ทองงาม เป็นประธานกลุ่ม ที่พร้อมถ่ายทอดความรู้ด้านผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การผลิตกระเป๋าสู่ภาพสตรี แก่ผู้ที่มีความสนใจทั่วไป และกลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่ ที่มีพันธกร จิตรักษ์ ประธานกลุ่ม

ภาพประกอบ 152 การสาธิตการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ของกลุ่มสานศิลป์บางเจ้าฉ่าหรือศิลป์เสน่ห์จักสาน ศูนย์ถ่ายทอดความรู้ ณ ศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดอ่างทอง มีพรชัย บุญรื่น เป็นประธานกลุ่ม

2. ศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน ที่ได้รับงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดอ่างทองจัดสร้างสถานที่และเป็นศูนย์ที่ให้กลุ่มผู้ผลิตนำผลิตภัณฑ์ในชุมชนมาจัดแสดงและจำหน่าย พร้อมสาธิตเป็นการถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้สนใจ กลุ่มผู้ผลิตที่ใช้สถานที่แห่งนี้เป็นสถานที่ถ่ายทอดความรู้ คือ กลุ่มสานศิลป์บางเจ้าฉ่าหรือเปลี่ยนชื่อเป็นกลุ่มศิลป์เสน่ห์จักสาน มีพรชัย บุญรื่น ประธานกลุ่ม มีหน้าที่ในการออกแบบผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ทั้งด้านรูปแบบและสีย้อมเส้นตอก ให้สมาชิกร่วมฝึกอบรมที่ศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนที่ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดอ่างทองในการจัดสร้างเพื่อดำเนินกิจกรรมการจัดแสดงและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของชุมชน อีกทั้งยังเป็นสถานที่ถ่ายทอดความรู้ด้านการจักสานไม้ไผ่ให้กับผู้สนใจ และที่สำคัญพรชัย บุญรื่นยังเป็นวิทยากรในการฝึกอบรมนักเรียนต่างตำบลจนนักเรียนสามารถเข้าร่วมแข่งขันในงานแข่งสร้างชาติ ณ อิมแพคเมืองทองธานี เมื่อวันที่ 23-25 เมษายน พ.ศ. 2552 ที่ผ่านมามีได้รับรางวัลชนะเลิศ รับโล่ห์รางวัลจาก รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ อีกทั้งยังได้รับเชิญให้ร่วมแสดงผลผลิตภัณฑ์OTOP ยังต่างประเทศหลายครั้ง

3. บริเวณว่างของบ้านที่ทำการกลุ่มผู้ผลิต เป็นสถานที่ในการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ คือ บริเวณหน้าบ้านหรือใต้ถุนบ้านของประธานกลุ่ม กลุ่มที่ใช้สถานที่บ้านเป็นแหล่งผลิตและแหล่งถ่ายทอดความรู้ มีดังนี้

ภาพประกอบ 153 การสาธิตการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ของกลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่ ณ บ้านเลขที่ 45 หมู่ที่ 6 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง มีมาลี เรืองงาม เป็นประธานกลุ่ม

3.1 กลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่ ประธานกลุ่ม คือ มาลี เรืองงาม ใช้บริเวณหน้าบ้านเลขที่ 45 หมู่ที่ 6 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง นิยมผลิตผลิตภัณฑ์ประเภทกระเป๋าสตางค์ สร้อยขี้ผึ้งและตะกร้าหรือค้อม

ภาพประกอบ 154 การสาธิตการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ของกลุ่มสตรีสหกรณ์ตำบล บางเจ้าฉ่า ณ บ้านเลขที่ 13 หมู่ที่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง มีเรณู ทองงาม เป็นประธานกลุ่ม

3.2 กลุ่มสตรีสหกรณ์ตำบลบางเจ้าฉ่า ประธานกลุ่ม คือ เรณู ทองงาม ใช้ได้ฤๅน บ้านเลขที่ 13 หมู่ที่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง เป็นแหล่งผลิตและแหล่ง ถ่ายทอดความรู้ กลุ่มสตรีสหกรณ์ตำบลบางเจ้าฉ่าถือได้ว่ากลุ่มนี้เป็นกลุ่มแรกที่มีการผลิตภัณฑ์ เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ปฏิบัติเป็นในนามกลุ่มแม่บ้านมีสมาชิกเริ่มแรกมากกว่า 100 คน และสมาชิก

แต่ละคนให้แยกตัวจัดตั้งกลุ่มใหม่มากมายเป็นผลมาจากการถ่ายทอดความรู้ของเรณู ทองงามให้แก่สมาชิกจนมีความรู้ ความชำนาญและได้ขยายวงกว้างไปยังสมาชิกอื่น ๆ สถานที่ใช้ถ่ายทอดความรู้เป็นบริเวณว่างใต้ถุนบ้าน ซึ่งมีผู้สนใจได้เข้าไปศึกษาหลายครั้ง ซึ่งได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดี พร้อมได้ถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้สนใจอย่างไม่ปิดบัง

3.3 กลุ่มอาชีพจักสาน ประธานกลุ่ม คือ โสภี บำรุงศิลป์ ใช้บริเวณหน้าบ้านเลขที่ 43 หมู่ที่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง และศาลาวัดข้างบ้านเป็นแหล่งผลิตและถ่ายทอดความรู้

ภาพประกอบ 155 การสาธิตการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ของกลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่บางเจ้าฉ่า ณ บ้านเลขที่ 57 หมู่ที่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง มีสิริวัตรม์ สิงห์บุญ เป็นประธานกลุ่ม

3.4 กลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่บางเจ้าฉ่า ประธานกลุ่ม คือ สิริวัตรม์ สิงห์บุญ ใช้บริเวณทำน้าหน้าบ้านเลขที่ 57 หมู่ที่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง เป็นแหล่งผลิตและถ่ายทอดความรู้แก่ผู้สนใจนิยมผลิตกระเป๋าถือสุภาพสตรีเป็นหลัก และผลิตภัณฑ์รูปแบบดั้งเดิมพอมิให้เห็นแต่ไม่มากนัก

ภาพประกอบ 156 การสาธิตการสานผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ของบ้านเย็น ชูช่วง กลุ่มอิสระ
ณ บ้านเลขที่ 11 หมู่ที่ 7 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง

3.5 กลุ่มอิสระของบ้านเย็น ชูช่วง ใช้บริเวณหน้าบ้านเลขที่ 11 หมู่ที่ 7 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง เป็นแหล่งผลิต จำหน่ายและถ่ายทอดความรู้ด้านผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ รูปแบบดั้งเดิมเป็นหลัก คือ กระบุง กระจาด กระจาดแก้วและป้านน้ำชา ที่ผลิตทุกขนาด และพร้อมให้ความรู้แก่ผู้สนใจที่จะเรียนรู้งานด้านนี้อย่างเต็มที่

โดยสรุปแล้ว การถ่ายทอดความรู้ของกลุ่มผู้ผลิตในตำบลบางเจ้า ฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัด อ่างทอง มีขั้นตอนการถ่ายทอดที่เหมือนกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ ประเภท กระเป่าถือสุภาพสตรีเป็นที่นิยมผลิตมากที่สุด ส่วนการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบ ดั้งเดิมพบมีการผลิตบ้างแต่ไม่มากกลุ่มและผู้ผลิตส่วนใหญ่มีอายุมากกว่า 30 ปีขึ้นไป และพบว่า เยาวชนรุ่นใหม่ในตำบลไม่นิยมเรียนรู้การผลิตผลิตภัณฑ์รูปแบบนี้เพราะการสานยุ่งยากกว่า และที่ สำคัญผู้ผลิตผลิตภัณฑ์รูปแบบดั้งเดิมต้องผู้ที่มีความชำนาญในการปั่นหุ่นด้วยมือ ไม่มีการใช้แบบหรือ ร่องเหมือนกับการผลิตกระเป่าถือสุภาพสตรีจึงไม่มีเยาวชนรุ่นใหม่ในตำบลนี้อยากเรียนรู้การผลิต ผลิตภัณฑ์รูปแบบดั้งเดิมนี้

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิเคราะห์ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ตำบลบางเจ้าฉ่ำ อำเภอบัณฑิต จังหวัดอ่างทอง ผู้วิจัยได้กำหนดความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า และวิธีดำเนินการการศึกษาค้นคว้า ไว้ดังนี้

ความมุ่งหมายของการวิจัย

เพื่อศึกษาวิเคราะห์ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ในเขตตำบลบางเจ้าฉ่ำ อำเภอบัณฑิต จังหวัดอ่างทองในด้านกระบวนการผลิต รูปแบบของผลิตภัณฑ์และการตกแต่ง การถ่ายทอดความรู้ของกลุ่มผู้ผลิต

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษานี้ มุ่งศึกษาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ของกลุ่มผู้ผลิตในเขตตำบลบางเจ้าฉ่ำ อำเภอบัณฑิต จังหวัดอ่างทอง จำนวน 8 กลุ่ม ในด้านกระบวนการผลิต รูปแบบของผลิตภัณฑ์และการตกแต่ง การถ่ายทอดความรู้ ที่มีขอบเขตของการวิจัยดังนี้

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ผลิตจากกลุ่มผู้ผลิตในเขตตำบลบางเจ้าฉ่ำ อำเภอบัณฑิต จังหวัดอ่างทอง จำนวน 800 ชิ้นจากกลุ่มผู้ผลิตดังต่อไปนี้

- กลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่ บ้านเลขที่ 45 หมู่ที่ 6 ตำบลบางเจ้าฉ่ำ อำเภอบัณฑิต จังหวัดอ่างทอง ประธานกลุ่ม คือ นางมาลี เรืองงาม
- กลุ่มสตรีสหกรณ์ตำบลบางเจ้าฉ่ำ บ้านเลขที่ 13 หมู่ที่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่ำ อำเภอบัณฑิต จังหวัดอ่างทอง ประธานกลุ่ม คือ นางเรณู ทองงาม
- กลุ่มจักสานไม้ไผ่ บ้านเลขที่ 36 หมู่ที่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่ำ อำเภอบัณฑิต จังหวัดอ่างทอง ประธานกลุ่ม คือ นางสาวฝน ทองงาม
- กลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่ บ้านเลขที่ 42/1 หมู่ที่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่ำ อำเภอบัณฑิต จังหวัดอ่างทอง ประธานกลุ่ม คือ นางพนัษฐกร จิตรักษ์
- กลุ่มอาชีพจักสาน บ้านเลขที่ 43 หมู่ที่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่ำ อำเภอบัณฑิต จังหวัดอ่างทอง ประธานกลุ่ม คือ นางโสภี บำรุงศิลป์

- กลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่บางเจ้าฉ่า บ้านเลขที่ 57 หมู่ที่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง ประธานกลุ่ม คือ นางสาวสิริวิศม์ สิงห์บุญ

- กลุ่มสานศิลปบางเจ้าฉ่า บ้านเลขที่ 77 หมู่ที่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง ประธานกลุ่ม คือ นายพรชัย บุญรื่น

- กลุ่มอิสระของนางบานเย็น ชูช่าง บ้านเลขที่ 11 หมู่ที่ 7 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง

ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ผู้วิจัยได้สำรวจศึกษารวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ ส่วนใหญ่เป็น ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ประเภทของใช้ สามารถจำแนกได้ดังนี้

- ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิม ได้แก่ กระบุง กระจาด กระจาดแก้ว ตะกร้า หรือค้อม ตะกร้าล้างปลา ตะแกรงตากปลา กระดัง กะโล่ หีบใส่ผ้า

- ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบพัฒนา ได้แก่ กระเป๋าทือสุภาพสตรี ป้าน้ำชา กระบุงทองสูง แต่งไทย พักทอง กระเป๋าเอกสารและกล่องใส่ของ

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าในเรื่อง กระบวนการผลิต รูปแบบของผลิตภัณฑ์และการตกแต่ง และการถ่ายทอดความรู้ จากกลุ่มผู้ผลิตในตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง มีดังนี้

1. สัมภาษณ์ผู้ชำนาญการเกี่ยวกับงานจักสานในท้องถิ่น เช่น ประธานกลุ่มผู้ผลิต
2. กล้องบันทึกภาพและเครื่องบันทึกเสียง เอ็มพี3 เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล
3. ศึกษาข้อมูลด้านกระบวนการผลิต รูปแบบของผลิตภัณฑ์และการตกแต่ง และการถ่ายทอดความรู้จากกลุ่มผู้ผลิตในตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง
4. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่
5. ศึกษาเอกสารทางอินเทอร์เน็ต
6. การวิเคราะห์กระบวนการผลิต รูปแบบของผลิตภัณฑ์และการตกแต่ง และการถ่ายทอดความรู้ของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ผลิตในตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง โดยกำหนดเกณฑ์การวิเคราะห์ ดังนี้

เกณฑ์ที่ 1 เกณฑ์การวิเคราะห์กระบวนการผลิตผลิตภัณฑ์ ผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

1. การจัดหาวัสดุ
2. การจักตอก

3. การसान
4. การรวมคว้น
5. การตกแต่ง
6. การทาน้ำมันวานิชหรือแลกเกอร์เคลือบเงา

เกณฑ์ที่ 2 การวิเคราะห์รูปแบบของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่และการตกแต่ง ซึ่งผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

1. รูปแบบของผลิตภัณฑ์
 - 1.1 รูปแบบดั้งเดิม
 - 1.2 รูปแบบพัฒนา
2. ลายแม่บท ได้แก่
 - 2.1 ลายขัดขีดหรือขัดทึบ
 - 2.1.1 ลายขัดขีดสลับเส้นสีแบบสี่เส้น
 - 2.1.2 ลายขัดขีดสลับเส้นสีแบบห้าเส้น
 - 2.1.2 ลายขัดขีดสลับเส้นสีแบบหกเส้น
 - 2.1.3 ลายขัดขีดสลับเส้นสีแบบเจ็ดเส้น
 - 2.2 ลายขัดตาโปร่ง
 - 2.3 ลายสองและลายสาม
 - 2.4 ลายเวียนรัศมี
3. ลายพัฒนา ได้แก่
 - 3.1 ลายขัดแตะยกดอก
 - 3.2 ลายขัดตาโปร่ง
 - 3.3 ลายผีบ้าหรือลายกระด้าง
 - 3.4 ลายสองพัฒนา
 - 3.5 ลายดีหล่มคว่ำ
 - 3.6 ลายดีหล่มหงาย
 - 3.7 ลายดีกระจาย
 - 3.8 ลายไฟลักษ์คว่ำ
4. ลายประดิษฐ์ ได้แก่
 - 4.1 ลายขีดขอก่าย
 - 4.2 ลายขัดแตะยกดอก

- 4.3 ลายสามยกดอก
- 4.4 ลายคุบ
- 5. ลายมัดหรือผูกจากหวายชักเรียด มีดังนี้
 - 5.1 ลายแม่บท ได้แก่
 - 5.1.1 ลายมัดหวายเวียน
 - 5.1.2 ลายมัดหวายเดี่ยว
 - 5.1.3 ลายกวางเหลียวหลัง
 - 5.2 ลายพัฒนา ได้แก่
 - 5.2.1 ลายจูงนาง
 - 5.2.2 ลายสนปลาช่อน
 - 5.2.3 ลายมัดสามหวาย
 - 5.2.4 ลายมัดห้าหวาย

เกณฑ์ที่ 3 การวิเคราะห์กระบวนการถ่ายทอดความรู้ ผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

1. การถ่ายทอดความรู้กับสมาชิกภายในกลุ่ม
2. การถ่ายทอดความรู้กับเด็กและเยาวชนภายในตำบลบางเจ้าฉ่า
3. การถ่ายทอดความรู้กับบุคคลภายนอกตำบลบางเจ้าฉ่า

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูล คือ กลุ่มผู้ผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง โดยเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

1. การรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยเก็บข้อมูลดังนี้
 - 2.1 จากการสัมภาษณ์ผู้ชำนาญการเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ในแต่ละกลุ่มผู้ผลิต ได้แก่ ประธานกลุ่มผู้ผลิต ผู้นำชุมชน และสมาชิกในกลุ่ม
 - 2.2 สัมภาษณ์และเก็บรวบรวมภาพผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ในแต่ละกลุ่มผู้ผลิต ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ในตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง
 - 2.3 บันทึกข้อมูลรายละเอียดเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ได้แก่ กระบวนการผลิต รูปแบบและการตกแต่งผลิตภัณฑ์ และการถ่ายทอดความรู้
3. กลุ่มตัวอย่างเป็นผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ที่ผลิตขึ้นจากกลุ่มผู้ผลิตในตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง คือ กระบุง กระจาด กระจาดแก้ว กระดัง กะโล่

ตะกร้าหรือค่อม ตะกร้าล้างปลา ตะแกรงตากปลา กระเป๋าลือสุภาพสตรี ป้าน้ำชา แดงไทย พักทอง หีบผ้าใส่ผ้า กระบอกใส่ของและกระเป๋าสตางค์

4. นำภาพถ่ายผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่บ้านที่รายละเอียดเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่มาวิเคราะห์แบบบรรยายความแตกต่างตามเกณฑ์ที่กำหนด

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยบรรยายข้อมูลจากข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ ภาพถ่ายและการบันทึกข้อมูล และนำเสนอข้อมูลการวิจัยเชิงพรรณนา โดยการแปลความหมายกระบวนการผลิต รูปแบบและการตกแต่งผลิตภัณฑ์และการถ่ายทอดความรู้ โดยแสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งรูปภาพและลายลักษณ์อักษร

สรุปผลการศึกษาค้นคว้า

จากการศึกษาวิเคราะห์ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ของตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง รวมทั้งสิ้น 800 ชิ้น พบว่า ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่เป็นงานหัตถกรรมที่แสดงออกถึงความชำนาญในทางช่างจักสานของผู้ผลิตที่ไม่ได้ใช้อุปกรณ์ทางเทคโนโลยีอื่นใดช่วยในการผลิต แต่เป็นอุปกรณ์ที่สร้างขึ้นจากวัสดุในท้องถิ่นซึ่งช่วยให้การผลิตผลิตภัณฑ์มีความละเอียดประณีตสวยงามได้ ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่นำมาวิเคราะห์มีรูปแบบ 2 รูปแบบ คือ ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิมและผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบพัฒนา ซึ่งศึกษาวิเคราะห์ผลิตภัณฑ์ตามประเด็นสรุปได้ดังนี้

1. กระบวนการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ตำบลบางเจ้าฉ่าจากกลุ่มผู้ผลิต 8 กลุ่มมีขั้นตอนการผลิต 6 ขั้นตอน คือ 1. การจัดหาวัสดุและอุปกรณ์ 2. การจักตอก 3. การสาน 4. การรวมควั่น 5. การตกแต่งผลิตภัณฑ์ 6. การทาแล็กเกอร์และเคลือบเงา ทุกกลุ่มผู้ผลิตมีกระบวนการผลิตเหมือนกัน แต่วัสดุหลัก คือ ไม้ไผ่ ปัจจุบันนี้พบว่า มีผลิตภัณฑ์ที่นิยมใช้ทั้งไม้ไผ่สีสุกและไม้ไผ่ขางนวลเป็นวัสดุในการผลิต เป็นผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ทั้งรูปแบบดั้งเดิมและรูปแบบพัฒนา ผลิตภัณฑ์ทั้งสองรูปแบบที่ใช้ไม้ไผ่ทั้งสองชนิดในการผลิต ได้แก่ กระบุงขนาดกลาง กระจาด กระจาดแก้ว ตะกร้าหรือค่อม โดยใช้ไม้ไผ่สีสุกจักตอกยืนหรือตอกตั้ง ใช้ไม้ไผ่ขางนวลเป็นตอกสาน เพราะไม้ไผ่ขางนวลมีปล้องยาว จักตอกไพลได้เส้นยาว เวลาสานสะดวกและรวดเร็ว ส่วนไม้ไผ่สีสุกมีข้อปล้องสั้นจักตอกใช้เป็นตอกตั้ง และขนาดความกว้างของปากหรือความสูงของผลิตภัณฑ์ขึ้นอยู่กับความยาวของตอกตั้งที่ใช้ บางกลุ่มผู้ผลิตใช้ไม้ไผ่ขางนวลเพียงชนิดเดียวในการผลิตผลิตภัณฑ์ทั้งรูปแบบดั้งเดิมและรูปแบบพัฒนา ผลิตภัณฑ์ที่ผลิต ได้แก่ กระเป๋าลือสุภาพสตรี ป้าน้ำชา

กระบุงทองสูงขนาดเล็ก พักทอง แดงไทย กระบอกลีของและผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ขนาดเล็ก
ส่วนผลิตภัณฑ์ที่ใช้ไม้ไผ่สีสุกเพียงชนิดเดียวในการผลิต ได้แก่ กระบุงขนาดใหญ่และขนาดกลาง
กระบุงทองสูงขนาดใหญ่ กระจาด กระดิ่ง กะโล่ ตะแกรงตากปลา ตะกร้าล้างปลาหรือตากปลาและ
หีบใส่ผ้า

ปัจจุบันนี้วัสดุหลักไม้ไผ่ที่นิยมใช้ คือ ไม้ไผ่ชางนวล แต่ไม่มีปลูกในท้องถิ่น ต้องจัดหา
มาจากแหล่งอื่นมาใช้ในการผลิตด้วยราคาที่เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพปัญหาของภัยธรรมชาติที่อาจ
เกิดขึ้นได้ และที่สำคัญไม้ไผ่สีสุกในท้องถิ่นเริ่มลดน้อยลงและไม่มีการปลูกเพิ่มขึ้นหรือไม่มีการ
ปรับปรุงพัฒนาพันธุ์ให้ดีขึ้นกว่าเดิมทำให้นับวันกลุ่มผู้ผลิตที่ยังคงผลิตผลิตภัณฑ์รูปแบบดั้งเดิมและใช้
ไม้ไผ่สีสุกเป็นวัสดุหลักยิ่งหาวัสดุยากขึ้น ราคาจึงสูงขึ้นตามเหมือนกัน ส่วนวัสดุอื่น ๆ ได้แก่ หวาย
ก้านลาน สีย้อมตอก แล็กเกอร์หรือเซลแล็กเคลือบเงาและวัสดุตกแต่งอื่น ๆ ที่ใช้ผลิตผลิตภัณฑ์เครื่อง
จักสานไม้ไผ่ส่วนใหญ่ใช้เหมือนกัน แต่สิ่งที่แตกต่างกัน คือ การสีย้อมตอกสำหรับการสาน
กระเป๋าทือสุภาพสตรี บางกลุ่มนิยมใช้สีย้อมตอกแบบสีอ่อน สีหวาน ได้แก่ สีม่วงกะปิ ชมพู เขียว
บางกลุ่มใช้สีย้อมตอกแบบสีตุ่น ๆ ได้แก่ สีกะปิ สีเทา สีเขียวขี้ม้าและสีดำ การย้อมสีให้เข้มหรืออ่อน
ขึ้นอยู่เวลาในแช่ตอกสายนในน้ำสีย้อม คือ สีอ่อนใช้เวลาในการแช่ตอกในน้ำสีย้อมน้อยกว่าสีเข้ม
โดยเฉพาะสีดำต้องเวลาแช่ตอกนานหลายชั่วโมงและใช้ไฟอ่อน

การสานผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ทั้งรูปแบบดั้งเดิมและรูปแบบพัฒนา แตกต่างกัน
ในเรื่อง การใช้อุปกรณ์ปั่นหุ่ ผลิตภัณฑ์รูปแบบดั้งเดิมและรูปแบบพัฒนาบางชนิด นิยมปั่นหุ่ด้วย
มือได้แก่ กระบุง กระจาด กระจาดแมว กระดิ่ง กะโล่ ตะกร้าหรือค่อม ตะกร้าล้างปลาหรือตากปลา
กระบุงทองสูง กระบุงจิ๋ว หีบใส่ผ้า กระบุงทองสูง พักทอง แดงไทย ส่วนผลิตภัณฑ์ที่นิยมปั่นหุ่ด้วย
การใช้อุปกรณ์ที่เรียกว่า รองหรือแบบ ได้แก่ กระเป๋าทือสุภาพสตรีและตะกร้าค่อมขนาดเล็ก สานด้วย
ลายแม่บท คือ ลายขัด แบบยกหนึ่งข่มหนึ่ง มากที่สุด นอกจากนี้ยังพบว่าใช้ ลายสอง ลายสาม เป็น
ทั้งลายแม่บท ลายพัฒนาและลายประดิษฐ์

การรมควันและการตกแต่ง การรมควันเป็นกระบวนการสร้างสีให้กับเส้นตอกของ
ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิมที่มีมาแต่บรรพบุรุษ และยังเป็นฆ่าเชื้อราหรือแบคทีเรียใน
เนื้อไม้ ทำให้มีอายุการใช้งานได้นานเป็นกระบวนการตกแต่งสีผิวไม้ไผ่ได้ส่วนใหญ่นิยมใช้กับ
ผลิตภัณฑ์ทุกรูปแบบ แต่ปัจจุบันนี้ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบพัฒนา ได้แก่ กระเป๋าทือ
สุภาพสตรีไม่นิยมการรมควันเพราะทำให้สีตอกสายนมองดูเป็นของเก่าผู้ซื้อไม่นิยม การรมควันถือได้ว่า
เป็นการตกแต่งผลิตภัณฑ์ขั้นต้น แต่การตกแต่งอีกลักษณะหนึ่งที่มีความจำเป็นอย่างมาก เพราะทำให้
ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่มีความละเอียด ประณีต สวยงามและมีความแข็งแรงทนทานต่อการใช้
งาน ได้แก่ การใช้วัสดุตกแต่ง ซึ่งปัจจุบันนี้พบว่า วัสดุที่ใช้มีทั้งวัสดุธรรมชาติและวัสดุสังเคราะห์ ดังนี้

1) วัสดุธรรมชาติได้แก่ หวายและก้านลาน หวายนิยมนำมาชักเรียงนิยมตกแต่งในส่วน ขอบปาก ส่วนกัน ส่วนตัวและส่วนหูหิ้ว ซึ่งผลิตภัณฑ์ที่นิยมตกแต่งด้วยหวาย ได้แก่ กระบุง กระจาด กระเป๋าดือสุภาพสตรี กระบุงทรงสูงและป้านน้ำชา การตกแต่งส่วนตัวผลิตภัณฑ์ที่นิยมใช้ หวายตกแต่ง ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ประเภทกระบุง กระบุงทรงสูง ป้านน้ำชาและกระจาด ผลิตภัณฑ์ที่ใช้ ก้านลานในการตกแต่งเพราะราคาถูกกว่าหวาย ได้แก่ กระจาด กระจาดแก้ว แต่งไทย พักทอง ตะกร้าหรือค้อมและตะกร้าล้างปลา

2) วัสดุสังเคราะห์ได้แก่ เชือกไนลอน ผ้าต่าง ๆ ลูกไม้ ลูกบิดพลาสติก ระบายผ้าและท่อ พลาสติกเส้นเล็ก เชือกไนลอนที่ใช้ในการตกแต่งผลิตภัณฑ์เป็นเชือกที่ใช้ผูกยึดขอบปากผลิตภัณฑ์ให้ แข็งแรง ผลิตภัณฑ์ที่ใช้เชือกไนลอน ได้แก่ กระดัง กะโล่และตะแกรงตากปลา และเชือกไนลอนชนิด เชือกกรม นิยมนำมาตกแต่งเป็นหูหิ้วสำหรับผลิตภัณฑ์กระเป๋าดือสุภาพสตรีที่เป็นหูหิ้วรูปแบบใหม่โดย นำพันรอบท่อพลาสติกเส้นเล็กเหลือชายสองข้างไว้ร้อยลูกบิดพลาสติกเป็นหูหิ้วตามแนวพระดำริจาก พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีรัศมิ์พระวรชายาในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามกุฎราชกุมาร เมื่อครั้งเสด็จเยี่ยมประชาชนตำบลบางเจ้าฉ่าที่ประทับอยู่ทกภัยเมื่อ พุทธศักราช 2549 ขอบปาก กระเป๋าดืออาจตกแต่งด้วยผ้าลูกไม้หลายลาย ระบายผ้าหลากสี ภายในใช้ผ้าต่าง ๆ ตัดเย็บเป็นถุงมี เชือกสำหรับรัดปิดเปิดเหมือนมีฝา นิยมใช้ตกแต่งกระเป๋าดือสุภาพสตรี ถ้าตัดเย็บเป็นนมกันความ ร้อนนิยมใช้ตกแต่งภายในป้านน้ำชา

การทาน้ำมันแล็กเกอร์เคลือบเงา ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ทั้งรูปแบบดั้งเดิมและ รูปแบบพัฒนานิยมนำน้ำมันแล็กเกอร์เคลือบเงา ช่วยทำให้เส้นตอกเป็นเงางาม มีความแข็งแรง ทนทาน สามารถใช้งานได้นาน ยังเป็นการป้องกันเชื้อราและมอดมิให้กัดกินเนื้อไม้ไผ่ได้ดี ซึ่งแรก สำนวพบพบว่าผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ประเภท กระเป๋าดือสุภาพสตรีไม่นิยมใช้แล็กเกอร์เคลือบเงา เพราะทำให้ผลิตภัณฑ์มีกลิ่นเหม็นสร้างความรำคาญแก่ผู้ซื้อ จึงไม่นิยมนำน้ำมัน แต่ปัจจุบันนี้ทุก กลุ่มผู้ผลิตนิยมใช้แล็กเกอร์เคลือบเงาแต่เป็นชนิดพ่น และพ่นเพียงเล็กน้อย ทำให้เส้นตอกสานเป็นเงา งามดูใหม่เสมอ

จากการศึกษาด้านกระบวนการผลิต แนวทางการปฏิบัติของกลุ่ม พบว่า กลุ่มแบ่งงาน กันทำ โดยแบ่งงานออกตามความสามารถของบุคคลในแต่ละด้าน คือ ผู้ที่มีความสามารถด้านการจัก ตอกทำหน้าที่จักตอก ผู้ที่มีความสามารถด้านสานลายตัวผลิตภัณฑ์หรือที่เรียกว่า “หุ่น” ให้ทำหน้าที่ สานลายตัวผลิตภัณฑ์ และผู้ที่มีความสามารถด้านการตกแต่งผลิตภัณฑ์ด้วยหวายและขั้นตอนการบุ ผ้า โดยเฉพาะกระเป๋าดือสุภาพสตรีและป้านน้ำชา ทั้งนี้สมาชิกสามารถรับงานไปทำที่บ้านได้ ดังนั้น สมาชิกที่มีหน้าที่รับผิดชอบด้านใดต้องดำเนินการให้แล้วเสร็จและจึงนำส่งยังกลุ่ม กลุ่มมีหน้าที่นำ ผลิตภัณฑ์ที่ยังไม่สมบูรณ์ส่งต่อยังสมาชิกที่มีหน้าที่รับผิดชอบในขั้นตอนต่อไปดำเนินการต่อจนกว่า

ผลิตภัณฑ์เสริมสมบูรณ์ทุกขั้นตอน ประธานกลุ่มมีหน้าที่ตรวจสอบคุณภาพผลิตภัณฑ์ในแต่ละขั้นตอน และบรรจุหีบห่อผลิตภัณฑ์เพื่อนำส่งยังผู้สั่งซื้อภายหลัง

2. รูปแบบของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่และการตกแต่ง รูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ศึกษาพบว่า มี 2 รูปแบบ คือ ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิม ได้แก่ กระบุง กระจาด กระจาดแก้ว กระดัง กะโล่ ตะกร้าหรือค่อม ตะกร้าล้างปลาหรือตักปลา ตะแกรงตากปลา บานน้ำชาและหีบใส่ผ้า และผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบพัฒนา ได้แก่ กระเป่าถือสุภาพสตรี กระเป่าเอกสาร กระบอกใส่ของ กระบุงทรงสูง แต่งไทยและปักทอง

นอกจากนี้จากการศึกษาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระเป่าถือสุภาพสตรี พบว่า รูปแบบของผลิตภัณฑ์ชนิดนี้มีชื่อรูปแบบที่หลากหลาย แต่ละชื่อรูปแบบมีแนวทางการเรียกชื่ออยู่ 2 แนวทาง คือ

2.1 เรียกชื่อรูปตามลักษณะของกระเป่าถือที่มองเห็นทางกายภาพ มีชื่อรูปแบบ ดังนี้

2.1.1 รูปแบบทรงอ้อม มี 4 รูปแบบ คือ ทรงอ้อมเตี้ย ทรงอ้อมกลาง ทรงอ้อมใหญ่และทรงอ้อมผาเทิน ทั้ง 4 รูปแบบมีหูหิ้วทั้งแบบดั้งเดิม และแบบพัฒนา มีฝาปิดเปิดด้วยระบบเชือกผูกรูดึงผ่านภายในกระเป่าถือ

2.1.2 กระเป่าถือสุภาพสตรีรูปแบบทรงเหลี่ยม มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าทั้งสี่ด้าน กระเป่ารูปนี้มี 2 ลักษณะ คือ รูปแบบทรงเหลี่ยมทุกด้านและรูปแบบทรงเหลี่ยมข้างมน หูหิ้วมีทั้งรูปแบบเก่าและรูปแบบใหม่

2.1.3 รูปแบบทรงปากบาน เป็นผลิตภัณฑ์ชนิดกระเป่าถือสุภาพสตรีที่มีความยาวของส่วนก้นน้อยกว่าขอบปากผลิตภัณฑ์ ส่วนหูหิ้วมีทั้งแบบดั้งเดิมและแบบพัฒนา มีฝาปิดเปิด 3 แบบ คือ

- 1) แบบเปิดปิดด้วยสลักไม้ไผ่ที่เหลาให้ลักษณะเหมือนปิ่นปักผมอย่างสวยงามใช้สำหรับขัดกับห่วงที่ขอบปากกระเป่าถือ
- 2) แบบเปิดปิดด้วยซิปภายในและปิดปากกระเป่าด้วยห่วงคล้องลูกบิด
- 3) แบบใช้เชือกผูกรูดึงเปิดปิดเสมือนเป็นฝากระเป่าชายเชือกร้อยด้วยลูกบิดไม้และกะลามะพร้าวขัดกลมขนาดเล็กกว่าเม็ดกระดุมทำให้กระเป่ามีความสวยงามยิ่งขึ้น

2.1.4 รูปแบบทรงพีกทองพู่ เป็นรูปแบบที่ได้รับการออกแบบจากกลุ่มผู้ผลิตอีกรูปแบบหนึ่ง ที่มีลักษณะกลม ก้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส รูปแบบนี้กลุ่มกลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่ที่มีสายฝน ทองงาม เป็นประธานกลุ่ม เรียกว่า “ทรงลูกจัน” มีส่วนหูหิ้วทั้งแบบดั้งเดิมและพัฒนาเช่นเดียวกับผลิตภัณฑ์กระเป่าถือรูปแบบอื่น

2.1.5 รูปแบบทรงฟักทอง เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะส่วนตัวผลิตภัณฑ์มีพู่ ลักษณะเหมือนฟักทอง จึงเรียกว่า “ทรงฟักทอง” ส่วนหูหิ้วมีทั้งแบบดั้งเดิมและแบบพัฒนา

2.1.6 รูปแบบทรงถุงเงิน ผลิตภัณฑ์มีลักษณะคล้ายถุงเงิน โดยพัฒนารูปแบบมาจากผลิตภัณฑ์รูปทรงแบนชนิดเหลี่ยม มีส่วนหูหิ้วมีทั้งแบบดั้งเดิมและแบบพัฒนา

2.1.7 รูปแบบทรงเตารีด เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะคล้ายเตารีด รูปแบบนี้ผู้สั่งซื้อมักเรียกชื่อว่า “ทรงภูเรือ” มีส่วนหูหิ้วมีทั้งแบบดั้งเดิมและแบบพัฒนา

2.1.8 รูปแบบทรงกระจับ เป็นรูปแบบที่ได้รับการพัฒนามาจากทรงเตารีด ลักษณะอื่น ๆ จึงเหมือนกันทุกประการ ส่วนหูหิ้วมีทั้งแบบดั้งเดิมและแบบพัฒนา แบบดั้งเดิมใช้การมัดหวายเป็นลายพัฒนาตรงส่วนของมือจับอย่างสวยงาม

2.1.9 รูปแบบทรงฝาครอบ เป็นผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการปรับปรุงจากผลิตภัณฑ์รูปแบบดั้งเดิมมีลักษณะเป็นกล่องสี่เหลี่ยมลูกบาศก์มีฝาครอบให้เป็นกระเป๋าทึบมีหูหิ้วบนฝาครอบอีกลักษณะหนึ่ง และอีกรูปแบบหนึ่งเป็นผลิตภัณฑ์สี่เหลี่ยมผืนผ้าทรงแบนสานฝาครอบลักษณะเดียวกับตัวกระเป๋าทึบ

2.1.10 รูปแบบทรงหัวใจคู่ เป็นผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการออกแบบอย่างอิสระทำให้ผลิตภัณฑ์น่าสนใจยิ่งขึ้น แต่ไม่นิยมผลิตเนื่องจากการสั่งซื้อมีน้อย จึงมีให้เห็นไม่มาก

2.1.11 รูปแบบทรงเหลี่ยมญี่ปุ่น เป็นผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ของผู้ผลิตมีการพัฒนารูปแบบใหม่ จากการศึกษาพบว่า ได้รับการพัฒนาในปีพุทธศักราช 2552 นี้ มีลักษณะเป็นเหลี่ยมมนในส่วนกลางตัวกระเป๋าทึบ

2.1.12 รูปแบบทรงหกเหลี่ยม เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะตามแบบดั้งเดิมแต่นำพัฒนาขึ้นให้มีความเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น มีหูหิ้วแบบพัฒนา

2.2 รูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ใช้การเรียกชื่อตามลักษณะของขอบปากกระเป๋าทึบ มีรูปแบบดังต่อไปนี้

2.2.1 รูปแบบทรงปากแหลม เป็นผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากการตัดขอบปากกระเป๋าทึบเมื่อสานหุ่นเสร็จเรียบร้อยแล้ว วาดขอบปากใหม่เป็นปากแหลมใช้กรรไกรตัดตามรอยวาดหากเวลาเท็กกันเส้นตอกหลุดจึงตกแต่งด้วยหวายอีกครั้ง

2.2.2 รูปแบบทรงปากโค้งงอ การผลิตมีลักษณะเหมือนรูปแบบทรงปากแหลม แต่วาดขอบปากเป็นทรงปากโค้งงอก่อนจึงตกแต่งด้วยหวายเช่นเดิม จากการศึกษาพบว่า กระเป๋าทึบสุภาพสตรีรูปแบบนี้มีหูหิ้วสองแบบ คือ หูหิ้วแบบดั้งเดิมและแบบพัฒนา

จากการสำรวจศึกษาพบว่า กลุ่มผู้ผลิตมีการผลิตผลิตภัณฑ์กระเป๋าทึบสุภาพสตรีผสมกับวัสดุสังเคราะห์อื่น ๆ อีก ได้แก่ หนังเทียมและโลหะทองเหลือง ทำให้ผลิตภัณฑ์มี

ความน่าสนใจ และมีคุณค่ามากยิ่งขึ้น ซึ่งสามารถพบผลิตภัณฑ์เหล่านี้ได้จากศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน

2.3 ลวดลายในการสาน จากการศึกษากลุ่มตัวอย่างผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ของกลุ่มผู้ผลิตในตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง ผู้วิจัยพบว่า ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่กลุ่มตัวอย่างทั้งรูปแบบดั้งเดิมและรูปแบบพัฒนาใช้ลวดลายในการสานผลิตภัณฑ์มีหลากหลายและที่พบเห็นส่วนใหญ่จำแนกได้ 3 ประเภท คือ ลายแม่บท ลายพัฒนาและลายประดิษฐ์

จากวิเคราะห์ลวดลายที่ใช้ในการสานผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ของกลุ่มผู้ผลิตพบว่า ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตขึ้นจากทั้ง 8 กลุ่ม นิยมสานด้วยลายแม่บทมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 90 คือ ลายขัดขีดหรือลายขัดทึบมากที่สุด โดยอย่างยิ่งผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบพัฒนา ได้แก่ กระเป๋าสตางค์สุภาพสตรี พักทอง และแตงไทย อีกร้อยละ 10 ของผลิตภัณฑ์ที่ผลิตขึ้นใช้ลายพัฒนา ได้แก่ ลายขัดตาโปร่ง ลายขัดแตงยกดอก ลายสอง ลายดีหล่มคว่ำ ลายดีหล่มหงาย ลายดีกระจาย ลายลอนน้ำ ลายกระดัง ลายไพลยกคิ้ว แต่มีใช้กับผลิตภัณฑ์ไม่มากนักส่วนใหญ่ใช้กับผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิม ได้แก่ กระบุง กระจาดและป้านน้ำชา เป็นต้น และลายประดิษฐ์ที่ใช้ในการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่มีน้อยมาก คือ ลายขีดขอก่าย ลายยกดอก ลายดอกพิกุล ลายคุบ ลายขีดขอสัน และลายขัดแตงยกดอก

ส่วนลายมัดหวายในการตกแต่งผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ใช้ลายมัดหวายเป็นลายแม่บทมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 80 คือ ลายมัดหวายเวียน ลายมัดหวายเดี่ยว ลายจูงนาง และลายกวางเหลียวหลัง อีกร้อยละ 20 ใช้ลายมัดหวายเป็นลายพัฒนา คือ ลายมัดหวายคู่ ลายมัดสามหวาย ลายมัดห้าหวาย ลายสันปลาช่อน และลายมัดหวายยกดอก

ในการวิเคราะห์ลวดลายในการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ จากวิเคราะห์ลวดลายที่ใช้ในการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ มีดังนี้

2.3.1 ลายแม่บท จากศึกษาลายแม่บทที่พบ ได้แก่ ลายขัดขีดหรือลายขัดทึบ ลายสอง ลายสาม ลายเวียนรัศมี ลายแม่บท สำหรับการผูกหรือมัดหวายแต่ปัจจุบันใช้ก้านลานแทนหวาย คือ ลายมัดหวายเวียน ลายมัดหวายเดี่ยวและลายกวางเหลียวหลังใช้สานทั้งผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิมและรูปแบบพัฒนา ลายแม่บทที่นิยมใช้กันมากที่สุด คือ ลายขัด แบบยกหนึ่ง ช่มหนึ่งที่สานชิดกันให้แน่นทึบไม่มีรูและแสงรอดผ่านได้น้อยที่สุดหรือไม่มีแสงรอดผ่านได้เลย จึงเรียกว่า ลายขัดขีดหรือลายขัดทึบ

การผูกหรือมัดหวายเพื่อการตกแต่งนิยมใช้ลายแม่บท ลายที่ใช้มากที่สุด คือ ลายมัดหวายเวียน ลายมัดหวายเดี่ยว ลายมัดหวายกวางเหลียวหลังและลายหัวแมลงวัน ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ใช้ลายแม่บททั้งลายสานและลายมัดหวายมากที่สุด คือ ผลิตภัณฑ์

เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบพัฒนาได้แก่ แดงไทย พักทอง และกระเป๋าทือสุภาพสตรี โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระเป๋าทือสุภาพสตรี การสานลายที่ส่วนตัวกระเป๋าส่งเสริมความเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่ม ด้วยเทคนิคการสานด้วยตอกสานย้อมสีในจำนวนเส้นสานตั้งแต่ 4-7 เส้น จำนวนเส้นสานที่นิยมใช้มากที่สุด คือ 5 เส้น ตอกสานย้อมสีใช้สานสลับเส้นสี โดยใช้ตอกสีเข้มสานสลับกับตอกสีอ่อน โดยเฉพาะกลุ่มสานศิลป์บางเจ้าอาหรือกลุ่มศิลป์เส้นห่อจักสานที่มีนายพรชัย บุญรื่น เป็นประธานกลุ่มนิยมใช้ตอกสีเข้มสานส่วนก้นและส่วนขอบปาก ส่วนกลางสานลายโดยใช้ตอกเส้นที่ 2 และเส้นที่ 4 เป็นตอกสีเข้ม นอกนั้นเป็นสีอะไรก็ได้

นอกจากนี้ยังพบว่า มีการใช้ลายสอง ลายสามที่เป็นลายแม่บทในการสานกระเป๋าทือและกระเป๋าทือเอกสารแบบสะพาย มาสร้างสรรคด้วยการนำโลหะทองเหลืองและหนังเทียมมาเป็นวัสดุผลิตร่วมกันผลิตเป็นกระเป๋าทือเอกสารและกระเป๋าทือสุภาพสตรีทั้งชนิดมีหูหิ้ว ไม่มีหูหิ้วและชนิดมีสายสะพาย

2.3.2 ลายพัฒนา จากศึกษาลายพัฒนาที่พบ ได้แก่ ลายขั้วตาโป่ง ลายขัดแตะยกดอก ลายสอง ลายตีหล่มคว่ำ ลายตีหล่มหงาย ลายตีกระจาย ลายกระดิ่งและลายไพลัยกั้ว ลักษณะลายที่ปรากฏส่วนใหญ่มีลักษณะลายที่พบมากที่สุด ส่วนลายผูกหรือมัดหวายเป็นลายพัฒนาที่พบ ได้แก่ ลายมัดหวายคู่ ลายมัดสามหวาย ลายมัดห้าหวาย ลายมัดจูงนาง ลายสันปลาช่อน ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่นิยมใช้ลายพัฒนามีทั้งรูปแบบดั้งเดิมและรูปแบบพัฒนา ลายที่ใช้มีทั้งแบบลายพัฒนาลายเดี่ยวสานผลิตภัณฑ์และใช้ลายพัฒนามสกับลายแม่บทสานผลิตภัณฑ์ ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ใช้ลายพัฒนาลายเดี่ยว คือ ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิม ได้แก่ กระบุง กระจาดและหีบใส่ผ้า ส่วนผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ใช้ลายพัฒนาสกับลายแม่บท คือ ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิม ได้แก่ กระจาดแก้ว ตะกร้าหรือค้อม ตะกร้าล้างปลา ตะแกรงตากปลา กระดิ่ง กะโล่ และผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบพัฒนา ได้แก่ กระเป๋าทือสุภาพสตรี นิยมใช้ลายดอกพิกุลหรือลายตีกระจาย ลายตีคว่ำ ลายสอง ลายสาม ยกดอก ลักษณะลายเป็นแบบลายที่พบเหมือนลายขัดของลายแม่บท

การตกแต่งนิยมใช้หวายตกแต่งผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบพัฒนา โดยเฉพาะกระเป๋าทือสุภาพสตรี โดยตกแต่งส่วนขอบปากด้วยลายจูงนาง ส่วนก้นและหูหิ้วแบบดั้งเดิมด้วยลายมัดหวายเวียน ส่วนผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิมนิยมใช้ก้านลานตกแต่งเพราะราคาถูกกว่าหวายมาก

2.3.3 ลายประดิษฐ์ จากการศึกษาลายประดิษฐ์ที่พบ ได้แก่ ลายขีดขอก่าย ลายยกดอก ลายดอกพิกุล ลายคุบ ลายขีดขอสัน และลายขัดแตะยกดอก ส่วนการผูกหรือมัดหวายตกแต่งนิยมใช้ลายแม่บทเหมือนกัน ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่นิยมใช้ลายประดิษฐ์ คือ

ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระเป๋าสถูปาสตรี ลักษณะลายเป็นลายที่บอกลายชัดชัดของลายแม่บท ลายที่นิยมนำมาใช้บางลายเป็นลายจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ ลายขีดขอก่าย ลายขีดขอสันและลายคุบ การตกแต่งส่วนใหญ่เหมือนกับกระเป๋าสถูปาทุกแบบทุกลายแต่หัวของกระเป๋าสถูปาสานลายประดิษฐ์รูปแบบเก๋ากุ้ที่หัวหรือวงมัดหวายลายมัดเวียนยังพบว่าการมัดหวายแบบยกดอกที่หัวด้วย ส่วนหูหัวรูปแบบใหม่มีการพัฒนารูปแบบที่พบในปัจจุบันโดยได้พัฒนารูปแบบของหูหัวเป็นรูปแบบใหม่เช่นกัน

นอกจากนี้ยังมีการสานกระเป๋าสถูปาสตรีที่สานด้วยลายลักษณะเดียวกับลายผ้าทอ ที่เรียกว่า “ลายน้ำไหล” เป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มสตรีสหกรณ์ตำบลบางเจ้าฉ่าที่มีเรือนุ ทองงามเป็นประธานกลุ่ม โดยใช้วิธีการย้อมเส้นด้ายของการทำผ้ามัดหมี่มาใช้ย้อมสีเส้นตอกสานและนำมาเส้นตอกมาสานด้วยลายชัดที่บหรือชัดชัดเป็นเดียวกับกลุ่มอื่น ๆ

ปัจจุบันนี้พบว่าการผลิตกระเป๋าสถูปาสตรีรูปแบบใหม่ที่ใช้วิธีการสานต่อเนื่องจากส่วนตัวมาถึงส่วนหูหัวและตกแต่งหัวหัวด้วยการมัดหวายเป็นลายพัฒนาเช่นเดียวกับการตกแต่งขอบปากของบ้านน้ำชา กระบุงทรงสูงและกระจาดที่มีก้นแปดเหลี่ยม คือ ลายสันปลาช่อน แต่ยังไม่ผลิตแพร่ไปยังกลุ่มอื่น ๆ และยังมีการสร้างสรรค์อย่างไม่หยุดนิ่งของกลุ่มผู้ผลิตในตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทองแห่งนี้ และยังผลิตกระเป๋าสถูปาสตรีตามการออกแบบโดยพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีวิศม์พระวรชายาในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เพื่อนำผลิตภัณฑ์ไปจำหน่ายยังที่ต่างๆ เพื่อเพิ่มรายได้ให้กับประชาชนอีกต่อหนึ่ง โดยผลิตภัณฑ์ที่พระองค์ทรงรับสั่งให้ดำเนินการผลิต คือ กระเป๋าสถูปาสตรี ที่มีการสานแบบผสมผสานร่วมกับไหมต่างประเทศ ทำให้ผลิตภัณฑ์มีรูปแบบและลวดลายที่แปลกตาน่าสนใจมากขึ้น กลุ่มผู้ผลิตที่ได้รับความไว้วางใจให้ผลิตผลิตภัณฑ์กระเป๋าสถูปาสตรี คือ กลุ่มสตรีสหกรณ์ตำบลบางเจ้าฉ่าที่มีเรือนุทองงามเป็นประธานกลุ่มและกลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่ที่มีพันชกร จิตรักษ์ เป็นประธานกลุ่ม

3. การถ่ายทอดความรู้ เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งของการดำรงภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ตำบลบางเจ้าฉ่านี้ ผู้วิจัยได้สำรวจศึกษาจากกลุ่มผู้ผลิตจำนวน 8 กลุ่ม เป็นกลุ่มที่อาศัยอยู่ในหมู่ที่ 6-8 ในตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง มีทั้งกลุ่มที่จดทะเบียนและกลุ่มไม่จดทะเบียน กลุ่มไม่จดทะเบียนถือว่าเป็นกลุ่มอิสระที่ดำเนินการในเหมือนกลุ่มจดทะเบียนไม่ต้องแสดงรายรับรายจ่ายแต่สามารถรับซื้อหุ้นจากสมาชิกแล้วนำมาตกแต่งให้ผลิตภัณฑ์สมบูรณ์สวยงามยิ่งขึ้น กล่าวคือ รับผลผลิตจากบุคคลที่มีความสนิทสนมกันมาจัดจำหน่าย หรือนำผลิตภัณฑ์บางประเภทที่ยังไม่สมบูรณ์ไปให้บุคคลที่มีความสามารถเฉพาะทางดำเนินการต่อ อาทิเช่น นำหุ่นกระจาด คือกระจาดที่สานเรียบร้อยแล้วแต่ยังไม่ได้มัดหวายที่ปากกระจาด ยังไม่ได้ติดขากระจาดให้ดำเนินการต่อ เป็นต้น การปฏิบัติเช่นนี้เป็นแนวทางเดียวกับกลุ่มผู้ผลิตทั่วไป

สิ่งเหล่านี้ได้แสดงให้เห็นถึงคุณค่าและคุณภาพของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ในชุมชนนี้ ดังนั้นในปัจจุบันนี้ช่างฝีมือนับวันยังมีอายุมากขึ้นแต่ชุมชนยังคงดำเนินกิจกรรมการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ต่อไป เพราะมีการถ่ายทอดความรู้ฝีมือช่างแขนงนี้แก่บุตรหลานและบุคคลอื่น ๆ ที่สนใจ โดยสังเกตได้จากแหล่งที่ตั้งของกลุ่มผู้ผลิตทุกกลุ่มมีบริเวณสถานที่ที่ใช้ในการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ในบริเวณหน้าบ้านที่กว้างขวางพอที่ใช้จัดแสดงการผลิตผลิตภัณฑ์ให้กับผู้มาเยี่ยมชมได้สั่งซื้อหรือเรียนรู้การผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่เหล่านี้

จากการศึกษาพบว่า การถ่ายทอดความรู้ของกลุ่มผู้ผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ในตำบลนี้มีแนวทางการถ่ายทอดความรู้เป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

- 1) การถ่ายทอดความรู้กับสมาชิกภายในกลุ่ม
- 2) การถ่ายทอดความรู้กับเด็กและเยาวชนภายในตำบลบางเจ้าฉ่า
- 3) การถ่ายทอดความรู้กับบุคคลภายนอกตำบลบางเจ้าฉ่า

การถ่ายทอดความรู้การผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ทั้ง 3 ลักษณะ ส่วนใหญ่มีขั้นตอนการถ่ายทอดความรู้ที่เหมือนกัน สรุปได้ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 นำเสนอตัวอย่างผลิตภัณฑ์ที่สำเร็จให้สมาชิกหรือนักเรียนหรือผู้รับการถ่ายทอดความรู้ได้ชม

ขั้นตอนที่ 2 ผู้ถ่ายทอดความรู้นำเสนอวัสดุใหม่หรือรูปแบบใหม่แก่สมาชิกหรือนักเรียนหรือผู้รับการถ่ายทอดความรู้

ขั้นตอนที่ 3 สาธิตการผลิตตั้งแต่เริ่มต้น คือ การขึ้นต้นส่วนกัน การสานตัว และการตกแต่งผลิตภัณฑ์ให้เสร็จ

ขั้นตอนที่ 4 การตรวจสอบความถูกต้อง การปรับปรุงและแก้ไขให้ถูกต้อง ในขั้นตอนนี้ส่วนใหญ่ผู้ถ่ายทอดคอยชี้แนะในขณะที่ทำการสานอยู่ตลอดการให้ความรู้

การถ่ายทอดความรู้ทั้ง 3 ลักษณะมีรายละเอียดการถ่ายทอดความรู้ ดังนี้

1. การถ่ายทอดความรู้กับสมาชิกภายในกลุ่ม

เป็นการถ่ายทอดความรู้กับสมาชิกในกลุ่มโดยประธานกลุ่มจัดหาวิทยากรนำสมาชิกเข้ารับการฝึกอบรมจากหน่วยงานของรัฐ ได้แก่ สำนักงานพัฒนากรจังหวัดอ่างทอง สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดอ่างทอง หรือประธานกลุ่มนำความรู้ที่ได้รับจากการเข้าฝึกอบรมมาสอนให้กับสมาชิกในกลุ่ม โดยมีกระบวนการถ่ายทอดความรู้ดังนี้

- 1.1 ประธานกลุ่มเข้าฝึกอบรมจากหน่วยงานทางราชการพร้อมด้วยตัวแทนสมาชิก

1-2 คน

1.2 นำตัวอย่างผลิตภัณฑ์ที่ไปผ่านการอบรมให้สมาชิกอื่น ๆ ได้ชม

1.3 ประธานกลุ่มและสมาชิกตัวแทน นำเสนอวัสดุใหม่ ๆ ให้กับสมาชิก

1.4 ประธานกลุ่มสาธิตการผลิตผลิตภัณฑ์ ตามรูปแบบที่ให้สมาชิกชม โดยให้สมาชิกทุกคนปฏิบัติไปพร้อมกัน ประธานกลุ่มคอยตรวจสอบ เสนอแนะการสานที่ถูกต้องให้กับสมาชิกและปรับปรุงรูปแบบผลิตภัณฑ์ให้มีมาตรฐานและเป็นที่ยอมรับแก่ผู้สั่งซื้อ

2. การถ่ายทอดความรู้กับเด็กและเยาวชนภายในตำบลบางเจ้าฉ่า

การถ่ายทอดในลักษณะนี้มี 2 ลักษณะ คือ การถ่ายทอดความรู้ในครัวเรือนและการถ่ายทอดความรู้ในสถานศึกษา

2.1 การถ่ายทอดความรู้ในครัวเรือน เป็นการถ่ายทอดความรู้ที่เกิดขึ้นภายในครอบครัวของสมาชิกเป็นการถ่ายทอดความรู้แบบค่อยเป็นค่อยไป กล่าวคือ สมาชิกสอนให้กับบุตรหลานของตนเองในครอบครัวแบบที่เรียกว่าไม่ใช่การสอนอย่างจริงจัง ไม่มีกำหนดเวลาแน่นอน แต่เป็นการเรียนรู้ถือว่าเป็นการช่วยเหลืองานให้ครอบครัว ได้แก่ การช่วยสานลายขัดในส่วนตัวกระเป่าหรือบ้านน้ำชาหรือกระบุงหรือการช่วยมัดหวายที่ปากกระเป่าถือ มัดหวายปากกระบุง เป็นสิ่งเล็กน้อยที่บุตรหลานในครอบครัวช่วยเหลือได้

2.2 การถ่ายทอดความรู้ในสถานศึกษา เป็นการจัดให้มีการเรียนการสอนโดยกำหนดเป็นหลักสูตท้องถิ่นของโรงเรียนวัดยางทอง หมู่ที่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่า มีสมาชิกของกลุ่มผู้ผลิตเป็นวิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นที่อุทิศเวลาให้ความรู้กับนักเรียน คือ นภภา กาดปาน ทำการสอนนักเรียนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 โดยแยกประเภทของผลิตภัณฑ์ที่เหมาะสมกับวุฒิภาวะของนักเรียนให้ฝึกปฏิบัติจริง ดังนี้

2.2.1 ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ฝึกให้นักเรียนสานกระบอกใส่ของ เรียนทุกวันพฤหัสบดี

2.2.2 ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ฝึกให้นักเรียนสานพัด เรียนทุกวันพฤหัสบดี

2.2.3 ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ฝึกให้นักเรียนสานกระเป่าถือสุภาพสตรี เรียนทุกวันอังคาร

การสอนของนภภา กาดปาน ผู้ถ่ายทอดความรู้กับนักเรียนทุกระดับชั้น มีแนวทางของการถ่ายทอดเหมือนกัน ดังนี้

1) โดยนำผลิตภัณฑ์ที่สำเร็จแล้วมาเป็นตัวอย่างให้นักเรียนได้ชม

2) สาธิตการสานส่วนกันให้นักเรียนชม และให้นักเรียนปฏิบัติตามไปพร้อมกัน ผู้ถ่ายทอดคอยให้ความช่วยเหลือ ชี้แนะแก่นักเรียนขณะทำการสาน

3) สาธิตการสานส่วนตัวด้วยเทคนิคการสานลายขัดแบบยกหนึ่งข่มหนึ่ง ด้วยตอกสานเส้นเดียวสำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 สานพัดสำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 และสานกระเป๋าทือสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ด้วยการใช้เส้นสานสลับเส้นสีแบบ 5 เส้นสานและให้นักเรียนสานตามผู้ถ่ายทอดไปพร้อม ๆ กันทุกคน ผู้ถ่ายทอดคอยตรวจสอบความถูกต้องตอกสานการสลับเส้นตอกสานของการสานกระเป๋าทือ พัดและกระบอกใส่ของ คอยเสนอแนะนักเรียนขณะทำการสาน

4) สาธิตการตกแต่งด้วยหวายสำหรับกระเป๋าทือและกำไลสำหรับกระบอกใส่ของในส่วนต่าง ๆ ของผลิตภัณฑ์แต่ละประเภท จนผลิตภัณฑ์สำเร็จ

การที่โรงเรียนวัดยางทองจัดให้มีหลักสูตรท้องถิ่นเป็นการเรียนงานจักสานไม่ไผ่ แสดงว่าผู้บริหารสถานศึกษามองเห็นคุณค่าของผลิตภัณฑ์แห่งภูมิปัญญาท้องถิ่นเช่นนี้ซึ่งเป็นการจัดการเรียนการสอนเพื่อสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นแก่ชนรุ่นหลังเป็นการสร้างช่างใหม่ให้มีการสืบทอดและดำรงช่างแขนงนี้มีไว้ต่อไป

3. การถ่ายทอดความรู้กับบุคคลภายนอกตำบลบางเจ้าฉ่า

การถ่ายทอดความรู้ลักษณะนี้มีทั้งตำบลใกล้เคียงและต่างจังหวัดหรือต่างประเทศ ถ้าเป็นการถ่ายทอดตำบลใกล้เคียงส่วนใหญ่ผู้รับการอบรมเป็นผู้ที่มีความรู้ด้านการจักสานแล้ว และมักใช้เวลาอย่างน้อยประมาณ 3-5 วัน ส่วนการไปถ่ายทอดความรู้ในต่างจังหวัดส่วนใหญ่ไม่น้อยกว่า 2 สัปดาห์และไปยังต่างประเทศอย่างน้อย 1 เดือน

การถ่ายทอดความรู้กับบุคคลภายนอกตำบลบางเจ้าฉ่า นั้นมีขั้นตอนการถ่ายทอดเหมือนกับลักษณะการถ่ายทอดความรู้อื่น ๆ แต่มีใช้เวลาน้อยกว่าด้วยขั้นตอนการถ่ายทอดจะลดขั้นตอนลงไปในบางขั้นตอนทั้งนี้ขึ้นอยู่กับพื้นฐานความรู้ของผู้รับการอบรม ดังนี้

3.1 การถ่ายทอดความรู้ให้ผู้รับการอบรมที่มีพื้นฐานความรู้การจักสานมาก่อน แต่มีไข้เรื่อง การสานผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานเฉพาะรูปแบบ กล่าว คือ กลุ่มผู้ผลิตในตำบลบางเจ้าฉ่า มีความรู้ด้านการผลิตกระเป๋าทือสุภาพสตรี อย่างชำนาญ ไปถ่ายทอดความรู้กับผู้รับการอบรมไม่ความรู้การผลิตผลิตภัณฑ์ประเภทนี้ ผู้ถ่ายทอดนิยมเตรียมตอกสานที่ย้อมสีไปให้ผู้รับการอบรม เพราะผู้รับการอบรมส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีความรู้ด้านการจักตอกและการสานมาแล้ว จึงกำหนดให้ผู้รับการอบรมจักตอกตั้งด้วยตนเอง จึงสาธิตการสานกระเป๋าทือสุภาพสตรี ตามขั้นตอน คือ

3.1.1 แนะนำวัสดุที่ใช้งานมีอะไรบ้าง แตกต่างจากการสานวัสดุอื่นอย่างไร

3.1.2 สาธิตการสานขึ้นต้นจากส่วนกัน และให้ผู้รับการอบรมปฏิบัติตาม ผู้ถ่ายทอดคอยตรวจสอบความถูกต้องการสานของผู้รับการอบรม

3.1.3 สาธิตการสานส่วนตัวด้วยเทคนิคการสานสลับเส้นสีในจำนวนเส้นตอกสาน ผู้รับการอบรมปฏิบัติตาม ผู้ถ่ายทอดคอยตรวจสอบความถูกต้องของสานลวดลาย

3.1.4 สาธิตการตกแต่งตัวผลิตภัณฑ์ด้วยหยาที่ส่วนปาก ก้น และหูหิ้วหรือวง ให้ผู้รับการอบรมปฏิบัติตาม จนผลิตภัณฑ์มีความสมบูรณ์

ดังนั้น การถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้รับการอบรมกลุ่มนี้ใช้เวลาในอบรมน้อยและเห็นผลงานอย่างรวดเร็ว ซึ่งเหมือนกับการถ่ายทอดความรู้ให้กับสมาชิกในกลุ่มนั่นเอง

3.2 การถ่ายทอดให้กับกลุ่มผู้รับการถ่ายทอดอื่น ๆ หรือกลุ่มที่ไม่มีความรู้ด้านนี้ และต้องเวลาในการอบรมมากกว่ากลุ่มแรก ซึ่งระยะเวลาอย่างน้อย 2 สัปดาห์ บางครั้งนานถึง 2-4 เดือน

ขั้นตอนการถ่ายทอดความรู้โดยเฉพาะอย่างยิ่งการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ประเภทกระเป๋าถือสุภาพสตรี สรุปได้ดังนี้

3.2.1 ผู้ถ่ายทอดนำเสนอรูปแบบผลิตภัณฑ์ตัวอย่างให้ผู้รับการถ่ายทอดได้ชม

3.2.2 ผู้ถ่ายทอดความรู้สาธิตการจักตอก ได้แก่ ตอกปิ่น ตอกตะแคงและตอกไพลให้ผู้รับการอบรมฝึกการจักตอกจนสามารถจักตอกได้ก่อน

3.2.3 ผู้ถ่ายทอดสาธิตการสานเริ่มต้นที่ก้น พร้อมให้ผู้รับการถ่ายทอดปฏิบัติตาม

3.2.4 ผู้ถ่ายทอดสาธิตการนำส่วนกันประกอบหุ่นหรือรองที่ทำจากไม้

3.2.5 สาธิตการสานตัวกระเป๋าถือด้วยตอกสานย้อมสีในลักษณะการสลับเส้นสี และให้ผู้รับการอบรมปฏิบัติไปพร้อมกัน ผู้ถ่ายทอดคอยตรวจสอบและให้คำชี้แนะแก่ผู้รับการอบรม

3.2.6 สาธิตการจักหยา และชักเรียดหยาให้เป็นเส้นเล็กเพื่อใช้ในการตกแต่งผู้รับการอบรมปฏิบัติตาม

3.2.7 ผู้ถ่ายทอดสาธิตการผูกหยาเพื่อตกแต่งผลิตภัณฑ์ให้ผู้รับการอบรมฝึกปฏิบัติการผูกหรือมัดหยาเพื่อตกแต่งผลิตภัณฑ์

สถานที่ที่ใช้ในการถ่ายทอดความรู้ของกลุ่มผู้ผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ในตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง มีดังนี้

1. ศูนย์กลางเครือข่ายชุมชนตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทองได้รับทุนสนับสนุนการก่อสร้างจากประเทศญี่ปุ่น

2. ศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน ที่ได้รับงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดอ่างทองจัดสร้างสถานที่และเป็นศูนย์ที่ให้กลุ่มผู้ผลิตนำผลิตภัณฑ์ในชุมชนมาจัดแสดงและจำหน่าย พร้อมสาธิตเป็นการถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้สนใจ

3. บริเวณว่างของบ้านที่ทำการกลุ่มผู้ผลิต เป็นสถานที่ในการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ คือ บริเวณหน้าบ้านหรือใต้ถุนบ้านของประธานกลุ่ม กลุ่มที่ใช้สถานที่บ้านเป็นแหล่งผลิตและแหล่งถ่ายทอดความรู้

โดยสรุปแล้ว การถ่ายทอดความรู้ของกลุ่มผู้ผลิตในตำบลบางเจ้า อำเภอโศก จังหวัดอ่างทอง มีขั้นตอนการถ่ายทอดที่เหมือนกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ ประเภทกระเป๋าสตางค์สภาพสตรีเป็นที่นิยมผลิตมากที่สุด ส่วนการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิมพบมีการผลิตบ้างแต่ไม่มากนักและผู้ผลิตส่วนใหญ่มีอายุมากกว่า 30 ปีขึ้นไป และพบว่าเยาวชนรุ่นใหม่ในตำบลไม่นิยมเรียนรู้การผลิตผลิตภัณฑ์รูปแบบนี้เพราะการสานยุ่งยากกว่า และที่สำคัญผู้ผลิตผลิตภัณฑ์รูปแบบดั้งเดิมต้องผู้ที่มีความชำนาญในการปั้นหุ่นด้วยมือ ไม่มีการใช้แบบหรือร่องเหมือนกับการผลิตกระเป๋าสตางค์สตรีจึงไม่มีเยาวชนรุ่นใหม่ในตำบลนี้มาเรียนรู้การผลิตผลิตภัณฑ์รูปแบบดั้งเดิมนี้

อภิปรายผล

จากการศึกษาวิเคราะห์ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ของกลุ่มผู้ผลิตในตำบลบางเจ้า อำเภอโศก จังหวัดอ่างทอง ในประเด็นกระบวนการผลิต รูปแบบผลิตภัณฑ์และการตกแต่ง และการถ่ายทอดความรู้ พบว่า

ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ของกลุ่มผู้ผลิตตำบลบางเจ้า เป็นผลิตภัณฑ์ที่น่าเชื่อถือมาสู่ชุมชน เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีได้ผลิตขึ้นเพื่อนำไปใช้ในครัวเรือนเท่านั้นแต่เป็นการผลิตเพื่อจำหน่ายให้กับผู้สนใจและผู้สั่งผลิตเพื่อนำมาขาย จึงถือได้ว่าผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่เป็นอาชีพหลักสำหรับผู้ไม่มีงานประจำ และทำรายได้ให้กับสมาชิกในกลุ่มได้เป็นอย่างดี

จากการศึกษาด้านกระบวนการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ของกลุ่มผู้ผลิตในตำบลบางเจ้า อำเภอโศก จังหวัดอ่างทอง พบว่า กระบวนการผลิตของกลุ่มผู้ผลิตทุกกลุ่มส่วนใหญ่มีขั้นตอนที่เหมือนกัน ซึ่งแต่ละขั้นตอนมีความสำคัญมากเลยไม่ได้ ขั้นตอนของกระบวนการผลิตมี 6 ขั้นตอน คือ 1.ขั้นตอนการจัดหาวัสดุอุปกรณ์ 2.ขั้นตอนการจักตอก 3.ขั้นตอนการสาน 4. ขั้นตอนการตกแต่ง 5. ขั้นตอนการรมควัน และ 6. ขั้นตอนการทอน้ำมันวานิช หรือแล็กเกอร์เคลือบเงา ทั้ง 6 ขั้นตอนดังกล่าวนี้มีเพียง 3 ขั้นตอนที่สร้างชื่อเสียงให้กับผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ตำบลบางเจ้า คือ

ขั้นตอนการจักตอก เป็นขั้นตอนที่แสดงถึงความสามารถทางช่างจักตอกของผู้ผลิตโดยใช้เพียงมือกับมีดตอกเท่านั้น แต่สามารถจักตอกได้ขนาดเล็กเกือบเท่าเส้นด้าย นิยมใช้ไม้ไผ่ขางนวลที่จัดซื้อมาจากแหล่งอื่นมากที่สุดและใช้ไม้ไผ่สีสุกที่ปลูกทั่วไปในตำบลบ้างแต่ใช้ผลิตเฉพาะผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิมเป็นส่วนใหญ่ เส้นตอกที่มีขนาดเกือบเท่าเส้นด้ายเป็นเส้นตอกไหลที่ใช้สำหรับสานผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ทั้งรูปแบบดั้งเดิมและรูปแบบพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระเป๋าสตางค์สตรี ป่าน้ำชา กระบุงทองสูงขนาดความสูง 7-9 นิ้วและผลิตภัณฑ์รูปแบบดั้งเดิมซึ่งต้องใช้ความละเอียดประณีตอย่างสูงในการผลิต ได้แก่ กระดาษกระเดียดกันแปดมุม กระบุงในราชพิธีแรกนาขวัญ

ขั้นการสาน เป็นขั้นตอนที่ต้องใช้ความสามารถทางช่างฝีมือของผู้ผลิตเช่นกัน กล่าวคือ เป็นการสร้างลวดลายให้เกิดบนส่วนตัวผลิตภัณฑ์ด้วยเทคนิคการสานเส้นตอกที่มีขนาดเล็ก ด้วย ลวดลายที่นิยมสานผลิตภัณฑ์ของกลุ่มผู้ผลิตมากที่สุด คือ ลายแม่บท ได้แก่ ลายขัดขีดหรือขัดทึบ ที่มีลักษณะเป็นลายทึบแสงลอดผ่านลายสานน้อยที่สุด โดยสานแบบข่มหนึ่งยกหนึ่ง ซึ่งพบได้จากผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ทั้งรูปแบบดั้งเดิมและรูปแบบพัฒนา

ขั้นตอนการตกแต่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลิตภัณฑ์กระเป๋าถือสุภาพสตรี เป็นการนำวัสดุจำพวกลูกบิดหลากสี เชือกถรมไนลอน ผ้าไหมและภูห้อยระย้า นำมาตกแต่งเสริมในส่วนที่เป็นหูหิ้ว และเชือกถุดสำหรับใช้เป็นฝาเปิดปิดถุงผ้าในกระเป๋าถือ ทำให้ผลิตภัณฑ์มีความสวยงามน่าสนใจยิ่งขึ้น

รูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ผลิตขึ้นในกลุ่มผู้ผลิตในเขตตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทองที่ผลิตมากที่สุด คือ ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบพัฒนา เป็นผลิตภัณฑ์รูปแบบกระเป๋าถือสุภาพสตรี และสานด้วยลายแม่บทมากที่สุด คือ ลายขัดขีดหรือขัดทึบมากที่สุด เพราะเป็นการสานลายที่ง่าย สะดวกเร็วกว่าลายอื่น ๆ และที่สำคัญสมาชิกส่วนใหญ่สามารถสานได้ดี ผลิตภัณฑ์มีความสวยงามมาก ซึ่งการสานอาศัยเทคนิคการใช้เส้นตอกสานย้อมสี สานสลับเส้นสีกันทำให้เกิดลวดลายต่าง ๆ กัน และที่สำคัญการสานด้วยการใช้จำนวนเส้นตอกสานที่แตกต่างกันทำให้เกิดลวดลายสานต่างกันถึงแม้ว่าจะใช้ลายสานแบบลายขัดขีดหรือขัดทึบเหมือนเดิมก็ตาม การสานส่วนใหญ่ใช้แบบหรือหุ่นหรือรองเป็นอุปกรณ์ทำให้กระเป๋าถือมีรูปแบบและรูปทรงที่เท่ากันอีกทั้งยังความมั่นคงแข็งแรงและความสวยงามอีกด้วย ซึ่งเป็นการใช้เทคนิคการสานที่ไม่เหมือนกับการสานผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่จากแหล่งอื่นๆ และจากการศึกษาพบว่า การสานตอกสานในส่วนตัวผลิตภัณฑ์มีเทคนิคการใช้จำนวนเส้นตอกที่มีสีต่างๆ กันทำให้เกิดลวดลายอย่างน่าสนใจ จำนวนเส้นตอกสานที่นิยมใช้มากที่สุดคือ ตอกสาน 5 เส้น และพบว่าถ้าสีพื้นเป็นสีอ่อนสีตอกสานที่ทำให้เกิดลวดลายมักใช้สีตอกเข้มสลับสีอ่อนและสีขนาดกลางวางสลับกันไป

ดังนั้นผลิตภัณฑ์ที่ใช้จำนวนเส้นตอกสานแตกต่างกันและวางเส้นตอกย้อมสีสลับต่างกันมีผลทำให้ลวดลายที่เกิดบนตัวผลิตภัณฑ์เกิดความหลากหลายถึงแม้ว่ารูปแบบผลิตภัณฑ์เหมือนกันก็ตาม การสลับสีเส้นตอกสานและการใช้จำนวนเส้นตอกไขว้ จึงทำให้ผลิตภัณฑ์มีรูปลักษณะที่ดูแตกต่างกัน จึงทำให้เสมือนว่าผลิตภัณฑ์มีรูปแบบและลวดลายเพิ่มมากขึ้น สิ่งนี้ถือเป็นความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของผู้ผลิตทั้งสิ้น ทำให้ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ในตำบลบางเจ้าฉ่ามีความโดดเด่นกว่าแหล่งผลิตอื่น ๆ ในประเทศไทย

นอกจากกลุ่มผู้ผลิตนิยมผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบพัฒนา อันได้แก่ กระเป๋าถือสุภาพสตรีเป็นหลักแล้ว ยังมีการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิมบ้างแต่น้อยกลุ่มและไม่นิยมย้อมสีเส้นตอก ผลิตภัณฑ์รูปแบบดั้งเดิมยังคงยึดกระบวนการผลิตเหมือนอย่างบรรพบุรุษ

ทุกประการ ผลิตภัณฑ์ดังกล่าว ได้แก่ กระบุงและกระจาด แต่ปัจจุบันการผลิตได้พัฒนารูปแบบไปจากเดิม ไม่ว่าจะเป็นกระบุงเป็นกระบุงรูปแบบทรงสูงกันมีแปดเหลี่ยม บานน้ำชารูปแบบกันแปดเหลี่ยม กระจาดรูปแบบกันแปดเหลี่ยม ผลิตภัณฑ์เหล่านี้ได้รับการพัฒนารูปแบบใหม่ด้วยความคิดสร้างสรรค์ นำวลวดลายทั้งลายแม่บท ลายพัฒนาและลายประดิษฐ์นำมาผสมผสานเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีวลวดลายที่สวยงาม ใช้ในการสานกระบุง กระจาดและบานน้ำชาแบบดั้งเดิมให้มีโดดเด่นมากยิ่งขึ้น ซึ่งแต่เดิมส่วนกันสานด้วยลายขึ้นต้นหรือลายตีหางสานต่อด้วยลายตีคว่ำและลายตีตะแคงและสานต่อด้วยสานไพลกลมสามเส้นเป็นลายไพลยักคว่ำ ลักษณะเด่นอยู่ที่ส่วนกันและส่วนตัวทั้งกระบุงทรงสูงและบานน้ำชา กันเป็นแปดเหลี่ยมมองดูภายในเหมือนดาวแปดแฉก สานด้วยตอกย้อมสี ส่วนตัวนิยมสานเป็นลายดอกพิกุล ลายตีกระจายและลายลบน้ำ และที่สำคัญผลิตภัณฑ์กระบุง บานน้ำชา และกระจาดไม่นิยมใช้แบบหรือรองหรือหุ่นแต่เป็นการปั้นรูปด้วยมือทั้งสิ้น จึงถือได้ว่าผู้ผลิตเป็นผู้ที่มีความชำนาญทางช่างจักสานที่มีฝีมือดี น่ายกย่อง น่าเรียนรู้และควรมีการสืบทอดเทคนิคนี้ไว้ยังลูกหลานสืบไปและเทคนิคสานเฉพาะตัวในตำบลบางเจ้าฉ่าไม่เหมือนกับแหล่งผลิตอื่นๆ

และที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่ง คือ การตกแต่งผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ทั้งรูปแบบดั้งเดิมและรูปแบบพัฒนา นิยมตกแต่งด้วยหวายจักและชักเรียดให้มีขนาดเส้นเล็กเกือบเท่าเส้นด้าย มาผูกหรือมัดหรือถักในส่วนขอบปาก ส่วนตัวและส่วนกันของผลิตภัณฑ์จึงเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของกลุ่มผู้ผลิตในตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง ซึ่งผูกหรือมัดหวายอย่างประณีตด้วยลายมัดหวายแม่บท คือ ลายจุงนาง ลายสันปลาช่อน ยิ่งเป็นผลิตภัณฑ์รูปแบบพัฒนา ได้แก่ กระเป่าถือสุภาพสตรีบางรูปแบบของกลุ่มสานศิลป์บางเจ้าฉ่าหรือกลุ่มศิลป์เส้นห้จักสานที่มีพรชัย บุญรื่นเป็นประธานกลุ่ม ที่เป็นผลิตภัณฑ์เกรดเอ การผูกหวายที่หึงหุเป็นลายแข่งสิงห์เหมือนดังลายแข่งสิงห์ของกระบุงและลักษณะพิเศษของกลุ่มนี้ คือ การย้อมสีตอกสานต้องย้อมให้เหมือนกับสีผ้าไหมที่ใช้ในการตัดเย็บเป็นถุงผ้าที่ใช้บุภายในกระเป่าถือใช้เป็นผ้าเปิดปิดกระเป๋านั้นเอง ซึ่งแตกต่างจากกลุ่มอื่นๆ

นอกจากนี้กระบุงทรงสูงขนาดเล็กกันรูปแปดเหลี่ยมและกระจาดกันรูปแปดเหลี่ยมเป็นผลิตภัณฑ์รูปแบบพัฒนาที่มีการตกแต่งเป็นพิเศษ คือ ส่วนตัวผูกหรือมัดหวายเป็นลายแข่งสิงห์ทั้งแปดเหลี่ยมหรือมุม ไม่มีจ้งม้งเหมือนกระบุงและกระจาดรูปแบบดั้งเดิม ส่วนขอบปากผลิตภัณฑ์นี้ตกแต่งด้วยการมัดหรือผูกหวายด้วยลายจุงนาง สันปลาช่อน และเก็บความเรียบร้อยที่ขอบปากผลิตภัณฑ์ด้วยการมัดหวายห้าเส้นอีกครั้งเป็นลายสุดท้ายของการตกแต่งขอบปาก

การตกแต่งอีกส่วนหนึ่งที่ถือว่าเป็นลักษณะเด่นของกลุ่มผู้ผลิตที่นี่หลังได้รับการพัฒนารูปแบบ คือ การตกแต่งส่วนหูหิ้ว ซึ่งพัฒนาจากเคยใช้หวายเปลี่ยนเป็นท่อพลาสติกพันปิดสายพลาสติกด้วยเชือกในลอนใช้เป็นที่ยึดส่วนปลายทั้งสองร้อยลูกบิดพลาสติก เป็นการตกแต่งแนวใหม่ที่เกิดขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2549 ได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีรัศมิ์พระวรชายา

ในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามกุฎราชกุมาร ทรงเสนอแนวพระดำริแนวทางการปรับปรุงรูปแบบ หูหิ้ว ทำให้ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ในตำบลบางเจ้าฉ่ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระเป๋าทือสุภาพสตรีมีความน่าสนใจและยังเพิ่มเติมวัสดุอื่นๆ ได้แก่ ผ้าลูกไม้ ไหม ร่วมสานผสมกับไม้ไผ่หรือใช้ตกแต่งตัวกระเป๋าทือ หรือขอบปากกระเป๋าทือทำให้ผลิตภัณฑ์แปลกตาไปจากเดิม ซึ่งผู้สั่งซื้อมีทั้งผู้ที่สนใจและไม่สนใจรูปแบบการพัฒนานี้ โดยเฉพาะกลุ่มผู้ซื้อจากประเทศญี่ปุ่น กลุ่มที่สนใจกระเป๋าทือหูหิ้วรูปแบบเก่าส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีอายุมากกว่า 35 ปีขึ้น ส่วนกระเป๋าทือหูหิ้วรูปแบบใหม่ส่วนใหญ่เป็นวัยรุ่นหรือผู้ที่มีอายุประมาณ 20 ขึ้นไป

และการใช้วัสดุเคลือบเงาผลิตภัณฑ์เพื่อความคงทนต่อการใช้ หรือเพื่อฆ่าเชื้อราในเนื้อไม้ไผ่ ถ้าเป็นผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิมใช้แช่แอลกอฮอล์และแอลกอฮอล์ชนิดทาเคลือบหลังจากการรมควันแล้ว ส่วนผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบพัฒนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งกระเป๋าทือสุภาพสตรีแต่เดิมไม่นิยมการเคลือบเงาปัจจุบันนี้ใช้แอลกอฮอล์ชนิดพ่นฉีดเล็กน้อยเพื่อให้เส้นตอกที่สานผลิตภัณฑ์มีความเงางาม

โดยสรุปแล้วพบว่าผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ของกลุ่มผู้ผลิต 8 กลุ่มที่มีมากที่สุดเป็นผลิตภัณฑ์ประเภทกระเป๋าทือสุภาพสตรี คิดเป็นร้อยละ 87.50 และลวดลายที่นิยมนำมาใช้ในการสานมากที่สุด คือ ลายขัดทึบ คิดเป็นร้อยละ 90 ซึ่งเป็นลายแม่บทสานด้วยการสลับเส้นสีและจำนวนเส้นตอกไฟลที่สานแตกต่างกันทำให้เกิดลายสานแตกต่างกัน อีกร้อยละ 10 เป็นลายพัฒนาด้วยความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ลายจากถิ่นอื่นสานสลับเส้นสีของตอกไฟลเกิดเป็นลวดลาย รูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการสั่งทำมากที่สุด คือ รูปแบบอ้อม และรูปแบบถุงเงิน

นอกจากนี้ยังพบว่าการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ในเขตตำบลบางเจ้าฉ่ำ อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทองของกลุ่มผู้ผลิตเป็นการสืบสานงานสานที่เน้นรูปแบบและเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นที่มีมาแต่ครั้งบรรพบุรุษที่มีทั้งกระบวนการผลิต รูปแบบและลวดลายแบบดั้งเดิมมาประยุกต์พัฒนาจนเป็นที่นิยมซึ่งสอดคล้องการงานวิจัยของนรินทร์ รักนุ้ย เกษสินี โชติกเสถียรและธนิยา กิตติสิทโธที่ได้ศึกษาวิจัยงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านในแหล่งต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานวิจัยของนรินทร์ รักนุ้ยได้ศึกษาเครื่องจักสานกลุ่มบ้านโพธิ์ศรี ตำบลบางปลาหมอ อำเภอบางปลาหมอ จังหวัดสุพรรณบุรี

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

จากการศึกษาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ของกลุ่มผู้ผลิตตำบลบางเจ้าฉ่ำ อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ตำบลบางเจ้าฉ่ำ เป็นผลิตภัณฑ์ที่ถือเป็นเอกลักษณ์ของตำบลและมีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์ ความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นับวันจะหมดไปนั้น ควรปลูกฝัง

ให้ชนรุ่นหลังเห็นคุณค่าของผลิตภัณฑ์ประเภทนี้ หน่วยงานในชุมชนเห็นคุณค่าและให้ความร่วมมือในการพัฒนาแล้ว แต่ยังไม่ได้ลงไปสู่เยาวชนรุ่นหลังอย่างต่อเนื่องและจริงจัง เยาวชนยังไม่เห็นคุณค่าของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ นี่จึงเป็นหน้าที่ของชุมชนในตำบล ได้ร่วมมือกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาเหล่านี้เอาไว้ โดยเฉพาะเยาวชนควรมีการปลูกฝังให้เยาวชนตระหนักถึงคุณค่าภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้ อย่างเร่งด่วน

2. สถานศึกษาในชุมชนเห็นคุณค่าภูมิปัญญานี้ไปจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่นแล้วก็ตาม ควรส่งเสริมให้นักเรียนได้ตระหนักถึงคุณค่าภูมิปัญญานี้ และมีการสืบทอดสืบไป

3. นักวิชาการ องค์กรของรัฐ และเอกชน ควรมีส่วนช่วยส่งเสริมให้มีการถ่ายทอดความรู้นี้ให้กว้างขวางออกไปนอกตำบล ส่งเสริมสินค้าของชุมชน มีการประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์นำตัวอย่างผลิตภัณฑ์เผยแพร่ให้มากที่สุดจึงเป็นการช่วยเหลือกลุ่มผู้ผลิตได้อีกทางหนึ่ง

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

1. การวิจัยในครั้งต่อไปควรทำวิจัยถึงเรื่องกระบวนการจัดการของกลุ่มผู้ผลิต การตลาด ผลกระทบจากการขาดช่างฝีมือรุ่นหลัง

2. ควรมีการศึกษาลวดลายของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ในตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทองกับลวดลายของกลุ่มผู้ผลิตในแหล่งอื่น ๆ

3. ศึกษาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่กับวิถีชีวิตของชาวบ้านในเขตตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2546). *โครงการศึกษาและจัดทำข้อมูลสารสนเทศ ภูมิศาสตร์ จังหวัดอ่างทอง*. กรุงเทพฯ: ศูนย์สารสนเทศสิ่งแวดล้อม กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม.
- กระทรวงมหาดไทย. (2542). *วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ไทย เอกลักษณ์และ ภูมิปัญญาจังหวัดอ่างทอง*. มปป.
- กระทรวงอุตสาหกรรม. (2525). *แม่ลายจักสาน*. มปป: กรมการส่งเสริมอุตสาหกรรม.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2535). *เทิดทูนหัตถกรรมดีเจพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถกับ งานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน*. กรุงเทพฯ: ศูนย์การพิมพ์พลชัย.
- . (2549). *ข้อมูลท่องเที่ยวจังหวัดอ่างทอง*. สืบค้นเมื่อวันที่ 13 กันยายน 2549, จาก http://www.tat.or.th/province.asp?prov_id=15
- เกษสิณี โชติกเสถียร. (2548). *การศึกษางานศิลปหัตถกรรมและวิถีชีวิตของชาวไทยทรงดำใน ตำบลเขาย้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี*. ปรินิพนธ์ กศ.ม. (ศิลปศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- เกษร สิทธิทวี. (2545, กรกฎาคม). *งานจักสานบางเจ้าฉ่า เขาเครื่องจักตอกชั้นดีมาให้ก็ไม่ได้ใช้* *ประโยชน์*. 18(209) : 60.
- แก้วทะนง สอนสังข์. (2546). *การศึกษางานศิลปหัตถกรรมกระจูดในจังหวัดนราธิวาส พัทลุงและ สุราษฎร์ธานี*. ปรินิพนธ์ กศ.ม. (ศิลปศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- จังหวัดอ่างทอง. (2544?). (วิดีทัศน์). *อ่างทอง*. สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาจังหวัด อ่างทอง.
- ไทยตำบลดอทคอม. (2550). *ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง รายละเอียดสินค้า*. สืบค้นเมื่อวันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2550, จาก <http://www.thaitambon.com/tambon/tsmepdesc.asp>
- ธนียา กิตติสิริโอ. (2547). *การศึกษานิตกรรมจักสานเตยปาหนันในจังหวัดกระบี่และจังหวัดตรัง*. ปรินิพนธ์ กศ.ม. (ศิลปศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- นภภา กาดปาน. (2552, 9 กันยายน). *สัมภาษณ์โดย สุดใจ ขวัญดำ ที่โรงเรียนวัดยางทอง หมู่ที่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง*.

- นรินทร์ รักนุ้ย. (2549). *การศึกษาเครื่องจักสานจังหวัดสุพรรณบุรี: กรณีศึกษากลุ่มบ้านโพธิ์ศรี ตำบลบางปลาม้า อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี*. ปรินิพนธ์ กศ.ม. (ศิลปศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- นวลลออ ทินานนท์. (2543). *ศิลปะพื้นบ้านไทย*. กรุงเทพฯ: คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- นิกร นุชเจริญกุล. (2525). *ลายสาน*. มปป.
- บานเย็น ชูช่าง. (2549, 2 พฤษภาคม). สัมภาษณ์โดย สุดใจ ขวัญดำ ที่บ้านเลขที่ 11 หมู่ที่ 7 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง.
- พันธกร จิตรักษ์. (2551, 20 เมษายน). สัมภาษณ์โดย สุดใจ ขวัญดำ ที่ศูนย์กลางเครือข่ายชุมชนตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง.
- พรชัย บุญรื่น. (2552, 3 กันยายน). สัมภาษณ์โดย สุดใจ ขวัญดำ ที่ศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนองค์การบริหารส่วนจังหวัดอ่างทอง บ้านยางทอง หมู่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง.
- พันทิมา เฉลิมชัย. (2552, 9 กันยายน). สัมภาษณ์โดย สุดใจ ขวัญดำ ที่โรงเรียนวัดยางทอง หมู่ที่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง.
- เฟื่อง สิงห์บุญ. (2549, 18 พฤษภาคม). สัมภาษณ์โดย สุดใจ ขวัญดำ ที่บ้านเลขที่ 57 หมู่ที่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง.
- มาลี แดงดอกไม้. (2542). *ศาสน์และศิลป์ : ภูมิปัญญาพื้นถิ่นเมืองอ่างทอง*. กรุงเทพฯ: แสงปัญญาเลิศ.
- มาลี เรืองงาม. (2552, 19 เมษายน). สัมภาษณ์โดย สุดใจ ขวัญดำ ที่บ้านเลขที่ 45 หมู่ 6 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง
- ยุพา เนียมสงค์. (2549, 22 พฤษภาคม). สัมภาษณ์โดย สุดใจ ขวัญดำ ที่บ้านเลขที่ 13 หมู่ที่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- เรณู ทองงาม. (2552, 8 กันยายน). สัมภาษณ์โดย สุดใจ ขวัญดำ ที่บ้านเลขที่ 13 หมู่ที่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง.
- วราภรณ์ ตันท์เอกชน. (2552, 7 กันยายน). สัมภาษณ์โดย สุดใจ ขวัญดำ ที่บ้านเลขที่ 11 หมู่ที่ 7 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง.

- วัฒนระวี. (2548). *รู้จักจังหวัดของเรา*. กรุงเทพฯ: แสงดาว.
- วัฒนะ จุฑะวิภาต. (2545). *ศิลปะพื้นบ้าน*. กรุงเทพฯ: ศิลปะภา.
- วิญญู บุญยงค์. (2541, กันยายน). *เครื่องจักสานบางเจ้าฉ่า “ภูมิปัญญาคนอ่างทอง”*. วารสาร วัฒนธรรมไทย. 35(12): 16.
- วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. (2539). *เครื่องจักสานในประเทศไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรีนติ้งส์.
- . (2541). *พจนานุกรมหัตถกรรมพื้นบ้านภาคกลาง*. กรุงเทพฯ: ต้นอ้อ1999.
- . (2542). *มรดกวัฒนธรรมพื้นบ้าน*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ต้นอ้อ1999.
- วิมล จิโรจน์รุ้; ประชิด สกุนะพัฒน์; และอุดม เขยกิจวงศ์. (2548). *ศิลปะและวัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพฯ: แสงดาว.
- สถาบันศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยบูรพา. (2549). *ศิลปะและวัฒนธรรม*. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สนไชย ฤทธิโชติ. (2539). *เครื่องมือไม้ไผ่ – หวาย*. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรีนติ้งส์.
- สายฝน ทองงาม. (2549, 5 พฤษภาคม). สัมภาษณ์โดย สุดใจ ขวัญดำ ที่ศูนย์กลางเครือข่ายชุมชน ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง.
- สาโรจน์ เพ็งชะอุ่ม. (2546, มีนาคม). *เครื่องจักสานบ้านยางทอง เมืองสองพระนอน...อ่างทอง*. วารสารกรมประชาสัมพันธ์. 8 (87): 9 – 10.
- สำนักงานจังหวัดอ่างทอง. (2549). *ประวัติและข้อมูลทั่วไปจังหวัดอ่างทอง*. สืบค้นเมื่อวันที่ 13 กันยายน 2549, จาก <http://www.angthong.go.th/history.htm>
- สิริวัตรม์ สิงห์บุญ. (2549, 2 พฤษภาคม). สัมภาษณ์โดย สุดใจ ขวัญดำ ที่บ้านเลขที่ 57 หมู่ที่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง.
- โสภี บำรุงศิลป์. (2551, 20 เมษายน). สัมภาษณ์โดย สุดใจ ขวัญดำ ที่ศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน องค์การบริหารส่วนจังหวัดอ่างทอง บ้านยางทอง หมู่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง.

ภาคผนวก

แบบสัมภาษณ์ภูมิปัญญาชาวบ้าน

1. ประวัติผู้นำกลุ่ม/ผู้ถ่ายทอดความรู้

1.1 ชื่อ(นาย,นาง,นางสาว).....นามสกุล.....

1.2 เกิดวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

1.3 อายุ.....ปี

1.4 สถานภาพ ☐ โสด ☐ สมรส คู่สมรส ชื่อ.....นามสกุล.....

1.5 มีบุตร.....คน ชาย.....คน หญิง.....คน

1.6 คนแรกเรียนอยู่ชั้น..... ที่เรียน.....

คนที่สองเรียนอยู่ชั้น..... ที่เรียน.....

คนที่สามเรียนอยู่ชั้น..... ที่เรียน.....

1.7 ที่อยู่ปัจจุบัน.....

1.8 ความเป็นมาของงานหัตถกรรมจักสานนี้ เริ่มต้นอย่างไรจึงมาถึงปัจจุบันนี้ได้

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

1.9 สาเหตุที่มาสืบใจทำงานหัตถกรรมจักสาน

.....

.....

.....

.....

1.10 มีความรู้ในเรื่องหัตถกรรมจักสานนี้ได้อย่างไร

.....

.....

.....

.....

2. กระบวนการผลิตหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ และหวาย มีขั้นตอนอย่างไร

2.1 วัสดุที่ใช้

2.1.1 ไม้ไผ่หรือหวายตัดมาจากไหน หรือซื้อมาจากไหน

.....

.....

2.1.2 เสียค่าใช้จ่ายการหาวัสดุประมาณเท่าไรต่อการผลงานทั้งหมด

.....

.....

2.1.3 อุปกรณ์ที่ใช้งานหัตถกรรมจักสานมีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2.1.4 ผลิตภัณฑ์ที่ทำามีทั้งหมดกี่รูปแบบ มีรูปแบบอะไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

2.1.5 ขอบันทึกภาพผลงานได้หรือไม่

.....

.....

3. ข้อมูลกลุ่มที่สัมภาษณ์

3.1 กลุ่มนี้มีชื่อว่า.....

3.2 สถานที่ตั้งกลุ่ม.....

3.3 มีจำนวนสมาชิกในกลุ่มทั้งหมด.....คน

3.4 สมาชิกในกลุ่มส่วนใหญ่มีอาชีพหลักคืออาชีพ.....

3.5 สมาชิกส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับ.....

3.6 สมาชิกส่วนใหญ่มีอายุอยู่ในช่วงอายุ.....

3.7 งานของกลุ่มที่ผลิตได้มีสภาพเป็นงานแบบ

☐ งานในครัวเรือน ☐ อุตสาหกรรมขนาดย่อย

3.8 มีการแบ่งงานกันอย่างไรในกลุ่ม หรือทำพร้อมกัน

.....

.....

3.9 ผลิตรักษ์ที่มีการปรับปรุงพัฒนาเพิ่มจากเดิมอย่างไร

.....

.....

3.10 ผลิตรักษ์ของกลุ่มก่อนออกจำหน่ายมีการออกแบบการบรรจุหีบห่อ ☐ มี ☐ ไม่มี

3.11 ถ้ามีการบรรจุหีบห่อ มักทำในลักษณะใด

.....

.....

3.12 การกำหนดราคา มีการกำหนดได้อย่างไร

.....

.....

3.13 กลุ่ม ☐ มีคู่แข่ง ☐ ไม่มีคู่แข่ง

3.14 ผลิตรักษ์ของกลุ่มจะนำไปจำหน่ายที่ไหน.....

.....

.....

3.15 ☐ มีผู้มารับผลิตรักษ์ไปจำหน่าย ☐ ไม่มีผู้มารับผลิตรักษ์ไปจำหน่าย

☐ นำไปส่งเอง ☐ นำไปจำหน่ายเอง

3.16 ผลิตรักษ์มุ่งเป้าหมายไปยังลูกค้ากลุ่มใดบ้าง

.....

.....

3.17 ตอนนีผลิตรักษ์ของกลุ่มมีผู้สนใจมากน้อยแค่ไหน

.....

.....

3.18 มีการสั่งทำมากน้อยแค่ไหน.....

3.19 ผลิตภัณฑ์แบบไหนที่มีคนมาสั่งทำมากที่สุด

.....

.....

3.20 ทางกลุ่มมีกระบวนการที่จะช่วยส่งเสริมการขายหรือเปล่า

.....

3.21 ถ้ามีการส่งเสริมการขายกลุ่มช่วยเหลืออย่างไร

.....

.....

4. การถ่ายทอดความรู้ของช่าง และการสร้างช่างรุ่นใหม่

4.1 การถ่ายทอดความรู้ด้านนี้ มีการฝึกให้กับเด็กรุ่นใหม่หรือเปล่า.....

4.2 (ถ้ามี) เด็กรุ่นใหม่สนใจระดับใด.....

4.3 มีการสอนหรือถ่ายทอดกันตอนไหน.....

4.4 ใช้สถานที่ในการสอนที่ไหน.....

4.5 ใครเป็นผู้สอนหรือผู้ถ่ายทอด.....

4.6 ถ้าไม่มีการสอนหรือถ่ายทอดแล้ว หากคนมาช่วยผลิตผลงานหรือไม่.....

4.7 ถ้ามีคนมาช่วยผลิตผลงานจะต้องสอนก่อนหรืออบรมความรู้ให้ก่อนหรือไม่.....

.....

.....

4.8 กลุ่มมีความสัมพันธ์กับชุมชนอย่างไรบ้าง(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- ☐ เป็นส่วนหนึ่งของความภาคภูมิใจในชุมชน
- ☐ เป็นที่รับรู้ของชุมชนใกล้เคียงที่สนใจมาเยี่ยมชม
- ☐ เป็นที่บ่งบอกถึงความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน / ตำบล

บันทึกเมื่อวันที่.....เดือน.....พ.ศ. เวลา.....ถึง.....น.

สถานที่สัมภาษณ์.....

.....

ข้อมูลได้จาก.....

สัมภาษณ์โดย.....

ข้อมูลบุคคล

เป็นประธานกลุ่มและสมาชิกในกลุ่มแม่บ้านตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง จำนวน 8 กลุ่ม มีดังนี้

1. นางบานเย็น ชูช่าง

ประวัตินางบานเย็น ชูช่าง

นางบานเย็น ชูช่าง เกิดเมื่อปี พ.ศ. 2491 ปัจจุบันอายุ 58 ปี ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 11 หมู่ 7 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง มีบุตร 1 คน เป็นหญิงชื่อนางวราภรณ์ ตันท์เอกชน ช่วยเหลืองานจักสานภายในบ้าน

นางบานเย็นเริ่มทำหัตถกรรมจักสานในครอบครัว เช่น กระบุง กระจาด โดยมีบิดาและมารดาเป็นผู้สอน และช่วยครอบครัวสานตั้งแต่จำความได้ จากสิ่งง่าย ๆ มาก่อน จนโตจึงได้ทำเองทั้งหมดตั้งแต่ขั้นเตรียมวัสดุ อุปกรณ์ จนถึงขึ้นสานเป็นกระบุง กระจาด ป่าน้ำชา เป็นต้น

นางบานเย็นเล่าให้ฟังว่า เคยทำเครื่องจักสานกันในครอบครัวอยู่แล้ว จนเกิดความชำนาญสามารถออกแบบผลิตภัณฑ์เองได้ และรู้จักประยุกต์รูปแบบผลิตภัณฑ์จากแบบดั้งเดิมเป็นแบบตามความนิยม อาทิเช่น ป่าน้ำชาพัฒนาจากรูปแบบมาจากกระบุง

กระบวนการผลิตหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ของนางบานเย็น ชูช่าง

วัสดุที่ใช้ ในการสานกระบุง กระจาด ใช้ไม้ไผ่สีสุกในหมู่บ้าน ป่าน้ำชาใช้ไผ่นวลมาประกอบสานลายที่มีลายละเอียด โดยไผ่นวลหรือไผ่ขางนวลซื้อมาจากตลาดอำเภอโพธิ์ทอง ค่าใช้จ่าย

ที่ใช้ในการทำเครื่องจักสานหนึ่งชิ้นมีความแตกต่างกัน ไปตามประเภทวัสดุของผลิตภัณฑ์ เช่น ป่าน้ำชา 1 ใบ ต้องเสียค่าวัสดุประมาณใบละ 100 บาท และใช้เวลา 1 เดือน สามารถสานป่าน้ำชา 4 มุม และไม่มีลวดลายได้ 10 ใบ ราคาขายส่งใบละ 800 บาท ส่วนอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ในการทำงานจะใช้เช่นกับการจักสานเครื่องไม้ไม้ทั่ว ๆ ไป

ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ของนางบานเย็น ชูช่วง มีทั้งหมด 3 ประเภท ได้แก่ กระบุง กระจาด และป่าน้ำชา 4 มุม และ 8 มุมที่ไม่มีลวดลาย ให้บ้านเป็นสถานที่ทำงานตั้งอยู่ที่บ้านเลขที่ 11 หมู่ 7 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง อยู่ในกลุ่มอิสระไม่รวมกลุ่มจักสาน แต่ทำการรับซื้อในส่วนที่จักสานยังไม่เสร็จสมบูรณ์ เช่น ยังไม่เข้าขอบปากกระบุง หรือกระจาด แล้วนำมาตกแต่งขั้นตอนสุดท้ายทั้งหมดเอง การผลิตงานจักสานนี้เป็นงานผลิตภายในครัวเรือน ผลิตภัณฑ์มีการปรับปรุงเพิ่มเติมจากเดิม โดยเน้นการทำผลิตภัณฑ์ที่มีราคาไม่แพงมากนัก ด้วยการคิดราคาจากต้นทุนการผลิต แต่ยังคงฝีมือความประณีตสวยงามไว้เหมือนเดิม สถานที่จำหน่ายคือร้านค้าบริเวณหน้าบ้านริมถนน ซึ่งมีทั้งผู้มาซื้อรายย่อยและผู้มารับไปจำหน่าย ผู้ซื้อส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ชื่นชอบผลงาน มีทั้งที่ซื้อป่าน้ำชาไปถวายพระสงฆ์และเป็นของฝากผู้ใหญ่ ผลิตภัณฑ์ทุกชิ้นสามารถจำหน่ายได้จำนวนมากจนผลิตไม่ทันต่อความต้องการของผู้ซื้อ โดยเฉพาะป่าน้ำชาขายดีมากมีการสั่งซื้อตลอดปี

ในการส่งเสริมการขายของนางบานเย็น ชูช่วง จะหาตลาดโดยมีการประชาสัมพันธ์คำ ด้วยการเขียนบ้านโฆษณาหน้าร้านค้าริมทาง และลงข้อมูลในแผ่นพับ OTOP ของจังหวัดอ่างทอง

การส่งเสริมและการถ่ายทอดความรู้ นางบานเย็น ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่าเคยได้รับเชิญไปเป็นวิทยากรด้านจักสานให้กับชาวบ้านในภาคใต้เป็นเวลา 1 สัปดาห์ และถ่ายทอดให้กับผู้ที่สนใจ ส่วนการถ่ายทอดความรู้ให้เด็กรุ่นใหม่มีความสนใจในเรื่องนี้น้อยมาก การถ่ายทอดใช้สถานที่ที่บ้านในขณะทำงานจักสาน ในปัจจุบันนี้ได้จัดหาคนมาช่วยในการผลิตบางขั้นตอน โดยไม่ต้องมาฝึกการสานใหม่ เพราะทุกคนที่มาช่วยงานสามารถทำงานจักสานได้แล้ว การแบ่งงานผู้รับงานสานในส่วนที่ตนรับผิดชอบ เช่น ขั้นตอนการสานหุ่นกระบุง กระจาด แล้วรับซื้อเพื่อนำมาตกแต่ง หรือแต่งตัวให้เป็นกระบุง หรือกระจาดที่สำเร็จแล้วพร้อมจำหน่ายได้ ยกเว้นป่าน้ำชาของนางบานเย็นที่ผลิตเองทุกขั้นตอน

การสานเครื่องจักสานไม้ไผ่ที่บ้านนางบานเย็น ชูช่วง นี้ประกอบเป็นอาชีพหลักของครอบครัว ไม่ได้ประกอบอาชีพเสริม ทำให้เกิดความภูมิใจที่ได้ผลิตงานจักสานไม้ไผ่ที่สร้างรายได้ให้ครอบครัวได้ดีระดับหนึ่ง

บันทึกการสัมภาษณ์เมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม พ.ศ. 2549 เวลา 13.00 น. ถึง 14.00 น.
สถานที่สัมภาษณ์ บ้านเลขที่ 11 หมู่ที่ 7 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง
โทร. 0-3564-4189, 0-9026-0326

2. นางเรณู ทองงาม

ประวัตินางเรณู ทองงาม

นางเรณู ทองงาม เกิดเมื่อวันที่ 11 เดือน มิถุนายน พ.ศ. 2500 ปัจจุบันอายุ 52 ปี เป็นประธานกลุ่มสตรีสหกรณ์ตำบลบางเจ้าฉ่า การศึกษาประถมศึกษาปีที่ 4 ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 13 หมู่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง 14120 นางเรณูสมรสกับนายชัยณรงค์ ทองงาม มีบุตร 2 คน เป็นชาย 1 คน เป็นหญิง 1 คน บุตรคนโตเป็นหญิงจบชั้น ปวส.วิทยาลัยอาชีวศึกษาจังหวัดอ่างทอง แผนกบัญชี ส่วนบุตรคนเล็กเป็นชายกำลังศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนโพธิ์ทองจินตามณี อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง

นางเรณูเล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า งานจักสานไม้ไผ่เริ่มเรียนรู้จากงานจักสานไม้ไผ่จากพ่อแม่ที่นิยมจักสานผลิตภัณฑ์ประเภทกระบุง กระจาด ป้านน้ำชา และหีบใส่ผ้า โดยเริ่มเรียนรู้ตั้งแต่เด็ก ๆ ด้วยความจำเป็นในครอบครัวต้องช่วยเหลือพ่อแม่จึงต้องฝึกหัดไปพร้อมกับพ่อแม่ โดยฝึกการจักตอก และถักหวายในการตกแต่งขอบปากกระบุง กระจาด ด้วยฝีมือที่มีละเอียดประณีตสวยงาม ลวดลายแบบไทยหลากหลายรูปแบบ ค่อนข้างละเอียด เป็นคนที่มีฝีมือเป็นเลิศผู้หนึ่งในหมู่บ้านภายหลังจึงได้เข้าร่วมกลุ่มจักสานบางเจ้าฉ่าขึ้น เมื่อ ปี พ.ศ. 2539 โดยนางเรณู ทองงาม เป็นประธานกลุ่ม ซึ่งในการตั้งกลุ่มระยะแรกมีสมาชิกจำนวน 30 คน และเพิ่มมากขึ้นจนถึง 100 คน และในปัจจุบันได้แยกกลุ่มออกไปเป็นกลุ่มย่อยอีกหลายกลุ่ม

นางเรณูบอกว่ามีความสนใจทำงานหัตถกรรมจักสานด้วยเหตุมาจากจังหวัดอ่างทองได้จัดงานกาชาด และมีการแข่งขันงานจักสานไม้ไผ่เป็นประจำทุกปี มูลเหตุที่มาของผลิตภัณฑ์กระเป่าถือสุภาพสตรีนั้นเนื่องมาจากการจัดงานกาชาดดั้งเดิมมักประกวดงานจักสานจำพวกกระบุง กระจาดทำให้เกิดความเบื่อหน่าย ทางจังหวัดจึงกำหนดการประกวดเป็นงานจักสานกระเป่าถือสุภาพสตรีที่มีความละเอียดจึงได้มีการส่งผลิตภัณฑ์เข้าประกวดในนามกลุ่ม โดยนำแนวความคิดมาจากตะกร้าหมากของย่า ยายจึงนำมาพัฒนา เปลี่ยนรูปแบบประยุกต์เป็นกระเป่า ผลการประกวดไม่ได้รับรางวัลใด ๆ เลย แต่ผลจากการประกวดครั้งนั้นทำให้ชาวญี่ปุ่นมีความสนใจผลิตภัณฑ์ประเภทนี้ ได้มีการสั่งทำเริ่มแรกเพื่อนำไปจำหน่ายยังประเทศญี่ปุ่นจำนวน 10 ใบก่อนแล้วเพิ่มปริมาณเป็น 100-1,000 ใบ แต่ผลงานกระเป่าถือไม่มีมาตรฐานของรูปทรง พัฒนาการอำเภอให้เข้ามาแนะนำงานจักสานโดยใช้หุ่นหรือแบบหรือ โมเดล หรือร่อง เพื่อทำให้ผลิตภัณฑ์กระเป่าถือมีรูปทรงคงรูปประกอบมีลักษณะเหมือนกันหมดทุกชิ้น แต่แตกต่างกันเพียงสีส้น และลวดลายของการจักสาน

วัสดุที่ใช้ในงานจักสานโดยเฉพาะกระเป่าถือสุภาพสตรี ได้แก่ ไม้ไผ่ขางนวล ที่ชาวบ้านเรียกว่า ไม้ไผ่ขางนวล เป็นไม้ที่มีข้อปล้องมีความยาวประมาณ 120-140 เซนติเมตรสามารถจักตอกแล้วมาสานผลิตภัณฑ์แล้วจะมีความเรียบเนียนไม่มีข้อทำให้ผลิตภัณฑ์สวยงามไม่มีตำหนิ ไม้ขางนวลสั่งซื้อมาจากจังหวัดชลบุรี ในราคาปล้องละ 12-20 บาท หวายหอม ซื้อจากตลาดโพธิ์ทอง นอกจากนี้ยังมี สีย้อม กาวตราช้าง

ค่าใช้จ่ายในงานจักสานกระเป่าถือสุภาพสตรีจักสานไม้ไผ่ ต้นทุนในการผลิตประมาณใบละ 200-300 บาท การกำหนดราคาขายคิดจากต้นทุนวัสดุ ค่าแรง และความละเอียดของรูปแบบผลิตภัณฑ์ โดยเริ่มต้นตั้งแต่ราคา 250-1,500 บาท โดยเฉพาะบ้านน้ำชา 8 มุม ราคา 2,500 บาท

อุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ในงานจักสานจะมีลักษณะเหมือนกับกลุ่มอื่น ๆ ผลิตภัณฑ์ในกลุ่มที่ผลิตทั้งหมดมีมากกว่า 100 รูปแบบ ได้แก่ กระเป่าทรงฟักทอง ทรงมน ทรงสี่เหลี่ยม ทรงรี และบางแบบจะเน้นการจักสานเป็นลวดลายตะขอกู้ หรือลายไทยอื่น ๆ แต่ของบ้านน้ำชา 8 มุมจะนิยมสานในส่วนของเนื้อบ้านเป็นลายดอกพิกุล

กลุ่มนางเรณู ทองงาม มีชื่อว่า กลุ่มสตรีสหกรณ์ ตั้งอยู่ที่บ้านเลขที่ 10 หมู่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง มีจำนวนสมาชิกในกลุ่มทั้งหมด 100 คน โดยสมาชิกส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4-6 อายุประมาณ 15-60 ปี สมาชิกส่วนใหญ่มีความรู้ด้านงานจักสานไม้ไผ่อยู่แล้ว บางคนไม่ชอบงานจักสานกระเป่าที่มีความละเอียดมากเกินไป จึงไปทำในส่วนของการแต่งตัวกระเป่า กลุ่มนี้มีลักษณะการทำงานเป็นแบบงานหัตถกรรมในครัวเรือน โดยจัดแยกตามแผนกต่าง ๆ ตามความสามารถของสมาชิก ได้แก่ งานจักตอกและย้อมสี งานสานหุ่น งานแต่งตัวประกอบหู ปาก ก้น งานรมควัน งานบุผ้า และงานจัดจำหน่าย

ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มที่เป็นกระเป๋าสตางค์สุภาพสตรีเน้นการออกแบบรูปทรง สี สัน และลวดลายที่ทันสมัยอยู่เสมอ รวมทั้งผลิตตามการสั่งทำในรูปแบบต่าง ๆ ผลิตภัณฑ์ไม่มีการบรรจุห่อ และจะใช้ในการใส่ถุงพลาสติกแก้วใส

แหล่งจัดจำหน่ายของกลุ่มไม่ใช้บริการจากศูนย์กลางเครือข่ายชุมชน แต่จะนำส่งจากการสั่งทำของลูกค้าทั้งในประเทศและต่างประเทศ ในประเทศจัดส่งจำหน่ายไปที่จังหวัดเชียงใหม่ ภูเก็ต ส่วนต่างประเทศจัดส่งไปยังประเทศญี่ปุ่น อเมริกา อังกฤษ เยอรมัน และเกาหลี ลูกค้าที่ให้ความสนใจในผลิตภัณฑ์กระเป๋าสตางค์สุภาพสตรีจักสานไม้ไผ่โดยเฉพาะชาวไทยเป็นกลุ่มข้าราชการ

กลุ่มมีกระบวนการที่จะช่วยส่งเสริมโดยการประชาสัมพันธ์จากหน่วยงานภาครัฐบาลและเอกชน โดยมีการจัดทำแผ่นพับ 3 ภาษา คือ ภาษาไทย อังกฤษ และญี่ปุ่น

ด้านการถ่ายทอดความรู้แก่เด็กรุ่นใหม่ไม่ค่อยมีเด็กรุ่นใหม่สนใจ จึงต้องมีการบังคับให้ทำในเด็กระดับป. 4-ป. 6 และถ่ายทอดแก่ผู้สนใจโดยใช้บ้านที่ตั้งกลุ่มเป็นสถานที่เรียนรู้ เคยได้รับเชิญให้ไปเป็นวิทยากร

บันทึกเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2549 เวลา 15.00-16.00 น.

และเมื่อวันที่ 19 เมษายน พ.ศ. 2552 เวลา 09.00-11.00 น.

สถานที่สัมภาษณ์ บ้านเลขที่ 13 หมู่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง 14120

โทร.0-3564-4473, 08-1851-5659

3. นางสาวสิริรัศม์ สิงห์รัญ

ประวัตินางสาวสิริรัศม์ สิงห์รัญ

นางสาวสิริรัศม์ สิงห์รัญ เกิดเมื่อวันที่ 23 มิถุนายน พ.ศ. 2514 ปัจจุบันอายุ 35 ปี จบการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จากโรงเรียนโพธิ์ทองจินตามณี อยู่บ้านเลขที่ 57 หมู่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง

นางสาวสิริรัศม์ เล่าให้คณะผู้วิจัยฟังว่า เดิมชื่อสาร และภายหลังได้เปลี่ยนชื่อเป็น สิริรัศม์ เริ่มเรียนรู้งานจักสานจากแม่ คือ นางเฟื่อง สิงห์รัญ ซึ่งจากเดิมเคยเป็นผู้รวมกลุ่มชาวบ้านเพื่อฟื้นฟูงานจักสานแบบดั้งเดิมเมื่อหลายสิบปีที่ผ่านมา และได้ปรับปรุงงานเป็นกระเป๋าสตรีแบบสมัยนิยม โดยตั้งชื่อกลุ่มว่า กลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่บางเจ้าฉ่า เมื่อ พ.ศ. 2515 และเป็นหัวหน้ากลุ่ม ต่อมาเมื่ออายุมากขึ้นนางเฟื่องจึงมอบหน้าที่หัวหน้ากลุ่มให้กับบุตรสาว คือ นางสาวสิริรัศม์ หรือสารแทน เมื่อวันที่ 28 เมษายน พ.ศ. 2544 จนถึงปัจจุบัน เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เครื่องจักสานไม้ไผ่บ้านบางเจ้าฉ่าไว้ ซึ่งบุตรสาวมีความสามารถในการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนได้เป็นอย่างดี นางสาวสิริรัศม์เป็นหัวหน้ากลุ่มที่มีความสามารถในการจักสานกระเป๋าถือสุภาพสตรีอย่างดีเยี่ยมจนได้รับการคัดเลือกให้ไปสาธิต และออกร้านแสดงงานเครื่องจักสานทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และนานาชาติ ผลงานมีความละเอียดงดงามทั้งด้านรูปทรง สีสันทัน และลวดลายการสาน ซึ่งผลิตภัณฑ์ในกลุ่มนี้มีรูปแบบหลากหลายมากที่สุดแห่งหนึ่งในตำบลบางเจ้าฉ่าคือ มีมากกว่า 80 รูปแบบ

จากการได้สนทนากับนางสาวสิริวิศม์ในด้านความสนใจการทำงานจักสานไม้ไผ่โดยเฉพาะงานจักสานผลิตภัณฑ์กระเป๋าทอสุภาพสตรี ทำให้ทราบว่าที่สนใจทำงานจักสานไม้ไผ่มากขึ้นเพราะว่ารัฐบาลที่นำโดยนายกรัฐมนตรี พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร สนับสนุนให้มีโครงการหนึ่งอำเภอหนึ่งผลิตภัณฑ์อย่างจริงจัง และมีการเคลื่อนไหวก้าวหน้าพัฒนาผลงานให้มีคุณภาพมากขึ้นถึงติดอันดับสินค้า OTOP ระดับห้าดาว มีผู้สนใจมากมายทั้งชาวไทยและต่างประเทศ เมื่อครั้งไปแสดงผลิตภัณฑ์สินค้า OTOP ระดับประเทศ ณ อิมแพ็ค เมืองทองธานี อีกทั้งนางสาวสิริวิศม์เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในด้านงานจักสานไม้ไผ่จากมารดาเป็นผู้ถ่ายทอดซึ่งมารดาคือ นางเฟื่อง เป็นผู้ได้รับรางวัลชนะเลิศ จากการประกวดงานจักสานไม้ไผ่ประเภทกระจาดแปดเหลี่ยมของศูนย์ศิลปาชีพบางไทร เป็นเครื่องรับรองความสามารถอยู่แล้ว จึงได้มีการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่ให้เป็นนิยม และทันสมัยขึ้น

วัสดุที่ใช้ในงานจักสานไม้ไผ่กระเป๋าทอสุภาพสตรี ไม้ไผ่ที่ใช้ เป็นไม้ไผ่ขางนวล เพราะเป็นไม้ที่มีข้อปล้องยาวประมาณ 120-140 เซนติเมตร โดยสั่งซื้อจากร้านจุฑารัตน์ในตลาดโพธิ์ทองซึ่งทางร้านไปซื้อที่จังหวัดชลบุรี จันทบุรี และตราด โดยขายส่งให้ในราคาปล้องละ 10-13 บาท ขึ้นอยู่กับความยาวของปล้อง หวาย นิยมใช้หวายหอม เป็นหวายที่มีความนิ่มเมื่อชักเรียบดีให้มีขนาดเล็ก ๆ ใช้สำหรับขั้นตอนการแต่งตัวกระเป๋าทอ โดยหาซื้อได้จากตลาดโพธิ์ทอง เช่นเดียวกัน นอกจากวัสดุหลักทั้งสองอย่างนี้แล้ว ยังมีกวาดราซ้าง สีย้อมผ้า และถุงสำหรับบรรจุหรือห่อป้องกันความเสียหาย

อุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ในงานจักสานไม้ไผ่กระเป๋าทอสุภาพสตรี มักใช้เหมือน ๆ กันทั่วไปของงานจักสานไม้ไผ่

เมื่อกล่าวค่าใช้จ่ายในการจัดหาวัสดุในการจักสานไม้ไผ่กระเป๋าทอสุภาพสตรี มีรูปแบบมากมาย เช่น กระเป๋าทอทรงฟักทอง กระเป๋าทอทรงมน กระเป๋าทอทรงสี่เหลี่ยม กระเป๋าทอทรงรี กระเป๋าทอทรงมน มีทั้งลายจักสานที่เป็นลายขัด หรือลายสอง จนกระทั่งลายไทยแบบต่างๆ ที่นิยม เช่น ลายดีกระจ่าย ลายดีคว่ำ และลายขีด ราคาของต้นทุนในการผลิตกระเป๋าทอหนึ่งใบ ประมาณใบละ 80-250 ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับรูปแบบ สีส้น และความยากง่ายของการจักสาน ราคาขายโดยทั่วไป ประมาณ 250-1,500 บาท

นางสาวสิริวิศม์ เป็นหัวหน้ากลุ่ม อาชีพจักสานไม้ไผ่ ตั้งอยู่ที่บ้านเลขที่ 57 หมู่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง มีสมาชิกทั้งหมด 22 คน ซึ่งมีอาชีพจักสานไม้ไผ่เป็นหลัก สมาชิกส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 ถึง มัธยมศึกษาปีที่ 6 มีอายุประมาณ 15-70 ปี โดยจัดแบ่งงานเป็นส่วน คือ ส่วนงานจักตอก งานย้อมสี งานสานหุ่น งานแต่งตัวกระเป๋าทอ (การประกอบปาก หู และก้นกระเป๋าทอ) งานรมควัน งานบุผ้า และการจัดจำหน่ายหรืองานส่งออกซึ่งจะเป็นหน้าที่ของหัวหน้ากลุ่ม

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ มีการปรับปรุงพัฒนาทั้งรูปแบบ สีล้น และลวดลายใหม่ ๆ อยู่สม่ำเสมอ โดยเฉพาะกลุ่มผลิตภัณฑ์มักจะมีสีล้นที่ดูดี และที่รับสั่งทำตามแบบที่ได้รับการสั่งซื้อจากลูกค้าทั้งไทยและต่างประเทศ มีการบรรจุผลิตภัณฑ์นิยมใช้ถุงพลาสติกแก้วใส ราคาของผลิตภัณฑ์ขึ้นอยู่กับต้นทุนในการผลิต อีกทั้งยังขึ้นอยู่กับความยากง่ายของการผลิต รวมทั้งค่าแรงต่อวันประมาณวันละ 200 บาท

แหล่งจัดจำหน่ายมีทั้งในส่วนท้องถิ่น เป็นศูนย์กลางเครือข่ายชุมชน ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง และศูนย์แสดงสินค้าOTOP ต่าง ๆ ในบางครั้งได้รับการสั่งซื้อสินค้าโดยตรงไม่ผ่านศูนย์กลางเครือข่ายชุมชนกรณีนี้มักเป็นกลุ่มที่มาจากต่างประเทศ เช่น อเมริกา ญี่ปุ่น เยอรมัน ออสเตรเลีย และได้หวัน ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มนางสาวสิริวัตรมีลูกค้ามีทั้งคนไทยและชาวต่างประเทศ ซึ่งคนไทยมักซื้อหาเพื่อไว้เป็นของที่ระลึกฝากผู้ใหญ่ ผลิตภัณฑ์เหล่านี้มีความสนใจมากกับกลุ่มชาวต่างประเทศดังที่ได้กล่าวถึงไปแล้ว และในช่วงนี้ปริมาณการสั่งซื้อลดลงเหตุผลเพราะสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศยังไม่สงบเรียบร้อย ซึ่งในช่วงก่อนนั้นมีรายได้จากปริมาณของการสั่งซื้อจากต่างประเทศประมาณเดือนละแสนกว่าบาทจากผลิตภัณฑ์กระเป๋าสีสุภาพสตรี

กลุ่มนี้รับสั่งผลิตภัณฑ์กระเป๋าสีสุภาพทุกรูปแบบ ซึ่งหาตลาดจากการประชาสัมพันธ์ของหน่วยงานราชการ มีทั้งแผนพับและเอกสารเผยแพร่ไปยังประเทศต่าง ๆ ทั้งภาษาอังกฤษ และภาษาญี่ปุ่น กลุ่มให้ความช่วยเหลือกับสมาชิกโดยการรับซื้อผลิตภัณฑ์จากสมาชิกทุกคนในราคาที่เป็นธรรม

ในด้านการถ่ายทอดความรู้เรื่องจักสานไม้ไผ่นี้ มักถ่ายกับกลุ่มที่สนใจ และเคยได้รับเชิญไปเป็นวิทยากรสาธิตเป็นประจำ แต่พบว่าเด็กรุ่นใหม่ความสนใจต่องานจักสานไม้ไผ่ในระดับปานกลาง ผู้สนใจสามารถเรียนรู้ได้ที่บ้านของหัวหน้ากลุ่ม หรือศูนย์กลางเครือข่ายชุมชน หรือโรงเรียนวัดยางทอง โดยนางสาวสิริวัตร และสมาชิกในกลุ่มเป็นผู้ถ่ายทอด สมาชิกทุกคนมีความสามารถในการจักสานจึงไม่จำเป็นต้องฝึกอบรมใหม่ ยกเว้นแต่ถ้าลูกค้าต้องรูปแบบ สีล้น และลวดลายใหม่ ก็จะต้องสั่งทำ และกลุ่มจะจัดทำต้นแบบแล้วนำเสนอต่อลูกค้าอีกครั้งจึงจะดำเนินการผลิตต่อไป

บันทึกเมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม พ.ศ. 2549 เวลา 11.00-12.00 น.

สถานที่สัมภาษณ์ คือ ศูนย์กลางเครือข่ายชุมชน ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง

โทร. 0-3564-4316, 0-9221-3264

4. นางสาวฝน (ปราณี) ทองงาม

ประวัตินางสาวฝน(ปราณี) ทองงาม

นางสาวฝน(ปราณี) ทองงาม เกิดเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2505 ปัจจุบันอายุ 45 ปี อยู่บ้านเลขที่ 36 หมู่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง นางสาวฝน (ปราณี) สมรสกับ นายอัมพร ทองงาม มีบุตร 2 คน เป็นชาย 2 คน คนแรกจบการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ทำงานที่บริษัทแซฟโรเลต คนที่สองกำลังศึกษาอยู่ระดับชั้นประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง(ปว.ส.) ชั้นปีที่ 2 วิทยาลัยเทคนิคอ่างทอง

นางสาวฝนเล่าให้คณะผู้วิจัยฟังว่า เริ่มเรียนรู้งานจักสานไม้ไผ่จากพ่อแม่ จนกลายเป็นว่าอยู่สายเลือดตั้งแต่เด็กได้ช่วยเหลือพ่อแม่จักสาน โดยเฉพาะตอนเด็กช่วยถักหวายขอบปากกระบุง ทำให้มีรายได้ไว้ซื้อขนมกินในช่วงนั้น เมื่อเติบโตได้ประกอบอาชีพค้าขายทั่วไปนอกหมู่บ้านเป็นเวลาระยะหนึ่ง จึงกลับมาอยู่บ้านเนื่องจากพ่อแม่ชรามากต้องคอยดูแล เป็นเหตุให้ต้องกลับมาเย็บอาชีพจักสานไม้ไผ่ โดยครั้งแรกเข้าร่วมกลุ่มกับนางเรณู ทองงาม และแยกกลุ่มออกมาตั้งกลุ่มเองโดยเป็นหัวหน้ากลุ่ม ตั้งชื่อกลุ่มว่า กลุ่มจักสานไม้ไผ่ ตั้งแต่พ.ศ. 2535 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน

นางสาวฝนเล่าว่างานจักสานกระเป๋าทือได้รับการพัฒนารูปแบบจากพัฒนากรอำเภอมีสวนช่วยแนะนำจนทำให้ผลิตภัณฑ์มีรูปแบบที่หลากหลายและทันสมัย วัสดุที่ใช้ในงานจักสานจะใช้ไม้ไผ่

ในท้องถิ่นประมาณ 30% ต่างจังหวัด 70% คือ ใช้ไม้ไผ่สีสุกที่เป็นงานแบบหยาบ ๆ และเป็นไม้ไผ่ที่ขึ้นอยู่ตามบริเวณบ้านในตำบล ใช้จักสานงานจำพวก กระบุง กระจาด ส่วนกระเป่าถือสุภาพสตรี ใช้ไม้ไผ่สานวลที่มาจากแหล่งเดียวกันกับนางสาวสิริวิทย์ สิงห์บุญ หวายหอมหรือชาวบ้านเรียกว่า หวายหิน ซื่อมาจากตลาดโพธิ์ทอง ซึ่งเป็นหวายที่นำมาจากจังหวัดทางภาคใต้ของไทย และวัสดุอื่น ๆ ก็ใช้เหมือน ๆ กันกับกลุ่มอื่น ๆ

ด้านค่าใช้จ่ายในงานจักสานของนางสายฝน เล่าให้ฟังว่า ส่วนใหญ่จะเป็นค่าใช้จ่ายในเรื่องการจัดซื้อผลิตภัณฑ์จากสมาชิกที่ผลิตในแต่ละส่วน คือ ส่วนที่สานตัวกระเป่า รับซื้อในราคาใบละ 50 บาท นำไปใช้สมาชิกแต่งตัวกระเป่าในราคาใบละ 70-80 บาทขึ้นอยู่ความยากง่ายของกระเป่า ค่าใช้จ่ายในการขั้นตอนการบุผ้าในตัวกระเป่าใบละ 60-180 บาทขึ้นอยู่กับแบบและความยากง่าย ค่าใช้จ่ายในการรวมควั่นใบละ 5 บาท ดังนั้น กระเป่าถือสุภาพสตรีมีต้นทุนในการผลิตใบละ 200-300 บาท ราคาขายใบละ 300-1,500 บาทขึ้นอยู่กับรูปแบบ ความยากง่ายของกระเป่าถือ นอกจากกลุ่มรับสั่งทำกระเป่าแล้วยังมีงานที่สั่งทำพิเศษเช่น ป้าน้ำชาขายกดอก ราคาเริ่มต้นตั้งแต่ 1,200-2,400 บาท ผลงานผลิตภัณฑ์ของกลุ่มนี้โดยเฉพาะงานจักสานกระเป่าถือสุภาพสตรีมีมากกว่า 50 รูปแบบ ได้แก่ แบบทรงมน แบบทรงพีกทอง แบบทรงเหลี่ยมต่าง ๆ และแบบทรงรี เป็นต้น

อุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ในการทำงานจักสานไม้ไผ่ส่วนใหญ่จะมีเหมือน ๆ กันทุกกลุ่ม ได้แก่ มีดโต้ มีดจักตอก เหล็กหมาด ลองหรือแบบหรือหุ่นสำหรับจักสานกระเป่าถือ ชักเรียด กรรไกร เป็นต้น

นางสายฝนเล่าถึงกลุ่มของตนว่า เป็นกลุ่มที่แยกออกมาจากนางเรณู ทองงามตั้งชื่อกลุ่มไม่ให้ซ้ำกันเพื่อความสะดวกต่อการพัฒนาการในการจัดทำเอกสารเผยแพร่ กลุ่มของนางสายฝนชื่อว่า กลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่ ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 36 หมู่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง มีสมาชิกทั้งหมด 20 คน ส่วนใหญ่มีอาชีพจักสานไม้ไผ่ สมาชิกมีการศึกษาส่วนใหญ่ระดับชั้น ประถมศึกษาปีที่ 4 ส่วนมากมีอายุประมาณ 15-70 ปี และสมาชิกส่วนใหญ่มีความรู้ความสามารถด้านจักสานดีอยู่แล้ว ผลิตภัณฑ์ในลักษณะงานหัตถกรรมในครัวเรือนมีการแบ่งงานกันทำในส่วนต่าง ๆ เช่น ส่วนจักตอก ส่วนย้อมสี ส่วนจักสานตัวผลิตภัณฑ์ ส่วนตกแต่งกระเป่า ส่วนรวมควั่น และส่วนบุผ้ากระเป่าถือ ผลิตภัณฑ์กลุ่มนี้มักเน้นรูปแบบใหม่ ๆ มีสีสันไม่ฉูดฉาด การบรรจุหีบห่อมักใช้ถุงพลาสติกแก้วใสในการบรรจุ

แหล่งจำหน่ายผลิตภัณฑ์กลุ่มนี้มีหลายแหล่ง ส่วนใหญ่ที่ศูนย์กลางเครือข่ายชุมชนตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง ตลาดโพธิ์ทอง ส่วนจตุจักร ร้านนารายณ์กรุงเทพมหานคร บึงฉวากเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดสุพรรณบุรี และศูนย์ OTOP จังหวัดลพบุรี นอกจากนี้ยังออกร้านตามงาน OTOP ต่าง ๆ ที่จัดขึ้นในประเทศ การจำหน่ายผลิตภัณฑ์มีทั้งที่มารับที่แหล่งผลิตเอง และนำไปส่ง

ให้ ลูกค้าที่มีความสนใจต่อผลิตภัณฑ์ของกลุ่มนี้มีทั้งชาวไทยและต่างประเทศ ชาวต่างประเทศที่สั่งทำมีมากมายหลายประเทศ เช่น ญี่ปุ่น อเมริกา เยอรมัน และออสเตรเลีย ส่วนชาวไทยได้แก่ ข้าราชการ เด็กวัยรุ่นมักซื้อเป็นของฝากให้ผู้ใหญ่ ผลิตภัณฑ์มีการสั่งทำมาตลอดบางแบบบางลายผลิตไม่ทันจำหน่าย

ด้านการส่งเสริมการขายมีการประชาสัมพันธ์ในการออกร้าน จากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน มีการหาตลาดเพิ่ม จัดพิมพ์เอกสารแผ่นพับประชาสัมพันธ์ OTOP ของจังหวัดอ่างทอง

ด้านการถ่ายทอดความรู้สู่เด็กรุ่นใหม่ นางสาวฝน กล่าวว่า ถ่ายให้กับกลุ่มที่สนใจ ซึ่งได้รับเชิญไปเป็นวิทยากรอยู่เสมอ รับเกียรติให้เป็นครูภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสอนงานจักสานไม้ไผ่ของโรงเรียนวัดยางทอง ซึ่งเด็กวัยรุ่นบางคนมีความสนใจรับการฝึกอบรมจนสามารถนำมาทำเป็นอาชีพหลักได้ การถ่ายทอดจะให้แหล่งเรียนรู้คือ ที่บ้าน และที่ศูนย์กลางเครือข่ายชุมชน โดยมีการหมุนเวียนเปลี่ยนกันไปสาธิตให้นักท่องเที่ยวและผู้สนใจได้ชม ซึ่งทุกกลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่มีการผลัดเปลี่ยนกันมาประจำยังศูนย์กลางเครือข่าย

บันทึกเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2549 เวลา 10.30–12.00 น.

สถานที่สัมภาษณ์ ศูนย์กลางเครือข่ายชุมชนตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง

โทร. 0-3564-4103, 0-1853-4598

5. นายพรชัย บุญรื่น

ประวัตินายพรชัย บุญรื่น

นายพรชัย บุญรื่น เกิดเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2520 ปัจจุบันอายุ 32 ปี อยู่บ้านเลขที่ 77 หมู่ที่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง จบการศึกษาระดับปริญญาตรี จากมหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาบริหารทรัพยากรมนุษย์

แรกเริ่มก่อนมาดำเนินการด้านหัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่อย่างจริงจัง เคยเป็นบัณฑิตอาสาของหมู่บ้าน ช่วยเหลือชาวบ้านด้วยการออกแบบลวดลายและรูปแบบผลิตภัณฑ์มาตลอดและเมื่อหมดระยะเวลาของบัณฑิตอาสาและจบการศึกษาจึงดำเนินการอย่างจริงจัง โดยรวมกลุ่มกันในเครือญาติที่ผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่นี้ โดยตนเองเป็นผู้ออกแบบรูปทรง และลวดลายซึ่งช่วงแรกที่ดำเนินการทำตามกลุ่มอื่น ๆ ก่อน จนในปีพ.ศ. 2548 ได้ทดลองคิดออกแบบรูปแบบและลวดลายเองทดลองให้สมาชิกในเครือญาติสานตามรูปแบบ และลวดลายที่ออกแบบเองจนเป็นที่สนใจแก่ผู้ซื้อ ได้มีการสั่งซื้อมาโดยตลอดมิได้ขาด

ความรู้ด้านการสานไม้ไผ่ความรู้ ไม่สามารถสานเป็นผลิตภัณฑ์แต่มีความรู้ด้านการสานพื้นฐานจากเครือญาติ แต่เป็นผู้คิดรูปแบบและลวดลายเองปรับปรุงพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ตลอดเวลาจนถึงปัจจุบันยังมิได้หยุดนิ่งในการออกแบบรูปแบบแต่ลวดลายของกลุ่มมีเอกลักษณ์ในการสานตอกสี่ คือ ถ้าเส้นตอก 5 เส้น กำหนดให้ส่วนล่างที่ต่อกันและส่วนบนก่อนถึงขอบปากกระเป๋าดึงสานสี่พื้นด้วยตอกสี่เข็ม ส่วนตรงกลางที่สานให้เกิดลวดลายกำหนดให้สมาชิกในกลุ่มสานตอกเส้นที่ 2 และ 4 เป็นตอกสี่เข็ม เส้นตอกสานที่ 1 ที่ 3 และที่ 5 เป็นตอกสานสี่อะไรก็ได้

วัสดุและอุปกรณ์ที่ใช้การผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ จะเหมือนกับกลุ่มอื่น ๆ คือ ใช้ไม้ไผ่รวนหรือไม้ไผ่ขางรวน ที่สั่งซื้อมาจากจังหวัดชลบุรี หวายหอมหรือหวายหิน และสีย้อมผ้าไหมหลายยี่ห้อหลากหลายสี อุปกรณ์ตกแต่งหรือแต่งตัวผลิตภัณฑ์ได้แก่ ลูกบิดสี ภู่น้อย เชือกไนลอน และผ้าไหม เป็นต้น การสานของกลุ่มต้องสานสีตามผ้าไหมที่นำมาตกแต่งไม้สานผลิตภัณฑ์ก่อนแล้วจึงมาหาผ้าตกแต่ง ดังนั้น กลุ่มของพรชัยจึงเน้นผ้าไหมตกแต่งเป็นตัวกำหนดลวดลายและสีย้อมดอกให้เข้ากับผ้าไหมเสมอ

กลุ่มมีชื่อว่า สานศิลป์บางเจ้าฉ่า ปัจจุบัน เปลี่ยนเป็น ศิลป์เสน่ห์จักสาน ที่ตั้งกลุ่มอยู่ที่บ้านเลขที่ 77 หมู่ที่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง มีจำนวนสมาชิก 13 คน สมาชิกส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 20-50 ปี มีการศึกษาประถมศึกษาปีที่ 4 ถึงประถมศึกษาปีที่ 6 มีอาชีพหลักคือ อาชีพจักสาน งานเป็นแบบอุตสาหกรรมครัวเรือน มีการแบ่งงานกันตามความสามารถของสมาชิก เช่น การจักดอก การสานตัวและการตกแต่ง เป็นต้น

ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มมีการปรับปรุงรูปแบบ ลวดลายอยู่ตลอดเวลา ปัจจุบันมีการผลิตถุงสำหรับใส่ผลิตภัณฑ์เป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มเพื่อใช้เป็นบรรจุภัณฑ์ทำให้ผลิตภัณฑ์น่าสนใจยิ่งขึ้น ด้านการกำหนดราคาผลิตภัณฑ์โดยยึดความยากง่ายของรูปแบบ ลวดลายที่ละเอียดหรือหยาบ ถ้าใช้ความประณีตมาก ลวดลายละเอียดมากมีราคาสูงกว่าปกติซึ่งราคาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มมีราคาตั้งแต่ 300-2,000 บาท ผลิตภัณฑ์ประเภทกระเป๋าถือสุภาพสตรีขายดีที่สุด การผลิตเฉลี่ย 70-80 ใบต่อเดือน

การส่งเสริมการขายจะนำผลิตภัณฑ์จำหน่ายที่ศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนขององค์การบริหารส่วนจังหวัดอ่างทอง แสดงตามงานเทศกาลต่าง ๆ และนำแสดงยังต่างประเทศ ผลิตภัณฑ์ที่จำหน่ายมีทั้งที่นำไปส่งเองและผู้สั่งซื้อมารับเอง กลุ่มที่นิยมซื้อส่วนใหญ่เป็นกลุ่มวัยกลางคน ส่วนวัยรุ่นนิยมซื้อไปฝากผู้ใหญ่เป็นของขวัญที่ระลึก ผลิตภัณฑ์ที่นิยมสั่งผลิตมากที่สุด คือ กระเป๋าถือสุภาพสตรี

ด้านการถ่ายทอดความรู้ มักได้รับเชิญไปแสดงงานยังต่างประเทศไปสาธิตและไปจำหน่ายผลิตภัณฑ์ เคยเป็นวิทยากรในการฝึกอบรมนักเรียนต่างตำบลจนนักเรียนสามารถเข้าร่วมแข่งขันในงานแข่งสร้างชาติ ณ อิมแพคเมืองทองธานี เมื่อวันที่ 23-25 เมษายน พ.ศ. 2552 ที่ผ่านมามีได้รับรางวัลชนะเลิศ รับโล่รางวัลจาก รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

บันทึกเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2549 เวลา 16.00–17.00 น.

สถานที่สัมภาษณ์ หน้าพิพิธภัณฑน์ไม้ไผ่ตำบลบางเจ้าฉ่า อ.โพธิ์ทอง จ.อ่างทอง

บันทึกเมื่อวันที่ 3 กันยายน พ.ศ. 2552 เวลา 15.00–16.00 น.

สถานที่สัมภาษณ์ ศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนขององค์การบริหารส่วนจังหวัดอ่างทอง ต.บางเจ้าฉ่า อ.โพธิ์ทอง

6. นางโสภี บำรุงศิลป์

ประวัตินางโสภี บำรุงศิลป์

นางโสภี บำรุงศิลป์ เกิดเมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม พ.ศ. 2510 ปัจจุบันอายุ 41 ปี อยู่บ้านเลขที่ 43 หมู่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง นางโสภีสมรสกับนายจรรยา บำรุงศิลป์ มีบุตร 2 คน เป็นหญิงทั้ง 2 คน คนแรกกำลังศึกษาอยู่ระดับปวช. 3 วิทยาลัยเทคนิคจังหวัดอ่างทอง คนที่สองกำลังศึกษาอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนวัดยางทอง

นางโสภีเล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า เริ่มเรียนรู้งานจักสานไม้ไผ่จากการได้ทำงานจักสานร่วมกับแม่ โดยผลิตกระบุงใช้ในครัวเรือน ช่วยแม่จักสานกระบุง หลังจากแม่ป่วยก็หยุดจักสาน ไปทำอาชีพรับตัดใบตอง มีพี่ชายเป็นผู้ช่วยก้านและทำงานแทนพี่ชายในด้านงานจักสานก้านมีส่วนส่งเสริมทำให้ลงมือทำอย่างจริงจังในปีพ.ศ. 2544 ซึ่งเป็นการทำแทนแม่อีกครั้งหนึ่งและทำมาตลอดจนทุกวันนี้และได้ตั้งกลุ่มชื่อ อาชีพจักสาน

กระบวนการผลิตเครื่องจักสานทุกขั้นตอนเหมือนกับกลุ่มอื่น ๆ สิ่งที่แตกต่างกันเพียงลายที่ใช้สาน กลุ่มที่ทำให้ได้รับรางวัลมาตรฐาน 5 ดาว เมื่อปีพ.ศ. 2549 คือ ลายตะขอกู้ ส่วนด้านรูปแบบจะคล้ายกัน เรียกชื่อต่างกัน แต่ลักษณะรูปแบบเหมือนกัน

กลุ่มของนางโสภี บำรุงศิลป์ มีชื่อว่า กลุ่มอาชีพจักสาน ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 43 หมู่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง มีสมาชิกทั้งหมด 15 คน ส่วนใหญ่เป็นเครือญาติ

เมื่อก่อนอาชีพหลักทำนา ปัจจุบันนี้อาชีพจักสานไม้ไผ่เป็นอาชีพหลัก สมาชิกส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 และมีอายุระหว่าง 15-46 ปี

งานที่ผลิตขึ้นของกลุ่มมีลักษณะเป็นงานในครัวเรือน เพราะผลิตในครัวเรือนกัน โดยมีรับมอบหมายปริมาณการสั่งทำแล้วแบ่งไปตามสมาชิกในแต่ละครอบครัวต้องรับไปผลิตตามแบบที่รับมานิยมรับสั่งทำผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ทั้งแบบเก่าและแบบใหม่ ซึ่งผลิตภัณฑ์มีการพัฒนารูปแบบจากเดิมหูกว้างเป็นหวายพัฒนาเป็นหูล้นอนมีลูกบิดร้อยตามแบบของพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีรัศมิ์ พระวรชายาในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร ซึ่งลูกค้าเดิมยังคงชอบผลิตภัณฑ์ในรูปแบบเดิมมากกว่า

ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มไม่มีการบรรจุหีบห่อแต่ผู้สั่งซื้อที่นำไปจำหน่ายต่อจะเป็นผู้ไปทำเองซึ่งส่วนใหญ่กลุ่มเป็นผู้ส่งรูปแบบที่สานสำเร็จเพียงอย่างเดียว การทำตราผลิตภัณฑ์ผู้สั่งซื้อไปดำเนินการเองทั้งหมด เพราะส่วนใหญ่ที่ส่งโดยเฉพาะที่เชียงใหม่นิยมส่งแบบสานสำเร็จยังไม่บุฟาราคา 250 บาทขึ้นไปโดยคำนวณจากระยะเวลาในผลิต คำว่าสดๆที่ใช้ ความยากง่ายของรูปแบบและขนาด ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มจำหน่ายที่ศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนขององค์การบริหารส่วนจังหวัดอ่างทอง ต.บางเจ้าฉ่า อ.โพธิ์ทอง จ.อ่างทอง ผลิตภัณฑ์มุ่งเป้าหมายทุกกลุ่มคนโดยเฉพาะผู้ใหญ่ ชาวต่างประเทศที่ชื่นชอบได้แก่ ญี่ปุ่น อเมริกา ซึ่งมีผู้ซื้อให้ความสนใจผลิตภัณฑ์ในกลุ่มมากส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ชอบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ กลุ่มที่สั่งทำในปริมาณมาก ได้แก่ สวนจตุจักร โครงการ 9 ซอย 1 ส่งทุกเดือนอาทิตย์ละหลายหมื่นบาท ผลิตภัณฑ์ส่วนใหญ่เป็นกระเป๋าถือสุภาพสตรีรูปแบบทรงออม ทรงเหลี่ยมนักเรียน มีทั้งขนาดใหญ่ กลางและเล็ก

กลุ่มมีกระบวนการส่งเสริมการขายโดยการนำผลิตภัณฑ์ออกแสดงตามงานต่าง ๆ คือ งานแสดงสินค้า OTOP และงานกาชาดจังหวัดอ่างทอง ซึ่งได้รับความร่วมมือจากองค์กรของรัฐ ซึ่งในครั้งแรกมีพัฒนาการจังหวัดและอุตสาหกรรมจังหวัดอ่างทองให้ความรู้ด้านรูปแบบผลิตภัณฑ์และองค์การบริหารส่วนจังหวัดอ่างทองช่วยเหลือจัดสร้างที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์ขึ้นในตำบลบางเจ้าฉ่า

ด้านการถ่ายทอดความรู้ของกลุ่มมีการฝึกให้กับลูกหลานในกลุ่มได้ฝึกหัดสานผลิตภัณฑ์ส่วนใหญ่ฝึกหัดกันที่บ้านโดยหัวหน้ากลุ่มและสมาชิกที่มีความสามารถในกลุ่มเป็นผู้ถ่ายทอด กลุ่มเป็นส่วนหนึ่งของความภาคภูมิใจในชุมชน เป็นที่ยอมรับและบ่งบอกถึงความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน

บันทึกเมื่อวันที่ 20 เมษายน พ.ศ. 2551 เวลา 13.00-14.00 น.

สถานที่สัมภาษณ์ ศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนขององค์การบริหารส่วนจังหวัดอ่างทอง ต.บางเจ้าฉ่า

อ.โพธิ์ทอง จ.อ่างทอง

7. นางพนัชร จิตรักษ์

ประวัตินางพนัชร จิตรักษ์

นางพนัชร จิตรักษ์ เกิดเมื่อวันที่ 23 พฤษภาคม พ.ศ. 2498 ปัจจุบันอายุ 54 ปี อยู่บ้านเลขที่ 42/1 หมู่ที่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง นางพนัชรสมรสกับนาย อุบล จิตรักษ์ ไม่มีบุตรด้วยกัน มีแต่บุตรบุญธรรมเป็นชาย 1 คน จบการศึกษาระดับชั้น ปวส.สาขา คอมพิวเตอร์ จากวิทยาลัยพลศึกษาจังหวัดอ่างทอง ปัจจุบันทำงานโรงงาน

ความเป็นมาของการมาซื้ออาชีพหัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ เป็นมาโดยสายเลือด คือ ทำงานจักสานมาตั้งแต่เด็กช่วยเหลืองานพ่อแม่หลังจากทำงานบ้านเสร็จแล้วก็มาช่วยจักสาน ซึ่งแต่เดิมเป็นผลิตภัณฑ์ประเภทกระบุง กระจาด กระดัง เป็นต้น และพัฒนามาสู่กระเป๋าถือสุภาพสตรีโดยพัฒนากรได้นำมาพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ใหม่ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2515 ให้ตั้งกลุ่มผลิตงานหัตถกรรมเครื่องจักสาน ได้ผลิตผลงานทั้งกระบุง กระจาด และกระเป๋าถือสุภาพสตรีซึ่งกระเป๋าถือได้รับความนิยมมากที่สุดจึงมีการผลิตมากกว่ารูปแบบอื่น กระเป๋าถือสุภาพสตรีทำรายได้ให้กับกลุ่มซึ่งเดิมเป็นหนึ่งในสมาชิกของกลุ่มเรณู ทองงามที่ผลิตกระเป๋าถือที่ไม่มีลวดลายของสีดอกที่หลากหลายนัก จึงออกมาตั้งกลุ่มเองได้คิดพัฒนารูปแบบและลวดลายของเส้นตอกได้ทดลองสานจำนวนเส้นสานมากขึ้นจนเป็นลายสานตอก 5 เส้นที่ปัจจุบันนิยมกันทุกกลุ่ม เพราะทำให้เกิดลวดลายที่สวยงามมีสีสันที่หลากลายเป็นที่พึงพอใจต่อผู้ซื้อ

วัสดุและอุปกรณ์ในการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ก็มีเหมือนกับทุกกลุ่มที่กล่าวมา กลุ่มของนางพนักร จิตรักษ์ มีชื่อว่า อาชีพจักสานไม้ไผ่ สถานที่ตั้งกลุ่มอยู่ที่บ้านเลขที่ 42/1 หมู่ที่ 8 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง โดยมีนางพนักร จิตรักษ์เป็นประธานกลุ่ม มีสมาชิกทั้งหมด 15-20 คน สมาชิกทุกคนมีอาชีพจักสาน มีระดับการศึกษาไม่เกินประถมศึกษาปีที่ 6 มีอายุตั้งแต่ 30-35 ขึ้นไปถึงอายุ 60 ปี งานที่ผลิตมีสภาพเป็นงานในครัวเรือน โดยแบ่งงานออกเป็น กลุ่มจักตอก กลุ่มสาน กลุ่มตกแต่ง กลุ่มบุผ้า ส่วนการทำหิ้วส่วนใหญ่ประธานกลุ่มจะผลิตเองซึ่งผลิตภัณฑ์มีการพัฒนาซึ่งแต่เดิมหิ้วเป็นหวาย ปัจจุบันได้รับการพัฒนาเป็นหิ้วแบบเชือกไนลอน ร้อยลูกบิดหลากสีตามพระดำริของพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีรัศมิ์ พระวรชายาในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร

ด้านบรรจุภัณฑ์ของกลุ่มไม่มีการทำ การกำหนดราคาขายโดยพิจารณาจากความยากง่ายของรูปแบบ ความละเอียดประณีตของลวดลายและขนาดของผลิตภัณฑ์ แต่เดิมราคามีตั้งแต่ 400-500 บาท แต่ปัจจุบันราคาลดลง กลุ่มไม่มีคู่แข่งเพราะที่อื่นหรือจังหวัดอื่นไม่สามารถสานได้อย่างผลิตภัณฑ์นี้

สถานที่จำหน่ายส่วนใหญ่เป็นที่ศูนย์กลางเครือข่ายชุมชนตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง นอกจากนี้ยังส่งผลิตภัณฑ์ไปจำหน่ายยังผู้ซื้อนำไปขายที่สวนจตุจักรในเจมอลล์ ผลิตภัณฑ์ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้ใหญ่ คุณหญิง คุณนายซึ่งพยายามจะพัฒนาให้ผลิตภัณฑ์มีความเหมาะสมกับวัยรุ่นแต่ยังดำเนินการไม่ได้ ผลิตภัณฑ์ที่นิยมส่วนมากมีขนาดกลาง ราคาประมาณ 300 บาทไม่เกิน 400 บาท ซึ่งผลิตภัณฑ์ยังคงมีการสั่งทำเพื่อส่งอยู่ตลอดเวลาไม่มีวันหยุดประมาณครั้งละ 100 ใบต่อเดือนหรือ 10 ใบต่อวัน รูปแบบที่นิยมสั่งทำมากที่สุด คือ รูปแบบป่อง ขนาดกลาง ลวดลายเป็นลาย 5 เส้น โดยได้รับความอนุเคราะห์จากหน่วยงานของรัฐให้การสนับสนุนนำผลิตภัณฑ์ไปจัดจำหน่ายในงานต่าง ๆ อีกด้วย

การถ่ายทอดความรู้ แต่เดิมเคยไปสอนให้กับนักเรียนในโรงเรียนวัดยางทอง ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ถึงประถมศึกษาปีที่ 6 ให้ห้องเรียนเป็นรายชั่วโมงหรือมาเรียนรู้ที่ศูนย์กลางเครือข่ายชุมชนแห่งนี้ ถ้าสมาชิกไม่มีความรู้ทางประธานกลุ่มจะดำเนินการฝึกให้สมาชิกจนสามารถสานได้อย่างถูกต้องตามแบบและลวดลายที่กำหนดได้ ดังนั้นกลุ่มจึงถือได้ว่าเป็นที่ยอมรับของความภาคภูมิใจของชุมชนที่มีส่วนรวมเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนด้วย

บันทึกเมื่อวันที่ 20 เมษายน พ.ศ. 2551 เวลา 09.00-10.16 น.

สถานที่สัมภาษณ์ ศูนย์กลางเครือข่ายชุมชนตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง

8. นางมาลี เรืองงาม

ประวัตินางมาลี เรืองงาม

นางมาลี เรืองงาม เกิดเมื่อวันที่ 3 สิงหาคม พ.ศ. 2503 ปัจจุบันอายุ 49 ปี อยู่บ้านเลขที่ 45 หมู่ที่ 6 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง นางมาลีสมรสกับนายวิเชียร เรืองงาม มีบุตรด้วยกัน 2 คน เป็นชาย 1 คน หญิง 1 คน บุตรชายเป็นคนโตจบการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนโพธิ์ทองจินตามณี บุตรสาวกำลังศึกษาอยู่ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดบ้านสร้าง

เริ่มเรียนรู้ด้านการจักสานจากพ่อแม่ด้วยการช่วยเหลืองานจักสานกระบุงหลังจากกลับจากโรงเรียน และเมื่อโตขึ้นจบการศึกษาจากโรงเรียนอยู่บ้านเฉย ๆ จากการว่างงานทำนา แต่ระยะต่อมาอาชีพจักสานได้กลายเป็นอาชีพหลักไป ความรู้ส่วนใหญ่ได้มาจากพ่อแม่และมาพัฒนาตนเองจากการศึกษาจากหนังสือบ้าง ไปเข้าร่วมอบรมจากหน่วยงานของรัฐโดยเฉพาะพัฒนากรจังหวัดแล้วนำความรู้ที่ได้รับมาถ่ายทอดให้กับสมาชิก โดยกลุ่มมักจะเป็นผู้คิดรูปแบบขึ้นมาเองก่อน เมื่อนำไปวางจำหน่ายมีผู้ให้ความสนใจมาก ทำให้กลุ่มอื่นนำรูปแบบไปผลิตตามกัน ซึ่งในกลุ่มสามารถสร้างรองหรือโมเดลหรือรองด้วยตนเองจึงสามารถออกแบบรูปแบบของกระเป๋าได้เองและตลอดเวลา

กลุ่มมีชื่อว่า อาชีพจักสานไม้ไผ่ ที่ตั้งกลุ่มอยู่ที่บ้านเลขที่ 45 หมู่ที่ 6 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง มีนางมาลี เรืองงามเป็นประธานกลุ่ม ปัจจุบันเปลี่ยนกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชนอาชีพจักสานไม้ไผ่บางเจ้าฉ่า มีสมาชิก 15 คน ทุกคนมีอาชีพจักสานเป็นอาชีพหลัก มี

การศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ถึงประถมศึกษาปีที่ 6 มีอายุระหว่าง 40-70 ปี งานของกลุ่มที่ผลิตมีสภาพเป็นงานในครัวเรือน โดยแบ่งงานรับไปทำในจำนวนที่เท่ากันผลิตตั้งแต่ต้นจนงานเสร็จสมบูรณ์แล้วนำมาส่งยังประธานกลุ่ม

ผลิตภัณฑ์ที่มีการปรับปรุงพัฒนาอยู่ตลอดเวลาจนมีราคาสูงขึ้นโดยกำหนดราคาจากความยากง่ายของรูปแบบ ลวดลายและขนาดของผลิตภัณฑ์ลวดลายที่ใช้มีทั้งแบบ 5 เส้น 6 เส้น กลุ่มมีคู่แข่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มอื่น ผลิตภัณฑ์นิยมจำหน่ายที่ศูนย์กลางเครือข่ายชุมชน ศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนและไปออกร้านแสดงผลิตภัณฑ์ในงานกาชาด หรือบางครั้งได้รับการสั่งจากประเทศญี่ปุ่นโดยแบ่งจำนวนแยกออกไปทุกกลุ่มรับไปดำเนินการตามจำนวนที่จัดสรรจากศูนย์กลางเครือข่าย ผลิตภัณฑ์ที่มีทั้งมีผู้มารับเองและนำไปจำหน่ายเอง ลูกค้าที่สนใจส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้ใหญ่ วัยรุ่น ไม่นิยม

การถ่ายทอดความรู้ได้รับมอบหมายให้เป็นวิทยากรสอนงานจักสานไม้ไผ่แก่นักเรียนโรงเรียนวัดบางสร้าง สอนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ถึงประถมศึกษาปีที่ 6 ส่วนบุคคลอื่นสามารถมาเรียนรู้ได้ที่บ้านพักที่ตั้งของกลุ่ม

บันทึกเมื่อวันที่ 21 เมษายน พ.ศ. 2551 เวลา 09.00-10.16 น.

สถานที่สัมภาษณ์ บ้านเลขที่ 45 หมู่ที่ 6 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ – สกุล	นายสุดใจ ขวัญดำ
วันเดือนปีเกิด	18 มกราคม 2507
สถานที่เกิด	อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี
สถานที่อยู่ในปัจจุบัน	65/12 ซอย 9 ถนนพหลโยธิน ตำบลปากเพรียว อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี 18000
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	ข้าราชการครู ตำแหน่ง ครู วิทยฐานะ ชำนาญการพิเศษ
สถานที่ทำงานในปัจจุบัน	โรงเรียนหนองน้ำส้มวิทยาคม ตำบลหนองน้ำส้ม อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13210
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2521	ประถมศึกษาปีที่ 7 จาก โรงเรียนเทศบาล 3 (วัดบ้านอ้อย)
พ.ศ. 2523	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จาก โรงเรียนสระบุรีวิทยาคม
พ.ศ. 2526	มัธยมศึกษาปีที่ 5 จาก โรงเรียนสระบุรีวิทยาคม
พ.ศ. 2528	ประกาศนียบัตรการศึกษาชั้นสูง จาก วิทยาลัยครูเทพสตรี จังหวัดลพบุรี
พ.ศ. 2530	ครุศาสตรบัณฑิต (ค.บ.) สาขาศิลปศึกษา จาก วิทยาลัยครูเทพสตรี จังหวัดลพบุรี
พ.ศ. 2553	การศึกษามหาบัณฑิต (กศ.ม.) สาขาศิลปศึกษา จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ